

**KÜTAHYA ALEVÎ-BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE
NEFES, DÜVAZ VE MERSİYELER**

(Yüksek Lisans Tezi)

Fatih ÇEKMEZ

Kütahya - 2017

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KÜTAHYA ALEVÎ-BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE NEFES, DÜVAZ VE
MERSİYELER**

Danışman:
Yrd. Doç.Dr. Gökhan TARIMAN CENİKOĞLU

Hazırlayan:
Fatih ÇEKMEZ

Kütahya – 2017

Kabul ve Onay

Fatih ÇEKMEZ'in hazırladığı "Kütahya Alevî-Bektaşî Geleneğinde Nefes, Düvaz ve Mersiyeler" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2017

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Yrd. Doç. Dr. Gökhan Tarıman CENİKOĞLU (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Erdal ADAY		
Yrd. Doç. Dr. Salih GÜLERER		

Prof. Dr. İsmail KÜÇÜKAKSOY

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Kütahya Alevî-Bektaşî Geleneğinde Nefes, Düvaz ve Mersiyeler” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2017

Fatih ÇEKMEZ

Özgeçmiş

26 Eylül 1991 tarihinde Kütahya'da doğdu. İlköğretimini Kütahya Evliya Çelebi İlköğretim okulunda, Liseyi ise Kütahya Fatih Anadolu Lisesinde tamamladı. 2009-2011 yılları arasında Kara Kuvvetleri Astsubay Meslek Yüksek Okulunda okudu.2011 yılında sağlık nedenleri ile bu okulu bırakıp Dumlupınar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde kayıt oldu ve 2015 yılında bu bölümden mezun oldu. 2016-2017 Eğitim Öğretim yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim dalında Yüksek Lisans Eğitimini tamamlamıştır.

2012 Yılından bu yana Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı memuriyet görevini sürdürmektedir.

ÖZET

KÜTAHYA ALEVÎ-BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE NEFES, DÜVAZ VE MERSİYELER

ÇEKMEZ, FATİH

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Gökhan Tarıman CENİKOĞLU
Temmuz, 2017, 299 sayfa

Türkler İslamiyeti kabul etmeden önce başta Gök Tengricilik olmak üzere Budizm, Manihizm, Musevilik ve Hıristiyanlık gibi birçok dine mensup olmuşlardır. Bu dinlere ait kültür özelliklerini, bir kısım adet ve ritüelleri İslamiyeti kabul ettikten sonra dahi terk etmemişlerdir. Devam eden süreçte bu kültür emarelerini İslamiyete adapte ederek, hayatlarına devam etmişlerdir. Yine Alevilik ve Bektaşiliğin oluşumunda Yesevilik, Hurufilik, Babailik, Kalenderilik, Rafizilik gibi tarikatların etkisi görülmektedir.

Kütahya Alevi- Bektaşi nüfusunun yoğun olduğu bu şehirde zengin Halkbilim metinlerine ulaşabilmekteyiz. Kütahya İlinde merkez ilçede 14 Alevi-Bektaşi yerleşim biriminde diğer 12 ilçede ise 14 adet yerleşim biriminde yaptığımız araştırmalarda 10 tane Ocak merkezini inceleme altına aldık. Katıldığımız cem törenlerinde nefes, düvaz ve mersiyeleleri sözel doku ve sosyal çevre ve şartlar açısından değerlendirme fırsatı bulduk. Araştırmamıza kaynaklık eden Ocaklar: Sarı İsmail Sultan, Seyyid Ali Sultan, Pir Ahmet Efendi, Cemal/Kemal Sultan, Işık Çakır, Hüseyin Gazi, Koçubaba, Sucaettin Veli, Hamza Şeyh, Ali Koç Baba'dır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, Cem töreni, Kütahya Aleviliği, Nefes, Performans Teori

ABSTRACT**KÜTAHYA ALEVI-BEKTAŞI NEFES, DUVAZ AND ELEGIES****ÇEKMEZ, Fatih****Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Asst. Prof. Gökhan Tarıman CENİKOĞLU****July, 2017, 299 pages**

Turks were belonged to Tengrism, Budism, Manihism, Judaism and Christianity before they embraced Islam. They didn't abandon the cultural aspects of these religions even after they embraced Islam. They lived their lifestyle while they were adapting these features to Islam. The influence of some religious orders like Yesevism, Hurufism, Babaism, Kalenderism and Rafizism which was formed by brain power that was brought from Central Asia to Anatolia can be seen on the formation of Alawism and Bektashism.

We can reach numerous folklore texts in this city where Alevist and Bektashi population is dense. We studied fourteen Alevist-Bektashist settlements in Kutahya's central district and fourteen in other districts and analyzed ten Ocaks. We had the chance of analyzing 'Nefes' (Bektashi breath), Duvaz and elegies in terms of verbal texture, social environment and conditions. The Ocaks that resourced our study are Sultan Sarı İsmail, Sultan Seyyid Ali, Pir Ahmet, Sultan Cemal/Kemal, Işık Çakır, Hüseyin Gazi, Koçubaba, Sucaettin Veli, Hamza Sheikh, Father Ali Koç.

Keywords: Propher Ali Cem ceremony, Kütahya Alevism, Nefes, Performance Theory

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜTAHYA'NIN TARİHİ, KONUMU, JEOLJİK YAPISI, YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ, İKLİMİ, NÜFUSU, İSTİHDAMI VE İLÇELERİ

1.1. KÜTAHYA'NIN TARİHÇESİ	5
1.1.1. Türkler Öncesinde Kütahya	5
1.1.2. Türkler Döneminde Kütahya.....	5
1.1.2.1. Anadolu Selçuklu Döneminde Kütahya	5
1.1.2.2. Germiyanogulları Dönemi.....	6
1.1.2.3. Osmanlı Dönemi.....	8
1.1.2.4. Cumhuriyet Dönemi	10
1.2. KÜTAHYA'NIN KONUMU, YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ, İKLİMİ, NÜFUS VE İSTİHDAM.....	12
1.2.1. Kütahya'nın Konumu	12
1.2.2. Kütahya'nın İklimi.....	12
1.2.3. Kütahya'da Nüfus ve İstihdam	13
1.2.3.1. Kütahya'da Nüfus	13
1.2.3.2. Kütahya'da İstihdam	14

İKİNCİ BÖLÜM PERFORMANS TEORİ

2.1. PERFORMANS TEORİNİN OLUŞUMU	16
2.2. ÜÇLÜ BİR ARAŞTIRMA MODELİ: METİN, SÖZELDOKU VE BAĞLAM.....	19
2.3. HALK BİLİMİNİN OLUŞUMU VE PERFORMANS TEORİNİN OLUŞUMUNA DOĞRU UZANAN YOL	23
2.3.1. Anadolu Sahası Halkbilimi Çalışmalarının Tarihçesi.....	25
2.4. PERFORMANS TEORİ'NİN TAHLİL YÖNTEMİ.....	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK

3.1. ALEVİLİK.....	30
3.2. BEKTAŞİLİK.....	32
3.3. SELÇUKLU VE OSMANLI DÖNEMİNDE ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK.....	34
3.4. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK	37
3.5. ALEVİLİKTE BAZI TEMEL KAVRAMLAR	38
3.5.1. Tevellâ ve Teberrâ.....	38
3.5.1.1. Ehlibeyt.....	39
3.5.1.2. On İki İmam	39
3.5.1.3. On Dört Masum Pak.....	41
3.5.1.4. On Yedi Kemerbest	42
3.5.1.5. On İki Post.....	43
3.5.1.6. On İki Hizmet	44
3.5.2. Musahiplik	45
3.5.3. Düşkünlük	47
3.5.4. İkrar verme	49
3.5.5. Dedelik	50
3.5.6. Ocaklar	52
3.5.7. Kütahya Alevi Nüfusa Sahip Mahalle ve Köyler.....	53
3.5.8. Kütahya İli Türbeler çerçevesinde gelişen Alevi İnanç Merkezleri.....	55
3.5.8.1. Seyyid Ali Sultan Türbesi.....	55
3.5.8.2. Cemal/ Kemal Sultan Türbesi.....	56
3.5.8.3. Hüseyin Gazi Türbesi	56
3.5.8.4. Pir Ahmet Beşir Efendi'nin Türbesi.....	57
3.5.8.5. Sarı İsmail Sultan Türbesi	57
3.5.8.6. Karadonlu Can Baba Türbe ve Makamları.....	57
3.5.8.7. Ali Dede Türbesi	58
3.5.8.8. Bal Dede Türbesi.....	58
3.5.8.9. Derviş Mehmet Türbesi	58
3.5.8.10. Karakuz Türbesi	58
3.5.8.11. Demirli Tekke Türbesi.....	59
3.5.8.12. Akbaba Türbesi	59
3.5.8.13. Ali Baba Türbesi.....	59
3.5.8.14. Işık Ali Türbesi.....	59
3.5.8.15. Şeyh (Işık) Çakır Türbesi	59
3.5.8.16. Çimen Dede Türbesi.....	60
3.5.8.17. Haksız Hasan Dede Türbesi	60
3.5.8.18. Hüseyin Dede Türbesi	61
3.5.8.19. Balım Hasan Türbesi	61
3.5.8.20. Türabi Dede Türbesi.....	61

3.5.8.21. Mahmut Dede Türbesi	61
3.5.8.22. Ilıca Dede Türbesi	62
3.5.8.23. Mehmet Dede Türbesi	62
3.5.8.24. Alacaatlı Baba (Alacaklı Baba) Türbesi	62
3.5.8.25. Kurt Baba Türbesi	62
3.5.8.26. Sarıkız Ana Türbesi	63
3.5.8.27. Çoban Baba Türbesi	63
3.5.8.28. Al Dede Türbesi	63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLER, CEMLERİN YAPILARI, CEMLERDE VERİLEN HİZMETLER

4.1. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLER	65
4.2. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERİN YAPILARI	66
4.2.1. İkrar Cemi	66
4.2.2. Görgü Cemi	68
4.2.3. Dardan İndirme Cemi	70
4.2.4. Musahiplik Cemi	71
4.2.5. Nevruz Cemi	72
4.2.6. Muharrem Cemleri	73
4.2.7. Diğer Cemler ve Kutlamalar	74
4.3. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERDE VERİLEN HİZMETLER	75
4.3.1. Mürşid (dede)	76
4.3.2. Rehber	77
4.3.3. Gözcü	77
4.3.4. Çerağçı (delilci)	78
4.3.5. Zakir	79
4.3.6. Süpürgeci (ferraş)	79
4.3.7. Meydancı (pervane, semahçı)	80
4.3.8. Niyazcı (sofracı veya kurbançı)	80
4.3.9. Sakkacı (dolucu)	82
4.3.10. İbrikçi (selman)	83
4.3.11. Peyik	84
4.3.12. Bekçi (kapıcı)	85

BEŞİNCİ BÖLÜM

KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERDE İCRA EDİLEN NEFES DÜVAZ VE MERSİYELER

5.1. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERDE İCRA EDİLEN NEFES DÜVAZ VE MERSİYELER	87
--	-----------

5.2. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERDE İCRA EDİLEN NEFESLER	88
5.3. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERDE İCRA EDİLEN DÜVAZLAR.....	181
5.4. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERDE İCRA EDİLEN MERSİYELER	208

ALTINCI BÖLÜM

KÜTAHYA'DA CEM TÖRENLERİNDE İCRA EDİLEN NEFES, DÜVAZ VE MERSİYELERİN PERFORMANS TEORİYE GÖRE İNCELENMESİ

6.1. DİNLEYİCİ, İZLEYİCİ (SOSYAL BOYUT).....	252
6.2. İCRACI (KİŞİSEL BOYUT)	254
6.3. METİN (SÖZ BOYUTU)	255
6.4. SOSYAL ŞARTLAR VE ÇEVRE (KONTEKS).....	257
6.5. İÇERİK YÖNÜYLE KÜTAHYA ALEVÎ- BEKTAŞÎ CEMLERİNİN İNCELENMESİ	258
6.6. KÜTAHYA ALEVÎ-BEKTAŞÎ NEFES, DÜVAZ, MERSİYELERİNİN HALKBİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	259
6.6.1. Hayatın geçiş dönemleri.....	259
6.6.1.1. Çocuk.....	259
6.6.1.2. Evlenme	259
6.6.1.3. Ölüm	259
6.6.1.4. Dârdan indirme	259
6.6.1.5. Düşkünlük.....	260
6.6.2. Beslenme	260
6.6.2.1. Yiyecek.....	260
6.6.2.2. İçecekler.....	261
6.6.2.3. Giyim, kuşam	261
6.6.2.4. Hayvan adları.....	262
SONUÇ.....	264
TERİMLER SÖZLÜĞÜ	268
EKLER.....	272
KAYNAKÇA	285
DİZİN	298

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.s.	Aleyhisselam
b.	Bin (oğul)
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Doç. Dr.	Doçent Doktor
Dr.	Doktor
D.	Düvaz
Ed	Editör
H.	Hicrî
H.z.	Hazreti
İ.Ö.	İlköğretim
K.K.	Kaynak kişi
Km	Kilometre
M.	Mersiye
N.	Nefes
O.Ö.	Ortaöğretim
Prof. Dr.	Profesör Doktor
s.	Sayfa
S.	Sayı
s.a.v.	sallallahu aleyhi vesellem
y.y.	Yüz yıl
Yrd. Doç. Dr.	Yardımcı Doçent Doktor

TEZ METNİ

GİRİŞ

Halk bilimi çalışmalarını sadece metin merkezli incelemek yapılan yapılan hatalardan biri olarak düşünülebilir bu yüzden araştırmamızı bağlam merkezli yöntemlerden performans teori araştıma yöntemi ile incelemeyi uygun bulduk. Bu teori de sadece metin değil bağlam ve sözel doku birlikte incelenmektedir. Tezimizin adını Kütahya Alevi, Bektaşî Geleneğinde Nefes, Düvaz ve Mersiyeleri olarak seçmiş bulunmaktayız ancak Kütahya Aleviliğini sadece Kütahya ile sınırlayamıyoruz. Kütahya ili Eskişehir, Afyon, Uşak illeri Aleviliğini şehirlerarasındaki sınırlardan kurtarak ocak merkezi, dedeler ve talipler arasındaki münasebet nedeniyle bir bütün olarak değerlendirmiş bulunmaktayız.

Anadolu coğrafyasında Selçuklularla başlayan Osmanlılarla devam eden Sünni geleneği öne sürme diğer oluşumları dışlama ben- öteki, merkez-çevre ikilemelerini oluşturmuştur. Kütahya özeline baktığımızda Germiyanogulları Beyliğinin ve Osmanogullarının geleneği yüzyıllardan beri süregelen Alevî-Bektaşî inanç, ritüel ve öğretilerinin ortaya çıkmasında kolaylıklar sağlamıştır. Osmanlı zamanında da bu inanış ve ritüeller hiç bir sıkıntı yaşamadan II. Beyazıt ve Yavuz Sultan Selim zamanına kadar gelmiştir. Safevilerin özellikle Şah İsmail'in Anadolu Alevileri üzerindeki etkisi Osmanlı politikasının değişmesine neden olmuş, yaşananlar Alevilerin tepkilerine neden olmuş günümüze kadar süren Alevi muhalefetinin nedenlerinden biri de yaşanan bu kısımlar oluşturmuştur. Özellikle bu bağlamdaki Anadolu'da çıkan ilk isyanlardan Şah Kulu isyanı, Anadolu Beylerbeyinin Kütahya'da katledilmesi Kütahya Aleviliği özelinde önemli bir olaydır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Anadolu Beylerbeyliğinin Kütahya olması Osmanlı kültür ve medeniyetinin bu şehirde yoğun bir şekilde yaşanmasına sağlamıştır. Osmanlı coğrafyasında yaşanan her olay doğrudan Kütahya'yı ilgilendirmiştir. Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim sirtüşmesi Anadolu Alevilerini etkilemiş. Bazılarının yer altına çekilmesine, Alevi erkânının gizlenmesine bir kısmının ise asimile olarak Sünnileşmelerine neden olmuştur (Dierl, 1991: 52-55). Alevilik- Bektaşîliğin tarihsel sürecini incelemiş olduğumuz bu bölümden sonra tarikat özelliklerini incelenmiştir.

Alevilikte rütbe ve makamlar vardır. İlk makam mürebbidir. Sonra Baba sonra Dede en son Mürşit gelir. Özellikle Kütahya Alevilerinde mürebbi olarak kimseyi

göremiyoruz. Diğer üç posta ise dedeler oturmaktadır. Mürşit ve dede birçok ocakta aynı kişidir. Bazı Ocakların dedesi ise Hacı Bektaş'tan Koçubaba'dan gibi dışarıdan gelebilir. Ocak dedeleri genellikle Hacı Bektaş'a bağlıyken Koçubaba'ya ve Seyyit Battal Gazi'ye bağlı olanlar da vardır.

Kütahya İlinde cemler Alevi- Bektaşilerin çiftçilikle uğraşması sebebiyle güz ayında harman ile başlar. Nevruzun kutlanması ile yine ekim işlerinin başlaması nedeniyle mart ayında biter. Yaz boyu Kütahya'da her hafta sonu bir ya da birkaç evliyanın kutlama festivali yapılır. Bu kutlamalara Alevi haricindeki yerel halk da katılır. Şehir dışından sadece festival için gelen canlar vardır. Muharrem ayında 12 gün oruç tutulur ve sonunda aşure gününde tüm siyasi ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla kutlanır. Bu günden sonra cemler ekseriyet kazanır. Günümüzde bu törenler perşembe geceleri yapılabilmektedir. Festivallerin Kütahya Alevilerini birleştirici unsur olma niteliği vardır. Festival hangi ocağın organizasyonunda yapılmaktaysa dedelik hizmeti o ocağın dedesi tarafından verilir.

Cemlerin yapıları vardır ve her cemin bir amacı vardır. İkrar cemi, Musahiplik cemi, Dardan indirme cemi, Nevruz ve Hidrellez cemi bir amaca hizmet etmektedir. Bu cemler hayatın geçiş dönemlerini temsil etmektedir. Alevi kültür ve erkânını yansıtmaktadır.

Tezimiz altı bölüm halindedir. İlk bölümde Kütahya'nın tarihi, konumu, jeolojik yapısı, yeryüzü şekilleri, iklimi, nüfusu, istihdamı ve ilçeleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Performans Teori hakkında bilgi verdik. Üçüncü bölümde Alevilik ve Bektaşilik, dördüncü bölümde Alevî geleneğinde cemler, cemlerin yapıları, cemlerde verilen hizmetler yer almıştır. Beşinci bölümde cemlerde icra edilen nefes, düvaz ve mersiyeler konusunu işledik. Son bölümde ise Kütahya İlinde cem törenlerinde icra edilen nefes, düvaz ve mersiyeler performans teoriye göre incelenmiştir.

Çalışmalarımızı yaparken çoğu zaman sözlü kaynaklardan yararlandık. Dedelerin birçoğuyla görüştük. Nefesler, düvazlar ve mersiyeleri derlerken cemlerde verilen zakirlerle hizmet sahipleriyle görüştük. Cemlere katılıp hem bahsi geçen şiirleri derledik hem de Alevi kültürüne yakın olmaya çalıştık. Cem törenlerinde ve katılmış olduğumuz festival ve toplantılarda icra bağlam merkezli performans teori ile

incelenmiştir. İnceleme Alan Dundes'in araştırma yöntemiyle metin, sözeldoku, bağlam içeriği ile Ben-Amos'un üçlü araştırma yöntemi ile kişisel boyut, sosyal boyut ve söz boyutu açısından değerlendirilmiştir.

Bahsi geçen köylerde farklı ocaklara bağlı dedelerle doğal gözlem, derleme yöntemleri kullanılarak görüşülmüştür. Kütahya Alevilerin çoğunda bulunan yatırlara rastladık. Bu yatırların halk hekimliği uygulamaların yapıldığı ocak merkezleri olduğu görülmüştür.

Kütahya Alevî-Bektaşî nefes, düvaz ve mersiyelerini araştırdığım bu çalışmamda desteklerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Ali TORUN hocama, Yrd. Doç.Dr. Erdal ADAY hocama, Yrd. Doç. Dr. Salih GÜLERER hocama ve danışmanım Yrd. Doç.Dr. Gökhan Tarıman Cenikoğlu'na teşekkürlerimi borç bilirim.

BİRİNCİ BÖLÜM

**KÜTAHYA'NIN TARİHİ, KONUMU, JEOLJİK YAPISI, YERYÜZÜ
ŞEKİLLERİ, İKLİMİ, NÜFUSU, İSTİHDAMI VE İLÇELERİ**

1.1. KÜTAHYA’NIN TARİHÇESİ

1.1.1. Türkler Öncesinde Kütahya

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümünde yer alan Kütahya Türklerden önce de birçok medeniyete beşiklik etmiştir. Kütahya'nın kuruluş tarihini belirlemek mümkün olmamaktadır halen yapılan kazılar Kütahya'nın tarihiyle ilgili bilgilerin kesinliğinin olmamasını göstermektedir. Kütahya isminin Hititlerden önce bölgede yaşadığını düşünülen Kutlardan geldiğini söylenebilir. Kutlardan sonra Hitit, Frigya, Lidya, Pers, Makedonya, Bitinya ve Bergama krallıklarının hâkimiyetine girmiştir diyebiliriz ayrıca şehrin adının Kotis'den geldiğini savunanlar da vardır. Dumlupınar üniversitesinin çalışmaları sonucu Tunç devrinden kalan materyaller rastlanmış Ağızören köyünde Hititlerden kalma mezarlık bulunmuş 2016 yılında ise şehir merkezinde Romalılardan kalma mezarlıkların bulunması yukarı bahsettiğimiz sıralama için kaynaklık oluşturmaktadır. Kaynaklar Ezop'un doğduğu şehir olarak bu bölgeden bahsetmektedir. M.Ö 6.yy'da yaşadığı düşünülen hayvan masallarının müellifi ve diğer masallara kaynak olarak gösterilen Ezop'un hayatı bu yüzyılda Kütahya şehrinin var olduğunun kanıtı olarak gösterilebilir.

Kütahya Hititlerden sonra M.Ö 1200'lerde bölgeye batıdan giriş yapan Frigler hâkim olur. Kütahya, Frig vadisi denilen bu bölgededir. Friglere M.Ö 546 yılında Persler son vermiştir. Kütahya Pers hâkimiyetinde Dinar Satraplığına bağlanmıştır. Persleri Makedonyalı Büyük İskender mağlup etmiş bölgede hâkimiyet kurmuştur. İskender ölünce Kütahya İskender'in komutanlarının kurduğu Bitinya ve Bergama Krallıklarına dâhil olmuştur. M.Ö ikinci yüzyılda da Sezar'ın damadı Pampe Kütahya'yı Roma topraklarına katmıştır. Roma ikiye bölününce Kütahya Doğu Roma topraklarında kalmıştır.

1.1.2. Türkler Döneminde Kütahya

1.1.2.1. Anadolu Selçuklu Döneminde Kütahya

Kavimler göçü nedeniyle birçok toplum yer değiştirirken buna öncü olan Türkler bir kısmı Anadolu'nun kuzey doğusundan bir kısmı Balkanlar'dan bir kısmı ise

Hazar Denizi'nin güneyinden Anadolu'ya girmiştir. Bu toplulukların birçoğu zamanla Hıristiyanlaşmıştır.

Türkler Kavimler göçüyle Anadolu'ya gelmişler bir kısmı öz benliğini kaybetmiş bir kısmı ise Hıristiyanlığı seçip Peçenekler gibi Türklüğünü korumuşlardır. Bu Türkler Bizans Devletinde tekfurluk görevine dahi yükselmişlerdir. Malazgirt Muharebesinden sonra Türkler, hızla Anadolu'nun fethine giriştiler. 1071 yılından sonra Anadolu'nun tamamı Türkler tarafından fethedildi (Kütahya '98, 10-23).

Malazgirt'te Sultan Alparslan'a yenilen Bizans İmparatoru Romanos Diegenes tahtını kaybettikten sonra yeni imparator tarafından Kütahya'ya getirtilip gözlerine mil çekilerek hapsedilmiştir. Bu olay Kütahya tarihi açısından önemlidir.

Kütahya ilk olarak Anadolu Selçuklu Devleti kurucusu Kutalmışoğlu oğlu Süleyman Şah birlikleri tarafından fethedilmiştir. Kütahya Fatih Melik Mansur'un bağımsızlığını ilan etmesi üzerine Büyük Selçuklu Sultanı Melih Şah tarafından Emir Porsuk bu bölgeye gönderilmiş ve Melik Mansur öldürülmüştür. Porsuk Bey bir müddet Kütahya'da kalmış bölgenin idaresini sağlamıştır. Bu bölgede bulunan Sakarya nehrinin bir kolu olan Porsuk Çayının adı yine Porsuk Beyden gelmiştir. Büyük Selçuklu Devleti Melih Şah'ın vefat etmesiyle bölgedeki gücü Anadolu Selçuklu Devletine geçmiştir. Kütahya Haçlı seferleri sırasında el değiştirmiş bir asıra yakın düşman hâkimiyetinde kalmış 1182'de geri alınmıştır. Sultan II. Kılıçarslan Selçuklu ülkesini 11 oğlu arasında paylaştırdıca devlet bölünmeye yüz tutmuştur. Bu süreçte Kütahya iki kez Sultan olacak Sultan Alaaddin'in hissesine düşmüştür. Kütahya'nın son fatihi ise Hezar Dinari olmuştur.

İlimizde Selçuklulardan kalma eserler

Yoncalı Hamamı ve Alaattin Keykubat Cami (1233), Altıntaş, Çetme, Hamza ve Zemme köprüsü, Balıklı cami ve çeşmesi, Hıdırlık mescidi, Kütahya Mevlevihanesi (Döner Cami) yanındaki türbe, Sadettin Caminin ilk hali mescit şeklinde (Kütahya 98', 16-45).

1.1.2.2. Germiyanogulları Dönemi

Germiyanogulları Anadolu'ya Malatya bölgesinden girmişlerdir. Selçuklu hanedanlığı tarafından önce Ankara şehrine daha sonra uzun süreler hâkimiyet kuracağı

Kütahya'ya yerleştirilmişlerdir. Alişiroğlu olarak da geçen Germiyanogullarının başında Yakup Bey bulunmuştur. Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla Beylik bağımsızlığını ilan etmiştir. Beyliğin merkezi Kütahya olmuştur. Kütahya Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinden daha fazla bu dönemde gelişmiş ve altın çağını Germiyanogulları zamanında yakalamıştır.

Yakup Bey zamanında Yakup Beye bağlı Aydınoğlu, Karasi ve Saruhan Beyleri fethetmiş Balıkesir, Manisa, Alaşehir, Edremit ve Ayasoğlu gibi İzmir'e yakın bölgeler ele geçirilmiştir. Ayrıca bugün Afyonkarahisar olarak adlanan ili ele geçirmeye çalışan İlhanlılara mukavemet gösterilerek amacına ulaştırılmamıştır.

Süleyman Şah Osmanlı ve Karamanoğulları mücadelesinin ortasında kalmış kendine taraf olarak Osmanlı'yı seçmiş kızı Devlet Hatunu I. Muradın oğlu Yıldırım Beyazid'e vererek akrabalık kurmuştur. Çeyiz olarak Kütahya'yı vermiş kendisi Karahisar'a çekilmiştir. Süleyman Çelebi oğlu II. Yakup Ankara savaşından sonra Kütahya'yı tekrar ele geçirmiş ölmeden önce vasiyetnamesiyle topraklarını Osmanlı hükümdarına bırakmıştır.

1302 yılında kurulan Germiyanogulları 1429 yılında tamamen son bulmuştur. Germiyanogullarının sınırları arasına dâhil olan merkezler şunlardır: Kütahya, Uşak, Tavşanlı, Emet, Gediz, Simav, Banaz, Altıntaş, Işıklı, Selendi, Kula, Keles, Balıkesir, Edremit, Manisa

Dîvân şiirinin ortaya çıktığı topraklar bu coğrafyadadır. Başta Şeyhî olmak üzere Ahmedî, Ahmed-i Daî ve Şeyhoğlu gibi edebiyatımızın ilk usta şairleri Kütahya'da yetişmiştir. Kadir Güler tarafından tespit edilen 84 tanesi Germiyanoglu Şuarası (Şairleri) vardır (Güler, 2010: 17). Bu bölgede yüz elli yıla yakın hüküm süren Germiyanogulları, özellikle II. Yakup zamanında âlim ve şairleriyle anılan bir beylik olarak tanındılar. Bu dönemde beyler adına Farsçadan Türkçeye tercüme yapılmaktadır. Kütahya iktisadi, sanatsal ve fikri altın dönemi Germiyanoglu zamanında olmuş şehir bundan sonra yeterli ilgiyi bir kez daha görmemiştir.

Germiyan oğullarından kalma eserler:

2. Yakup Bey Medrese Mescidi Taşvakfiye (Kütahya), Paşam Sultan Türbesi (Kütahya), Kurşunlu Camii (1372) (Kütahya), İshak Fakih Çeşmesi (Kütahya), Kala- i

Balâ Camii (Kütahya), Analıca Mescit(1369) (Kütahya), Çatal Mescit (Kütahya), Vacidiye Medresesi (Kütahya), Hisar Çeşmesi (Kütahya) (Kütahya 2002, 15-28)

1.1.2.3. Osmanlı Dönemi

Çeyiz olarak Osmanlı yönetimine geçen Kütahya bir sancak merkezi olmuştur. Damad Şehzade Beyazid tahta çıkmadan önce sancak Beyi olmuştur. 1451 yılında Germiyanlı ulemadan İshak Fakih Anadolu Beylerbeyi Kütahya’da ikamet etmeye başladı ve Beylerbeyliğinin merkezini Kütahya yaptı. Bu hamleyle birlikte Kütahya’ya bağlı sancak merkezleri şunlar oldu: Bursa, Saruhan (Manisa), Aydın, Çangırı (Çankırı), Teke (Antalya), Hamit (Isparta), Sultanönü (Eskişehir) ve Karesi. Bu sancaklar ilçe ve köyleriyle beraber siyasi, ekonomik ve idari açıdan Kütahya merkezli Anadolu Beylerbeyliğine bağlıdır.

İkinci Beyazid zamanında Safevilerin faaliyetleri sonucu çıkan Şah Kulu isyanında Kütahya’da bulunan Anadolu Beylerbeyi Karagöz Ahmet Paşa isyan sırasında öldürülmüştür. Şah İsmail’in yolundan giden ve onun halifesi olduğunu iddia eden Şah Kulu isyanının Kütahya’ya kadar ulaşması bölgedeki Alevi nüfusunun ve daha sonra yaşanacak Alevi-Sünni ayrışmasının ilk kıvılcımı olması nedeniyle önemli olabilir.

Kütahya ismi 1833 yılında Kütahya antlaşması ile bir kez daha şehrin ismini duyurmuştur. Mısır Valisi Ali paşa ile Osmanlı arasındaki husumet isyan hareketine dönüşmüş isyancılar Kütahya’ya kadar ulaşmış Osmanlı Rusya’dan yardım istemiş bunu gören İngiltere ve Fransa devreye girerek Kütahya Anlaşmasını yürürlüğe sokmuşlardır (Eren, 2008: 40-52). Macar Milli mücadelesini sürdüren ve Avusturyalılardan bağımsızlığını kazanan Lajos Kossuth Rusya’nın Avusturya’ya yardım etmesi savaşı kaybetmiş ve Osmanlı ülkesinde ilticacı duruma düşmüşlerdir. Lajos ve onu takip eden heyet Kütahya’ya gelmiş ve bugün Macar evi denilen yerde konaklamışlardır. Macar İstiklal mücadelesi ve Kütahya açısından önemli bir olaydır.

Kütahya’da Selçuklu döneminden beri devam eden bir sanat olan çini bu dönemde en parlak devirlerinden birini yaşamıştır. Dünya üzerinde devlet gözetiminde yapılan ilk toplu iş sözleşmesi kabul edilen fincancı esnafı antlaşması 13 Temmuz 1766 yılında Kütahya’da yapılmıştır.

Germiyanoğlu zamanında zirvede olan Sanat ve Edebiyat Osmanlı'nın ilk dönemlerinde devam etmiş Kanuni oğulları Beyazıt ve Selim'in şehzadeliği zamanında da sürmüştür bundan sonraki süreçte özellikle 17. y.y'dan sonra azalan devlet iğlisi bu şiir muhitinin gücünü zayıflatmıştır (Güler, 2011: 9).

Osmanlılar Devrine Ait Eserler:

1) Ulucami (1410): Kütahya'nın damadı ve sancak beyi Yıldırım Beyazıt'ın emriyle yapılmaya başlanmış, oğlu Musa Çelebi tarafından tamamlattırılmıştır. Yıldırım Beyazıt cami olarak da anılmaktadır.

2) İshakfakih Cami (1433/1434): Cemalettin İshak tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Germiyanoğlu uleması olan İshak fakih Anadolu Beylerbeyi olunca bu camiyi yaptırmıştır.

3) Bedesten Binaları (1472): Büyük bedesten, küçük bedesten binaları eyalet valisi Gedik Ahmet Paşa'nın vakfidir.

4) Hisarbeyi Camii (Saray Camisi) ve Küçük Hamam (1488) : Bu yapılar Hisarbeyi oğlu Mustafa Bey tarafından yaptırıldığı bilinmektedir.

5) Menzilhane (1506) :Bu eserin şu anda sadece kitabesi kalmıştır.

6) Karagöz Paşa Camii ve Medresesi ve Sıbyan Mektebi: Beylerbeyi Karagöz Ahmet Paşa tarafından yaptırılmış ancak inşaat paşa'nın ölümünden sonra bitirilmmiştir.

7) Balıklı Hamamı (1549): Beylerbeyi Rüstem Paşa tarafından yaptırılmış olan bu çifte hamam, ne yazık ki ilgisizlik yüzünden yıkılmaya yüz tutmuştur. 2016 yılında yenileme yapılmaktadır.

8) Rüstem Paşa Medresesi (1550): Rüstem Paşa tarafından yaptırılan bu medrese tamamen yıkılmış 2006 yılında aslına uygun tekrar yapılmıştır.

9) Lala Hüseyin Paşa Camii ve Hamamı (1570) : Beylerbeyi Lala Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır.

10) Hatuniye Camii (1651)

11) Balıklı Minaresi (1642)

12) Balıklı Tekkesi

- 13) Sakahane Kitabesi (1747)
- 14) Alopasha Camii ve Külliyesi
- 15) Muvakkitname (1835)
- 16) Kaditler Camii (1835)
- 17) Mollabey Camii, Medresesi ve Kütüphanesi (1855)
- 18) Yeşil Camii(1905)
- 19) Hükümet Konağı (1907)
- 20) İdadi Binası (1886)
- 21) Şengül Camii
- 22- Takvacılar Camii
- 23-Arslan Bey Camii
- 24-Şengül Hamamı
- 25- Ahrardı Camii
- 26- Özbek Camii (K.K.142, K.K.37), (Kalyon, 2000: 5-15).

1.1.2.4. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetimizin kuruluşundan önce verilen Milli Mücadele döneminde Kütahya'nın rolü büyüktür. Bağımsızlık mücadelesi bu şehrin her sokağında hissedilmiştir.28 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal'in Havza'dan yurdun dört bir tarafına gönderdiği telgrafi okuyan Kütahyalılar hemen harekete geçmiştir. Kuvayı Seyyareye büyük destek olan Kütahya aynı zamanda Kuvayı Milliye teşkilatını kurmuşlar bizzat Atatürk tarafından denetlenen Kütahya Milli Alayını kurmuşlardır.

10 Ağustos 1920 yılında imzalanan Sevr Antlaşması sonrası 13 Temmuz'da Altıntaş 14 Temmuz'da Tavşanlı 17 Temmuz'da Kütahya, Simav, Emet 5 Eylülde Gediz işgale uğramıştır. 1921 yılının ilk yarısında Yunan işgali İnönü mevzilerinde iki kez durdurulmuştur. Aynı yıl Kütahya-Eskişehir Savaşında cephe delinmiş bizzat Atatürk'ün Başkomutanlık yapmasıyla ordu Sakarya Nehrine çekilmek zorunda kalmıştır. Sakarya Muhaberesi sonucu düşman Atatürk'ün dünyada görülmemiş Savaş

stratejileri ile püskürtüldü. 1683 yılında Viyana’da başlayan Türk ordularının geri çekilme süreci bitmiştir.

26 Ağustos 1922’de Afyon’da başlayan büyük Taarruz Yunan kuvvetlerinin darmadağın bir şekilde Dumlupınar mevzilerine kaçmasına neden oldu. 30 Ağustos tarihinde Türk ordusunun çevirme harekâtı tamamlanmış ve düşman kuvvetleri büyük zayıflar vermiştir. 30 Ağustos Tarihinde Kütahya Dumlupınar’da Başkomutan şu emri vermiştir: Ordular İlk Hedefiniz Akdenizdir İleri!

Kütahya yukarıda bahsettiğimiz gibi 30 Ağustos 1922’de kurtulmuştur. Buradan hareket eden birlikler 9 Eylül’de düşmanı denize dökülmüştür. Kütahya bu yüzden Kuruluş ve Kurtuluşun şehri olmuştur. Dumlupınar Başkomutan Meydan Muharebesinin sevk ve idare edildiği bölge Bugün Kütahya’nın Altıntaş İlçesine bağlı Zafertepe Çalköy mevkiindedir.

Kütahya’daki Şehitlikler ve Abidelerimiz

Kütahya 81 İl Şehitler Anıtı

Zafer Anıtı

Şehit Sancaktar Anıtı

Yüzbaşı Şekip Efendi Şehitliği

Albay Nazım Bey Anıtı

Üç tepeler Şehitliği(Büyük Aslıhanlar Şehitliği)

Mehmetçik Anıtı

Cevizdere Şehitliği(Emet)

Gediz Abide Anıtı

İlk Hedef Anıtı

Dumlupınar Şehitliği

Milisler Anıtı

Üç Komutan Anıtı

Dumlupınar Şehitliği

Üç Komutan Anıtı

Dumlupınar Atatürk Karargâh Evi

Baba-Oğul Anıtı(Tunçoğlu,2008,20)

1.2. KÜTAHYA'NIN KONUMU, YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ, İKLİMİ, NÜFUS VE İSTİHDAM

1.2.1. Kütahya'nın Konumu

Kütahya Ege bölgesinin İç Batı Anadolu bölgesindedir. İç Anadolu ve Ege bölgesi arasında Uşak ve Afyonkarahisar ile birlikte eşik durumundadır. Kuzeyinde Bursa Kuzey doğusunda Bilecik, doğusunda Eskişehir, batısında Manisa ve Balıkesir vardır. Üç Büyük şehir İstanbul, Ankara ve İzmir'in tam ortasında yer alması nedeniyle stratejik önemi vardır.

Kütahya'nın ortalama yüksekliği 1200 metre civarındaki yaylalardan ibaret oluşudur. Bu sebepten bölge coğrafya dilinde "Kütahya yaylaları " diye anılır (Kütahya 98, 6).

Kütahya ili 2. 043 km²lik bir alanı kapsar. Şehrin coğrafi koordinatlarını ise 38° 70' ve 39° 80' kuzey enlem, 29° ve 30° 30'lık doğu boylam daireleridir. Kütahya ovaları olarak adlana bölgenin ortalama yüksekliği 1200 metredir. Yeryüzü şekillerinin%31,5'ini platolar % 57,5'ini dağlar ve % 11'ini ovalar oluşturmaktadır.

1.2.2. Kütahya'nın İklimi

Kütahya yazları ılık, kışları serindir (ttps://www.mgm.gov.tr, 2017). Şehir ege bölgesinde yer almasına rağmen denize uzaklık ve yükselti gibi sebeplerden Kıyı Ege iklimi özellikleri göstermez. Marmara, Karadeniz ve Ege iklimlerinin görüldüğü Geçiş İklimi hâkimdir. Yağışlarda Marmara Bölgesinin etkisi görülür.

Ortalama sıcaklığın en düşük olduğu aylar ocak, şubat ve mart aylarıdır. En soğuk ay 0,6 ile Ocak ayıdır. En sıcak aylar Haziran, Temmuz ve Ağustos ayıdır. En sıcak ay 20,9 ile Temmuz ayıdır. Ortalama sıcaklık 10 derece olmuştur.

Kütahya'da hâkim rüzgâr yönü kuzeydir. Yıldız adı verilen kuzey rüzgârı her yıl ortalama 2944 kez görülür. Bunu karayel(kuzeybatı) izler. Daha sonra lodos (güney-batı) rüzgârı görülür. Ortalama rüzgâr hızı 1,7 m/sn.dir. Ölçülen en yüksek rüzgâr hızı değeri kareyele aittir;27,6m/sn.dir. Ortalama sıcaklık 10,9 derece olarak ölçülmüştür (Kütahya '98, 10).

1.2.3. Kütahya'da Nüfus ve İstihdam

1.2.3.1. Kütahya'da Nüfus

12 043 km²yüz ölçümüne sahip olan Kütahya İç Anadolu - Ege ve Marmara Bölgelerinin çevrelediği bir yayla üzerinde kurulan bir şehirdir.

Kütahya ili 1923 yılında 5 ilçe (Uşak, Tavşanlı, Emet, Gediz, Simav) ilçelerinden oluşmuş bir şehirdir. Altıntaş 1947 yılında ilçe olmuştur. 1953 yılında Uşak İl olmuş nüfus kaybı yaşanmıştır. 1960 Domaniç İlçe olmuştur. 1987 yılında Dumlupınar, Hisarcık, Şaphane ve Aslanapa İlçe olmuştur en son 1991 yılında Çavdarhisar ve Pazarlar İlçe olarak Kütahya'nın merkez ilçeyle birlikte 12 ilçe merkezi bir il merkezi durumundadır.

Kütahya'nın 1927-2014 yılları arasındaki nüfusunda meydana gelen değişimler şu şekildedir:

Yıllar	Kütahya'nın Nüfusu	1965	398.081	2007	583.910
1927	303.641	1970	439.967	2008	565.884
1935	347.682	1975	470.423	2009	571.804
1940	359.890	1980	497.089	2010	590.496
1945	384.625	1985	543.384	2011	564.264
1950	422.815	1990	578.020	2012	573.421
1955	330.978	1997	643.117	2013	572.059
1960	367.753	2000	714.375	2014	571.554

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, 2017

1.2.3.2. Kütahya'da İstihdam

Kütahya ili madencilik açısından oldukça zengindir. Ülkemiz ve dünya için stratejik önemi olan bor rezervleri ilimizde bulunmaktadır. Bunun yanında Linyit, Manyezit, Alümin(Şap), Krom, Demir ve Gümüş madenlerine sahiptir. Bu işletmeler şehrin iktisadi ve sosyal hayatını şekillendirmede oldukça önemlidir.

Kütahya ili porselen ve çini üretiminde kalite ve pazar payı olarak dünya üzerinde önemli bir yere sahiptir. Cam sanayi de yine önemli üretim kalemlerindedir. Şehirde şimdilerde özelleşmiş Cumhuriyet kazanımları kamu iktisadi teşebbüsleri mevcuttur bunlar Şeker Fabrikası, Azot(Gübre) Fabrikası, Manyezit işletmeleri, Linyit ve Termik Santrallerdir.

Kütahya'da Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden beri tarım geliştirilmeye çalışılmaktadır. Tahıl ürünleri, endüstri bitkileri, sebzeçilik ve meyvecilik yapılmaktadır. Ayrıca hayvancılık, su ürünleri işletmeleri ve arıcılık yapılmaktadır (Termal Turizmde Kütahya, 2015: 1-30).

İKİNCİ BÖLÜM

PERFORMANS TEORİ

2.1. PERFORMANS TEORİNİN OLUŞUMU

Fransızca performance kelimesinden Türkçeye geçen Performansın sözcük anlamı yapılan iş, uygulama, icraat anlamlarına gelmektedir (<http://www.tdk.gov.tr>, 2017).

Performans teori merkezli halkbilimi kuramları içerisinde yer almaktadır. Bu halkbilimi kuramının içerisinde İşlevsel halkbilimi kuramı ve Sözlü Kompozisyon Halkbilimi kuramı da yer alır. Bu teoriye göre halk edebiyatını metin merkezli değerlendirmek yapılan en büyük hatalardan biridir denilebilir. Sadece metin incelemenin halkbilimcileri yanlış yönlendireceğini ifade eden Alan Dundes halkbilimciler nazarında halkbilimini sanat yönünden yetersiz değerlendiren tüm dil ve edebiyat değerlendirmecilerini tenkit etmiştir. Bu teoriye göre; halkbiliminin sözlü olması, anonim olması ilk yaratıcısının belli olmaması ya da varyantlaşması onun fark yaratan özelliklerindedir. Bu özellikler gözlem, derleme ve görüşmelerle kayıt altına alınsa da bağlam merkezli performans teori ile değerlendirmeden önce cansız kuru metinler olarak adlandırılmıştır. Performans teoriyle birlikte derlenen malzemelerden elde edilen ürüne artık Sözel Sanat olarak adlandırabilmekteyiz. Performans teori ile sadece metin ile yetinmeyip Anlatıcı, dinleyen, ortam ve ezgi uyumu sağlanmaktadır. Metin- Kültür ilişkisi bambaşka bir boyuta taşınmış topluma bağlı özellikler bu teoriyle beraber açıklanabilir hale gelmiştir.

Performans Teorinin diğer kuramlar içinde yerini ifade edebilmek için aktardığımız kuramların Özkul Çobanoğlu'na göre tasnifi şu şekildedir:

- 1)Erken Dönem Halkbilim kuramları
  - a)Mitolojik Teori ve Mitolojik Okul
  - b) Mitlerin Meteorolojik Gelişimi Teorisi
  - c) Güneş Mitolojist Okul ve Güneş Mitleri Teorisi
  - ç)Masalların Göçü ve Kültürel ödünçleme Teorisi
- 2) Metin Merkezli Halkbilimi Kuramları
  - a)Tarihi-Coğrafi Fin Okulu
  - b)Tarihi Yeniden Kurma Kuramı

- c)Evrimsel Halkbilimi Teorisi
- ç)Psikoanalitik Halkbilimi Kuramı
- d)Mit- Ritüelist Halkbilimi Kuramı
- e)Tarihi- Kültürel Halkbilimi Okulu
- f)Biyolojik Halkbilim Kuramı
- g)Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı
- ğ)İdeolojik Halkbilimi Kuramları
- h)Kültürlerarası Çaprazlama Yöntemi
- ı)Yığın Kültürü Kuramı
- i) Yapısal Halkbilimi Kuramları
- 3)Bağlam Merkezli Halkbilim Kuramları
  - a) İşlevsel Halkbilimi Kuramı
  - b) Sözlü Kompozisyon Teorisi
  - c)Performans Teori
  - d) Feminist Teori

Özkul Çobanoğlu'na göre Performans Teori ikili anlama sahiptir ya da iki temel unsuru içinde barındırmaktadır. Bunların birincisi icra yani folklorun gerçekleşmesidir ki bu bir sanattır daha sonra performansla beraber sanatın biçimi, dinleyen veya izleyenle birlikte performansın gerçekleştiği ortam yine icrasal yine yaratıcı bir eylemdir (Çobanoğlu, 2010: 326). İlhan Başgöz Alan Dundes, Rogers Abrahams, Dan Ben Amos, Robert Georges ve Kenneth Golstein gibi folkloristler folkloru bir gösterim, bir canlı anlatım, bir eylem bir metni canlandırma olarak düşünmüşlerdir (Taşdemir, 2007: 2).

Birsen Akpınar'a göre Performans Teori'nin temelini metin, sözel doku ve bağlam oluşturmuştur. Buna göre metin, halkbilimi ürünlerinin herhangi bir bağlamda icra edilen her formuna verilen isim olarak görülmüştür (Akpınar, 2007: 102).

Süheyla Sarıtaş'ın çeşitli kaynaklardan alıntılandığı halkbilimi notlarına göre Performans Teori üç yüz yıllık bir süreç sonucunda ortaya çıkmıştır. Sosyodilbilimcilerin ortaya çıkardıkları icra fikri halkbilimi çalışmalarına çok elverişli olması sebebiyle kabul görmüştür. Ona göre performans kelimesine dikkat çeken ve onu kullanılmasını sağlayan kişi Noam Chomsky'dır. Dell Hynes ise Performansın Antropoloji ve Dil bilimi açısından önemini ortaya koymuştur (<http://www.acikders.org.tr>, 2017).

Metin merkezli kuramlara göre yapılan çalışmalar folklor ürünlerinin yapısını inceleyen, motiflerini ya da epizotlarını ortaya çıkaran çalışmalardan oluşmaktadır (Fıratlıgil, 2012: 125). Bağlam merkezli Performans Teori de ise sanatçının ses ve dil kullanımını normal, ciddi ve şakalı olmak üzere üç şekilde olabilmektedir. Burada kullanılan söz sanatlarıyla birlikte dinleyiciye yorumcul bir çerçeve oluşturulmaktadır. Çerçeve tiplerini çeşitlendirecek olursak şu ilaveleri yapabiliriz

Dolaylı anlatım: Çeşitli söz sanatlarıyla anlatılmak istenenin doğrudan değil üstü kapalı anlatılmasıdır.

Şaka: Kullanılan ifadelerin şaşırtılı bir şekilde anlaşılıp ciddi olarak kabul edilmeyip latife manasıyla kullanılmasıdır.

Taklit: Toplum içinde tanınan bir kişinin sesinin ve tavırlarının benzetilmeye çalışılmasıdır.

Alıntılama: Kullanılan kelimelerin bir başka kişinin ifadeleri olduğunun anlaşılmasıdır (Dundes, 1998b: 100-108).

Ri Bauman'ın kullandığı çerçevenin başlayış ve bitişini belirleyen anahtarı ve perdesidir. Özkul Çobanoğlu bu kullanışı İcrasal çerçeve anahtarı ya da sadece çerçeve anahtarı olarak kullanmaktadır. Çerçeve anahtarının tanımı şu şekildedir: Bildirişim bağların özelliklerinden olan mesaj iletenin ve onun nasıl yorumlanması gerektiğini bir çerçeve çizilerek mesajın içine sindirilmesi sayesinde yapılabilir ayrıca bir çerçeveyi doğrudan veya dolaylı tanımlayan mesaja da icrasal çerçeve anahtarı denilmiştir. Her kültürün gelenekleşmiş kendine has yapıları söz konusudur işte bu yüzden kültürler arası şu genellemeler yapılabilir:

a) Özel kodlar: Sözel dokunun ve sanatın en belirgin özelliklerinden birisi özel kodlar ve şifrelerin kullanılmasıdır. Şiirsel bir dil ya da eski izlenimi gibi kullanımlar buna dâhildir.

b) Mecazi dil: Söz sanatının kullanıldığı fark edilmeksizin performansın bir parçası haline gelmektedir. Bu yöntem kullanırken bazen hazır standart kalıplar kullanırken bazen de sanatçının yaratıcılığıyla özgün olabilmektedir.

c) Paralellik veya Koşutluklar: Önceden planlanmış düzenlemeler, anlambilim, dil bilgisi, ses bilgisi veya vezin ayarlamaları tekrarlar başta olmak üzere bütün düzenlemeler bu kavramın içindedir.

ç) Özel yarı dilbilimsel yapılar: Bir performansın içinde durma, duraklama, nefes alma, ses tonu, ses yükseltme ve vurgu gibi yapılar kaydedilmesi gereken anlardandır ve yorumlamada değişiklikler meydana getirir.

d)Özel formüller: Giriş formelleri bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde gibi geçiş formelleri az gitti uz gitti gibi bitiş formelleri onlar erdi muradına gibi ifadeler içinde bulunulan kültür dairesinin icrasal çerçeve anahtarlarıdır.

e) Geleneğe başvuru: Halkbiliminin özelliklerinden biri de sözlü olmasıdır. Performansın icrası sırasında icracının tecrübelerini aldığı kişinin dedesi ya da diğer mahali kişiler olabileceğini aktarır işte bu ifade icrasal çerçevenin anahtarı geleneğe başvurudur.

f)Performansı yalanlama: Performansı gerçekleştirecek bilgi ve tecrübeye sahip olmadığını savunarak icraya başlayarak tevazü göstermesi ve icra sırasında dikkatleri üstüne çekmesi icrasal çerçevenin anahtarı fonksiyonunu sağlamaktadır (Çobanoğlu, 2015: 318-332).

2.2. ÜÇLÜ BİR ARAŞTIRMA MODELİ: METİN, SÖZELDOKU VE BAĞLAM

Alan Dundes'in 1964 yılında text yani metin, texture yani doku ve konteks bağlam dolayısıyla sosyal çevre ve şartlar adlı çalışmasıyla ortaya çıkmıştır. Folklor ürünlerinin metni, dokusu ve ayrıca metin ve dokunun olduğu bir sosyal çevre ve şartlar ile tahlil edilebilir (Ekici, 1998: 26).

Halk bilgisinin tarifinde kullanılan halk bilgisinin sözlü gelenek içinde olduğunu söyleme alışa gelmiş bir fikir olmuştur. Ancak halk bilgisinin pek çok formu hiç de sözlü olarak nakledilmez örnek verecek olursak çocuk oyunları oyunun oynayışına bakılarak öğrenilebilir. Mimikler, Çocuk Oyunları ve Halk oyunlarının sözlü gelenekle oluştuğunu söylemek pek mümkün değildir. Halk bilgisinin kesin sözlü olmayışının bir başka kanıtı da yazılı birçok formun olmasıdır. El yazması şiirler, kitap veya defterlere yazılan ilahiler, çeşitli yerlere yazılan yazılar, gündelik ve zincirleme mektuplar yazılı halk bilgisi tarifi içersinde yer almaktadır. Halk bilgisinin tarifinde kullanılan ölçüler harici değil dâhili olmak zorundadır (Dundes, 1998b: 106-107).

1) Metin: Bir halk bilgisi ürünü metnin temelinde bir masalın, fıkranın ya da efsanenin okunması veyahut bir türkünün söylenmesi veya bir atasözünün tekrar söylenmesi olabilmektedir. Metin tamamen çevrilebilirken sözeldoku çevrilmeyebilir. Halkbilimcilerin birçoğunun çalışması metin ile ilgilidir (Dundes, 1998b: 109). Halkbilimi çalışmalarıyla metin üzerine zengin bir birikim mevcut durumundadır. Metni sadece metin olarak ele almak sadece karşılaştırmalı halkbilim çalışmaları açısından önemlidir denilebilir. Bir halkbilimi çalışmasının yalnız metin değil sözeldoku ve sosyal bağlam açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Sadece metin merkezli çalışmalar türün sahip olduğu has dokuyu ortadan kaldırır ve türlerin birbirine karışmasına neden olabilir.

Her şeye rağmen bir halkbilimcinin ilk görevi metnin tahlil edilmesidir. Metnin; sözeldoku ve bağlama göre daha az değişkene sahip olduğu doğrudur. Fakat iyi bir Halkbilimi çalışmasının metin, sözeldoku ve bağlam incelemesinin yapılması gerekir. Halkbilimciler doku tahlilini dilbilimcilere ve bağlam tahlilini kültürel antropologlara bırakması yanlış bir tercih olacaktır.

2) Sözeldoku: İcranın kafiye, aliterasyon, aksan, vurgu, ses perde yüksekliği, tonlama ve yansıma sesler gibi kalıplaşmış, değişmez başka toplumlarda görülmesi çok güç olan özelliğine sözeldoku olarak adlandırılır. Sanat ve halk oyunları araştırmaları her ne kadar sözel doku çalışmaları olsa bile halkbilimcilerden daha çok dilbilimciler tarafından yapılmaktadır. Bu folklorun tahlil etme işini dil inceleme ve tahlil etmek demektir (Çobanoğlu, 2015: 334-335) (Dundes, 1998b: 108).

3) Bağlam: Halkbilimi için vazgeçilmez unsurlardan olan sosyal çevre ve şartlar yani Avrupalıların konteks olarak adlandırdıkları ‘Bağlam’ Türkiye’deki Halkbilimi çalışmalarında en baştan beri üzerinde durulmamıştır. Bir Halk bilgisi türünün incelenmesinde bağlam en az metin kadar önemlidir denilebilir.

Bir Halkbilim ve Halkbilgisi ürününün konteksti güncel olarak yer aldığı şahsi bir sosyal konumdur. Bağlam ve fonksiyonu birbirinden kesin ifadelerle farklı değerlendirmemiz gerekir. Bir atasözünün veya mitin fonksiyonu birkaç bağlamdan oluşan bir önemli sonuçtur.

Yapılan birçok halkbilim çalışmalarında sanat eseri icrayı gerçekleştiren sanatçıdan bağımsız olarak ele alınmaktadır bu şekilde halkbilimi çalışmaları donmuş veya dondurulmuş malzeme olarak görülmektedir. Halkbilimi çalışmaları dondurulmuş çalışmalar olmadığı gibi her daim yaşayan, yaşatılan güncelliğini sürdüren çalışmalardır. Halkbilimi çalışmaları geçmişte ve bu günümüzde belli sosyal şartlar ve çevreye sahip çalışmalar olmak durumundadır (Ekici, 1998: 27).

Bağlam özellikle fıkra incelemesinde daha açıktır. Bağlama ait bilgi verilmeyen fıkraların eş metinlerinin Tarih- Coğrafi Fin Okulu metodu yöntemiyle aynı kökten gelme noktasında değerlendirmesinde sorunludur.

Bağlam hakkında şu bilgide mevcuttur: Bağlam kesin olarak her zaman kestirilemez. Böyle bir durumda dinleyicinin niteliği kadar anlatıcının niteliği önemli olmaktadır. Aynı zamanda dinleyicinin cinsel durumu metin ve dokuyu etkileyebildiği kadar anlatıcının cinsel durumu metin ve dokuyu etkilemede kritik durum oluşturabilmektedir. Bu konuyu şöyle bir anlatıyla pekiştirebiliriz. Otuz yaşındaki erkek bir öğretmenin yirmi iki yaşındaki evli bir halkbilimciye anlattığı ve erkek öğretmenin eşinin de ortamda olduğu ve anlatmanın sonunu farklı anlattığını göreceğimiz Kılıbık koca anlatmasının iki eş metninin karşılaştırılmasıyla görebiliriz:

Halkbilimi türleri için bağlamın derlenmesi çok önemlidir. Atasözleri, jest ve mimikler açısından ise hayati değerdedir buna rağmen atasözleri derlemelerinin büyük çoğunluğu metin merkezli çalışmalardır. Bağlam derlemesinin ne kadar önemli olduğunu bir örnekle daha açıklayalım:

Ma thi thu kyaw thwar:

Thi thu phaw sar:

Bilmeyen üstünden geçer;

Bilen çıkarıp yer

Burada verilen metni bilmece olarak ele alırsak patates ya da yer altında yetişen bir bitki olarak ele alabiliriz fakat Atasözü olarak ele aldığımızda açık açık görülmeyen değerli bir şeyi görmezden gelen kişiler için kullanıldığı bağlama göre yapılan tahlil sonucunda ortaya çıkmıştır. Metin merkezli araştırmada bu parçanın Atasözü olarak değerlendirmesi pek zor bir ihtimaldir (Dundes, 1998b: 109-114) (Çobanoğlu, 2015: 334-341).

Halk anlatmalarında nesir halindeki anlatmalarda medeniyetler arası köprü vaziyeti gören ve adına arasöz denilen ekler bağlamın yani sosyal çevre ve şartların derlenip ifade edilmesiyle degerlenen ve metni anlamlandıran, tamamlatan kazanımlardır. Bu ifadeler icracının kendi ifadeleri olduğu gibi çevresinden alabileceği örnekler de olabilir.

Ara söz üç gruba ayrılır:

1) Öğretici ve açıklayıcı ara sözler: Tasnife giren ara sözler anlatıma giren türdeki rastgele bir sözcüğü ya da anlatıyı açıklamak için kullanılır. Daha çok din, tarih, coğrafya konularında

2) Eleştiri, görüş ve yorum ifade eden ara sözler: Bu tasnife giren ara sözler daha çok anlatıcının felsefi düşünceleri, siyasi görüşlerini protesto ve eleştirilerini içerir. İstek, temenni karşılaştırma bu şekilde oluşturulmuş ara sözlerle ifade edilir.

3) İtiraf ve kişisel serzeniş ifade eden ara sözler: bu gruba giren ara sözlerde icracı kişisel problemlerini ifade edilme sırası geldiğinde benim gibi ifadesini kullanarak kendi dert, tasa ve kaygılarını dinleyicilerle paylaşır.

Ara söz kullanımı bize halk bilgisinin sadece metin merkezli devam etmediğini anlatımın gerçekleştiği sosyal çevre ve şartların anlatımla birleşerek sosyal ve kültürel bir hadisenin ortaya çıktığını bize gösterir. (Ekici, 1998: 27) (Sakaoğlu, 2002: 1-100)

2.3. HALK BİLİMİNİN OLUŞUMU VE PERFORMANS TEORİNİN OLUŞUMUNA DOĞRU UZANAN YOL

Latin Amerikalılar halk= köylü tarifi üzerinde ısrarla durmuşlardır. Halk vahşilerden daha medeni olmakla birlikte vahşi toplulukların kültürel özelliklerini taşımakta ve sürdürmektedir denilmiştir ve bu anlayışa popüler antikler adı verilmiştir. Bu gelenek ve görenek seçkin grup yani derlemeciler ve antropologlar tarafından derlenecektir. Derlenen malzemeler ile vahşi toplumlarla karşılaştırılacak sonuçta Avrupa medeniyetin kendi köklerini arana görevi tarihi yeniden kurma' görevi gerçekleştirilecektir. XIX. yüzyılda kabul edilen bu düşünceler o dönemki zihniyet açısından bizlere bilgiler vermektedir. Avrupa'da görülen bu anlayışa paralel olarak bu yüzyılda ve daha önceki yüzyıllarda etkili olan 'havas' 'avam' ayrımı Türk düşüncesinin Avrupa'dan pek bir farkı olmadığını göstermektedir. Avam kelimesinin köylü manasına geldiği de anlaşılmaktadır. Tanzimat döneminde başlayan ve Cumhuriyetle birlikte devam eden yenileşme döneminde bu durum değişmemiştir. Ülkemizdeki ilk halkbilimi çalışmaları Halk oyunları üzerine olduğu için Folklorun Halk oyunları olduğu gibi çok yanlış bir kullanım vardır.

Halk kavramını sadece Avrupalı köylü olarak tanımlama sorunu XX. Yüzyıl boyunca devam etmiştir. Redfield bu tanımlamanın içinden şehirli toplumu da çıkarmıştır. G. Foster ise Redfield'in bu düşüncelerini diriltmiş ve Halk, yüksek sınıf ve şehir merkezine tezat olarak tanımlanmıştır. Ona göre ilkel kavimler soyutlanma halindedir. Modern dünyada yeni halk bilgisinin oluşamayacağını Amerika, Kanada, İngiltere ve Almanya gibi ülkelerde halk bilgisinden bahsedilemeyeceğini belirtmiştir. Bu düşünceler onun da kabul ettiği seçkin kültürlerin dibe çökmesi Kuramında da yer almıştır (Çobanoğlu, 2015: 318-379).

Halkbiliminin XIX. yüzyıl tarifi halkbilimciler tarafından kabul edilmiş olsaydı ve uygulansaydı halkbilim çalışmaları çok sınırlı olurdu ve toplumu kucaklamazdı. Halkı taşralı, kaba ve okuryazar kabul etmeyen bir disiplin kısa bir süre içinde yok olmaya yüz tutabilirdi. Halk ne taşralı ne de alt sınıf olarak kullanılmamalıdır. Bu çıkmaza Halkbilimcileri sokmak isteyen illa bir etiket kullanmak isteyenlerin birçoğu şehirli ve orta kesimdir. Modern bir halkbilimci için böyle bir ayrım yoktur. Taşralı da halktır, şehirli de bizler için halktır.

Dundes halkı şöyle tanımlamıştır: Halk terimi en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade ettiğini ve bu grubu birbirine bağlayan faktörün ortak bir meslek, dil veya din olabileceğini ve ne olduğu önemli olmadığını bildirir. Bundan daha önemli olan ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır. Teorik olarak bir grup en az iki kişiden oluşmak zorundadır, fakat genellikle çoğu gruplar daha fazla kişiden oluşurlar. Grubun bir üyesi diğer bütün üyeleri bilmeyebilir, fakat o kişi gruba ait geleneklerin ortak özünü muhtemelen bilecektir, gelenekler bir grup kimliği hissi vermeden gruba yardım eder. Halk bilgisi halk gruplarının tanımı içinde bulanabileceğini aktarmıştır (Dundes, 1998: 143).

Ben Amos Halk bilgisinin yalnız bir derleme uygulaması olmadığından bir işlem ya da olgu olarak nakletme esasına dayalı bir olgu olduğu savunuyor. Halkbiliminden sanata ait anlatım yoluyla karşılıklı bir soyla etkileme olduğunu bu yaratmaların gelişi güzel ortaya çıkmadığını gelenekten geldiğini ve öğrenme kaygısı olan bir topluluk olarak bahsetmektedir (Ben-Amos,1977: 74-87).

Özkul Çobanoğlu ise halk terimini hiç yoktan bir etmeni beraber paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade ettiğini bildiriyor. Dundes ve Çobanoğlu'nun bu tarifleri üzerinden halk bir millet kadar büyük bir kavrama tekabül ederken aynı zamanda bir çekirdek aile kadar da küçük bir kavramı kapsamaktadır denilebiliyor.

Herder, Fransız kültürünün Alman kültürü üstündeki hâkimiyetini kırmak için ve Latin ve Hıristiyan kültürüne karşı Aryanizm ve Hıristiyan kültürü egemen kılmak istiyordu bunun için halk kültürünü kullandı. Herder, Alman kültürünün kendi köklerine dönerek orijinal haline gelmesi için çabaladı. Herder “ Şarkılarda Halkın Sesi” , “Eski Alman Halk Kitapları” ve Grimm Kardeşlerin “Çocuk ve Aile Masalları” ilk eserler olarak kabul edilmiş özellikle çocuk ve aile masalları adlı çalışma bilimsel temele dayalı ilk eser özelliğini taşımaktadır. Halkbiliminin bağımsız bir bilim dalı olmasında Herder ve özellikle Grimm Kardeşler aslan payına sahiptirler denilebilir (Güzel-Torun, 2010: 25-100).

Alan Dundes bu teorinin temelini atmıştır onun başlattığı bu çalışma üzerinden Ben- Amos devam etmiştir. Ben- Amos Alman Volkskunde’si İsveç Folkmine’si ve Hint Lok Sathiya’sı ile İngiliz Folklore’sinin birbirlerinden çok az farklılıklarla

ayrıldıkları ifade eder. Ona göre Antropologlar folkloru edebiyat olarak kabul ederken edebiyat bilimciler ise kültür olarak tanımlamışlardır. Ben-Amos folkloru bir yerden bir yere metaryaller taşıyabilen çeşitli şekilde yorumlanabilen kültürler arası yaratma olarak tanımlamıştır.

2.3.1. Anadolu Sahası Halkbilimi Çalışmalarının Tarihçesi

Folklor araştırmaları Avrupa’da başlamıştır ve sebepleri coğrafi keşiflere kadar dayanır. Coğrafi keşifler sonucunda ortaya çıkan rönesans ve reform hareketleri Avrupa’da köklü fikir ve zihniyet değişiklikleri meydana getirmiştir. Romantizm akımı halk kültürüne ilgi duyulmasını sağlamıştır. Fransız ihtilali ile halk ve millet kavramlarının araştırılması ve evrim teorisiyle milletlerin geçmişlerini araştırma isteği Folklor için uygun ortam hazırlamıştır (Yıldırım, 1994: 2).

Türk Folklor araştırmaları şu şekilde tasnif edilmiştir:

Örtülü Dönem: 1839-1908

Türkçü Dönem:1908-1920

Sentezi Dönem: 1920-1938

Dergici Dönem: 1939-1966

Bilimci Dönem:1966’dan günümüze kadar (Yıldırım, 1991b: 13)

Örtülü devrede Macar Ignace Kunos’un hatıralarından öğrendiğimiz kadarıyla Ahmet Vefik Paşa’nın Avrupa’daki Folklor çalışmalarından haberdar olduğunu bilinmektedir. Ancak bu devirde eserlerde ve çalışmalarda folklor isminden veya biliminden bahsedilmemiştir. Bu devirde Osmanlı’da İslamcılık ve Osmanlıcılık akımlarının etkisi görülmüştür. “Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye” kurtuluş yolunu bu şekilde ararken milliyetçilik hareketlerini besleyen folklordan bahsedilmeyişi anlaşılmış ve bu döneme örtülü dönem denilmiştir.

Türkçü devrede 1908 yılından itibaren folklor ile ilgili yazılar tanıtıcı makaleler kaleme alınmaya başlanmıştır. Her ne kadar bu dönemde yazılar yazılsa da yeterli olmamıştır. 1920 yılına kadar 5-10 makale birkaç kitap kaleme alınmıştır. (Yıldırım,1994:2). Bu dönemde Ziya Gökalp bir nevi Alman devletinin temellerini atan J.G. Von Herder gibi folklorun imkânlarından faydalanarak milli devletimizin

temellerini atmışlardır denilebilir. İlk Folklor adının geçtiği yazı M.Fuad Köprülü'nün "Yeni Bir İlim: Halkiyat "Folk Lore" adlı olmuştur.

Sentezci dönemde folklor çalışmaları devlet tarafından teşvik edilir. 1920 yılında Maarif Bakanlığında Hars dairesi kurulur. Bu bakanlık sayesinde yurdun dört bir köşesinde folklor ürünleri tespit edilir ve kayda geçirilir.1924 yılına kadar bu süreç devam etti ve folklor teşvik edilmiştir. 1924 yılında İstanbul Üniversitesinde kurulan Türkiyat Enstitüsü folklor alanında yayın organı olarak kullanılmaya ve kıymetli çalışmalar yapılmaya imkân vermiştir. 1924 yılından sonra müzik alanında çalışılmaya başlandı aynı yıl Ankara'da açılan Muallim Mektebi Anadolu'daki Türkü türünü tespit edip bu eserleri notaya aldırıştır. Bir yıl sonra iki musiki öğretmeni Batı Anadolu türkülerini notaya almak üzere devlet tarafından görevlendirilir. 1925 yılında Ankara Etnografya müzesine malzeme toplanmaya başlanır. Folklorik tüm malzemeler toplanır ve sergilenir. 1927 yılında Anadolu Halk Bilgisi Dergisi kurulur. 1930 yılında iki cemiyet birden kurulur. Türk Dilini Tetkik Cemiyeti ve Türk Tarihini Tetkik cemiyeti ana amacı Folklor olmasa da folklor çalışmalarına iştirak etmişlerdir. 1938 yılından sonra sadece İstanbul Üniversitesinde verilen folklor ve halk edebiyatı dersleri önce Ankara Üniversitesinde daha sonraki senelerde Boğaziçi, Erzurum, Ege ve Hacettepe üniversitelerinde verilmeye başlandı.

Dergici dönem folklor araştırmalarının dergiler vasıtasıyla aktarıldığı dönem olarak geçmektedir. Kemal Güngör'ün çıkardığı "Folklor Postası" ve İhsan Hançer'in çıkardığı "Türk Folklor Araştırmaları" adlı dergi bir nevi Folklor araştırmacıları için folklor mektebi olarak kullanılmıştır. Bilimci döneme bu ismin verilmesinin sebebi Folklor çalışmalarının ilmi zeminde hayat bulmasıdır. Bu dönemde İhsan Hınçer ve arkadaşlarının yoğun çalışmaları sonucunda Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Milli Folklor Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Folklor araştırmalarına Halk kültürü Araştırma ve Geliştirme dairesi arşivlerinden ulaşabiliriz. Bu dairenin adı kuruluşunda Milli Folklor Araştırma dairesi (MİFAD) daha sonra HAKAD en son HAGEM olarak değiştirilmiştir (Oğuz,2001, 25). Bugün Kültür ve Turizm bakanlığı bünyesinde ki bu teşkilatın adı Halk Kültürü Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığı ve olarak devam etmektedir. Folklor 1. Milli Kültür Şûrasında Halk Kültürü ele alınmış Devlet Planlama Teşkilatı Kültür Planlamasında Halk Bilgisi değerlendirilmiştir. Yüksek Öğretim Kurumu başkanlığı Halkbilimi Anabilim dalı açılmasına karar verilmiş ve Hacettepe ve

Ankara Üniversitesinde Halkbilim Ana bilim dalı açılmıştır. Atatürk Kültür Merkezi kurularak Halkbilim çalışmaları burada da yerini almıştır (Yıldırım, 1991b). Günümüzde Milli Eğitim Bakanlığının almış olduğu kararlar beş ve sekizinci sınıflar arasında halk kültürü ve kent kültürü adlı iki ders okutulmaya başlanmıştır.

2.4. PERFORMANS TEORİ'NİN TAHLİL YÖNTEMİ

Günümüzde halkbilimciler halkbiliminin sözlü unsurlarını gelenekle oluşmuş bir anlatı dinleyici ve anlatıcı taraflarının oluşturduğu soyla bir anlatım olarak görmüşlerdir. Folklor sözle verilen bir mesajdır; her zaman kişisel ve sosyal değişkenler içinde ortaya çıkmıştır (Taşdemir, 2007: 3). İcra tiyatral ve sosyal bir olgu olarak görülmüştür. Ben- Amos ise geliştirdiği üçlü araştırma yöntemiyle icra konusunda yeni bir tasnif oluşturmuştur. Araştırma yöntemi şu şekildedir;

Kişisel boyut(anlatıcı/oyunayıcı)

Sosyal boyut(dinleyici/ izleyici)

Söz boyutu (anlatılan) yer almaktadır. (Ben-Amos, 1977: 74-87), (Çobanoğlu, 2015: 367) (Kıran, 2015: 37).

Aynı yöntem sözsüz ve maddi kültür halkbilimi unsurları içinde geçerlidir. Geleneksel davranışlar olarak selamlaşma, küfürleşme, dans, jest ve mimikler ve benzeri davranışlar sözsüz iletişim olarak kabul edilerek halkbilimi içindedir.

Alan Dundes'in en az bir ortak noktaları bulunan iki kişiden oluşan grup olarak güncelliği Halk kavramı gelenek ile iletişim kavramlarının perçinlediği yeni Halkbilimi kavramı değişime uğradığı bir gerçektir. Performans Teori'nin Alan Dundes'in başlattığı akımı devam ettiren önde gelen ismi Ban- Amos'un Halk bilgisini küçük topluluklar arasında kurulan sanatsal iletişim olarak tanımlayışı olarak görülmektedir. İletişim ise sosyal bir varlık olarak görülmektedir.

Sosyal şartlar ve çevre içinde icra önemli bir yere sahiptir. Sahip olduğu işlev çok geniş bir araştırma kapsamı oluşturmaktadır. İcra olayının tahlil modellerinden biri de Robert Georges 'in "Hikâye Anlatmalarının Anlaşılmasına Doğru" adlı çalışmasında ortaya koyduğu model şu şekildedir:

Her öykü icrası iletişimsel bir haldir.

a) Her mesaj anlatımında en az bir mesaj oluşturulup bir gönderici bir de alıcı vardır.

b) Gönderici ile alıcı arasında bir mesaj vardır.

c) Gönderici ile alıcı arasında gelenekle kodlanmış iletişim vardır.

ç) Her Öykü icrası Sosyal Bir Tecrübedir.

d) İcraya katılan kişiler karşılıklı olarak bir kimliğe sahip olurlar

e) İcraya katılan kişiler karşılıklı statülerine uygun davranırlar

f) Her öykü icrasında sosyal kullanımlar mevcuttur

g) Her öykü icrasında sosyal işlevler mevcuttur.

ğ) Her Öykü icrası tektir.

h) Öykü icrası zaman ve mekân olarak yalnız bir kez oluşur

ı) Öykü icrası sosyal ilişkiler bakımından yalnız bir kez oluşur.

i) Öykü icrası karşılıklı ilişkilerin oluşturduğu sosyal çevreyi etkileyen psikolojik ve sosyal güçlerin yalnız kendisine has sistemine üretir (Çobanoğlu, 2015: 375), (Taşdemir, 2007: 3).

Bizim inceleme yöntemimiz Alan Dundes ve Ben- Amos'un inceleme yöntemlerinden hareketle oluşturduğumuz şu yöntemle olacaktır:

a) Dinleyici, izleyici (Sosyal boyut)

b) İcracı (Kişisel boyut)

c) Metin (Söz boyutu)

d) Sosyal şartlar ve çevre (Konteks)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK

3.1. ALEVİLİK

Mehmet Eröz'e göre Alevilik; İslam tarihinde mezhep ve tarikat edebiyatında, Arapça dil kaidesine göre, Hazreti Ali'yi sevmek ve saymak, "Aleviyet", "Alevilik" kelimeleri ile ifade edilmiştir (Eröz, 2014: 41).

Ethem Ruhi Fığlalı Alevilik tanımını Ali'ye ait olanlar ve Ali'ye mensup olanlar anlamlarına geldiğini halkbilim araştırmacıları arasında ise Hz. Ali'ye bağlı onun yolundan giden her mevzuda ona bağlı olan kimseye denilmektedir. (Fığlalı, 2006: 5)

Alevi kelimesini Ali ocağından gelen "Ali Evi" Alevi şeklinde olduğunu Hz. Ali soyundan gelen ya da Ali'yi sevenler için kullanılmış olabileceğini söyleyebiliriz. Alevi kelimesinin tarih boyunca Haydari, Kalenderi, Batini, Yesevi, Rafizi, Işık, Abdal, Kızılbaş gibi isimlendirenler olmuştur. Genel olarak Aleviliğin Ali kökünden türediğini söyleyenler çoğunlukta olsa da Erdoğan Çınar gibi Aleviliğin Hz. Ali'den gelmediğini savunanlar da vardır.

Alevi isminin bu gruplar için kullanılması oldukça yenidir. Osmanlı arşiv belgeleri ile vakayinamelerinde "Kızılbaş" ya da "Rafizi" olarak adlandırılan Anadolu'daki bir takım etnik ve sosyal/dini zümreler ile Lübnan, Suriye ve Hatay yöresinde yaşayan Nusayriler için "Alevi" ismi XX. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. (Seyman, 2006: 12-13). Kızılbaş denilmesinin sebebi ise Hz. Muhammed bir savaşta bizden olanlar başlarına kızıl şerit bağlasınlar denilmiş ondan sonra Kızılbaş ismi çıkmış diye kabul edenler de vardır (K.K.1).

Alevilik nedir diye canlara sorduğumuzda alacağımız ilk cevap basit olarak Ali'yi sevmektir şeklinde cevap almaktayız. Aleviliği yalnızca Hz. Ali sevgisi olarak açıklamak Alevi aydınlar tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmak anlamına gelmektedir. Ülkemizde Sünni nüfus da Hz. Ali sevmekte hatta bu yüzden Sünniler de büyük çoğunluk Hanefi mezhebinin yolundan gitmektedir denilebilir yani Ali seviyorum ben de Alevi miyim? Anlayışı yanlış bir kullanımdır. Alevilik nedir sorusuna aldığımız ikinci cevap Hacı Bektaş-ı Veli öğretisi 'eline, diline, beline sahip çık' olmuştur. Bu öğretinin açıklamasını da Eli kelimesi Kırklareli, Tunceli, Kazakeli, Kocaeli gibi örneklerden yurt anlamına geldiğini yani yurduna, vatanına sahip çık anlamında kullanıldığı söylenmektedir. Diline derken Türkçeye sahip çık çünkü dil

bağımsızlığın ve geleceğin tapusudur anlamında kullanılmıştır. Diline sahip çıkmayan devletler tükenip giderler anlamında kullandığı söylenebilir. Beline sahip çık derken de soyuna sahip çık öğretisi Alevilik için önemli ahlak öğretilerinden olduğu söylenebilir aynı zamanda bir insanın Alevi olabilmesi için ilk önce Alevi ana babadan olması gerekmektedir. Alevilik inancında tanrıyla bütünleşmeye giden yol 4 kapı 40 makamdan geçer diyenlerin sayısı da az değildir (Acar, 2008: 8). 4 kapı 40 makam konusunu ilerleyen bölümlerde daha geniş ele alacağız.

Alevilik nedir sorusuna bunlardan başka Alevilik gerçek müslümanlıktır. Alevilik Anadolu müslümanlığıdır. *Alevilik Türk Müslümanlığıdır. Alevilik dindir gibi gibi ifadeler kullanılmıştır* (K.K.7, K.K.8, K.K.9, K.K.11, K.K.12, K.K.13, K.K.14 K.K.15, K.K.16, K.K.17). Ayrıca Alevi cemiyeti dışında Aleviliği İslam Heterodoksisi olarak tanımlayan çevreler de bulunmaktadır. Ali Yıldırım'da Aleviliği doğal bir din doğa dini olarak aktarmaktadır (Yıldırım, 2015: 20).

Biz Aleviliği düşüncelerimiz ve derlemelerimiz sonucu elde ettiğimiz bilgiler sonucunda şu şekilde ifade ediyoruz: Allah'ın varlığına ve birliğine inanan kitabı Kur'an, elçisi Muhammed, yoldaşı kerem sahibi Ali olarak kabul etmiş. Ali ve oğulları Hasan ve Hüseyin'in katliedişinin bir sonucu olarak oluşmuş ve belli bir yolu ve erkânı olan Tasavvuf ehli bir oluşumdur. Ortaya çıkış sebebi tanımdan da anlayabildiğimiz üzere siyasi kaynaklı olmuştur.

Aleviliğin oluşumunu Hz. Muhammed dönemine kadar indirgenebilmiştir. *Tabi bu dönemde Türkler Müslüman değildir yani bu olaylar yaşanırken Türkler taraf olmamıştır* (K.K.4, K.K.17, K.K.18). Türkler Gök Tengrici, Budist, Maniheizt iken Arap coğrafyasını inceleyelim. Arapların İslam'ı kabul etmesiyle kölelik kaldırılmıştır. Egemem sınıf özellikle Ebu Süfyan kılıç zoruyla Müslüman olmuştur. Hz. Ali, başlangıçtan beri Arap egemen kesimine karşı Hz. Muhammed'in militanlığını yapmış, İslamiyet uğruna canını pek çok kez tehlikeye atmıştır. (Zelyut, 1996: 20). İlk problem Hz. Ömer'in vefat etmesi sonucu Hz. Osman'ın halifelige geçmiş olmasıdır. Hz. Ali taraftarları halifeliğin onun hakkı olduğunu düşünmüşlerdir. Sonraki süreçte Hz. Ali'nin halifeliği döneminde çıkan Sıffin Savaşı ve Hakem olayı Müslümanları önce ikiye sonra üçe ayırmıştır. Hz. Ali'nin şehit edilmesi daha sonra Hz. Hasan'ın halifeliği hakkı olmasına rağmen Muaviye'ye terk etmesi sorunları daha da büyütüştür. Muaviye'nin

kızı tarafından Hz. Hasan'ın şehit edilmesi ve en son Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi Hz. Muhammed'in Ehlibeytine yani ev halkına ve Hz. Ali'ye olan sevgiyi artırmış, Aleviliğin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır (K.K.21, K.K.22).

Alevilik O günlerden bugünlere Bâtınlık, Haydarilik, Yesevilik, Kalenderîlik, Rafizîlik tarikatları şeklinde gelmiştir. En son Safevilik haline gelen Alevilik Safeviliğin Şia'ya kaymasıyla birlikte Hacı Bektaş Veli'ye tutunmuştur. Alevilik için saydığımız bu bütün tarikatların ve Eski Türk Dininin bir sentezidir diyebiliriz ayrıca Bedri Noyan Alevilik için bu saydıklarımızın dışında Türk halk şiiri ve Türk halk sazı ile yaşayan topluluk olarak görmüştür (Noyan,1995: 17-18).

3.2. BEKTAŞİLİK

1240 senesi, Anadolu Alevilerinin son bin yıl içinde yaşadıkları en talihsiz ve en uğursuz yıl olduğu söylenebilir. O yılın ikinci yarısında Aleviler, Konya Sarayı'nın gerçekleştirdiği beklenmedik ihanet olarak adlandırılan olayla sarsılmışlardır. Selçuklu Sultanı II. Keyhüsrev'in adamları, Amasya'da yaşayan Alevi müridi Baba İlyas'ın hayatına kastettiler (Çınar, Erdoğan, 2012: 22). Birçok kaynakta Babailer İsyanının Baba İlyas tarafından yönetildiği söylene de Ahmet Yaşar Ocak bu isyanın Baba Resul tarafından çıkartılıp yönetildiğini savunmuştur. Malya denilen bu yerde büyük bir kıyım olmuştur. Selçukluya başkaldıran Baba Resul (İlyas) ve yardımcısı Baba Resul (İshak) isyanı bastırılmıştır (Ocak, 2011: 88-90). İşte bu isyan sonucunda Hacı Bektaş-ı Veli kardeşini kaybetmiş ve savaş meydanının otuz km. ötesindeki Suluca Karacahöyükte dergâhını kurmuştur. *Kadincik Ana ya da Kadın ana diye zikredilen deyişlerde zikredilen Bacıyan-i Rum ile burada karşılaşmıştır (K.K.11)*. Ölümüne yakın bütün varlığını ona bırakmıştır. Suluca Karahöyük olarak adlandırılan bu bölge Kutbu'l-aktab yani yeryüzünün dönme sebebi olarak gösterilmiştir. Kutuplar kutubu eski Türk töresinde de kutsal sayılan kırk kişiden oluşur. Burası Hıristiyanlığın doğum noktası olarak gösterilir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin dergâhını burada kurması asla tesadüf değildir ve cihad sayılır diyebiliriz.

Fuad Köprülü yaşanan bu Babailer isyanı hakkında kesin bilgiler olmadığını belirtmekte birlikte Rafz ve İtizâl hareketlerine, sonraları Bedrü'd-Dîn Simavi hadisesinden başlayarak bu son zamanlara kadar gelen vakaların meydana gelmesinde

bu Babaîler hadisesini mühim bir başlangıç saymak yanlış bir hareket değildir görüşündedir (Köprülü, 2012: 207).

Hacı Bektaş-i Veli, Türkistanlı Hoca Ahmet Yesevi'nin müridi olarak sözlü kültürde kabul edilmiştir. Onun dergâhında yetişip ondan el aldıktan sonra Anadolu'ya geldiği kabul edilmiştir. Fakat gerçekte Hacı Bektaş Veli ve Hoca Ahmet Yesevi aynı yüzyılda yaşamamışlardır (Çınar, 2009: 33). Hacı Bektaş-ı Veli (1209-1270)ismi bir lakaptır. Menkıbelerde Lokman-ı parende Arafat'da arife günü memlekette pişirilen bişi(pişi) ister. Bu olay ona malum olur ve keramet gösterip Pirine bişi götürür bu yüzden manevî yönden kendine Hacı denmiştir. Bektaş Begtaş yani Bey gibi anlamındadır (K.K.19, K.K.20). Veli ise keramet göstermesinden dolayı aldığı bir unvandır. Kendisi Bektaşî tarikatının kurucusu olduğu söylenebilir fakat kuruluş aşamasında kendisi yoktur kendisi Vefai-Haydari şeyhidir. Bektaşîliğe gerçek kimliğini oluşturan tarikatlaşma, tanınma ve yayılmasını ve sağlayan kişi Abdal Musa olmuştur. Abdal Musa Bektaşîliğin temellerini atmıştır. Balım Sultan ise Doğudaki Safevî tehlikesine karşı İkinci Bayezid tarafından bizzat gönderilmiş tüm Osmanlı topraklarında teşkilatlanması sağlanmıştır. Bu sayede Bektaşîliğin esasları kesin olarak belirlenmiş ser çeşme ilan edilerek bir merkezden yönetilmeye başlanmıştır (K.K.19, K.K.20). Aleviliğin ve Bektaşîliğin birleştiği bu noktada Ahilik, Kalenderlik, Haydarilik, Bâtınlık, Rıfzilik gibi birçok oluşum bir çatı altında vücut bulmuş, gelişmelerini bu şekilde tamamlamışlardır diyebilmekteyiz (K.K.24, K.K.25).

Alevilik ve Bektaşîliğin birleştiği ve ayrıldığı nokta bellidir. Birleştiği nokta Balım Sultan , ayrıldığı nokta ise Dedelik ve Dedebabalık olmuştur. Alevilik Doğu Anadolu ve İç Anadolu'da yayılmışken Bektaşîlik Trakya ve Balkanlarda İslam'ı yeni seçmiş Müslümanlar arasında ve Türkistan'dan Anadolu'ya gelip tekrar Balkanlara geçen Türkler arasında daha çok yayılmıştır. Alevilikte Horasan ve Erdebil ekolü ve din olarak Eski Türk dininin etkisi varken Bektaşîlikte daha çok Balkan halklarının ve kültürünün dolayısıyla Hıristiyan kültürün daha çok etkisi var olduğu kabul görmüştür. Bu iki ifade birbirinden farklılıklar arz etse de temelde aynı görüşler etrafında oluşmuştur. Erkânı, yolu aynı olan bu insanlar sadece coğrafya ve kültür olarak ayrılmaktadır. Aleviliği ve Bektaşîliği bir resim olarak görmek Türkistan'dan Küçük Asya'ya ve Balkanlara gelmiş göçebe Türk insanın İslam anlayışı olarak açıklamak en doğru düşünce olabilir.

3.3. SELÇUKLU VE OSMANLI DÖNEMİNDE ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK

751 yılında Talas savaşı ile etkileşim içine giren Arap, Türk ilişkileri Türklerin İslamiyeti kabul etmesi ile perçinlenmiştir. Türklerin İslamiyeti kabul etmesi ile bunu yaşamlarına tatbik etmelerinin bir intibak süresi olmuştur. Gelenek, görenek, örf ve adetlerinden vazgeçmeyip bunları yeni dinlerine adapte eden Türkler Bugün Alevilik dediğimiz olgunun temellerini Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ile Türkistan'dan bugünkü coğrafyamıza taşınmıştır. Burada ele alacağımız devlet Büyük Selçukludan ziyade Anadolu Selçuklu Devletidir.

1071 yılında Malazgirt meydan Savaşıyla birlikte Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin Sultanı Alparslan Anadolu'nun fethine önem vermeyerek halifenin de yönlendirmesiyle Suriye'nin fethiyle meşgul olmuş akrabası Süleyman Şah'ın emrine otuz bin kişi vererek görevlendirmiştir. Burada kritik nokta Süleyman Şah az kuvvetle Kuzeyde Trabzon batıda Kütahya'ya kadar nasıl varabilmiştir. Öncelikle Malazgirt Türklerin Anadolu'ya ilk değil son kez gelişini biliyoruz. Kavimler göçüyle Karadeniz'in üzerinden Balkanlara geçmiş sonra tekrar Anadolu'ya dönmüş Türklerle beraber Türkistan sahasından Suriye'den ve Doğu Anadolu'dan Anadolu'ya girmiş bazıları Hıristiyanlığı kabul etmiş bazıları Eski Türk dininin etkisinde olan asker, çiftçi, köle Türkler mevcut olabileceğini söyleyebiliriz. Ayrıca Bizans Ortodoks kilisesine bağlı olmayan Hıristiyanlarda bu yeni oluşumu kurtarıcı olarak görmüşlerdir. İşte bu sebeplerle Süleyman Şah Büyük Selçukludan siyasi olarak kopup İznik'i alıp başkent yapmıştır. İşte Malazgirt savaşından sonra Anadolu'ya Türkistan'dan, Azerbaycan başlayan göç 16. yy. kadar devam etmiştir. Oluşan bu göçlerle Anadolu'nun demografik yapısı Türkler lehine değişmiştir.

Türkmenlerin Anadolu'ya gelmesi vergi meselesi, merkezi otoritenin zayıflaması büyük sorun olmaya başladı. Yarı göçebe, göçebe yaşayan Türkmenlerin devletle yaşadıkları ilk büyük isyan Baba Resül (İshak) isyanıdır. Malya da yaşanan bu isyan kanla bastırılmıştır. Bu isyana Hacı Bektaş-ı Veli'nin de katılmış olduğu hatta kardeşini de bu isyan sırasında kaybettiği menkıbelerde anlatılmaktadır. Bu isyan Anadolu'daki Aleviliğin oluşmasına ortam hazırlamıştır. Babai isyanı daha sonra gelen Şeyh Bedrettin isyanı da Balkanlarda Bektaşiliğin oluşmasına ortam hazırlığı söylenebilir. Aleviliğin temellerini İran üzerinden Bâtınilîği tecrübe etmiş

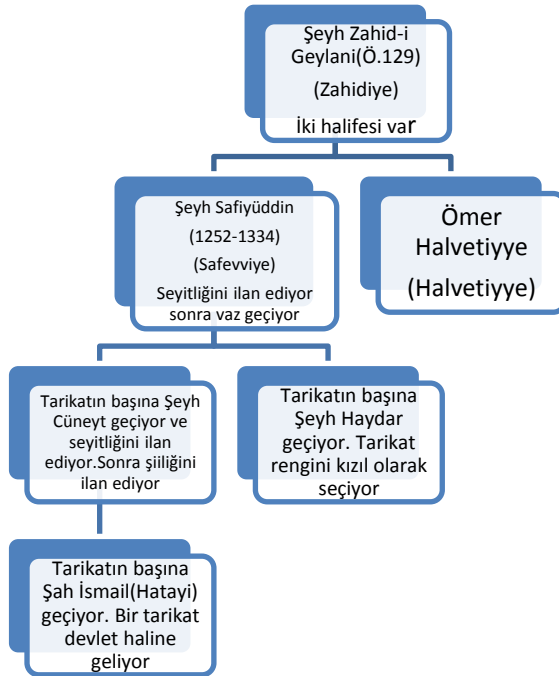
Türkmenlerde Horasandan Türkistan'dan gelen Kalenderîlik üzerine kurulmuştur. İsim olarak da sayarsak Lokman-ı Perende, Sarı Saltuk, Hacı Bektaş Veli, Seyyid Battal Gazi, Taptuk Emre ,Yunus Emre, Abdal Musa, , Kaygusuz Abdal ve Balım Sultan Alevilik ve Bektaşilik üzerinde etkili olan kişiler diyebiliriz.

Bütün bu belirttiğimiz durumlardan hareketle Alevilik hakkında eski Türk inançlarının ve mitolojisinin İslâmiyet ile uyarlanması ile oluşmuş halk İslamiyeti diyebiliriz. İman kısmında Sünnilerden hiç bir farkı olmamakla beraber ibadet konusunda bir takım farklılıklar görülmüştür. Tasavvufî yönden bakarsak şeriat kısmı zayıf kalmış tarikat kısmı ağır basmıştır.

1400'den, Osmanlı tarihinin dönüm noktası olan 1826-27'ye kadar olan süre Bektaşiliğin orta dönemi olarak kabul edilir (Dierl, 1991: 52). Osmanlı Devletinde Alevîliğe bakış açısını değerlendirmek için dönem dönem bakmak gerekir özellikle Osman Gazi Orhan Gazi ve I. Murat zamanındaki Devlet-Alevi ilişkileri çok gelişmiş olduğu söylenebilir. I.Muradın Yeniçeri Ocağını kurması ve Hıristiyan ailelerden alınan çocukların Bektaşi olması durumu bu zamana kadar bir sorun yaşanmadığını söyleyebiliriz. Orhan veya I. Murat zamanında Yeniçeri ocağı Bektaşi ocağına bağlanmıştır. Padişahlar da şehzadelik döneminde Yeniçeri ocağına kılıç kuşanma töreniyle girerken hem Çelebi unvanını kullanıyor hem de Bektaşiliği kabul etmiş olunuyor denebilir. Yıldırım Beyazid ve Çelebi Mehmet dönemi bir geçiş dönemidir. Bu dönemde sadece Musa Çelebi'nin kazasker ilan ettiği Kütahya Simavlı olduğu iddia edilen Bedrettin Simavi denilen Şeyh Bedrettin isyanı yaşanmıştır. Şeyh Bedrettin bu ayaklanmayı Çelebi Mehmet'in yönetiminde Kütahya ve Aydın çevresinde yoğunlaştırdığı söylenebilir (Öz, 2014: 153). Bu isyan daha çok ekonomik sebeplerden ötürü çıktığı söylenebilir. I. Muratla başlayan dönemde Anadolu'nun Türkleşmesi sağlanmıştır Balkanların Fethinde Alevi ve Bektaşi dervişleri büyük yarar sağlamıştır. Şeyh Cüneyt'le beraber bir tarikat olan Safeviliğin devletleşme süreci başlamıştır. Bu sürecin devlet için bir tehlike olması Fatih ve Beyazid döneminde önlemlerin alınmasına neden olmuştur. Beyazid' in Balım sultanı Bektaşiliğin başına görevlendirmesi önemlidir. Yavuz dönemindeki ilişkilerle ilk dönem ilişkiler arasındaki fark siyahla beyaz gibi keskindir. Yavuz doğudaki Safevi tehlikesini görüp bu uğurda babasına karşı isyan edip tahtı ele geçirmiştir. Babasını tahtan indirip kendisi geçen tek sultandır.

İşte yukarıda da bahsettiğimiz gibi Osmanlı'da 16. Yy'da büyük bir değişim başlıyor. Bunun nedeni İran'da başlayan bu oluşum.

Şah İsmail ordusu ile Kirman, Diyarbakır, Bağdad, Bakü gibi Osmanlı Devleti'nin yanbaşında hâkimiyet kurduğu söylenebilir. Anadolu Türkmenlerine, Seyyid Şii Şeyhi sıfatı ile davetler gönderdiği bu devirde bilinmektedir. Karaman oğullarıyla ve Akkoyunlular ile işbirliği içinde olmuştur. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın kızı Halime hatun Şah İsmail'in annesi olması sebebiyle bu bölgede hak iddiası vardır. İşte bu sebeplerden dolayı Anadolu'da ayrılıklar başlamıştır. Osmanlı Sünni inanca tutunmaya başlamıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde Çaldıran savaşıyla daha sonra Mercidabık ve Ridaniye kazanılmasıyla Şah İsmail mutlak yenilgiyle tanışmıştır. Yavuz Sultan Selim Yusuf peygamberin tahtına oturmuştur. Kutsal toprakların fethedilmesiyle Türk Devleti İslam'ın liderliğini ele almıştır. İşte böyle bir ortamda Devlet politikası olarak Maturidi inanç bırakılıp El ezher Eşari inanç benimsenmiştir bunun sonunca Medreselere Mısır ve kutsal topraklardan 1500 civarı Arap ulema getirilmiş ve ayet ve hadise dayalı eğitim sistemine geçilmiştir. Bu süreçte medreselerde Arapça hâkim olmaya başlamış Türkçe dersi eğitimi dahi kaldırılmıştır.

Tüm bu yaşananların ışığında Osmanlı devletinin duraklaması başlamıştır diyebiliriz. Her ne kadar tarihçiler duraklamayı Sokullu Mehmet Paşa'nın ölümü ile başlatmış olsalar da bizim görüşümüze göre duraklamanın başlangıcı Yavuz döneminde alınan bu kararlara dayanmaktadır.

Osmanlı devletinde yaşanan bu gelişmelerden sonra Şah kulu Nur Ali ve yüzyıllar süren Celali isyanları gibi Alevi, Türkmen bölgelerinde isyanlar çıkmıştır. Anadolu Beylerbeyliğinin merkezi olan Kütahya'da isyancılar tarafından Beylerbeyinin infazıyla sonuçlanan Şah Kulu İsyanı Kütahya Aleviliğinin o zamanki potansiyeli hakkında bizlere ipuçları sunmaktadır. İsyan zorluklarla bastırılmıştır (Çınar, 2012:217-227).

Padişahına, devletine, dinine başkaldıranlara karşı "nizam-ı âlemin sağlanacağı, korunacağına inanılmıştır (Eyuboğlu, 1991: 142). Duraklamayla başlayan gerilemeyle ve çökmeyle birlikte taşrada celali isyanları, merkezde ise Yeniçeri ocağının çıkardığı isyanlar ortaya çıkmıştır. Böyle bir durumda yeniçeriler vezirleri, sadrazamları hatta padişahları katleder olmuştur. Birçok padişah yeniçerileri kaldırmak istese de 1826 yılında tarih vesikalarına Vakayı Hayriye yani "Hayırlı olay" olarak geçecek olay vuku bulmuş. Yeniçeri ocağı kaldırılmış Bektaşilik yasaklanmıştır. Bektaşi ocaklarındaki derviş ve Dede Babalar idam edilmiştir. Bu olaydan sonra Alevilikten sonra Bektaşilik de gizlenme ihtiyacı duymuştur.

3.4. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK

Milli mücadele döneminde 1919'da Atatürk Hacı Bektaş'a giderek Postnişin Cemalettin Çelebi (Ulusoy) ve Dede postundaki Salih Niyazi Baba ile görüşmüştür. Osmanlı idaresiyle ilişkileri iyi olmasına rağmen Aleviler milli mücadeleye canı gönülden destek vermiştir. Başarılar elde edilmesinde pay sahibi olmuşlardır. Ayrıca Cemalettin Çelebi'nin ilk mecliste reis vekilliği yaptığı da bilinmektedir. Yine 1.meclis de Tunceli Milletvekili Diyap Ağa (Yıldırım) ve Hasan Hayri Bey (Kanko) katılmıştır. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html, 2017)

Milli mücadele döneminde ve Cumhuriyet yönetiminin ilk yıllarında Aleviler rahat bir nefes alırlar. Ulusal birlik ve bütünlük din ve mezhep ayrımlarının önüne geçer. Osmanlı ümmetçiliğinin Cumhuriyet ulusçuluğuna yerini bırakmasıyla birlikte

mezhepçilik bir dönem için belli ölçülerde geriler. Alevilik-Bektaşilik araştırma ve inceleme konusu olur. Bu alanda Cumhuriyetin ilk dönemlerinde oldukça ciddi araştırmalar yapılır ve yayınlanır. Besim Atalay, Fuat Köprülü ve Sadettin Nüzhet Ergun'un çalışmaları bu dönem yayınlanır (Öz, 1997: 43). İlimi olarak bu çalışmalar yapılırken yeniçeri ocağının kapatılması nasıl Bektaşiliği etkilemişse bu sefer 1925 yılında çıkartılan tekke ve zaviyelerin kaldırılması kanunu ile Alevi Bektaşilere ait bütün ocaklar, cem evleri kapatılmıştır. Alevi ve Bektaşilikte Dedelik, Babalık, Çelebilik ocaklarda ki halk hekimliği uygulamaları üfürükçülük, muskacılık olarak düşünüldüğü için yasaklanmıştır. Bu olaylardan sonra Alevi, Bektaşiler erkânı, yollarını gizli olarak görmüşlerdir.

1960 yıllardan sonra Alevilik ortaya çıkan sanayi toplumu nedeniyle küçük yerleşim yerlerinden büyük şehirlere taşınmış oldukları söylenmektedir(K.K.41, K.K.42, K.K.43, K.K.44, K.K.45). Küçük şehirlerdeki dedeler hâkimiyetlerini kaybettikleri söylenebilir. 1980 yılından sonra ise ortaya çıkan özgürlükçü ortamla beraber 1990'lı yıllarda gizliliği bırakıp topluma açılmaya başlanmıştır. Büyük şehirlerde oluşturulan dernek, vakıflar sayesinde Alevilik bu merkezlerde yaşatılmaya devam edildiği düşünülebilir. Alevi-kültürüne yabancılaşan Alevi toplumu bu şekilde tekrar kimliklerini sürdürmüşlerdir. Ayrıca Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde ve halkbilimi bölümlerinde Alevi, Bektaşi ananesiyle ilgili birçok çalışma yapılmıştır (K.K. 15, K.K. 25).

3.5. ALEVİLİKTE BAZI TEMEL KAVRAMLAR

3.5.1. Tevellâ ve Teberrâ

Tevellâ, Hz. Muhammed'i ve onun ailesini On İki İmamı, On Dört Masum Pak, On Yedi Kemerbesti sevenler ve onun yolunda olanlar demektir. Teberrâ ise Hz. Muhammed'in ev halkına özellikle Hz. Ali'nin halifeliğine göz koyanlarına, On İki İmama, On dört Masum Pakı ve On Yedi Kemerbesti şehit edenlere düşmanlık beslemek olarak söylenebilir (K.K.26, K.K.27, K.K.28, K.K.29, K.K.30).

3.5.1.1. Ehlibeyt

Ehlibeyt sözcüğü, Arapça kökenli bir sözcük olup kelime anlamı ev halkı anlamına gelse de Hz. Muhammed'in damadı Hz. Ali ve kızı Fatıma, torunları Hz. Hasan ve Hüseyin başta olmak üzere Peygamberin eşleri Hz. Hatice ve Ayşe'nin Ehlibeyt kavramını oluşturduğu söylenebilir. Alevîlik inancı içinde önemli bir yere sahiptir denilebilir. Ehlibeyte Alevi toplumu içerisinde Al-i Abâ, Pençe-i Al-i Abâ da denilmektedir.

Ehlibeyt sevgisinin temelinde yer alan Şura suresi 23. ayetinde şöyle demektir: İşte bu Allah'ın, inanıp Salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: "Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum." Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir. (<http://kuran.diyaret.gov.tr/> Mushaf, 2017).

Ehlibeyt soyunda Hz. Hüseyin'in neslini devam ettiren kişilere "Seyyid" denilmekteyken Hz. Hasan'ın neslini sürdürenlere "Şerif" denilmektedir. Ehlibeyte saygı Aleviliğin olmazsa olmazıdır.

3.5.1.2. On İki İmam

Hz. Ali'yi seven, onun yolundaki on iki kişidir. Alevî-Bektaşî cemaatinde kanaat getirilen şeyler; Hz. Ali ilk imamdır ve sonra imam olma hakkı onun soyundan gelenlerindir. Düvazlarda edilen dualarda sıkça On iki İmamın adı zikredilir. Kaynak kişilerin %10'u On İki İmamı sayabilmektedir. Bu kişilerin bir kısmında bazı eksik ya da yanlış bildirimler yaptığı söylenebilir. Hz. Ali ile birlikte imam olarak kabul edilen bu on bir kişi şunlardır:

1. Hz. Ali (Ebu talip oğlu)
2. Hz. Hasan (Hz. Muhammed torunu)
3. Hüseyin (Hz. Muhammed torunu)
4. Zeynel Abidin (İmam Hüseyin'in evladı)
5. İmam Bakır (Zeynel Abidin'in evladı)
6. Cafer Sadık (İmam Bakır evladı)

7. İmam Musa Kazım (İmam Cafer evladı)
8. Ali Rıza (Musa evladı)
9. Takî (İmam Ali Rıza oğludur)
- 10 Nakî (İmam Taki oğludur)
11. İmam Hasan'ül-Askerî (Nakî oğludur)
12. Mehdi

Sonra şu Gülbank okunur: Allah Allah hizmetleriniz kabul olsun. Allah, Muhammed Ali, ehlibeyt katarından, didarından ayırmasın. İsimlerini saydığımız On İki İmamların yardımları bizlerle olsun. Diliniz dert görmesin. Dil bizden Nefes Hazreti hünkârımızdan olsun. Gerçeğe hü

On iki imam Bir Dûvazda şu şekilde geçmektedir:

İmam Dûvaz

Hata ettim Hüdanındır bu delil

Muhammed Mustafa'ya aittir delil

Sofi neslinden Haydar ola

Aliyül Murtazanındır şu delil

Atı düldüldür kamberi Zülfikar

Kıldığı kazanındır bu delil

Hatice Fatıma Hayrü'n Nisa

İmamlar silsilesinindir bu delil

Şah Hasan aşkına gariptir meydana

Hüseyin-i deşti Kerbeladandır bu delil

İmam Bakır ve oğlu Kâzım

Musa Kazım'ındır bu delil

Şah Taki ve Naki Hasan Ali Askeri

Mehdi Sahip livanındır bu delil

Şah Hatayim On iki İmam nur oldu

Nur oldur Hüda'nındır bu delil (K.K.8).

3.5.1.3. On Dört Masum Pak

Sözcük anlamı olarak “günahsız” demektir. (<http://www.tdk.gov.tr/>) Bu kişiler çocuk yaşta şehit edilip Alevî- Bektaşî toplumunda isimleri sıkça geçen kişilerdir. Bu masumların en büyüğü yedi yaşında olduğu aktarılmaktadır. Tek suçları Ehlîbeyt ve On İki İmamların evlatları olmalarıdır denilebilir. Bu masumların matemini tutmak için Zilhicce ayında üç gün sürecek masum paklar için oruç tutarlar. Tuttukları bu orucu devam eden süreçte muharrem ayının ilk gününde matem için oruç turulur. Bu orucun peşinde, Muharrem'in ilk gününde başlayan matem orucu tutulur. On dört masum, temiz kişiden oluşan kimseler şunlardır:

1. Muhammed Ekber: İmam Ali'nin oğludur. Ölüm sebebi farklı gruplara göre farklı ifade edilmektedir. Annesinin karnında ezildiğini söyleyenler olduğu gibi Kırk günlük çocuk iken üzerine kapı devrilmiş ve şehit olmuştur diyenlerde vardır.

2. Abdullah: Peygamber torunu Hz. Hasan'ın evladıdır. Muaviye tarafından henüz yedi yaşında katlettilmiştir. Katleden kişinin Talha Bin Amir olduğu rivayet edilmiştir.

3. Abdullah: Hz. Hüseyin'in evladıdır. Kerbela'da şehit edildiği rivayet edilir. Şehit olduğunda henüz üç yaşında olduğu bilgisi mevcuttur.

4. Kasım: Hz. Hüseyin'in diğer evladıdır. Abdullah gibi oda üç yaşında iken şehit edildiği rivayet edilmiştir.

5. Ali Asgar: Kerbela'da şehit edildiği bilinmektedir. Hz. Hüseyin'in su vermek istemesi üzerine muaviye askerleri tarafından ok ile şehit edildiği hadisesi aktarılmaktadır.

6. Kasım: İmam Zeynel- Abidin evladıdır. Üç yaşında iken şehit edildiği rivayet olmuştur.

7. Ali Eftan: Muhammed Bakır'ın oğlu olduğu altı yaşında şehit edildiği rivayet olmuştur.

8. Abdullah: Cafer Sadık evladıdır. Üç yaşında iken şehit edildiği rivayet edilmiştir.

9. Yahya-i Hadi: İmam Cafer-i Sadık'ın evladıdır. Halifenin önünde şehit edildiği rivayet olunur.

10. Salih: Musa Kazım evladı olduğu üç yaşında iken şehit edildiği rivayet edilmiştir.

11. Tayyib: Musa Kazım'ın oğlu olduğu için henüz yedi yaşında şehit edildiği rivayet edilmiştir.

12. Cafer-i Tahir Muhammed Takî'nin oğlu olduğu ve dört yaşında iken şehit edildiği rivayet olmuştur.

13. Cafer: İmam Ali Nabi'nin oğlu olduğu bir yaşında iken şehit edildiği rivayet edilmiştir.

14. Kasım: İmam Ali Nakî'nin oğlu olduğu, henüz bir yaşında bebek olduğu halde şehit edildiği rivayet edilmiştir (Fığlalı,2006: 223-226)(K.K.13, K.K.8).

3.5.1.4. On Yedi Kemerbest

Ehli-i Beyt yandaşlarıdır. Hz. Ali tarafından kemerleri bağlandığı için Kemerbest ismini aldığı malumdur. Burada kemer kavramı semboliktir. Birçoğu çeşitli savaşlarda Hz. Ali ile birlikte savaşmış bu uğurda şehit düşmüş kahramanlardır. Alevi cemlerinde dualarda, deyişlerde sıkça anılırlar. On Yedi Kemerbest şu kişilerden oluşur:

1. Selman Farisî
2. Muhammet bin Ebu Bekir
3. Malik Eşter bin Haris
4. Ammar bin Yaser
5. Veysel Karanî
6. Ebu-zer Giffarî
- 7.Harrim bin Haris
8. Abdullah bin Yedi-Hazai
9. Abdullah bin Adiel
10. Abu el Hişam

11. Haris Şeyhani
12. Haşim bin Utbe
13. Muhammed bin Abu Hazika
14. Kamber hazretleri
15. Said bin Kays
16. Abdullah bin Abbas
17. Murtefi bin Vezza (K.K.13).

3.5.1.5. On İki Post

Post Farsçadan geçen bir kelime olmakla birlikte anlamı tüylü hayvan derisidir. Alevilikte makam, mevki bildiren şeyhlik anlamına gelen on iki adet post bulunmaktadır. Bu postlar değişik coğrafyalarda bazı farklılıklar gösterebilmektedir Bu postlar şu şekildedir:

1. Mürşid Postu: Hz. Muhammed Postu olarak bilinir. Hünkâr Hacı Bektaş Veli'yi Alevi, Bektaşi meclisi mürşid olarak kabul ettiği söylenebilir. Horasan Postu olarak adlandırılanlar da vardır.

2. Rehber Postu: Hz. Muhammed'in mürşid olduğu cemde Hz. Ali'yi temsil etmektedir. Hz.Ali postu olarak anılır. Abdal Musa ve Balım Sultanla postu olduğunu düşünenler vardır.

3. Atçı Postu: Boz Geyikli Dede Garkın postudur denilebilir. Garkın Dedeleri Kütahya'da Pir Ahmet Sultan Ocağı dedeleridir.

4. Aşçı Postu: Seyit Ali Sultan postudur. Merkez Okçu Mahallesinde makamı bulunduğunu bilmekteyiz.

5. Ekmekçi Postu: Balım Sultan makamıdır

6. Nâkip Postu: Kaygusuz Abdal'ın makamı olarak adlandırılmıştır.

7. Atacı Postu: Atacı postu makamı Kamber Ali Sultan'a ait olarak görülür.

8. Meydancı Postu: Bu coğrafyada bu makamı Sarı İsmail Sultan temsil etmekte olduğu görülmüştür. Sarı İsmail Sultan'ın Tavşanlı Dedeler köyünde makamı vardır.

9. Türbedar Postu: Bu makamın sahibi Kütahya merkez ve Gediz ilçesinde makamı bulunan Karadonlu Can Baba makamıdır.

10. Kurbançı Postu: Hz. İbrahim makamıdır. Halil İbrahim makamı olarak da adlandırılanlar vardır.

11. Ayakçı Postu: Abdal Sultan, Abdal Musa Sultan makamı diyenler çoğunlukta.

12. Mihmandar Postu: Hızır aleyhisselâm makamıdır diyenler çoğunlukta olduğu görülmüştür (K.K.1, K.K.2, K.K.3, K.K.46, K.K.47, K.K.48, K.K.49, K.K.50).

3.5.1.6. On İki Hizmet

1) Mürşid (Dede): İlk hizmet Alevilerde Dede'ye Bektaşilerde Dede Baba'ya ittir. Alevilikte Dedelerin Peygamber soyundan geldikleri inanılır ve soydan gelmeyenler Dedelik yapamaz. Bektaşilikte ise soy değil yol önemlidir. Zahitler aldıkları eğitim sonunda önce derviş sonra Halife en son Dede Baba olurlar. Asrısaadette Hz. Muhammed'i Hz. Ali'yi temsil eder. Anadolu Aleviliğinde Hacı Bektaş-ı Veli'yi temsil eder. Cemleri yürütme görevi mürşide aittir.

2) Rehber: Dedenin yardımcısıdır. Dede olmadığında cemleri yönetme görevi ondadır. Cemlerde dedeye yardımcı olur. Mürebbi de denilmektedir. Genellikle Alevi toplumunda sevilen kişilerden seçilir. Cemde ve sosyal hayatta canlara yol göstericilik yapar.

3) Gözcü: Cemde tertip, düzeni ve asayişini sağlar. Sessizliği ve sakinliği organize eder. Cem töreninin bekçisidir denilebilir. Birden çok kişi olabilir.

4) Çerağcı (Delilci): Çerağ ya da diğer adıyla delil yani aydınlatma malzemeleri yakmakla görevlidir. Mum, gazlı lamba geçmişte aydınlatma için kullanırken çok önemliydi günümüzde aydınlatma amacıyla kullanılsa da bu gelenek yaşatılmaktadır. Ateş kültürünün devamı nedeniyle önemli bir gelenektir.

5) Zâkir: Saz şairi de ya da âşık da diyebiliriz. Genellikle Şah Hatayi, Abdal Musa, Pir Sultan Abdal, Nesimi gibi Alevi erkânının ulularından deyişler okurlar. Nefes, Düvaz, Mersiye yakan ve bunları Cemlerde okuyan âşıklarda vardır. Birden fazla olabilmektedir

6) Süpürgeci (Ferraş): Cem evininin temizliğinden sorumludur. Cemin icra edildiği mekânı cem sırasında sembolik olarak süpürür.

7) Meydancı (Pervane, Semahçı): Cemdeki semahtan sorumludur. Postların serilmesinden semahların dönülmesinden sorumludur

8) Niyazcı (Sofracı veya Kurbanacı): Cem için canların getirdiği kurbanların Dede tarafından dualandıktan sonra tığlanmasından pişirilmesinden ve pay edilmesinden sorumludur.

9) Sakkacı (Dolucu): Sakka suyunun dağıtılmasından su, süt, şerbet dağıtılmasından sorumludur.

10) İbrikçi (Selman) : Tarikat abdestinin alınmasından sorumludur. İbrik ve legen taşınmasından sorumludur.

11) Peyik : Cem gününü ve saatini canlara duyurmaktan sorumludur. Bu görev dönem dönem son derece gizli tutulmuştur.

12) Bekçi (Kapıcı): Cemin yapıldığı yerin güvenliğinden sorumludur. Özellikle Alevi erkânının gizli yürütüldüğü zamanlarda gözcüler koyarak cemin sorunsuz yapılmasından gerekirse dağıtılmasından sorumluydular (K.K.8, K.K.13, K.K.72, K.K.11).

3.5.2. Musahiplik

Sözlük anlamı sohbet, arkadaşlık eden kimse, yol kardeşidir (<http://www.tdk.gov.tr>, 2017). Ahretlik, Sağdıçlık gibi kullanımları olduğu söylenebilir. Toplumunda sosyal ve ekonomik durumu benzer olan görgü ve anlayış olarak denk ikrar vermiş kimselerin aileleriyle birlikte kabul ettikleri toplumsal bir anttır. Musahiplik aile gibi bir kurumdur şartları ağırdır. Bel kardeşliği gibi olmasa da can kardeşliği, aile kardeşliği tarikat kardeşliği, toplumsal bir akrabalıktır denilebilir. Musahibinin sevinciyle sevinmek üzüntüsüyle üzölmek derdine, tasanına ortak olmak

sorunlarını çözmek bütün bunları Allah için yapmak büyük bir meziyettir. Büyük bir sorumluluk ve olgunluk gerektirir.

Hicretten sonra muhacir ile ensarın gerçekleştirmiş olduğu kardeşlikte musahiplik olarak düşünülebilir. Hz. Muhammed’inde musahip olarak Hz. Ali’yi seçtiği kabul görmektedir. Musahiplik için kimse kimseyi zorlamaz, Her can musahibini kendi seçer en son onaylamak için pirine-dedesine onaylatır. Bundan sonraki süreçte musahip olmak isteyen canlar için cem düzenlenir. Ulular(pir-mürşid) huzurunda cem yapılır. Büyük olan erkek musahip eşiyile birlikte sağ tarafta küçük olan musahip can ise sol tarafa geçer ve cem icra edilir aynı şekilde yılda bir kez musahip olanlar birlikte görgüden geçerler.

Mücerret dervişlik kolu olarak doğan Bektaşiliğin Babagan Kolu'nda musahiplik yoktur, genelde Bektaşilikte ise yaygın değildir (Korkmaz,2008,322). Kütahya İlinde Alevilerin arasında da musahipliğin gerçekleşmediğini gözlemlemiş ve öğrenmiş bulunmaktayız. Bunun nedenini sorduğumuzda musahipliğin çok ağır olduğunu şehirleşmeden dolayı Alevi toplumunda bağların kopduğunu bunu yaşamamanın zor olduğunu musahiplerden herhangi biri kızını veya oğlunu Alevi olmayan şahıslar ile evlendirirse onunla birlikte musahibi de düşkün sayılacağından dolayı musahipliğin yaşanmadığından bahsediliyor (K.K.1,K.K.2,K.K.3.K.K.17,K.K.25,K.K.34).

Musahipliğin olmanın şartlarını sayacak olursak şu şekildedir:

1) Musahip olmak için öncelikle evlenmek gerekir. Evli bir canın bekâr bir canla musahipliği kabul görmez. Evlenmemiş bir kimsenin Müslümanlığı tam değildir anlayışı vardır.

2) Aileler arasında ekonomik ve sosyal açıdan denklik olması gerekir.

3) Musahip olacak canların yaşları birbirine uygun olmalıdır. Daha önce musahip olmuş ve musahibi ölmüş kimseler ilk defa musahip olacak kimselerle musahiplik kuramazlar.

4) Kişiler eğitimleri oranıyla musahip olabilirler örneğin cahil denilen hiç eğitim almamış bir can ile eğitilmiş bir can musahip olamaz. Her alanda denklik şartı aranmaktadır.

5) Musahip olacak kişilerin aynı yerleşim biriminde olmaları birbirlerine göz, kulak olmaları gerekmektedir. Farklı bölgelerdeki canlar musahip olamazlar

6) Musahip olacak canların belirlenmesinden sonra birbirlerini denemeleri için bir süre verilir eğer aileleler ve canlar uyumlu olursa musahiplikleri onaylanabilir

7) Musahip olacak kişilerin musahipliği eşleri, anne babaları onaylamaları gerekmektedir aksi durumda musahiplik gerçekleşmez.

İşte saydığımız bu şartlara uymayan ve musahipliği bozan canların Allah'ın gazabına uğrayacakları, Muhammed-Ali yolundan ayrılıp düşkün ilan edilecekleri hatta lanetleneceklerine inanıldığını söyleyebiliriz.

Musahibin düşkününü pir, rehber kaldıramaz. Musahibin dermanı, musahiptir (Korkmaz, 2013: 34).

3.5.3. Düşkünlük

Sözlük anlamı Rezillik, insana yakışmayan hayat biçimidir. (<http://www.tdk.gov.tr>, 2017). Alevî-Bektaşî zümrelerinin inançlarına aykırı fiilde bulunan yani bu yolun âdâb ve erkânındaki yasaklara uymadığı için süreli veya süresiz ceza alan topluluk mensubuna “düşkün”, verilen ceza uygulamasına da “düşkünlük” denir (Gülerer, 2016: 373).

Alevi toplumunun bir töresi bu törenin sonucu olarak ortaya çıkan hukuk düzeni vardır. Bu hukuk yüzyıllar süren bir geleneğin ürünüdür. Alevilerin her yıl geçtiği görgüde Dede sorar: Bu candan alacağı, şikâyeti olan var mıdır? Eğer varsa orada bu sorun çözülmeye çalışılır çözülmeyen görgüden geçilmez. Her can kendinden sorumludur. İnsan herkesi kandırabilir ama kendini kandıramaz bütün Alevi toplumu bu telkinle büyür ve her sene kendiyle yüzleşir.

Alevi toplumunda ceza sisteminde düşkünlük ve müşküllük olma durumu vardır. Ufak suçlar yalan söylemek, kavga etmek müşkül durumla para cezası veya uygun görülen diğer cezalarla geçitirilir. Düşkünlük ise çok daha büyük suçlara verilecek cezadır. Bu cezayı alan kişi veya kişiler 5, 6, 7, 10, 12 bazen de ömür boyu Alevi toplumu tarafından dışlanan, konuşulmayan, görüşülmeyen, cemlerden uzaklaştırılmış kişilerden bahsetmekteyiz. Bu kişilerin artık o bölgede hayatını idame

ettirmesi çok zordur. Yıllardan da anlayabileceğimiz gibi düşkünlük geçici veya kalıcı olarak verilebilmektedir. Öncelikle belirli bir süreyle sınırlandırılmış Düşkünlüğe sebep olan davranışları şöyle sıralayabiliriz:

1) Zina yapanlar ceme alınmaz bu Aleviliğin Eline, Beline(Soyuna),Diline sahip çık öğretisine karşı çıkmak demektir. Ocaklara göre değişmekle beraber üç ile beş yıl boyunca düşkün ilan edilirler. Karısı zina yapan kişi de karısıyla birlikte düşkün ilan edilir. Karısını boşayanlar düşkünlükten kurtulurlar.

2) Karısını sebepsiz boşayan kişi düşkün ilan edilir. Ocağa ve mürşide göre 5 yıla kadar düşkün ilan edilebilirler.

3) Kumar oynayan canlar cezalandırılır. Üç yıla kadar Mürşid tarafından belirlenen cezalar verilmiş olduğunu tespit etmekteyiz.

4) Görgü ceminde çözülmüş bir sorunu mahkemeye taşımak veya direk bir sorunu mahkemeye taşımak düşkünlük sebebidir. Bu kişiler en az 1 yıl düşkün sayılırlar ve cemlere alınmazlar

5) Kızını bir Sünni'ye veren aileler düşkün sayılır. Bazı ocaklara göre mesela Kütahya Cemal/Kemal Sultan ocağına göre sadece gelin olan kız düşkün sayılır ailesi düşkün sayılmaz.

6) İftira eden veya yalan söyleyenler düşkün ilan edilirler. Öksüz, yetim hakkı yiyenler düşkün ilan edilirler Bazen para cezasıyla müşkül ilan edilirler bazen de yalan, iftira ve hak yemenin büyüklüğüne ve Mürşidin tavrına göre 1 yıl düşkün ilan edilebilirler (K.K.1, K.K.8, K.K.15, K.K.4, K.K.36, K.K.6, K.K.34, K.K.26, K.K.9, K.K.28.K.K.41, K.K.16).

Sürekli düşkünlüğe neden olan haller şunlardır:

1) Evlenilmesi yasak olarak bildirilen kişilerle evlenilmesi: Türk töresinde beş göbek şeklinde uygulanan bu töre Anadolu'da biraz daha gevşetilmiştir. Nisa süresinin 23. Ayetine göre evlenilmesi haram kişiler de şu şekilde sayılmaktadır: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarımızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur- öz oğullarınızın

karıları, iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) (<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf#/kuran-meal-2/Nisâ-Sûresi-4/ayet-23/> Diyanet-İşleri-Başkanlığı-Meali-1, 2017) Kur'an ve Türk töresinden sonra Alevi geleneğinde bunlara ilave olarak musahipli çiftlerin oğulları ve kızları birbiriyle kardeş sayılırlar ve evlenemezler.

2) İkrardan dönmek düşkünlük sebebidir. Tasavvufta tarikattan çıkmak ölüm sebebidir. Çünkü bu yola girmeden defalarca sorulur Talibe demirden leblebi, ateşten gömlek yiyebilir misin, giyebilir misin? Diye sorulur bütün bu şartları yerine getirdiğinde İkrar verebilir. İkrarından dönen ömür boyu düşkün ilan edilir.

3) Bir insanı öldürmek ömür boyu düşkünlükle cezalandırılır. Bir insanı öldürmek tüm insanları öldürmek gibidir. Kan davaları güden aileler de düşkün ilan edilir. Alevi Dedelerin birinci görevi insanı yaşatmak ve toplumu barışık tutmaktır. Bunları ihlal edenleri Dedeler direk düşkünlük ile cezalandırılır.

Alevi erkânında sürekli düşkün ilan edilen bu kimseler yolu, yolumuzdan, malı malımızdan, davarı davarımızdan ayrı olsun' denilerek, Alevi toplumunun dışına itilir. (Çınar, 2009: 19), (K.K.51, K.K.55, K.K.53, K.K.56, K.K.52, K.K.64, K.K.57).

3.5.4. İkrar verme

İkrarın kelime anlamı benimseme, onama, kabul, tasdik ikrar vermek ise söz vermek anlamındadır (Türkçe Sözlük, 2011: 1169). Türklerde ant içme, yemin etme, Kılıç kuşanma törenleri Türk toplumu için çok önemlidir. Aynı şekilde Alevi toplumunda ikrar verme çok önemlidir. Ergenliğe erişmiş akıl sağlığı yerinde erkek ve kadınlar ikrar verebilir ve tam anlamıyla Alevi olmuş olurlar. Cemlerde hizmetlerden faydalanırlar. Yılda bir görgüden geçerek de İkrarlarını her sene yenilerler. Belli bir olgunluğa geldikten sonra Musahip seçebilirler. İkrar töreni Araf süresi 142. Ayete göre gerçekleştirildiği söylenebilir. Ayet şu şekildedir: Musa'ya otuz gece süre belirledik, buna on (gece) daha kattık. Böylece Rabbinin belirlediği vakit kırk geceye tamamlandı. Musa kardeşi Harun'a, "Kavmim arasında benim yerime geç ve yapıcı ol. Sakın bozguncuların yoluna uyma" dedi. (<http://www.kuranmeali.org>) Alevi toplumunda bu sürede bahsedilen olay ikrarlanma olarak kabul edilmiştir.

Kütahya'da talipler yılda bir defa görgüden geçerek İkrar verirler. Kurban keserler Bazı Alevî köylerinde Sünnilerin ikrar vererek Aleviliği kabul ettikleri görülmüştür. Bu her ne kadar Alevîliğin soydan geldiği inancına karşı olsa da bunun gibi uygulamalara rastlıyoruz. Bu törenlere katıldığımızda erkekler ikrar cemine eşleriyle beraber katılıyor.

3.5.5. Dedelik

Bilindiği üzere, Alevilik inancına göre toplumsal statüyü belirleyen üç 'post' vardır. Bunlar sırasıyla

- 1) Dede postu
- 2) Âşık postu
- 3) Rehber (Mürebbi) postudur

Dede postu adı üzerinde Dedeye aittir. Dedelik, konum olarak, Alevi cemaatini yönlendiren, irşad eden en üst basamaktır (Türkdogan,2006,592). Köylerde yerleşim yerlerinde dede sosyal hiyerarşinin en üst kısmındadır. Toplumu yönlendiren toplumu birbiriyle barışık tutan kimsedir.

Dedelik yapan üç grup vardır bunlar:

1) Hacı Bektaş Veli ser-çeşmesine bağlı Dedeler: Hacı Bektaş'a bağlı çelebilerden el almışlardır. Ocakzade olmaları gerekir. Postnişinden icazetname alması gerekmektedir.

2) Seyit Battal Gazi, Sucaatin Veli gibi bağımsız ocaklara bağlı Dedeler: Bu Dedeler yine ocakzade olmakla birlikte Hacı Bektaş-ı Veli ser çeşmesine bağlı olmayan bağımsız ocaklarda Dedelik yapmaktadırlar.

3) Ocakzade olmayan dikme Dedeler: Bağlı bulunan yerleşim merkezinde ocakzade Dede bulunulmaması durumunda Dedelik makamını doldurabilecek ehli bir kişi Dedenin görevlerini yerine getirir buna "dikme dede" denir.

Alevi Dedelerin özellikleri şu şekildedir:

- 1) Dikme Dedeler haricinde ocakzade oluşları
- 2) Bilgili tarikat eğitimi almış kişiler oluşları

3) Nefsine uymayan, kibirsiz, dünya malına tamah etmeyen kişilerden oluşları

4) Kalp gözü açık bazı ocaklarda keramet göstermesi beklenen kişi olmaları gibi birçok özellikler sayılabilir.

Eski Türk dini ya da Gök Tengri dinindeki Şaman ile Alevi-Bektaşilerdeki Dede kavramı birçok ortak özelliğe sahip olduğunu bilinmektedir. Bu konuda Fuzuli Bayat'ın Şamanın görevlerinden saydığı birkaç özellik şunlardır:

1) Sağiltma(Hastaları iyileştirme, Kısırlık v.b)

2) Ölen adamın ruhunu öteki dünyaya gönderme (Alevilerde Dardan indirme olarak geçen uygulama)

3) Kurban sunmak

4) Mevsim ritüelleri(Alevi Dedelerinin Nevruz, Hıdrellez, Yağmur duası gibi uygulamalara katılması)

5) Avın bol olmasını sağlamak

6) Dini törenleri yönetmek (Bayat, 2006: 23).

Alevi Dedelerinin görevleri ise şunlardır:

1) Öncelikle görevleri cem törenlerini yönetmektir.

2) Hayatın geçiş dönemlerine ait törenleri yönetme ve önder olma görevi vardır. (Doğum, Düğün, Ölüm v.s)

3) Toplumu barışık tutma en önemli görevlerindedir.

4) Canlar arasındaki hukuksal sorunları çözme görevi yine Dedeye aittir

5) Kendinden sonra gelecek Dedelik kurumunu doldurabilecek ocakzadeleri eğitme görevi Dedelere aittir

6) Ocağa bağlı canlara ulaşma görgülerini görme görevi kendilerine aittir. Hizmet görmek için gurbete çıkıp kendi ocağına bağlı kimseleri görgüden geçirirler.

7) Sağiltma ocaklarında Dedeler uygulama ritüelini gerçekleştirebilir. Şamanların ve Dedelerin benzer görevlerini bu şekilde görmüş olmaktadır

Alevilere ışık denildiğini biliyoruz işte bu Alevi cemlerinde deyiş yani nefes, düvaz, mersiye okuyan kişiye Âşık ya da Zakir denilir. Cemin yönetiminde Dedeye saziyla yardım eder Rehber de mürşide yardımcılık yapar. Kılavuz; mürebbi gibi kullanımları vardır. Daha çok tahtacılar mürebbi ismini kullanırlar (K.K.59, K.K.60, K.K.61, K.K.62, K.K.63).

3.5.6. Ocaklar

Ocak: İlk anlamı ile Eski köy evlerinde altında aş pişirilen odun yakılan bir pişirme yeridir Türk mitolojisinde ocak dolasılığıyla ateş kültü çok önemlidir.(K.K.7) Dağın, taşın, suyun ve ateşin kutsal bir koruyucusu olduğuna inanılır ve saygısızlık yapılmazdı fakat İranlılarda ki gibi ateşe de tapılma da yoktur. Demircilikle uğraşan Türklerin ocağı kutsaması çok normal olduğu gibi Aile ocağı, Baba ocağı da Türkler için çok önemli olmuştur. Ocağın sönmesin ya da sönsün büyük bir dua ve beddua olabilmektedir. Ocak, Ateş üzerine oluşmuş birçok efsane ve inanış vardır. Özellikle Nevruz ve Hıdrellez günlerinde ateşin üzerinden atlamanın insanı kötülüklerden koruyacağına inanılmaktadır. Ocak kutsanmıştır. Aleviler için ocağın aile kadar önemli bir yeri vardır.

Dede Korkut hikâyelerinde de ocak kutsanmıştır. Oğul ocağın issüz koma! (Ögel, 2014: 629).

"Oğul, babanın sırrıdır, iki gözünün biridir.

Devletli oğul çıksa, okluğunda okudur

Devletsiz oğul çıksa, ocağının körüdür" (Genç, 2014: 554) gibi örnekler bunlardan biridir.

İşte Bu nedenlerle Alevi inancında da Dedeler kutsiyet vermek, kutsallaştırmak için ocak demişlerdir. Türkiye'de 360 civarı ocak olduğu kanaatine varıyoruz. 12 tane dergâh vardır. 12 tane dergâh birleşip Hacı Bektaş Veli dergâhını Ser-çeşme ilan etmiştir (K.K.7). Ocak Alevi tipi yapılanma biçimidir. Özünde Türklüğün mihenk taşı taşıyan bu yapılanma birlik ve beraberliğin sağlanması açısından çok önemli olduğu söylenebilir. Ocakların bir hiyerarşisi vardır bu hiyerarşinin en başında ocakzade olarak geçen dedeler vardır. Alevi ocakzadeleri Peygamber soyundan geldikleri inanılır hatta Osmanlı döneminde bu işlerle uğraşan devlet görevlisine Nakibüleşraf denildiği

bilinmekteydi (Sarıcık, 2012: 176). Ocakzade dedelerin Peygamber soyundan geldiklerini gösteren belgeler yüzyıllardır şeceresi tutulan ocakzadeler özgünlüğünü korumakta ve bu anlayış yüzyıllardır sürdürülmektedir.

Ocaklarına adlarını veren şahsiyetlerin konumları soy, keramet ve hizmet olarak özetlenebilecek özelliklere dayanmaktadır (Yaman,2011: 43-60). İşte bu özellikleri taşıyan kişilerin isimlerini taşıyan Kütahya'ya bağlı Alevî-Bektaşî yerleşim merkezlerinde Tespit edebildiğimiz ocaklar şunlardır:

- 1) Sarı İsmail Sultan Ocağı
- 2) Seyyid Ali Sultan Ocağı
- 3) Pir Ahmet Efendi Ocağı
- 4) Cemal/Kemal Sultan Ocağı
- 5) Işık Çakır Ocağı
- 6) Hüseyin Gazi Ocağı
- 7) Koçubaba Ocağı
- 8) Sucaettin Veli Ocağı
- 9) Hamza Şeyh Ocağı
- 10) Ali Koç Baba Ocağı

3.5.7. Kütahya Alevi Nüfusa Sahip Mahalle ve Köyler

MERKEZ İLÇE

1. Elmalı köyü: Hüseyin Gazi, Sucaettin Veli Baba, Cemal Sultan talipleri
2. Körs köyü: Hüseyin Gazi, Seyit Ali Sultan talipleri
3. Sofça köyü: Koçubaba talipleri, Pir Ahmet Efendi talipleri
4. Sobran köyü: Koçubaba, Seyyid Cemal Sultan, Hüseyin Gazi, Pir Ahmet Efendi talipleri
5. Aydoğdu köyü: Seyit Ali Sultan, Cemal Sultan talipleri
6. Soğukçeşme (Avdan) köyü: Cemal Sultan, Pir Ahmet(Baba Garkın) talipleri

7. İnli köyü: Koçubaba, Pir Ahmet, Seyit Ali Sultan, Hüseyin Gazi talipleri
8. Çobanlar köyü: Pir Ahmet Efendi, Cemal Sultan talipleri, Seyit Ali Sultan talipleri
9. Kırgıllı köyü: Alevi – sünni karışık Cemal Sultan, Pir Ahmet talipleri
10. Fındık köyü: Alevi – sünni karışık Koçubaba, Pir Ahmet talipleri
11. Sökmen köyü: Alevi – sünni karışık, Koçubaba Talipleri, Seyit Ali Sultan talipleri
12. Doğuluşah köyü: Koçubaba talipleri
13. Okçu Mahallesi: Seyit Ali Sultan, Hüseyin Gazi talipleri
14. Güveççi Mahallesi: Seyit Ali Sultan, Hüseyin Gazi talipleri

ALTINTAŞ İLÇESİ

1. Pusan köyü Hüseyin Gazi talipleri
2. Çal köy beldesi: Cemal Sultan(Kemallı) talipleri
3. Aydınlar (Batak köyü) :Ali Koç Baba Ocağı
4. Altıntaş Merkez: Cemal Sultan (Kemallı)

DUMLUPINAR İLÇESİ

Alliören köyü: Hamza Şeyh ocağı

TAVŞANLI İLÇESİ

Dedeler köyü: Sarı İsmail Sultan talipleri.

DOMANIÇ İLÇESİ

Saruhanlar Köyü: Sarı İsmail Sultan talipleri

EMET İLÇESİ

1. Bahatlar köyü: Şeyh Çakır talipleri
2. Samrık köyü: Şeyh Çakır talipleri
3. Uzunçam(Alpunuz): Şeyh Çakır talipleri

HİSARCIK İLÇESİ

1. Şeyhler Beldesi: Şeyh Çakır talipleri
2. Şeyh Çakır Köyü: Şeyh Çakır talipleri
3. Karbasan köyü: Şeyh Çakır talipleri

GEDİZ İLÇESİ

1. Akçaalan beldesi: Şeyh Çakır Şeyh Ali talipleri (K.K.1, K.K.5, K.K.7, K.K.16, K.K.9, K.K.20, K.K.25, K.K.12,).

3.5.8. Kütahya İli Türbeler çerçevesinde gelişen Alevi İnanç Merkezleri

3.5.8.1. Seyyid Ali Sultan Türbesi

Bu türbe Kütahya İli merkez Okçu mahallesindedir. Birçok makale ve tezde yazdığı gibi Çamlıca köyünde değildir. Günümüzde böyle bir köy yoktur. Bölgenin eski genel adı Çamlıca'dır. Seyyid Ali Sultan namı değer Kızıllı Deli ocak merkezidir. Okçu, Güveççi, Körs, Elmalı, Sökmen, Fındık, Aydoğdu gibi köylerde talipleri olan önemli bir ocaktır (K.K.64, K.K.65, K.K.66, K.K.67, K.K.68, K.K.69, K.K.70, K.K.71, K.K.72, K.K.73, K.K.74).

Seyit Ali Sultan Hacı Bektaş Veli'nin ya birinci ya da beşinci halifesidir. (Çeribaş, 2007: 1334). Türbede bulunan diğer yatırlardan biri Musahibi Hacım Sultan'a ait olduğu aktarılmaktadır. Menakıb-ı Hacı Bektaş'ye göre Seyit Ali Sultan'ın musahibi olduğu aktarılan Hacım Sultan Hacı Bektaş'ın halifelerindendir ve Germiyan coğrafyasına gönderilmiştir (Ocak, 2000: 35). Hacım Sultan'ın Uşak Susuz köyünde yaşadığına dair menkıbeler de vardır (Gülerer,2014: 17-107).

Seyyid Ali Sultan'ın lakabı Kızıldeli olarak bilinir. Anadolu ve balkanların Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında göstermiş olduğu hoşgörülü tavır sayesinde etkili olduğu söylenmiştir. Yıldırım Bayezid döneminde adına vakıflar tahsil edilmiş olduğu görülmüştür. Yine kendine ait velâyetname kaleme alınmıştır. Kendisi üzerine yapılan çalışmalar bu vakıf ve velâyetname üzerinden yapılmaktadır. Seyyid Ali Sultan ile ilgili çalışmalar Malatya'da, Kütahya'da ve Dimetoka'da bulunan ona ait olduğu sanılan makam, tekke ve dergâhlarında yürütülmüştür (Şahin, 2010: 17-53).

3.5.8.2. Cemal/ Kemal Sultan Türbesi

Türbe Afyonkarahisar'ın İhsaniye ilçesine bağlı Döğer adlandırılan bölgededir. Türbede toplam sekiz adet yatır vardır. Cemal ya da Kemal Sultanla birlikte Ahmet ve Mehmet adında iki yatır vardır. Türbe Kütahya'da olmamasına rağmen dedeleri, hizmetleri ve talipleri Kütahya ve ilçesi Altıntaş'tandır. Cemal/ Kemal Sultan Ocağının merkezidir. Kurulan dernek sayesinde türbenin ve anmanın tüm ihtiyaçları karşılanmaktadır. Türkiye'nin dört bir yerinden ziyaretçiler alındığı biliniyor. Türbedeki kitabede Latin harfleriyle 1280 tarihinde doğduğu 1365 yılında öldüğü Peygamber efendimiz 16. Torunu, Musa-i saki'nin oğlu olduğu belirtilmiş.

Hacı Bektaş Veli'nin kendisine "hem Cemalimsin hem Kemalimsin dediği" söyleniyor. Bundan sonra Hacı Bektaş-ı Veli ona bir merkep verip nerede merkebinin kurt yerse orda Tekkeni kur diyor Tokelçik denilen Döğer bölgesinde merkebinin kurt yemiş ve buraya yerleşmiş olduğu söyleniyor. Türbe sağılta ocağıdır aynı zamanda ayak şişlerine çok iyi gelmektedir. Aynı zamanda çocuğu olmayan aileler de sıkça türbeyi ziyaret etmekte olduğunu öğreniyoruz (K.K.7, K.K.10).

3.5.8.3. Hüseyin Gazi Türbesi

Türbesi Kütahya merkez Körs köyündedir. Türbenin hemen yanında Cem evi ve aş evi bulunmaktadır. Türbenin bulunduğu arazinin geçmişte mezarlık olarak kullanıldığı ancak günümüzde kullanılmadığını gördük. Hüseyin Gazi türbe ve makamları Kütahya ve Türkiye'nin diğer illerinde tespit edilmiştir. Kütahya ilinde merkez Geven mahallesinde ve Gediz ilçesine bağlı Akçaalan köyünde, Ankara, Sivas ve Çorum'da Hüseyin Gazi türbesi tespit edilmiştir (K.K.86, K.K.87, K.K.90, K.K.93, K.K.94).

Türbe çevresinde veya içinde yazılı hiçbir kitabe veya yazılı kaynağın olmadığı, kurtuluş savaşı sırasında bölgenin Yunan işgali sırasında talan edildiği ve yakıldığını söylenmektedir. Eskişehir'de türbesi bulunan Seyit Battal Gazi'nin oğlu olduğu rivayet edilmektedir (K.K.11).

Hüseyin Gazi türbesi aynı zamanda Hüseyin Gazi ocağının merkezidir. Kütahya ve Eskişehir'de talipleri vardır (K.K.77, K.K.78). Aynı zamanda Kütahya'nın diğer mahalle ve köylerinden talipleri vardır. Dedeleri Tekkeşinler sülalesindedir. Yine

sağılma ritüelleri Tekkeşinler ailesinin fertleri yapmaktadır (K.K.79, K.K.80, K.K.81, K.K.82, K.K.83).

3.5.8.4. Pir Ahmet Beşir Efendi'nin Türbesi

Pir Ahmet Efendi Türbesi bugün Merkez Sofça köyü yakınlarındadır. Porsuk Barajının yapılması nedeniyle yeri suyun karşı tarafından bugünkü yerine alınmıştır. Kalburcu Şeyhi ya da Çavdarlı Şeyh Dede olarak da anılır. (<http://www.360kutahya.gov.tr/sanal-gezi/merkez/dinsel-kulturel/pir-ahmet-besiri-turbesi.aspx>, 2017).

Pir Ahmet Efendi ocağının merkezi türbenin bulunduğu yerdir. Pir Ahmet Efendi ocağının Kütahya'da Eskişehir'de ve Bilecik'te talipleri vardır. Pir Ahmet Efendi Kütahya Musalla mezarlığında meftun tasavvuf ehlilerinden Sanullah Gaybi'nin büyük babasının babasıdır (K.K.88, K.K.89).

Bu coğrafya 'da Alevi-Bektaşî geleneğinde yapılan festivallerden Pir Ahmet Efendi Anma Şenlikleri haziran ayının ilk haftası yapılmaktadır (K.K.84, K.K.85).

3.5.8.5. Sarı İsmail Sultan Türbesi

Tavşanlı'nın Dedeler köyünde meftundur. Kolu uzun Sarı İsmail olarak da anılır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin altıncı Postnişin olduğuna inanılıyor. Türbe Sarı İsmail Sultan Ocağının merkezidir Halk hekimi olduğu hastalara şifa dağıttığı bu yüzden Kütahya kadısıyla yaşamış olduğu ve sonunda Kadının kör olmasıyla ilgili anlatılan menkıbeler mevcut.

3.5.8.6. Karadonlu Can Baba Türbe ve Makamları

Karadonlu Can Baba Türbeleri merkez Pirlers mahallesinde ve Gediz Akçaalan Beldesinde yer alır (<http://www.360kutahya.gov.tr/sanal-gezi/merkez/dinsel-kulturel/karadonlu-can-baba-turbesi.aspx>). Kâbe'nin örtüsü o devirde burada yapılmış padişah'ın emriyle Kâbe'ye asılmıştır o yüzden adı Karadonlu Beytullah olarak türbe girişinde yazmaktadır. Don bu devirde örtü olarak kullanılmıştır (K.K.19, K.K.15). Ahteri'de Pirlers mahallesinde ki Karadonlu Can Baba türbesi içinde meftundur. Ahteri'nin kabir kitabesinde: Hüve -1 Baki mamur olsun. Tamir iden mağfur olsun

ziyaret iden Tasnifi Ahteri bin Şems-ed din ruhu şad olsun. Dua iden Merhum ve mağfur el muhtaç ila rahmete Rabbüh el gafur el mağfur Mustafa İbni-i Şemseddin el musannif Lügat-ı Ahteri mevlid-i Karahisar-ı sahib Ruhiçün Rıza, en lillah El fatiha Sene 952 H: 1545 yazmaktadır (Kalyon, 2000: 288).

3.5.8.7. Ali Dede Türbesi

Pir Ahmet Efendi türbesinin içinde bulunan türbelerden biridir. Pir Ahmet Efendi'nin öğrencilerinden olduğu söylenmektedir (K.K.13, K.K.15).

3.5.8.8. Bal Dede Türbesi

Pir Ahmet Efendinin halifesi olduğu söylenmektedir. Türbesi Sofça köyündeki Pir Ahmet Efendi türbesinin bulunduğu yerleşkedir. Muhabbeti güzel olduğu için Bal Dede olarak anıldığı sanılmaktadır (K.K.95, K.K.96, K.K.97, K.K.98 K.K.99, K.K.100).

3.5.8.9. Derviş Mehmet Türbesi

Sofça köyündeki Pir Ahmet Efendi yerleşkenin içinde meftundur. Kara Dede olarak da anılır. Türbenin girişinde Derviş Ahmet ve Mehmet yazmaktadır (K.K.13, K.K.15).

3.5.8.10. Karakuz Türbesi

Türbesi Merkez Sobran köyündedir. Karakuzu denilmesinin nedeni dermansız derde düşen bir kızın babasının türbeye gelip dua edip adak adaması sonucu çocuğun iyileşmesi üzerine türbede kara kuzu kurban etmesidir (K.K.15). Türbe sağiltma ocağıdır. Çocuğu olmayan aileler, amansız hastalığa düşen aileler gelip adak adarlar şifaya kavuştuklarında kurban keserler. Türbenin toprağı cilt hastalıklarını iyi geldiği söylenmektedir (K.K.16).

Her yıl Hidrellez'de 6 Mayıs günü türbede anma günü yapılmaktadır. Bu türbede yağmur duasına da çıkılmaktadır (K.K.107, K.K.108, K.K.109, K.K.110).

3.5.8.11. Demirli Tekke Türbesi

Türbe merkez Sobran köyündedir. Türbede Kayıp Erenler ve İbrahim Dede diye yazmaktadır. Buraya gelenler askere gitmeden, evlenmeden önce dua etmek için gelirler. Aynı zamanda Sağılma ocağıdır. Toprak eşelenir çıkan canlı olursa yenir Allah'ın izniyle şifaya kavuşulacağı düşünülmüştür (K.K.15).

3.5.8.12. Akbaba Türbesi

Türbe Sobran köyündedir. Demirli tekke (Kayıp Erenler) Türbesiyle aynı tepenin üzerindedir. Tepenin bulunduğu dağa Akkoca dağıdır bu yüzden Akbaba'ya Akkoca'da deniliyor (K.K.111, K.K.112, K.K.113, K.K.114, K.K.115, K.K.116).

3.5.8.13. Ali Baba Türbesi

Türbe Kütahya'nın Dumlupınar ilçesinin Allıören köyündedir. Türbede iki meftun vardır. Birisi Ali Baba diğeri ise eşi Satı hatundur. Köyün tek türbesi Ali Baba türbesidir. Ali Babanın adının Allıören olduğu da söylenmektedir.

Köy Hamza Şeyh Ocağına bağlıdır. Kendilerini Erdebil'in devamı olarak nitelemektedirler. Türbe ocağın merkezi durumundadır. Talipleri Kütahya'da olmasına rağmen Dedeleri Afyonkarahisar'dan gelmektedir.

3.5.8.14. Işık Ali Türbesi

Türbe Hisarcık Şeyhler beldesiyle Gediz Akçaalan köyü arasındaki tepededir. Türbe Şeyhler beldesinin sorumluluğu altında olmakla beraber Akçaalan köyünden ve diğer Alevi yerleşimlerinden sıkça ziyaretçiler olmaktadır (K.K.121, K.K.122).

Işık Çakır ve Işık Ali kardeştir. Işık Çakır kardeşine göre daha çok keramet gösterdiği söylenmiştir. Rivayete göre Hacı Bektaş-ı Veli'nin attığı oku arayan Işık Ali'nin oku Işık Çakır'ın oktan haberi olmamasına rağmen bulması bu tezi destekler nitelikte olduğu düşünülmüştür (Menteş, 1998: 36).

3.5.8.15. Şeyh (Işık) Çakır Türbesi

Işık Çakır adıyla anılan zat Işık Çakır ocağının kurucusudur aynı zamanda Hisarcık Şeyhler-Işıklar bölgesine adlanmasına vesile olmuştur. Osmangazi zamanında

bölgeye Hacı Bektaşî Veli tarafından gönderildiği yöre halkı tarafından söylenmektedir. Ahmet Yesevî'nin öğrenci olduğunu söyleyenler de vardır (K.K.14).

Türbe 1300 yılında yapılmış birkaç defa onarım görmüş, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kayıtlı tarihi eserlerindedir (Kalafat, 1999, 519). Türbenin içinde dört sanduka vardır. Türbe 2002 yılında Şahin Fidan Gülcan tarafından yenilenmiştir (<http://www.360kutahya.gov.tr/sanal-gezi/hisarcik/dinsel-kulturel/seyh-cakir-sultan-turbesi.aspx>, 2017).

Aynı zamanda türbe sağiltma ocağı durumundadır. Türbe çevresinde duş alınması cilt hastalıklarına iyi geldiği düşünölmektedir ve yine Türbe çevresinde çokça ağaç vardır. Bunlardan birinin içi yarılarak hasta içinden geçirilir bu şekilde amansız hastalıklara şifa bulunacağına inanılıyor (K.K.123, K.K.124, K.K.125, K.K.125).

3.5.8.16. Çimen Dede Türbesi

Hisarcık Şeyhler bölgesinde Türbe olarak adlandırılan bölgeye Çimen Dede denilmektedir. Büyük ihtimalle bir zamanlar Ağaç költüne bağı ritüeller yapılırken bu ritüellerin İslam'ın kabulüyle birlikte uygun görölmemesi sonucu bu gelenek yaşatılmak adına Atalar Költüne bağı bir geleneğe dönüştürmüş olabilir. Şeyhler Beldesi sakinleri buraya Çimen Dede diyerek Evliya Költüyle burayı kutsamışlardır. Burada bir yatır olmadığı düşünmekle birlikte bir zamanlar semah dönölen, kutsal sayılan bir mekân olarak söyleyebiliriz (K.K. 25, K.K.18).

3.5.8.17. Haksız Hasan Dede Türbesi

Çobanlık yaptığı başka kişilerinde hayvanları bakıp karşılığında bir hak, bedel talep etmediği için Haksız Hasan Dede ismini almıştır. Türbesi Kütahya'nın Hisarcık ilçesine bağı Şeyhler Beldesindedir. Bölgede sıkça menkıbeleri anlatılan Behice Sultan'ın oğlu olduğuna inanılmaktadır. Türbenin içinde 3 adet kimliği tespit edilemeyen yatır bulunmaktadır. Türbenin yakınlarında Turabi Dede ve Çimen Dede yatırları da bulunmaktadır.

Hakkında anlatılan efsaneler vardır: Bu efsanelerde bazen şeyhler beldesini selden kurtarıırken bazen Çanakkale savaşında Asker donunda Türk ordusuna yetişmiş bazen de Belde susuz kaldığında değneğıyle yere vurup su kaynağı bulmuştur.

3.5.8.18. Hüseyin Dede Türbesi

Türbe Kütahya'nın Hisarcık ilçesine bağlı Şeyhler beldesine 2. Km uzaklıktadır. Haksız Hasan Dedenin kardeşidir. Haksız Hasan Dede'nin olduğu çoğu efsanede Hüseyin Dede'de vardır. Bir tanesinde doğduğu topraklarda büyük bir yangın çıkar. Yangından Haksız diye anılan Hasanla kardeşi Hüseyin kurtulurlar. Çocukları bulanlar bugünkü Şeyhler bölgesine geldiklerinde çocukları kendi hallerine bırakırlar. Çocuklar acıktıklarında taştan ekmek çıkarttıkları görülür bunu görenler bu çocukların Şeyhler bölgesinde kalması gerektiğini düşünür. Çocuklar bu şekilde burayı yurt edinmiş olurlar (K.K.17).

Türbeye zarar vermek isteyenleri cezalandırdığı yardım isteyenlere yardım ettiği rivayet edilir. Onu gördüğünü söyleyenler Asker giyimli olduğunu söyledikleri bilinmektedir (K.K.126, K.K.127, K.K.128, K.K.129, K.K.130, K.K.131, K.K.132).

3.5.8.19. Balım Hasan Türbesi

Haksız Hasan Dede ve Hüseyin Dede'nin çocukken taştan ekmek çıkardıkları yerde Balım Hasan türbesi bulunur. Türbe Şeyhler Beldesindedir. Bugün küçük, eski ahşap bir yapıdadır. Bu yapı depremden sonra inşa olmuştur. Penceresi yoktur (Çanlı, Zeynep, 2007: 120).

3.5.8.20. Türabi Dede Türbesi

Türbe Hisarcık Şeyhler beldesindedir. Haksız Hasan Dede ile sıkça karıştırılmaktadır. Her sene yapılan anma töreninde Haksız Dede ile aynı anda yapılması bunda etkili olduğu söylenebilir. Haksız Hasan Dedenin karşısında bulunan yatırların tamamına Türbala ismi verilmektedir (K.K.25, K.K.27, K.K.28).

3.5.8.21. Mahmut Dede Türbesi

Hisarcık Şeyhler Beldesinde meftundur. Türbenin içinde başka yatır yoktur. Sonbaharda anması yapılır (K.K.136, K.K.137, K.K.138, K.K.139, K.K.140).

3.5.8.22. Ilıca Dede Türbesi

Şeyhler Beldesinde Haksız Dede'nin değneğiyle vurduğu yerden su çıkması efsanesi sıkça anlatılmaktadır. İşte bu su çıkan yerde türbesi mevcuttur. Ilıca Dede'de yağmur duasına çıkılmaktadır ayrıca bölgede Hidrellez burada kutlanılmaktadır (K.K.25, K.K.27, K.K.28).

3.5.8.23. Mehmet Dede Türbesi

Bir Evliya olmadığı bir zamanlar Dedelik yapmış olan biri olarak kabul edilmektedir. Her yıl belirli tarihlerde anmaları yapılmaktadır (K.K.17, K.K.18).

Allı Dede, Er Yatağı, Bayram Dede, Pir Dede, Mestan Dede, Kız Ana Arap Dede, Hamza Yareni Dede Türbeleri Hisarcık Şeyhler beldesine bağlı türbe olarak adlandırılan bu yerler Türklerin eski dininden kalma dağ, taş, ağaç, su kültlerin İslam inançlarına uygun hale getirilerek evliya kültüne dönüşmesi olarak düşünülebilir. Sayılan isimlerin bulunduğu yerlerde herhangi bir yatır yoktur. Birçoğunda anma yapılmaz. Dua edilir. Bir kısmında mum yakılır. Türbelerden ağaç veya taş almak kötüye işarettir. Türbe çevresi temiz tutulmaya çalışılır.

3.5.8.24. Alacaatlı Baba (Alacaklı Baba) Türbesi

Gerçek ismi bilinmemekle birlikte Alaca bir ata bindiği için bu adı aldığı görüşü vardır. (K.K.101, K.K.102, K.K.103, K.K.104, K.K.105, K.K.106) Türbesi merkez Okçu mahallesindedir. Hakkında fazla bir bilgi olmamakla beraber yöreye Seyit Ali Sultan'ın yoldaşı olarak geldiği söylenmektedir (Erbay, Nuri, 2007: 150).

3.5.8.25. Kurt Baba Türbesi

Türbe Merkez Güveççi mahallesindedir. Koyunları kurtlara güttürdüğü için Kurt Baba ismini almıştır. Gerçek ismi bilinmemektedir.

Anlatılan bir efsane de Seyit Ali Sultan Alacaatlı ve Kurt Baba bölgede yaptıkları irşad faaliyetlerinden dolayı Kadı'ya şikâyet edilirler. Kirazpınar köyünde mahkeme kurulur Seyit Ali Sultan geyiğe Alacaatlı Ata Kurt Baba kurta biner mahkemeye gider. Kadı bunların keramet sahibi olduğunu görünce kadı; “sizin suçsuz

olduğuna inandım dileyin benden ne dilersiniz' ' deyince yurt edinmek için bu çamların bulunduğu alanı tahsis etmişlerdir (K.K.133, K.K.134, K.K.135).

3.5.8.26. Sarıkız Ana Türbesi

Okçu mahallesinde meftundur. Pir Ahmet Efendi'nin annesi olarak anılmaktadır.

3.5.8.27. Çoban Baba Türbesi

Türbe Kütahya Eskişehir karayolu üzerinde Soğukçeşme (Avdan) köyünde Erenler mevkedir. Çoban Baba, Çimen Dede gibi bir lakaptır. Efsaneye göre köyün çobanı bir gün rahatsızlanır ve yatağa düşmüştür. Bu süreçte hayvanlara nur yüzlü bir dervişin baktığına şahit olanlar olmuştur. Çoban bir süre sonra iyileştikten sonra dervişin kaybolduğuna inanılmaktadır. İşte kaybolduğu bu yere köylüler tarafından türbe yaptırılmıştır.

Çoban Baba anma etkinlikleri her yıl yapılır. Etkinlik takvimi her yıl değişebilir. 2016 yılında 17 Temmuz tarihinde yapılmıştır.

Yine bir menkıbeye göre Eskişehir'den bir ailenin çocuğu olmamaktadır. Kadın devamlı çocuğunun olması için Allah'a dua etmektedir. Bir gün kadına rüyasında Çoban Baba Türbesine gitmesi tembihlenmiştir. Kadın yanına eşini alıp yola koyulur fakat türbenin yerini bilemedikleri için bir türlü bulamazlar bu yüzden önce Pir Ahmet türbesine uğrarlar daha sonra Çoban Baba türbesine giderler. Kadın ve eşi türbeye oldukça ilgili ve saygılı yaklaşırlar. Dualarını edip namaz kılarlar. Rivayete göre kadın orada bir yılan görür ve yılan dile gelir "kızım duan kabul olacak" demiştir. Gerçekten kadının çocuğu olur ve bu anlatı yüzyıllardır dilden dile aktarılır. Çoban Babanın himmeti gerçekleşmiştir (Koç, Âdem, 2008: 20-28).

3.5.8.28. Al Dede Türbesi

Yöresel ağızda radar olarak bilinmekte olan Kütahya Hava Mevzi Komutanlığı yakınlarında türbesi bulunan Al Dedenin Aydoğdu köyü sınırlarında meftun olduğunu söyleyebiliriz. Çocuğu olmayan ailelerin adak adayıp kurban kestiği bir merkezdir (K.K.97, K.K.99).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

**KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLER, CEMLERİN
YAPILARI, CEMLERDE VERİLEN HİZMETLER**

4.1. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLER

Cem ve cami Arapça kaynaklı sözcükler olup benzer anlamlara gelirler. Toplanma bir araya gelme anlamlarına gelir. Ayin-i Cem de denir. Alevi erkânı, yolu cemlerde görülür. Alevi cemleri pir, müşid denilen dedeler tarafından yönetilen on iki hizmet erkânın görüldüğü saz, tef, kudüm, kemane gibi ritim tutulan çağlılarla ile Nefes (düvaz, mersiye) okunan aynı zamanda semah da dönülen yemek de yenilen törenlerdir.

Talipler yazları çiftçilikle uğraştıkları için cemler ekseriyetle kış aylarında yoğunlaşmıştır. Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmayan Alevilerin oranı çok azdır. Bu yüzden görgü cemleri ve sorgu cemleri kışın yapılmaktadır. Şehir merkezinde perşembe akşamları genellikle cem için toplanılmaktadır (K.K.1).

Törenin icrası ise Kurban kesmekle başlanmaktadır. Geçmişte cem başlarken bu kesilmekte iken günümüzde kurbanlar sabahtan tekbirlerle birlikte tığlanmaktadır. Cem töreni uzun süren törenler olup beş, altı saat sürebilmektedir. İzlediğimiz cemlerde kimsenin gelişigüzel oturmadığını öğrendik. Bir düzen olduğunu herkesin rolünün önceden belirlendiğini kimsenin bunun dışına çıkmadığını gördük. Başköşede dedelik yapan ocakzadeler olmak üzere ve yanlarında diğer hizmet sahipleri olmak üzere halka şeklinde oturduğunu gördük. Dedelerden küskünlerin ve düşkünlerin ceme kabul edilmediğini öğrendik. Cem törenlerine haber verme görevinin "Peyik" denilen görevli tarafından yapılmaktadır. Cemlerden önce dedelerin toplumun hukuksal ve geleneksel sorunlarını çözdüğünü gördük. Bu muhakemeden sonra tarafların birinin meşru hukuk mercilerine başvurdukları takdirde düşkün ilan edildiği gerçeği vardır.

Cemlerin nasıl başladığından ve erkânın nasıl ilerlediğinden bahsettik şimdi de cemlerde yapılan bir çeşit dini ayinle ilgili olan semahtan bahsedeceğiz. Semahlar cemde saz, tef, kudüm, kemane gibi aletlerle tutulan ritim ve dini ezgilerle birlikte dönülerek yapılan bir nevi dini danstır. Burada yapılan semah dansa değil dans semaha benzemektedir çünkü dansın temeli din olarak görülmüştür. Dini törenlerde yapılan ritüeller sonucu ortaya çıkmıştır. Cemlerde yapılan semahlarda canlar tamamen coşku ve heyecana kapılıp aşk ile dans ederler bu bir nevi trans halidir. Semah tarikat ibadete olarak görülebilir. Bu semahta eski türk dini ve Manihaizm etkileri görülebilir. Semahtan sorumlu kişilere pervane ya da pervaneci denilir. Semah törenlerinin kırklar ceminden doğduğu söylenmektedir. Anlatılan menkıbelere göre Hz. Muhammed (s.a.v)

kırklar meclisinde semah dönmüş olduğu kabul edilmiştir. Yine bu törende icra edilen bel bağlanan şed ve tıgbent Hz. Muhammed'in kırk parçaya bölünmüş sarığının kırklar tarafından bele bağlanmasından dolayı ortaya çıkmış olduğuna inanılmaktadır. Semahlarda cinsiyet ayrımı olmadığını görüyoruz. Bacı, kardeş var. Erkek, kadın ayrımı yoktur (K.K. 13, K.K.11).

Cemin başında tığlanan kurbanlar pişirilerek cemin sonunda eşit bir şekilde paylaşım yapılarak yenir bu uygulamaya lokma yeme denir. Şu şekilde duası yapılır:

Allah Allah lokmalarınız kabul muradınız hâsıl olsun. Hak Muhammed Ali kabul eyleye İmam Hasan, Şah Hüseyin, Hünkârı Hacı Bektaş-i Veli defterine kayıt olasınız. Nuru Nebi Keremi Ali Hünkârı Hacı Bektaş Veli gerçekler demine hû (K.K.18, K.K.11, K.K.12).

4.2. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERİN YAPILARI

4.2.1. İkrar Cemi

İkrar daha öncede belirttiğimiz gibi benimseme, onama, kabul, tasdik ikrar vermek ise söz vermek anlamındadır. Bir kimse doğuştan Alevi anadan babadan dünyaya gelmiş olsa da Alevi olabilmek için İkrar vermek zorundadır. Bazı şartları vardır bu ikrarın. Şartlardan birincisi eline, diline, beline, sahip olmak denilmektedir. Devamında ise iyi günde kötü günde, hastalıkta, zor zamanlarda, fakirlikte, zenginlikte her koşulda hanımına ve çocuklarına sahip çıkacağına anasını, babasını ve büyüklerini sayacağına, kendinden küçükleri koruyup kollayacağını, çocuklarının iyi bir eğitim almasını sağlayacağını dair bir tarikat yemini istenir (K.K.1). Talibe demirden leblebi, ateşten gömlek yiyebilir misin, giyebilir misin? diye sorulur. Bunları kabul ederse ikrarı yapılır (K.K.8).

Kütahya Alevilerinde ikrar alma cemi bazı ocaklarda farklılık gösterse de genel olarak erkekler 15-16 yaşlarına geldiğinde diğer ikrarı alınmamış gençlerle beraber topluca ikrar verilebildiği gibi tek başına da ikrar verebilmektedir. Daha eski dönemlerde musahipliğin yaşatıldığı dönemlerde ikrar vermenin evlendikten sonra hanımıyla beraber musahipliğin gerçekleşmesinden sonra yapılabilirken şimdilerde birçok sebepten dolayı en önemlisi musahiplik uygulamasının yaygın olmayışı

nedeniyle bu usul kullanılmamakta. Alevi-Sünni karışık köylerde evlilik yoluyla Sünnilerinde İkrar vererek Alevi yol ve erkânına girdiklerini görüyoruz (K.K. 29).

İkrar verme töreni şu şekilde olur: Rehber eşliğinde tarikat abdesti alınır. İkrar verecek kişiler bellerine kemerbest bağlarlar. Bir seccade bağlanır 4 kutbu vardır bu kutuplar şariat, tarikat, marifet, hakikattir. Eski Türk Dininde kurbansız ayin yapılmaz. Her ayin için kanlı veya kansız kurban bulunması gerekir (İnan, 2015: 97). Aynı şekilde ikrar sahipleri bu cem için kurban getirirler.

Düvazdan sonra dede dört kapı kırk makam'a Allah, Muhammed, Ali'ye on iki imam, on yedi kemerbest, ehlibeyte ikrar ettiniz mi? diye sorar. Kazaya razı olup kadere bağlandınız mı tevellâ'ya sevgi ve teberrâ'ya nefret beslediniz mi? On İki matem orucu hak mı? Pir huzurunda "dedenize bağlandınız mı" diye sorar. İkrar verecek can hepsine birden "Allah eyvallah" der. Ritüel şu şekildedir:

-48 Perşembe Hak mı erenler?

-Allah eyvallah pirim.

-Dört kapımız ve kırk makamımız Hak mıdır erenler?

-Allah eyvallah pirim.

-Pir, mürşid, rehber hak mı erenler?

-Allah eyvallah pirim.

-İkrar musahip hak' mı erenler?

Allah eyvallah pirim.

-Vatan borcu hak' mı erenler?

Allah eyvallah Pirim.

Allah eyvallahın kadim ola, aşkın nur iman ola can.

Dede şu gülbanği okumuştur:

La İlahe illallah. Allah Allah. La ilahe illallah. Allah birdir. Muhammed onun resulüdür ve Ali velilerin piridir.. Mürşidi kamilullahtır. Allah kamiller safından ayırmasın. Üçler, beşler, kırklar, yediler, erenler, evliyalar, Nur-u nebi Keremi Ali Hünkârı Hacı Bektaşî Veli, On iki imam, on dört masumu pak, on yedi kemerbest büyüklerimiz ceddin Hüseyin Gazi, Balım Sultan, Seydi Ali Sultan, Pir Ahmet efendi, Koca Kapı, Selamet Sultan, Karaca Ahmet, Cemal Sultan yüzü, suyu hürmetine

dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, borçlarımızdan edalar nasip eyleye dert verip derman aratmaya işlerimizi rast getire. Cenabı Allah bela, kaza vermeye, kesemize Halil İbrahim bereketi vere diplere yatırıp kapılara baktırmaya muhanete muhtaç eylemeye, kötüye düşmana fırsat vermiye, çoluğumuzun çocuğumuzun ömrünü vere bela kaza vermiye, acılarını göstermiye, Helal kazançlar nasip eyleye. Haram lokma yedirmeye. Nuru Nebi, Keremi Ali, Hünkârı Hacı Bektaş Veli demine gerçeğe hü.

Ardından dede şu duayı oku; Allah Allah hizmetleriniz kabul, muratlarınız hâsıl olsun. Allah Muhammed Ali ehlibeyt katarından didarından ayırmasın. Adlarını zikrettiğimiz On iki imamların himmeti üzerinize olsun. Diliniz dert görmesins. Dil bizden nefes Hazreti hünkârımızdan olsun. ‘ ‘Gerçekler demine hü’ ’ denilerek cem sonlanır.

4.2.2. Görgü Cemi

İkrar ceminin devamı niteliğindedir. Talip maddi durumu uygun olması durumunda senede bir elinde imkânı yoksa eğer 3 yılda bir görgüye girer. Görgüye girme beş seneden fazla geciktirilmemelidir. Talibin ailesiyle, eşi, dostuyla küs olmaması gerekir. Dışarıda gözü olmaması şartıyla mürşidin izniyle hizmete açılır. Bu görgü ceminden önce talip sorguya sokulur, yolundan dönüp dönmediği sorgulanır. Sözünde sadıksa cemaatin onayıyla görgü cemi yapılır (K.K.1).

Alevi hukuku gereği dede cemaate sorar görgüsü görülen bu canlardan şikâyeti olan var mı diye eğer şikâyeti olan varsa Dedenin huzurunda bu sorun çözülür. Bu sorun çözülmeden cem törenine geçilmez. Kişinin görgüsü görülmez. Kütahya’da musahiplik uygulaması nadir görüldüğü için görgü cemi genel olarak musahipsiz olarak yapılmaktadır. Ayrıca görgü ceminden bir gün önce ‘ ‘Birlik cemi’ ’ yapılarak küskünler ve dargınlar birleştirilir. Bu günde herkesten para toplanarak kurban kesilmektedir (K.K.31).

Görgü ceminin uygulaması şu şekildedir:

‘ ‘Bismi Şah... Allah Allah... Akşamlar hayır olsun. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Müminler şâd ola. Meydanlar abât ola... Sırlar mestur ola. Gönüller mesrur ola. Er Hak, Muhammed Ali yardımcımız, gözümüz, bekçimiz ola. On İki imam, on dört masumu pâk, On yedi kemer-best efendilerimiz, katarlarından didarlarından ayırmaya.

Pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli muin ve dest girimiz ola, üçlerin, beşlerin, yedilerin, kırkların ve Ricalül Gayb erenlerin hayır himmeti ve safâ nazır ola iki cihanda korktuğumuzdan emin olduğumuz nail eyleye. Cenabı Hak cümlemizi münkir münafık şerrinden adu mekrinden hıfzı emande eyleye, dertlerimize derman, gönüllerimize iman, hastalarımıza şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Allah gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye. Cenabı Allah kazaları, afetleri, belaları defetmiş ola dualarımızı dergâhı izzetinde kabul eyleye. Dil bizden Nefes Hazreti Kerem-i Ali Hünkârı Hacı Bektaş Veli gerçek erenler demine Hû'' der Dede ve Ferraş ve Çerağçı hizmetini görür.

Ferraş (Süpürgeci):

Allah Allah. Güruhu Naci'yim. Kırklar Meydanında süpürgeciyim. Pir divanında durucuyum. Hamdülillah. Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş velidir. Ali Muhammed'den üstadımız Seyyid Ferrâşî'dir. Allah eyvallah. Nefes pir nefesidir.

Dede: Allah Allah. Hizmedin kabul ola. Muradın hâsıl ola. Seyyid Ferrâş Efendimiz himmeti üzerine ola. Gerçekler demine hü.

Çırac Uyarırken
Bismişah Allah Allah
Çırağı Rüşân
Fahri Dervişan
Zuhûr-i iman
Küşad-i meydan
Kanûnu evliya
Kuvvet-i Abdal
An gerçek erenler demine
Hü Allah dost

Çırağı sır ederken
Bismişah Allah Allah
Batın oldu, çerağı nûr-u Ahmed
Zahir oldu şems-i Mah-i Muhammed
Allah eyvallah hü dost
Kurban kesilmemiş ise kurban kesilir. Şu şekilde icra edilir

Kurban Tekbiri

Bismişah Allah Allah

Fermanı Celil

Kurbanı Halil

Demi Cebrail

Canı İsmail

Allahü ekber. Allahu ekber. Allahü ekber. Lâ ilâhe İllâllah. Vallahü ekber.

Allahü Ekber ve Lillahilhamd.

Kurban Duası:

“Vel taci, vel mihracı, vel minberi ve Burak eseten eleyhi emri kurb i eti etreke Resulullahi. Kibletül imamı Hüseyin bismillah kurbanı Halil fermanı Celil canı İsmail delili Cebrail, tekbiri Hûda izni kurban bıçağını bilede çalıyor Halil

Allah Allah Allah, Allah Muhammet, Ali pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli gerçeğin demine Hü...”

Görgü darına duracak canlar Dedenin huzuruna çıkarlar ve seccadelerini açarlar. Niyaz ederler. Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali her yapılan işte tekrarlanır.

Araf suresinin 23. ayeti okunur: Dediler ki: "Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz" (<http://kuran.diyamet.gov.tr/>, 2017).

Dede yukarıda bahsettiğimiz Alevi hukuku gereği cemaate görgüsü yapılacak aileyle ilgili şikâyeti olan var mı? diye sorar. Şikâyet yoksa Tevbe suresi 119. Ayet okunur mealî şu şekildedir: “Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun." (http://kuran.diyamet.gov.tr 2017). Daha sonra ikrar cemindeki dini ritüeller tekrarlanır ve cem sonlanır.

Cemler ayrı ayrı günlerde yapılmaz 1 günde hem görgü cemi hem Koldan kopan cemi hem ikrar cemi yapılabilir.

4.2.3. Dardan İndirme Cemi

Dâr'dan indirme erkânı, Hakk'a yürüyenin göçüşünün üçüncü, yedinci ya da kırkinci günü yapılan törene verilen addır (Korkmaz, 2014: 15). Yaşayan insanın kefilî

Allah olarak görülmektedir. Hakk'ın rahmetine kavuşan kişinin kefilisi ise hayatta olan akrabalarıdır. Bir can ansızın dünyadan göçtüğü zaman küsüyle barışamaz, helalleşmesi gereken insanlarla helalleşemez bu yüzden onun kefilisi olan insanlara yani eşine, evladına, gelinine, damadına ve dostuna denir ki: “Sen bu meftanın borcunu ödemeye, alacağı varsa bunu kabul etmeye razı mısın” diye sorulur. Cenaze töreni için bir yemek hazırlanır. Bu hizmet Hz. Fatıma'dan bize gelenek kaldığı söylenir. Rivayet odur ki Fatıma anamız bir gün rüyasında evlatlarına kalan borçları için evlatlarına vasiyet buyurmuş borçlarının ödenmesini istemiştir (K.K.9). Dar cemi bir nevi miras hukukunun Alevi -Bektaşî erkânında uygulanmasıdır.

Alevi-Bektaşî geleneğinde insan ve ruh ilişkisiyle, buna bağlı olarak ölüm ve ölümden sonraki yaşamla ilgili inanç ve pratiklerin kaynağını sadece tasavvuf düşüncesiyle açıklamak mümkün değildir. Bunun yanı sıra söz konusu değerlerin İslamiyet öncesi eski Türk inançlarının, yerleşik Anadolu kültürünün ve İslamiyet'in etkisiyle yeni yurt Anadolu'da yeniden yorumlanan halk kültürü ürünleri olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla Alevi-Bektaşîlerdeki ölüm düşüncesi, farklı inanç ve kültürel kaynaklardan beslenerek kendine özgü bir yapı kazanmıştır (Çıblak Coşkun, 2013: 3).

Bu cem için Dardan indirme cemiyle birlikte Lokma cemi, Lokma erkânı, Dar cemi, Toprak erkânı gibi isimlendirilmelerde yapılmıştır. Cemde alacaklı olan var mı? Hak iddaa eden var mı? Düşkünlüğü var mı yok mu Alevi erkânına sadık mı bunlar sorgulanır. Borcu varsa varisleri ödemeyi üstlenirler.

Dardan indirme cemi On iki imam, Şah Hasan, Şah Hüseyin, Hz. Ali ve Hz. Muhammed'in adlarının geçtiği dualar edilir ve en son Kur'an-ı Kerim okunur ve cem biter.

4.2.4. Musahiplik Cemi

Musahiplik cemi Musahipli olmaya karar vermiş ve musahip olmaları uygun görülmüş iki çiftin ortak bir koç kurban tıglayarak ikmal ettikleri ayin-i cem'dir (Göksel, 2004: 31). Alevi inancına göre belirli bir yaşa gelen her talip kendisine bir musahip tutmakla yükümlüdür. Musahiplik, peygamber döneminden kalma olup Hz. Muhammed'in musahibi Hz. Ali'dir (Coşkun Çıblak, 2014: 77).

Kütahya'da birçok ocakta musahiplik geleneğinin yaşatılmadığını daha önce bahsetmiştik. Daha önceleri musahipliğin yaşatıldığı dönemde ve şuanda Erdebil ekolüne bağlı olan Musahipliği yaşatan ocaklardan hareketle musahiplik cemini inceledik.

Musahiplik cemi aynı öbür cemlere benzer. Sadece iki ayrı insanın eşleriyle beraber beş ya da yedi sene tartılırlar. Geçinebilecekler mi? Sadece kendilerinin geçinmesini bırak eşleri de geçinmek zorundadır evlatları da geçinmek zorundadır. Tek taraflı musahip olmaz. Musahip kardeşlerden biri zenginse diğeri zengindir, fakirse fakirdir. Sende varsa sen ne yiyorsan musahibinde onu yemek zorundadır. Senin küsünle o da küsmek zorundadır (Karakuş, 2010: 56, 375)

Musahip olacak çiftlerin birbirini tartmaları musahiplik staj gibi bir süre verilir. Bu süre en fazla bir yıl sürer. Bu süre sonunda musahip olacaklar aileleriyle birlikte anlaşabilirlerse cemaatin önünde aynı İkrar, Görgü ve Dardan indirme ceminde olduğu gibi razılık sorulur. Cemaat bu kişilerden razıysa ve şikâyetçi olan yoksa Dedenin gözetiminde yemin edilir. Bu yemin sonunda musahipliğini sebepsiz bozan kişi düşkün sayılır.

İkrar verme töreninden geçen, yani nasip alarak kardeş olan canlar, pir ya da mürşit elinden 'dolu' içerler. Tasla sunulan bu 'dolu' şarap olabileceği gibi, bal veya seker şerbeti ya da su olabilir (Seyman, 2006: 137). Kütahya Alevilerinde bu uygulama su veya şerbet denilen dolularla yapılmaktadır. Başta söylediğim gibi birkaç nesil önce yaşatılan Musahiplik geleneği gençlerin rağbet göstermemesi ve değişen sosyal yaşantı sonucu ortadan kalkma durumuna gelmiştir denilebilir ve Bu yüzden bu cem türü bu yörede daha az icra edilmektedir.

4.2.5. Nevruz Cemi

21 Mart günü tüm Türkistan coğrafyasında, Acem ülkelerindeki Orta Asya ve Uzakdoğu ülkelerinde İlkyaz bahar bayramı olarak kutlanır. Bu günde yapılan birçok inanış ve ritüeller vardır. Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle eski inanışlardankalma bu gelenek ve adetleri İslamiyet ile adapte edilmesi gerekiyordu oda şu şekilde gerçekleşmiştir: 21 Mart günü Hz. Ali'nin doğum günü ve Hz. Ali ve Fatıma'nın düğün günü ve Hz. Ali'nin halife olduğu gün olarak kutsanmıştır.

Bugün yapılan cemde taliplerin ortak hazırladığı haşlanmış yumurta, helva, tatlı, tavuklu pilav lokma olarak sunulur. Nevruz bir takım ritüellerin farklılaştığı Alevi-Sünni demeden yaşatılan Alevi Bektaşî geleneğinde yaşatılan, diri tutulan bir kültür unsurudur. Hıdrellezden 40 gün önce kutlanan bu günde oyunlar ve şölenler yapılır. Ateş üzerinden atlanır.. Bu günde doğanın canlandığı ve hayvanların kış uykusunda uyandığı kabul görür. Mezarlıklar ziyaret edilir. Ertesi günden itibaren tarla işleri başlar. O gece nevrüz cemi yapılır. Semahlar dönülür. Bu nedenlerle bugün çok daha özel bir gün olarak kabul görmüştür. Bazı ocaklarda nevrüz cemi olarak erkân yerine getirilmemekte sadece kutlama olarak gerçekleştirilmektedir.

4.2.6. Muharrem Cemleri

Alevilikte üç kutsal bir haram ay vardır. Kutsal aylar üç aylar olarak da geçen Recep, Şaban ve Ramazan olarak bilinmektedir. Haram ay ise Muharrem ayıdır.(K.K.8) Üç aylarda günahların bağışlanacağına inanılarak daha çok ibadet edilir. Muharrem ayı ise haram ay olarak kabul edilmekte kan akıtılmamaktadır. İslamiyet öncesi Arap kaynaklarında rastlanan bu geleneğin İslamiyet'le beraber aynen devam ettiği kültürün bozulmadığı görülmüştür. 680 yılında Kerbela mevkiinde çok sayıda sahabe Hz. Hüseyin başta olmak üzere Ehlibeyt Yezidi'n emrindekiler tarafından şehit edildikten sonra Muharrem ayının anlam ve önemi değişmiştir. Bu tarihten sonra Muharrem ayı matem ayı olarak anılmaktadır. Oruç başta olmak üzere yapılan Muharrem cemleri bunlara göre yapılmaktadır.

Muharrem Ayı hicri takvime yılbaşısıdır. 2016 yılı için 2 Ekim günü başlamıştır. Muharrem ayı içinde on adet oruç tutulur ve on gece Muharrem iftarı ve devamında Muharrem cemi olur ancak isteğe bağlı olarak oruçlara üç gün önce Masumu Pak oruçları başlanabilir bunlara karşılama orucu da denilebiliyor ve Zeynel-Abidin katliamdan kurtulduğu için on günün sonunda iki gün şükür oruçları tutulabilir. Yani toparlayacak olursak 10, 12, 15 gün oruç tutulabilir. Muharrem Ayında tutulan orucun nedeni Fecr suresi 1. Ayetine göre " Ya Muhammet o Muharrem' in on sabahı ve akşamı hakkı için ve çift olup duranlara ve dahi on gecelere and olsun ki akıl sahipleri olanlara itibar edip son amaçlarını onunla inceleme ve araştırma yaparlar" denilmektedir. Yine Araf suresinin 142. Ayetine göre " Musa' ya kırk gece ve otuz gece ikrarlanma verdik. O otuz on gece ile tamamladık. Musa kardeşi Harun' a sen benim vekilimsin. Toplumu

yönet, barışçı ol ve emrimi tutmayan fesatçılara uyma." denilmektedir. İşte bu iki ayete göre Alevi-Bektaşî cemaati Muharrem orucunun farz olduğunu düşünmektedir.

On iki orucunu tutan Alevîler Zeynel Âbâ'nın Kurtuluş sevinciyle kurban keserler. Sadece ayın 10'unda kurban kesilmez; çünkü o gün İmam Hüseyin şehit olmuştur (Çoşkun, 2014: 71). Muharrem ayin-i ceminde diğer ayin-i cemler de uygulanmayan saka suyu ritüeli uygulanır. Muharrem ayin-i ceminde taliplerin ortak katkısı ile alınan koç kurbanın yanı sıra talipler arasında isteyenler şahsi olarak kurban tıglayabilirler (Göksel, 2004: 31).

Muharrem ayında tutulan oruçlarda hiçbir şekilde on iki gün boyunca su içilmediği, aynaya bakılmadığı, eğlence, düğün gibi kutlamalar kurulmadığı gözlenmiştir. Bu ayda yine tıraş olunmadığı, hiçbir canlıya zarar verilmediği, eşlere yaklaşılmadığı, tırnak kesilmediği, soğan, sarımsak, et yenmediği, yumurta dahi kırılmadığı öğrenilmiştir. (K.K.1). Muharrem ayında tamamen bir perhiz yaşanmaktadır. Hz. Hüseyin'in Kerbela da yaşadıkları acıları taklit yoluyla yaşanmak istenmektedir. Mahrum kaldıkları her şeyden mahrum kalmaktadırlar 12 gün boyunca su içmemekteler bu 12 gün boyunca cem evinde oruç açma yemeği veriliyor. Yemekten sonra İmam Hüseyin mersiyeleri okunuyor. Bu şekilde 12 gün tamamlandıktan sonra 13. Gün Aşure günü yapılıyor. Bu günde tüm sivil toplum kuruluşları çağrılıyor ve bundan sonra cemler başlıyor.

4.2.7. Diğer Cemler ve Kutlamalar

Görgü ceminden bir gün önce veya Harman ceminin ardından Birlik cemi yapılmaktadır. Bu ceme ikrarlı her Alevi katılabilir. Kütahya'da ceme katılan Alevilerin musahip olup olmamasına bakılmamaktadır. Alevi-Bektaşî geleneğinde her canın yılda bir kurban kesme ilkesi vardır. Bu cemde bir kurban tıglanır. Abdal Musa cemi, Hızır cemi aynı gelenekten gelme isimleri farklı olan cemlerdir.

Kütahya cemler haricinde mayıs ayında tören ve festival amaçlı etkinlikler yapılmaktadır. Bu etkinliklerde aynı cemlerdeki gibi nefesler, mersiyeler, düvazlar okunmakta semahlar dönülmektedir. Bu etkinlikler yaz boyu devam etmektedir. Bu etkinlikler hafta sonu yapılmaktadır, bazen haftada bir bazen iki evliya'nın etkinliği olabilmektedir. Kütahya Evliya şehridir bu yüzden etkinliklerimiz yoğun geçmektedir.

Etkinliklerimize Fındık köyünde Hediye tekkesinde başlanmaktadır. Eskişehir yolunda Karakuz ve Pir Ahmet Efendi, İnli köyünde Koca Kapı, Ağdan köyünde Çoban Baba, Körs köyünde Hüseyin Gazi, Döğler de Kemal/ Cemal Sultan ve Tavşanlı'da Sarı Saltuk İsmail törenleri vardır (K.K.8). Bu törenlere tüm devlet kurumlarının temsilcileri, sivil toplum kuruluşları ve festivalin yapıldığı ocağa bağlı taliplerle beraber Kütahya İli ve ilçelerindeki halk da ilgi göstermektedir. Festivale katılıp kurban kesenler de vardır.

4.3. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERDE VERİLEN HİZMETLER

Cem töreninde yerine getirilen bazı görevler vardır. Bu görevlilere Alevî-Bektaşî erkânında “on iki hizmet”denilmektedir. Bu görevleri yapan kişilere "on iki hizmet sahibi" adı verilir. Hizmet sahibi olmak için ikrarlı olmak yeterlidir.

On iki hizmet sahipleri şunlardır:

- 1) Mürşid (Dede)
- 2) Rehber
- 3) Gözcü
- 4) Çerağcı (Delilci)
- 5) Zâkir
- 6) Süpürgeci (Ferraş)
- 7) Meydancı (Pervane, Semahçı)
- 8) Niyazcı (Sofracı veya Kurbancı)
- 9) Sakkacı (Dolucu)
- 10) İbrikçi (Selman)
- 11) Peyik
- 12) Bekçi (Kapıcı)

Cemlerde On iki hizmet, Alevî ve Bektaşîlerin bulunduğu bölgelerde hemen hemen aynıdır; ancak bazı hizmetlerin adı ve yeri zaman zaman bölgeden bölgeye farklı veya değişik olabilmektedir. Bu da belli bir yazılı kurala dayanmayıp sadece kulaktan

kulağa aktarıldığı için olmaktadır. Törenlerin türlerinin değişik olması, bu hizmetlerin sayısının azalıp çoğalmasına neden olabilir. Büyük cemlerde (ikrar verme, musahip tutma ve görgü cemlerinde) on iki hizmetin hepsi ana koşul olmasına ve hizmet için bir post, bir baba gerekmesine karşın; daha küçük çaplı cemlerde, bu hizmetlerin birkaçı bir kişide toplanabilir; bölgeden bölgeye hizmetlerin sırası da değişebilir. Öyle törenler var ki, rehberlerce yönetilmektedir (Elçi, 1998: 168).

Kütahya'daki bazı köylerde de mürşitlerin olmayışı ya da senenin sadece bazı bölümlerinde ahaliyi ziyaret etmesi nedeniyle cemler aksamaktadır. On iki hizmet aksayabilmekte ya da köy halkının kendi usullerince bu hizmetlerini yerine getirdiğini görmekteyiz.

4.3.1. Mürşid (dede)

Mürşid daha önceki konularda bahsettiğimiz gibi Alevilerde ocaklarda bulunan dede soyundan gelen ocakzade kişilerin adıdır. Bunlara “Dede” de denilmektedir. Buyruğa göre mürşit ya da pir olan kişiler kâmil olan kişilerdir. Şeriatı, tarikatı, marifeti, hakikati, yolu, erkânı, farzı, sünneti, edebi bilmektedirler (Elçi,1998,65). Bektaşilerde mürşitlik soydan değildir bu posta bu işin ehli kimseler cemaat tarafından oturtulur. Belli bir eğitimi ve yolu vardır. Bunlara “mürşit”denilmenin yanında “Dedebaba” da denir. Türk sufilerinin ilk mürşidi olarak da Ahmed Yeseviye Hazret-i Türkistan unvanı verilmiştir (Esin, 1978: 176). Anadolu ise Mürşit olarak Hacı Bektaş-ı Veli anılmaktadır.

Alevilerdeki Dedegan Bektaşilerdeki Babagan soyundan gelen Mürşit Peygamberimizi temsil etmektedir. Mürşit postunu peygamberimizi temsil etmektedir ve Rehber de Hz. Ali efendimizin oturduğu postu temsil eder düşüncesi yaygındır çünkü Peygamber efendimiz Miraç’a çıktığında dönüşte kırklara uğradığında Hz. Ali efendimizi yanında oturtmuştur. Orada bir üzüm tanesini ezip ergür yaptıkları ve kırkına yetirdikleri rivayet edilir. Alevi- Bektaşiliğin ilk şartı İkrar verip bir mürşide bağlanmaktır. Mürşide bağlanmış kişi Alevi- Bektaşiliğe adım atmış olmaktadır. Mürşid rehberi eğitir. Rehber dervişi derviş ise talibi eğitir.

4.3.2. Rehber

Cem töreni devam ederken katılımcıların nasıl davranması gerektiğini takip eden, uyarıcı kişidir. Tarikat yoluna ikrar vererek girecek kişilere, musahip olmak isteyen çiftlere ve görgüden geçecek kimselere kılavuzluk etmektedir.

Ceme katılanların cem sırasında Dedenin huzurunda nasıl hareket etmeleri gerektiğini hatırlatır. Bunun dışında, ilk defa ikrarı alınacak, musahipli olacak ve meydandan geçecek kişilere yardımcı olmak ile görevlidir (Mecek, 2014: 19). Mürşid tarafından talibin eğitim ve öğretiminden (tarikât bilgisi yönünden) sorumludur (Savaş, 2011: 56).

Hz. Muhammed-Hz. Ali'yi Pir-Rehber kabul edenler için Hz. Ali Rehberdir. Hz. Ali- Hz. Hüseyin Pir-Rehber olarak kabul edenler için Hz. Hüseyin'i rehber temsil eder. Mürşidin yardımcısıdır. Mürşid (Dede) olmadığına cemi yürütme görevi rehber üstlenmektedir. Alevi- Bektaşî toplumunda sevilen kişilerden seçilir. Taliplerin Tarikat eğitimini almasında ve görülen yoldan sorumludur. Mürebbi olarak da adlandırılmaktadır.

Kütahya'da bir de ocakların sentezinden bahsedebiliriz. Aynı köyde bulunan bir kaç ocağın aynı cemde bulunduğunu da söylemiştik. İşte bu cemlerde Mürşit ve rehber görevini dedeler dönüşümlü olarak yapıyor ya da ikrar, görgü cemlerinde ikrarı veya görgüsü yapılan canın dedesi mürşit olurken diğer ocağın dedesi rehber olabilmektedir. Bazı ocaklarda rehber hizmeti bulunmamakta bunun yerine diğer dedeler hizmet görmektedir. Yani geleneksel Alevilik hizmetlerinden dede, rehber yapılanması Kütahya'da yoktur. Aynı durumun Türkiye'nin diğer illerinde yaşayan Tahtacı Alevilerinde de olduğunu görüyoruz (Türkdoğan, 2004: 578-600).

4.3.3. Gözcü

Gözcü cem töreninin emniyet görevinden sorumlu hizmet sahibidir. Cem törenine uygun davranışlar gösterilmesini erkânın, yolun görülmesinde oluşabilecek ciddiyetsizliği, taşkınlığı engelleyen güvenlik gücüdür. Elinde bir sopa taşır bu sopanın sembolik olduğu düşüncesindeyiz. Karaca Ahmet postu olarak anılır.

Gözcü çüş havalarının neresinde "Şah şah" diye bağırılacaksa, nerelerde toplu secdeye varılacaksa, nerelerde semaha kalkılacaksa bunlar gözcünün işareti ile yapılır. (Elçi, 1998: 169).

4.3.4. Çerağcı (delilci)

Cemler ekseriyetle akşam saatlerinde başlamaktadır ve ilerleyen saatlerde devam etmektedir ve aydınlanma ihtiyacı duyulmaktadır. Günümüzde aydınlanmak için elektrik enerjisini kullanıyoruz. Geçmişte ise bu teknoloji olmadığı için mum, gaz lambası gibi aydınlatma araçları kullanılmaktaydı ayrıca ısı ve ışık kaynağı olarak kullanılmak üzere ocakta ateş yakma faaliyeti Eski Türk Dininden kalma ateş kültürüyle ilişkilendirilebilir. İşte bu çerağ ve delil yakma görevi on iki hizmetten biridir. Çerağ ve delil kelimeleri farklı anlamlara gelse de Alevi-Bektaşî inancında birlikte kullanılan kavramlardır. Çerağ yakıldığı delil uyandırıldığı zaman her şey apaçık ortaya çıkmaktadır Aleviler bu aydınlanmanın kalpte yaşandığını vurgulamaktadırlar. Çıkan ışığın her şeyin başlangıcı olan dünyada hiçbir şey yokken var olan o nur olduğuna inandıkları söylenebilir.

Perşembe gününü cuma gününe bağlayan gece Aleviler ister toplu halde cem etsinler ister yalnız olsunlar çerağ uyandırırılar. Çerağ uyandırma gülbenk okunarak yapılır. Cem töreninde dede Nur suresinin 35-36. ayetlerini okuyabilir. Çerağ uyandırma bu iki ayete göre yapılmaktadır.

Çıracık Uyarırken şu gülbank okunur:

Bismişah Allah Allah, çırağı rüşân, fahri dervişan, zuhûr-i iman, küşad-i meydan, kanûnu evliya, kuvvet-i abdalın gerçek erenler demine, hü Allah dost!

Tığı bende bağlarken;

Bism-i şah Allah Allah, hizmet-i merdan ile dil kendini, güşuvare kılmışem pir bendini, rehber ile Pir'e ettik iktida, Taktı selman boynuma tığ bendini,

Allah eyvallah hû dost (K.K.8)

4.3.5. Zakir

Kütahya yöresindeki cemlerde zil, tef, kudüm, kemane, tambur özellikle çoğür gibi çalgılar çalınarak nefes, düvaz, mersiye dediğimiz deyişler okunur. İşte bu çalgı aletini çalan kişiye “Zakir” denilir. Zakir cemde söylenecek deyişlerin sırasını ustalık derecesinde bilir. Dedenin işini diğer hizmet sahipleriyle birlikte kolaylaştırır. Bazen birden fazla zakir olabilmektedir. Sazandar, sazander, kamber, âşık, güvender, ozan isimleri de kullanılabilir (Tamay, 2009: 32). Bu zakirler arasında usta-çırak ilişkisi vardır. Zakir hizmetini Bilal Habeşi temsil eder.

Kütahya'da cemlerde gördüğümüz ve zakirlerle görüştüğümüzde kullanılan çalgının daha çok saz olduğu söylenebilir. Kütahya'da 700 yıllık olduğu iddia edilen kudüm ile yapılan cem bölgedeki Alevi varlığının habercisi olabilir. Ayrıca farklı bir çalgı aleti olması nedeni ile de önemlidir. Zakirlerin babadan oğula geçtiği ya da oğul istemezse amcaoğulların bu hizmeti yerine getirebilmesi mümkün olabilmektedir. Zakirler çıraklıktan yetişmektedir. Zakirlerin yanında yardımcı olarak hizmet etmeye başlamaktadırlar. Her ocakta bir zakir'e rastlayabiliyoruz.

4.3.6. Süpürgeci (ferraş)

Cem evini sembolik olarak süpürmekle görevlidir. Ferraşa denilmektedir. İkrar, Görgü, Musahiplik ve diğer cemlerde yolun görülmesi süpürgecinin sembolik olarak meydanı süpürmesi ile başlar. Süpürge formel sayılar 3, 7, 12 sayısınca, ya Allah, ya Muhammed, ya Ali diyerek süpürülür. Süpürme işleminden sonra herkes dara durur ve gülbenk okunur. Süpürge hizmetinden sonra deyişler okunmaya başlar. Yapılan bu süpürme hizmeti maddi ve manevi temizliği temsil eder. Seyyid Ferraş'ı temsil eder.

Şu Gülbang okunmaktadırlar:
 Hüseyin-i kerbela için gözlerimin
 Yaşadır set hazeran yezidin kalbi
 Kara taşdır pirimiz üstadımız
 Kırklar içinde seyyidi ferraştır
 Ber cemali Muhammet kemalı
 Hasan Hüseyin'i Ali'yi bir bilen versin
 Muhammed'e salâvat! (K.K.8).

4.3.7. Meydancı (pervane, semahçı)

On iki hizmette ferraşın temizlik görevinin sembolik olduğunu söylemiştik. Cemin yapıldığı meydanın temiz tutulması görevi meydancındır. Küçük yerleşim yerlerinde meydancılık ve ferraşlık görevi aynı kişide toplanabilmektedir. Büyük yerleşim yerlerinde ise meydancının semahçılık görevi de vardır. Pervane kelimesinin Lügat anlamı ise geceleri ışığın etrafında dönen kelebek ya da fırlıdak anlamlarına gelmektedir (Develioğlu, 2016). Burada meydancı, pervane ve semahçı cem evinin hem temizliğinden hem de cemin en önemli ritüellerinden biri olan semah kısmının sorumlusudur.

4.3.8. Niyazcı (sofracı veya kurbancı)

Cem töreninden önce ya da cem törenin başlamasıyla özellikle ikrar verecek görgüden geçecek ya da musahiplik cemine gelen canlar dedenin duasıyla birlikte kurban tığlarlar işte bu tığlama, pişirme ve servis etme görevi 12 hizmetten biri olan niyazcı, sofracı ya da kurbancı olarak adlandırılır. Mahmut el Ensari temsil eder.

Kurban kesilirken ya da cemden önce kesilmişse Cemin ilerleyişine göre Zakir kurban ile ilgili bir deyiş okunur:

Akıl ermezmiş hakkın sırrını
Muhammed Ali'ye inmiş bu kurban
Kurban olam kudretinin nurunu
Hasan Hüseyin'e inmiş bu lokma

Ol imam Zeynel'im destinde idim
Muhammed Bakir'in dostunda idim
Cafer-i Sadık'ın postunda idim
Musa Kâzım, Rıza'ya inmiş bu lokma

Muhammed Taki'nin nurunda idim
Aliyyün- Naki'nin sırrında idim
Hasan'ül askerinin darında idim
Muhammed Mehdi'ye inmiş bu lokma

Aslı Şâhi Merdan, güruhu Nâci
 Hakikate bağı bu yolun ucu
 Senede bir kurbân, talibim burcu
 Muhammed Mustafa'ya inmiş bu lokma

Tarikatden hakikate erenler
 Cennet-i âlâya hulle serenler
 Muhammed Ali'nin yüzünü görenler
 Erenler aşkına inmiş bu lokma

Şah Hatayi'm eder bilir mi her camı
 Kurbanım üstüne yürüdü erkân
 Tırnağı tesbihdir, kanı da mercan
 On iki İmamlara inmiş bu lokma

Kurban ve diğer lokmalar hazırlandıktan sonra Sofra duası şu şekilde yapılır:

Allah Allah. Elhamdülillah lokmayı Celilullah bereketi Halilullah, Şefaati ya Resulullah, lokmaların zatına, zatların devletine, pirimizin himmetine, kazanıp getirene pişirip katarana, yiyenlere, helâl yedirenlere, delil ola, gelmişlerin geçmişlerin ruhuna deye. Özleri şad, mekânları cennet ola, daima şah aşkına yensin, içilsin. Allah ağzımızın tadını bozmasın. Hazreti Pir efendimiz karınıza kısbinize Halil İbrahim bereketi vere. On İki İmamların defterine kayıt ola. Hızır uğrasın gerçeğe Hû!. (K.K.23)

Sofra gelince şu şekilde dua edilir: Bismişah Allah Allah çekelim. Kadim Allah çekelim. Geldi Ali sofrası destur ya şah çekelim. Şah'ın gönderdiğini biz yiyelim demine Hü çekelim.

Son olarak Dede şu duayı okur:

Allah Allah lokmalarınız kabul muradınız hâsıl olsun, Hak Muhammed Ali gönlünüzün muradını versin, lokmalarınız Hak, Muhammed, Ali katında kabul olsun gerçeğe hû! (K.K.35, KK.36).

4.3.9. Sakkacı (dolucu)

Sakkacı ya da dolucu ayin-i cemlerde saka suyu ya da dolu olarak nitelendirilen içki ya da içeceğin dağıtılmasından sorumludur. Dolu ya da bade Âşık edebiyatında karşımıza çıkmaktadır (K.K.55). Bade ya da dolu deyince halk edebiyatında rakı, şarap gelmez elma, nar, üzüm suyu ve ya şerbetleri gibi içecekler bilinmektedir (K.K.97). Kütahya Alevilerinde 1980 yıllarına kadar dolu olarak genelde rakı kullanıldığını aktarılmıştır (K.K.11). O zamandan günümüze ise dolu olarak şerbet kullanıldığını saptanmıştır. Bu şerbet dağıtımını yapan hizmet sahibine sakkacı ya da dolucu deniliyor. Saki Hz. Hüseyin'in Kerbela'da çektiği susuzluğu anlamak için içilmektedir.

Sakkacı şu duayı okur:

Bismillahirrahmanirrahim

Hürpir cemali Muhammed Kemal Hasan

Hüseyin Ali'ye bir bilen versin

Muhammedi selavat Allah Allah

Canı dilden gelmiş geçmiş urum erenlerin

Aşkına dem badem can gözüyle hakkı görenler

Aşkına gözüm yaşı sefilettim on iki imamlar

Aşkına derem ya Ali sakka Hüseyin derem

Ali sakka Hüseyin derem ya Ali sakka Hüseyin

Ya Allah ya Muhammed derem ya Ali sakka

Hüseyin derem ya Ali sakka Hüseyin

Derem Ya Ali sakka Hüseyin(Üç defa)ocak başına

Birer damla dökülür Dedeye verilir

Hüdin Muhammed dini sallü ala nazik kemal

Kevserin suyunu veren şahım Ali'dir hem

Sakidir hem saka tarikatın aynı budur kimse

Bilmez bu sırrı hak bilir perver digar
 Arş yarıldı dūldūl çıktı eđerine gem bile gel
 Mūnafık gel yola gel eyleme Őahtan kenar
 Ben Şahım mecnuniyem Şah bana Leyla
 Göründü undan yattım eşiğine ol dem
 Tozlu guber dediler ki Şu cihanın nuru kimdir
 Kim ola dağlardan galipsin yadigâr cömertsin
 Cömerdin erkânı budur dedi gamber sofra ser hū
 Hatayı'nım sende oku gel bu virdi
 Lafeta illa Aliyla seyfe illa zūlfıkar hū
 Dedik içene rahmet göcene lanet yezide
 Rahmet mūmine sadıđı sak selmanı pak
 Haydarı kerrar Ahmedū muhtar tekbir
 Edelim on iki imam aşkına Allahu ekber
 Leylehe illallahu vallahu ekber Allahu ekber
 Allahu ekber vellillahamit (K.K.8)

4.3.10. İbrikçi (selman)

İbrikçi veya Selman ismiyle kullanılan On iki hizmet görevlisinin vazifesi cem töreninde dedenin ve diğer cemaat halkının tarikat abdestini aldırmasıdır. Kamber postunu temsil eder. Bu abdest tarikat namazı kılmak için şarttır.

"Bism-i Şah Allah Allah!

Maneyi marifet, sırrı hakikat, geldi hizmeti Muhammed. Sūkūt et ey ehli cemaat"

Destur Pirim

Bism-i Şah Allah Allah!

Ben Gulamın kamberiyem

Etmezem abdüllerden hayf.

Pirimiz üstadımız Kırklar meydanında Selman-ı Pir-i pak

Er cemal-i Muhammed Pir kemal-i İmam Ali, İmam Hasan ile İmam

Hüseyin gül cemallerine verelim salavat.

Allahüme sallı ala seyyidine Muhammedin ve ala al-i seyyidine Muhammed.

Allah eyvallah Nefes pirimdir.

Dede dardaki tezekkâr hizmetlilerin duasını verir:

Bismişah Allah Allah!

Hüda Hakk'ın kabul et, hizmetin ey Şah.

Bi hakkı Murtaza ve Ali Dergâh,

Hüseyni Kербela nuru Hakk'ı için,

Bu dergâhtan ayırma ey Gani Şah.

Selman-ı Pak pirin himmeti hakkı için,

Erenlerden haklı hayırlı himmet, şeyenlillah

Allah Eyvallah, Gerçeğe Hû! (K.K.8), (K.K.32).

4.3.11. Peyik

Aleviliğin kuruluşundan II. Beyazid ve Yavuz Sultan Selim dönemine kadar olan dönemde Aleviler ibadetlerini açıkça yapmışlardır. Bu dönemden sonra yaşanan sefevi olayları dolayısıyla gizlenme ihtiyacı doğmuştur. Aynı sıkıntılar Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyelerin kapanmasından sonra bir süre daha devam etmiştir. İşte böyle bir ortamda Alevi- Bektaşilerde cemaat ile irtibatın sağlanması cem törenlerinin ve diğer toplantıların haberini verme görevini Peyik yapmaktaydı. Peyik kapı ayırmadan tüm canlara ulaşmaya çalışır diyebiliriz.

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle haberleşme araçları sayesinde bu ve benzeri toplantılarının haberi daha kolay şekilde verilebilmektedir. Eskiye nazaran

peyik adlı görevlinin işinin daha kolay olduğunu söyleyebiliriz. Peyik Amri Ayyarî'yi temsil eder.

4.3.12. Bekçi (kapıcı)

Gülâm Keysanî bu hizmetin temsilcisidir. Cemde bulunanların güvenliğini sağlar. Girenden, çıkandan, yabancından sorumludur.

BEŐINCI BÖLÖM

**KÖTAHYA ALEVİ BEKTAŞI GELENEĞİNDE CEMLERDE İCRA EDİLEN
NEFES DÜVAZ VE MERSİYELER**

5.1. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERDE İCRA EDİLEN NEFES DÜVAZ VE MERSİYELER

On üçüncü yüzyıldan itibaren Türk Edebiyatında bir değişme olmuştur. Bir taraftan Farsça ve Arapçanın etkisinde kalan divan edebiyatı olarak adlanan saray ve çevresinde oluşan edebiyat dönemi oluşurken bir taraftan Yunus Emre'nin zirvesini oluşturduğu ve onu takip edenlerin devam ettirdiği binlerce yıldır süregelen halk edebiyatı kendini göstermekteydi denilebilir. İşte böyle bir dönemde Hacı Bektaş Veli'nin makalat adlı Arapça eserinde dört kapı, kırk makam işlenmiştir. Hacı Bektaş Veli'yi takip eden şairler Yunus Emre'nin tesirinde kalmış öz Türkçe yalın bir dille ve hece ölçüsünü kullanarak eserler vermişlerdir. Bektaşiliğin teşkilatlanması ise Hacı Bektaş Veli döneminde olmamış Yunus'un tesirinde eserler veren Abdal Musa ve sonra Balım Sultan döneminde olmuştur.

Nefes, düvaz, mersiye saz şairleri ve kalem şuaraları tarafından oluşturulmuş öz Türkçeyle halkın zevk ve anlayışını sevinç ve üzüntülerini ifade eden deyişlerdir. Bu dönemde zaman zaman halk şairleri aruzla şiirler yazmaya çalışmıştır. Bazıları öz Türkçe kullanarak aruzu kullanmaya tercih etmemiş bazı eğitimli halk şairlerinin divan şairlerinin kendilerini hor görmesi nedeniyle aruzla da şiir yazabileceklerini göstermek için divan, semai, kalenderi, selis, satranç, vezn-i aher gibi nazım biçimlerini kullanarak denemeler yapmıştır. Bu denemeler sınırlı kalmış geneli etkilememiştir. Mersiye türü aslında divan edebiyatı nazım türü olmakla birlikte öz Türkçeyle ve hece ölçüsüyle yazılarak ağıt olarak kullanılmış adı yinede mersiye olarak kalmıştır. Nefes ve düvaz ise tamamen dini tasavvufi halk edebiyatı içinde değerlendirdiğimiz türlerdir. Alevi-Bektaşî geleneğinde nefes, düvaz, mersiye gibi terimler kesin ifadeler kullanılarak ayrılmış ifadeler olmayıp deyiş ya da nefes adıyla kullanılabilir (Yörükan, 2011: 9).

İnceleyeceğimiz nefes, düvaz ve mersiye Abdülbâki Gölpınarlı'nın Alevi-Bektaşî Nefesleri adlı çalışmasıyla aşağıda belirteceğimiz Kütahya ilinde Alevi nüfusun yaşadığı yerleşim birimlerinde yapılmış ilgili yüksek lisans tezleriyle karşılaştırılmıştır. Tezler şu şekildedir:

1) Zeynep Çanlı'nın Kütahya- Şeyhler Beldesi Folklor örnekleri adlı yüksek lisans Tezi

2) Çiğdem Savaş'ın Kütahya'ya Bağlı Sofça ve Sobran Köylerindeki Alevilik İle İlgili İnanç ve Uygulamalar adlı yüksek lisans tezi

3) Yasemin Domaç'ın Kütahya Aydoğdu Köyü Folkloru adlı yüksek lisans tezi

4) Nuri Erbay'ın Merkez İlçe Çamlıca Köyü(Okçu-Güveççi) Folkloru Üzerine Bir İnceleme adlı yüksek lisans tezi

5) Fulya Şahin'in Kütahya-Alliören Köyü Folklor Örnekleri adlı yüksek lisans tezi

6) Bilal Nargöz'ün, Kütahya İli Hüseyin Gazi Ocağına bağlı Cem Ritüelleri adlı yüksek lisans tezi.

5.2. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERDE İCRA EDİLEN NEFESLER

Nefes tanımını Cem Dilçin şu şekilde yapmıştır: Bektaşi şairlerinin yazdıkları tasavvufî şiirlere denir. Genellikle nefeslerde tasavvuftaki vahdet-i vücut kuramı anlatılır. Bunun yanı sıra Hz. Muhammet ve Hz. Ali için övgüler de söylenir. Nefeslerde, kalenderane ve alaycı üslup dikkat çeker (Dilçin,1992:346).

Gökhan Tarıman Cenikoğlu'nun nefes tanımı ise şu şekildedir: Alevî ve Bektaşîlerin dergâh ve cem evlerinde âyin-i cem, ikrar ve kurban âyini sırasında, saz eşliğinde coşkuyla okunan 7'li, 8'li ve 11'li hece ölçüsüyle ve dörtlükler halinde düzenlenmiş dinî-tasavvufî şiirlere, dua anlamında "nefes" denilmektedir. (Cenikoğlu, 2013:140) Bestelenmiş nutuklara da "nefes" denilmektedir (Savaş, 2011: 98).

Nilgün Çıblak Coşkun'a göre Alevi-Bektaşi kültürünün inancı, adab ve erkânı bulunduğu edebî kolun, kendine özgü anlatım tarzıyla ve kelimelerin mecazi kullanımlarıyla işlenmiştir. İçerik bakımından Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali sevgisi; dini-tasavvufî bilgiler, yolun kuralları v.b konular dile getirilmiştir (Çıblak Coşkun,2014:102).

Yapılan bu tanımlardan hareketle nefesi şu şekilde de tanımlayabiliriz: Alevi-Bektaşîlerin çeşitli cem törenlerinde festivallerinde anmalarında genellikle bir çalgı eşliğinde nükteli bir şekilde söyledikleri genellikle 7li, 8'li ve 11'li hece ölçüsünün kullanıldığı kutsal kabul edilen şiirlere "nefes" denir. Cem törenlerinde yedi ulu

ozandan şiir söyleme âdeti vardır bu 7 kişi şunlardır: Nesimi, Yemini, Fuzuli, Pir Sultan Abdal, Virani, Kul Himmet, Hatayi (Şah İsmail)

Nefeslerin büyük bir çoğunluğu hece ölçüsü ile yazılmıştır. Ama nadiren de olsa aruz vezniyle yazılmış olanları da vardır. Nefeslerin bir kısmı Sünni nüfus tarafından ilahi olarak kullanılmaktadır.

Nefesler

1) Abdal Musa

Abdal Musa meydanına
Yüz sürdüm dergâhına
El pençe durdum divanına
Sana geldik Abdal Musa'm

Uçar suyunda yunduk
Suya soğuktu donduk
Hüseyin Dedemin evine konduk
Sana geldik Abdal Musa'm

Değirmeni sola döndürdüm
Mucizatını bize döndürdün
Canları kendini sevdirdin
Sana geldik Abdal Musa'm

Kırklar meydanında semahlar durduk
Budalam Sultanı da gördük
Dergâhına da yüzler sürdük
Sana geldik Abdal Musa'm

Deli battal'im geldik size
Yardım eyle Abdal Musa'm bize
İşte oturduk da diz dize
Sana geldik Abdal Musa'm (K.K.11)

2) Ele, bele, dile

Ab-u Kevser suyundan içmek istersen
Eline, beline, diline sahip ol
Sırat köprüsünden geçmek istersen
Eline, diline, beline sahip ol

Haram lokma yeme eline sahip ol
Yalan söz söyleme diline hâkim ol
Gönülleri incitme tatlı dil ol
Eline, beline, diline sahip ol

Kimsenin namusunda gözün olmasın
Açılan gonca güllerin hiç solmasın
Gönlünü temiz tut her dala konmasın
Eline, beline, diline sahip ol (K.K.14)

3) Çoban Baba

Alevi Sünni omuz omuza verdik
Ferhat gibi dağları ve taşları deldik
Binimiz bir olup da bir canı sevdik
Erenlerde Çoban Baba huzurunda

Cemal cemale oturdu canlar
Dedemin sözünden arif olan anlar
Nereye yaptımız kat kat yüksek hanlar
Erenlerde Çoban Baba huzurunda

Tövbeyle birbirimizle helalleştik
Hatamızdan geçip sıcak kucak açtık
Bin bir donduk ama yine de bir baştık
Erenlerde Çoban Baba huzurunda

Deli Battal'ım delidir çok deli
 Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli
 Erenlerde esti dostluk sevgi yeli
 Erenlerde Çoban Baba huzurunda(K.K.14)

4)Neyledin Dünya

Anadan atadan şöyle olunca
 Hak alan Âdemi neyledin ya
 Kırk arşın kameti incedir beli
 Ali gibi arslanı neyledin dünya

Fatma Ana olmuştur Ali'nin yâri
 Beline kuşanmış hem Zülfikarı
 Ebu Müslüm gibi er olan eri
 Kahraman gaziyi neyledin dünya

Omuz verip Kaf dağını kaldıran
 Mülcem oğlunu terkisine bindiren
 Lut kavmini birbirine kırdıran
 Hamza pehlivanı neyledin dünya

On sekiz bin âlemi cem edip kuran
 Zeliha'yı genç edip Yusuf'a veren
 Taht ile rüzgârı beraber süren
 Sultan Süleyman'ı neyledin dünya

Hatayi'nim kaynar aşkın çırası
 Sözüm haktır darım hikmet devası
 Hastalar ilacı dertler davası
 Lokman hekimi neyledin dünya (K.K.23)

5) Haber ver

Aşkın kitabından okuyan âşık
 Gel dünya'nın temelinden haber ver
 Bir müşkül isterim müşkülüm kandır
 Ayın askın nedir günden haber ver

Zülfikarı nacap ordu neyledi
 Gürledi kavuşamadı kaydadı
 Teber oldu Dımışkî'da oynadı
 Zülfükar balık oldu ki ondan haber ver

İshafan'da bir ot bitti açıldı
 Bir damladan hâsıl oldu seçildi
 O çiçeği bir koç yedi esirdi
 Haykırdı meydanda ünden haber ver

Girmiş idi Muaviye'nin düşüne
 Bir kuş kondu sarayının taşına
 On iki enseri çakdı başına
 Tabutla cenk eden erden haber ver

Yirmi dört hattım yeri nicaldu
 Kaçı beyaz oldu kaçî kara oldu
 Cehenneme değirmeni kim kurdu
 O neyinim döner ondan haber ver

Alış veriş eden yedi bezirgân
 Beşi kulluk ister ikisi sultan
 Kırk sekiz çarşının tellalı bir can
 Daim sala verin ünden haber ver

On iki kapılı bir şar görünür
 Her ne ararısın orda bulunur
 Bir Pazar kurulmuş dört baş alınır
 Bu gün mihman geldin dünden haber ver

Dünyaya gelmeden gördüm bir melâl
 Başında altın taç belinde kemer
 O nasıl devedir köçeğin emer
 Neylersin elleri senden haber ver

Sefil âşık dostu arz edip gider
 Açmış can gözünü canı seyreder
 O nasıl kurttur ki doğurduğunu yer
 Hanlar da oturan erden haber ver (K.K.23)

6)Köyümün insanları

Avdan köyü çeşmesi Karapınar
 Şah Hüseyin için ciğerim yanar
 Çoban Baba'yı her sene de anar
 Benim köyümün güzel insanları

Avdan Köyü'nün etrafı orman
 Şah Hüseyin'im yardım eyle el aman
 Erenler belindeki Çoban Baba
 Benim köyümün güzel insanları

Avdan Köyü'nün Battal'ı delidir
 Çağırduğım Şah-ı Merdan Ali'dir
 Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'dir
 Benim köyümün güzel insanları (K.K.14)

7)Çoban Baba

Avdan köyünde erenler belinde
 Allah Muhammed çağırır dilinde
 Sevgi Muhammed tütüyor serinde
 İşte bizim Çoban Baba diyarında

Zülfikar elinde Ali'm geliyor
 O şahım bizim canları biliyor
 Canlar bir bir kucak açtı gülüyor
 İşte bizim Çoban Baba diyarında

Hasan ve Hüseyin bahçede güldür
 Bakınız şakıyor da has bülbüldür
 Bugün canlarda bizim güzel gündür
 İşte bizim Çoban Baba diyarında

Pirimiz Hünkâr-ı Hacı Bektaş
 Birbirine kucaklaş bacı, kardaş
 Ehlibeytimiz olsun bize yoldaş
 İşte bizim Çoban Baba diyarında

Pirimiz Hünkâr-ı Hacı Bektaş
 Birbirine kucaklaş bacı kardaş
 Ehlibeytimiz olsun bize yoldaş
 İşte bizim Çoban Baba diyarında

Deli Battal'ım muhabbete erdi
 Gönlünü alçaltıp yerlere serdi
 Tüm canlarımız burada sevdi
 İşte Çoban baba diyarında (K.K.14)

8) Çoban Baba

Avdan Köyü'nün erenleri
Sevelim buraya gelenleri
Bu yolda başlar verenleri
Gördük canlar Çoban Baba'da

Dört bir yandan da canlar geldi
Yüreklere akan sevgi seldi
Buraya gelmemize değdi
Geldik canlar Çoban Baba'da

Nice yollar aşıp gelenler
Muhammed Ali'yi sevenler
Can baş Hak yoluna verenler
Verdik canlar Çoban Baba'da

Sizleri de gördük burada
Semahları döndük şurada
Çadır kurduk işte orada
Kurduk canlar Çoban Baba'da

Deli Battal'ım çok dolaştık
Canlar ile de kucaklaştık
Sevgi saygı sel olup taşıttık
Coştuk canlar Çoban Baba'da (K.K.14)

9)Avdan köyü mevki

Avdan köyü mevkiindeki Erenler
Merak edip köyümüze gelenler
Açılmış gonca gülleri derenler
Ne güzeldir Avdan Köyümüz canlar

Avdan Köyü mevkiinde koca güney
 Mevlana dergâhında çalıyor ney
 Köyümüzden de çıkar Ağa ve Bey
 Ne güzeldir Avdan köyümüz canlar

Avdan köyü mevkiinde Sarıyar
 Çevresini dolaştım diyar diyar
 Can cana verip dostlar yaptık ayar
 Ne güzeldir Avdan köyümüz canlar

Avdan köyü mevkiinde dikili taş
 Köyümüzden de çok gelip geçti bas
 Erenlerde pişer türlü türlü aş
 Ne güzeldir Avdan köyümüz canlar

Avdan Köyü mevkiinde Fırınardı
 Her yanı pıtıraklı otlar sardı
 Kışın yolları da kapandı kar
 Ne güzeldir Avdan köyümüz canlar

Avdan Köyü mevkiinde yongalı
 Köyümüz Şah-ı Merdan'a sevdalı
 Çeşitli üzüm verdi asma dalı
 Ne güzeldir Avdan Köyümüz canlar

Avdan Köyü mevki şeytan deresi
 Dostlar buralarda gidip yöresi
 Tarikattan hakikâta eresi
 Ne güzeldir Avdan Köyümüz canlar

Avdan Köyü mevki Ahla deresi
 Sordum acaba burası neresi
 Köyün altında akıyor Çay deresi
 Ne güzeldir Avdan Köyümüz canlar

Avdan köyü mevkiinde Sarıçam
 Deli Battal'ım ben bir Avdanlıyım
 Avdan Köyü'nü böylece anlıyam
 Ne güzeldir Avdan köyümüz canlar (K.K.14)

10) Çoban Baba

Avdan Köyü'nün var Çoban Babası
 Başında tacı sırtında abası
 İnsanlığa hizmet onun çabası
 Erenlerde yatan Çoban Babamın

Yine dostları topladı başına
 Ayak bastık toprağına taşına
 Kaşık saldıık pişen gücen aşına
 Erenlerde yatan Çoban Babamın

Türbenin etrafında meşeleri
 Sayende bulduk dostlar neşeleri
 Sevgi saygı gönülde eşeleri
 Erenlerde yatan Çoban Baba'mın

Deli Battal'ım yine çok konuştum
 Çoban Babamın darına kavuştun
 Güzel dostlarla burada buluştun
 Erenlerde yatan Çoban Babamın (K.K.14)

11)

Bak şu dünyanın haline
 Gidiyorlar ağır ağır
 Binmişler ahiret salına
 Gidiyorlar ağır ağır

Şu görünen dağlar taşlar
 Yavuz kurtlar öten kuşlar
 Konuştuğum arkadaşlar
 Gidiyorlar ağır ağır

Kazandığım çapudulan
 On metre kapudulan
 Çivilenmiş tapudulan
 Gidiyorlar ağır ağır

Ne pulu var ne parası
 Herkesin var bir sırası
 Hem zengini fukarası
 Gidiyorlar ağır ağır

Âşık Veysel bekler nöbet
 Hazırlanmış Ali İzzet
 Dertli Dursun'da nihayet
 Gidiyorlar ağır ağır (K.K.11)

12)

Bana sitem etme zalim dünya
 Muhammedin dişini kıran ben miyim?
 Şükür edip Allaha sabır diledim
 Şah İmam Aliye hançeri ben miyim?

Muhammed'im geri dönmedim
 Şah İmam Hasana zehir vermedim
 Kerbela çölünde cana kıymadım
 Şah İmam Hüseyin'in başını kesen ben miyim?

Yezit gibi yanlış yola gitmedim
 Ehlibeyti sevdim sitem etmedim
 Candırda mahsun kanı dökmedim
 Pir Sultanı asan softa ben miyim?

Kalbimiz kan ağlar gönlümüz yasta
 Erzurum, Çorum yüz üç Maraş'ta
 Vaşiler kudurmuş kanlı Sivas'ta
 Otuz yedi ozanı yakan ben miyim?

Hasan kara dertli ağlar Fatma ana
 Emevi hanesi olsun virane
 Muhammet ümmeti kıyar mı cana
 Ehlibeytin soyuna kıran yakan ben miyim? (K.K.2)

13)

Bazıları haram saymış
 Bu dolunun zerresini
 Günah kefenine koymuş
 Bu dolunun zerresini

Ben bu gaflette düşemem
 Aynı fikri bölüşmem
 Bin cennete değişmem
 Bu dolunun zerresini

Dem erdemi kâmil olur
 İnsanlığa amil olur
 İçen kişi kâmil olur
 Bu dolunun zerresini

Gerçekleri seçemezler
 Cehaletten geçemezler
 Han sofular içemezler
 Bu dolunun zerresini

Derviş kemal içip aydı
 Her türlü kötülükten caydı
 En gerçekçi nimet saydı
 Bu dolunun zerresini (K.K.11)

14)

Belli dedik beliye
 Şah ezeli eceliye
 Güvercin cara gelmiş
 Hazreti Ali'ye

Betsi dedik betsiye
 İndiği yere küsniye
 Gökten bir şahin indi
 Ali'nin dizin üstüne

Sana derim ya Ali
 Hem cömertsin hem gani
 Yavrularım ufacık
 Avcı yazını ver Ali

Sana derim ya coştan
 Var hakka bir iş işle
 Madem av senin idi
 Ne almadın ezelden

Yetirdim bulamadım
 Kanadımı salamadım
 Hastalıktan kalmışam
 Avımı alamadım

Sana derim ya Ali
 Al köy beni koynuna
 Yavrularım ufacık
 Vebali senin boynuna

Ali'm bunda hırslandı
 Tüyleri donunu deldi
 Zülfikarı eline aldı
 Başladı etin kesmeye

Dur Ali'm sana mest derler
 Mertlerden mest imişsin
 Biz seni böyle bilmezdik
 Gayet cömert imişsin

Hatayi'nim uçtular
 Hakdan yana geçtiler
 Cebrail ile Mikail
 Ele eteğe düştüler (K.K.11)

15)Buyruk

Ben de bu dünyaya geldim geleli
 Kahpe felek bizi çarka çalıyor
 Ecel gömleğini taktı boynuma
 Aldatıpta yüzümüze gülüyor

Kahpe felek ne iş işler bizlere
 Sarıyorlar üç beş arşın bezlere
 Şu dünyaya bakan ela gözlere
 Bir gün olup kara toprak doluyor

Hafta yedi gündür sekiz gecedir
 Mühümün kullarının hükmü yücedir
 Felek bir ok olmuş derin hocadır
 Seçip seçip iyisini alıyor

Pir Sultan Abdal'ım yandım da tütdüm
 Ahiret azığını dünyada tutdum
 Vakitim gelince koydum üyüdtüm
 Bizden hakkını alıp size varıyor (K.K.23)

16)

Benim deme dostum sende gidersin
 Sultan Süleyman'ın gittiği gibi
 Âdem peygamberin Hava'sı gibi
 Arafat dağında bittiği gibi

Bak nice sultanlar oldu köşkünde
 Beş metre bezinden haksız düşkünden
 Kenan'ın soyundan Yusuf'un aşkından
 Saliha'nın yanıp tüttüğü gibi

Bilmem Muktarıdı çok iyi düşün
 Tanrıyım derdi yalanı peşin
 Halil'i tükenmez ulu güneşin
 Ateşte balıklar bittiği gibi

Her Şahtan bulunur gözü sürmeli
 Sürmeler silinir yüzü burmalı
 Mahsuni bir yerde ceza görmeli
 Şu fani dünyadan bittiği gibi

Beni merak edip Őüphe duyanlar
 Kendin bilmezlerin kalesiyim ben
 Aslım Horasan toprağım AfŐin
 Elbistan düzünün bir taşıyım ben

Bir gün âşıkların kara günüdür
 Ah çekip dolaştım sevda yönünde
 Kuranlar okudum mürşit önünde
 Hak çalıp söyleyen BektaŐicim ben

Benden özgürlüğümü alan beni sormasın
 Âlemi kandıra kendin yormasın
 Ali'ye buguz edip nuŐa uymasın
 Çünkü bu işlerin nakkaŐıyım ben

Mahsuni Őerifim yaş oldu elli
 Dolaştım elimde beş altı telli
 Ne küstüğüm belli ne neŐem belli
 Bunca âşıkların bir aŐıđıyam ben (K.K.11)

17) Bilmezdim ezel

Altı bin altı yüz altmışaltı ayet
 Kalbde mekânım bilmezdim ezel
 Yedi kat yer yedi kat gök semavat
 Kafinundan imiş bilmezdim ezel

Üstadım hak böyle aldım fazıldan
 Elif ayın açar asla bir mimden
 Otuz iki babdır hatmim bu halden
 Türkü lisanmış bilmezdim ezel

Mimde Muhammed ismidir serde ser ülan
 Üç yüz altmışaltı anda yer olan
 Hazrete Âdem'e rehber olan
 Nur-ü Ahmet imiş bilmezdim ezel

Ta ezeli kandil de kurdu bu yolu
 Gerçek âşık olan anlar bu hali
 Kur'an da lam okunur hecede Ali
 Haydar'ı Kerrarımış bilmezdim ezel

Kırk ikiden yetmiş üçe dayanan
 Bu bir ruhtur bin bir rengi renge boyanan
 Bu Sadık bedeninin sakisin sunan
 Leyli Venhar imiş bilmezdim ezel (K.K.23)

18)Dediler

Bir kişiye Hakdan nazar olursa
 Nutku çok Hûdan nazar dediler
 Memur olam diye bin emek verse
 Tebdil olmaz takdir bozar dediler

Mürebiden mürşüdüne ermeyen
 İkrar verip ikrarında durmayan
 Er değildir her renge girmeyen
 Mayası bozuktur azar dediler

O arayıp özünde bulmadı ise
 Arıtp kalp evini silmedi ise
 Daha dört kapıyı bilmedi ise
 Erenler cümlesi hazer dediler

Bir komşu komşunun gıybetini etse
 Hasitlik edip de kem yola gitse
 Yüz bin kere Beytullahı Hac etse
 Hak onun yüzünden bezer dediler

Bir evlat kem baksa ol atasına
 Şakıyipde gelir Har Ülkesine
 Zebaniler haciz kalır sesine
 Cehennem narında yanar dediler

Erinin yüzüne gelirse bir avrat
 Ona ta ezelden okunur nalet
 Ne Allah'tan korkar ne sayar ahret
 Cehennem cengeline takar dediler

Viraniyim sözüm irşat olana
 Benlik kibir nedir mümin olana
 İblis emeğini verir talana
 Benlik şeytana ile kopar dediler (K.K.23)

19)Gelme bari

Bir mecilisin erkânına
 Uyamazsan gelme bari
 Hak sösünü kulağına
 Koyamazsan gelme bari

Art niyeti atamasan
 Fayda yoktur sana bundan
 Su gafledin uykusundan
 Ayamazsan gelme bari

Art niyeti atamazsan
 Fayda yoktur sana bundan
 Şu gafledin uykusundan
 Ayamazsan gelme bari

Buna kırklar cemi derler
 Erenlere eyle izzet
 Sen bu muhabbetten lezzet
 Duyamazsan gelme bari

Gerçek yolu Kur'an Haydar
 Sevgimize oldu medar
 Birden on ikiye kadar
 Sağamazsan gelme bari

Derviş Kemal sen ilmine
 Hiç güvenme kimliğine
 Bu meydanda benliğine
 Kıyamazsan gelme bari (K.K.23)

20)Avdanlı canlar

Bir yılda böyle güzel geçti
 Akı karadan gelip seçti
 Suçlu olan suçundan geçti
 Görüldü Avdanlı canlar

Dört gün birlik olup derildik
 Ölüydü can verdi dirildik
 Birbirimizle helalleştik
 Soruldu Avdanlı canları

Cem evine girdik dizildik
 Nesimi ile darda yüzüldük
 İncir eleklerde süzüldük
 Sevindi Avdanlı canları

Rıza lokmasını paylaştık
 Şah Hüseyin için ağlaştık
 Kabımıza sığmadık taşıdık
 Coştı Avdanlı canları

Dedelerle bulduk bu yolu
 Kırklardan içtik engür suyu
 Birlikeye bıraktık şer huyu
 Paklandı Avdanlı canları

Deli Battal'ım cemde coştı
 Sizler olmadan günler loştı
 Gamberi hizmetinde coştı
 Hoşça kal Avdanlı canları (K.K.14)

21) Bizden içeri

Bülbül gibi gül dalında öteriz
 Çağrıldın yerde anında biteriz
 Şah'ın yanında beraber gideriz
 Bizi bizden sorma bizden içeri

Ol engürü kırklar ile içeriz
 Hüseyin aşkıyla candan içeriz
 Haklıyı haksızdan orda seçeriz
 Bizi bizden sorma bizden içeri

Muhammet'le Muhammed'i buluruz
 Başı açık yalın ayak yürürüz
 Haleleşip cemde dara dururuz
 Bizi bizden sorma bizden içeri

Deli Battal'im velisini buldu
 İnsan sevgisi kalplere de doldu
 Sevgi saygı hoşgörü gayet boldu
 Bizi bizden sorma bizden içeri (K.K.14)

22)Can cana

Can deriz can içinde can oluruz
 Tövbe eder eder erkân oluruz
 Hakkı insan-ı kâmilde buluruz
 Can cana bizim canlar içinde

Kalbimde yok kötülük karası
 Can cana gider gönüller arası
 İnsanları sevmektir tam sırası
 Can cana bizim canlar içinde

İnsan sever gönülleri incitmez
 Nefsine uyup kötü yola gitmez
 Ehlibeyt aşkı kalbinden gitmez
 Can cana bizim canlar can içinde

Deli Battal'ım o candan birisi
 Nefse sahip olur ölü gezer dirisi
 Koca hünkârdır canların piri
 Can cana bizim canlar can içinde (K.K.14)

23)

Çekilip kırlara geldim
 Niye geldim can dediler
 Baş eğdim niyaz eyledim
 Geç otur meydan dediler

Can dediler can dediler
 Gel otur meydan dediler
 Huzurunda durdum dara
 Yardım et kırklar yediler

Kırklar meydanı ganidir
 Görenin kalbin eridir
 Türlü şeklerden berdir
 Nerelisin can dediler

Kırklar ile yedik içtik
 Kaynayıp sohbeta coştuk
 Kazanda türbede piştik
 Daha çiğsin can dediler

Pir sultanım kanıp katkı
 Serrime serime katım
 Doksan yıldır ölü yattım
 Sen ölmesin can dediler (K.K.11)

24)Pirim Aslan Ali'yi

Çıkardılar timi tacımı
 Soyuyorlar pirim aslan Ali'yi
 Yonuldu tabutu ılıdı suyu
 Yuyuyorlar pirim aslan Ali'yi

Gide Yezit gasteyledin er evladının canına
 Zehirler mi kattın Hasan Hüseyin payına
 Kefenini daldırmış ebizemzem suyuna
 Koyuyorlar pirim aslan Ali'yi

Ta ezelden mim duası yazıldı
 Mürekkepler ebizemzem ile ezildi
 Ta mezarı Şam dağına kazıldı
 Götürüyorlar pirim aslan Ali'yi

Fadime ana oturmuş ol saçın yolar
 Hayıf bize oldu o nam yanar
 Hurma ağacından tabutun yonar
 Alıyorlar pirim aslan Ali'yi

Pir Sultan'ım er havayınan
 Arşa direk vurdu bir duvayınan
 Kamberin elindeki ak deveyinen
 Gömüyorlar pirim aslan Ali'yi (K.K.23)

25)Sefa geldiniz

Çiğdem çiçekler açmış kucağında
 Geldi dostları baba ocağında
 Çoban Babam burada otağında
 Sefa geldiniz dost Avdan Köyü'ne

Ali Mustafa Dedem aramızda
 Yezidin hançer izi yaramızda
 Nice güzellikler var karamızda
 Sefa geldiniz dost Avdan Köyü'ne

Şairler okudur şiiri bir bir
 Kalbimizde hiç kalmadı asla kır
 Hoş sefa geldin buyur içeri gir
 Sefa geldiniz dost Avdan Köyü'ne

Dost dostuyla buluştu kucaklaştı
 Can cana verdi onlara yaklaştı
 Deli Battal'ım da coştı aklaştı
 Sefa geldiniz dost Avdan Köyü'ne (K.K.14)

26)Çoban Baba

Çoban Baba'da açtı çiçekler
 Çiğdi pişti güzel yiyecekler
 Dostlar birbirini sevecekler
 Bizim canlarda Çoban Baba'da

Kini kibiri silip geldiler
 Meşe altına kilim serdiler
 El ele eli Hakk'a verdiler
 Bizim canlarda Çoban Baba'da

Gönül gönüle verip oturdular
 Hal hatır nice diye sordular
 Piri mürşidi burada buldular
 Bizim canlarda Çoban Baba'da

Deli Battal'ım mikrofon elinde
 Hakk'ı zikreder her an dilinde
 Erenler Avdan Köyü belinde
 Bizim canlar Çoban Baba'da (K.K.14)

27)Bizim can dostlar

Çoban Baba Avdan köyü diyarında
 Toplandı canlar can dostlar civarında
 Sevgi, saygı, muhabbet tam ayarında
 Can cana, cemal cemale bizim dostlar

Çoban Babamın darına postlar serdik
 Sevip gelen dostları burada gördük
 Birlik olup dost bağında güller derdik
 Can cana, cemal cemale bizim dostlar

Çoban Babamın soğuk akan suyunu
 Şahım Ali'den aldı canlar huyunu
 Salındı geldi dostlar, gördük boyunu
 Can cana, cemal cemale bizim dostlar

Çoban Babamın meşeleri çok ulu
 Pirimin elinden içtik engür dolu
 Çoban Babama doğru uğrattık yolu
 Can cana, cemal cemale bizim dostlar

Deli Battalım hep deli mi kalacak
 Çoban Baba'mın dergâhına dalacak
 El pençe geçi divanına duracak
 Can cana, cemal cemale bizim dostlar (K.K.14)

28)Çoban Baba

Çoban Babamın çok uludur meşeleri
 Canlarımız burada buldu neşeleri
 Gönülde yaşayan sevgiyi eşeleri
 Çoban Babamın dergâhındaki canlarım

Çoban Babamın akıyor çeşmesi
 Doldurup kadehi suyunu içmesi
 Kötülüklerden güzelliklere geçmesi
 Çoban Babamın dergâhındaki canlarım

Çoban Babamın aşî aş evinde pişer
 Kazanlara da sığmaz bereketli taşar
 Hak lokması yiyenler tadına şaşar
 Çoban Babamın dergâhındaki canlarım

Çoban Babamın türbesi işte burada
 Geldiler güzel dostlarımız hep burada
 Dedelerimiz oturuyor postta orada
 Çoban Babamın dergâhındaki canlarım

Çoban Babamın vardır bir Deli Battalı
 Ozanlarımız okur Pir Sultan Abdalı
 Bazı dostlarımız aramızda şapkalı
 Çoban Babamın dergâhındaki canlarım (K.K.14)

29)Avdan

Çoban Babam darına durduk
 Canlarla gönül bağı kurduk
 Eşe dosta hatırlar sorduk
 Avdanlıyız bizler canlarım

Erenlerde aç sevgi gölü
 Hezinle esti aşkın seli
 Aramızda Hünkâr-ı Veli
 Avdanlıyız bizler canlarım

Köyümüz çevresi orman
 Şahım eylesin bize derman
 Yanımızda On İki İmam
 Avdanlıyız bizler canlarım (K.K.14)

30)Çoban Baba

Çoban Baba erenlerde yatıyor
 Kalbimiz şahın aşkıyla yatıyor
 Canlar da cana canları katıyor
 Geldik huzuruza Çoban Baba

Canları da her yıl toplar başına
 Kaşık attık pişen güzel aşına
 Ayak bastık toprağına taşına
 Geldik huzuruza Çoban Baba

Çoban Baba çobanların piridir
 Ölü sanma aramızda diridir
 Erenlerde açan gonca gülüdür
 Geldik huzuruza Çoban Baba

Çoban Baba'ya niyaz eyledik
 Gönülleri temiz eyleyip birledik
 Sazlar çalıp nefesleri söyledik
 Geldik huzuruza Çoban Baba

Dedelerimiz geldiler buraya
 oban Babam yatıyor burada
 Koyma bizi arasatta arada
 Geldik huzuruza oban Baba

Deli battal'ım yine mi coşuyor
 Ehlibeytin yolunda da koşuyor
 Turnalar semaha kalktı uçuyor
 Geldik huzuruza oban Baba (K.K.14)

31)Coşalım dostlar

oban Baba erenlerin belinde
 Ali Dedem bal akıyor dilinde
 Mustafa Dedem sazı elinde
 Coşalım dostlarımız işte burada

Abidin Dedemin muhabbetinde
 Elde Zülfikar aslan heybetinde
 Ali ve Aziz amca mektebinde
 Coşalım dostlarımız işte burada

Şairimiz İsa Mehmet Arabacı
 Başına bağladı Elif-i tacı
 Bizlerden uzak olsun büyük acı
 Coşalım dostlarımız işte burada

Turnalar ekibimiz semah dönsün
 Ne hak yoluna yanan ışık sönsün
 Hak lokmasını doğrasın ve bölün
 Coşalım dostlarımız işte burada

Kurbanlar kazanda kaynasın pişsin
 Yiyenler doysun ama karnı şişsin
 Kötüler dursun da iyiler geçsin
 Coşalım dostlarımız işte burada

Deli Battal'ım işte bizim canlar
 Bizleri ancak bizim dostlar anlar
 Hoş geldiniz can dostlarımız canlar
 Coşalım dostlarımız işte burada (K.K.14)

32) Geldi

Çok şükür mübarek cemalin gördüm
 Hayat buldu bu çeşmime can geldi
 Hüdanın ismini okurdu dilim
 Lezzeyi esrarı bir süpan geldi

Kaşların turası çekmiş bismillah
 Ne hup yaratmış teberekallah
 Gökten inen Kur'an nasrı minnallah
 Fi ahseni takvim hüves şan geldi

Hel eta hududu hattı beyanı
 Elem neşrahleke şerh eder anı
 Vedduhayı ümül kitap sebbel misani
 Ve cine süre-i rahman geldi

Musatın ismini okurdu dilim
 Her cana müyesser olmaz bu ilim
 Mübarek cemalin görünce bu canım
 Nun Vel kalem Kaf Kur'an geldi

Biçare Kalender Bektaş Veli'dir
 Cümleyi yaradan kani kerimidir
 Nesli Muhammed sırrı Ali'dir
 Kân bilmez bir lisan geldi (K.K.23)

33)

Derdim çoktur hangisine yanayım
 Yine tazelendi yürek yarası
 Ben bu derde kanda çare bulayım
 Meğer Şah elinden ola çaresi

Türlü donlar geyer, gülden naziktir
 Bülbüle cevr etme, güle yazıktır
 Çok hasretlik çektim, bağrım eziktir
 Güle güle gelir canlar paresi

Gel benim uzun boylu sevr çınarım
 Yüreğime bir od düştü yanarım
 Kiblem sensin, yönüm sana dönerim
 Mihrabımdır iki kaşın arası

Didar ile muhabbete doyulmaz
 Muhabbetten kaçan âşık sayılmaz
 Yezîd üflemele çırağlar sönmez
 Tutuşunca yanar aşkın çırası

Pir Sultan Abdal, yüksek uçarsın
 Selamsız sabahsız gelir geçersin
 Âşık, muhabbetten niçin kaçarsın

Böyle midir yolumuzun töresi. (K.K.5) Başka varyantı için bkz. (Erbay, 2007: 243); (Domaç, 2013: 66-67)

34)Tatlı muhabbet

Dikensiz açılan gül derilince
 Hak yolunda ikrarla girilince
 Hak Muhammed Ali'ye erilince
 Baldan tatlı olur canlar muhabbet

Küsler barışınca gönül bir olur
 Aya-i cemde canlar temiz er olur
 Allah'ın ismiyle münevver olur
 Baldan tatlı olur canlar muhabbet

İnsan kul hakkından sakındığında
 Nefes ve Düvazlar okunduğunda
 Edep erkân çulu dokunduğunda
 Baldan tatlı olur canlar muhabbet

Dedem nasihate başladığında
 Kötüyü kazanda haşlandığında
 Nefiste şeytanı taşıdığında
 Baldan tatlı olur canlar muhabbet

Deli Battal semahlarda coşunca
 Hizmet aşkıyla da kalkıp koşunca
 Hakk'ın kazanından lokma taşınca
 Baldan tatlı olur canlar muhabbet (K.K.14)

35)İrfan Gülüdür

Dirilip de Hak cemine gelenler
 Bilir misin cem cümleden uludur
 Koğunan gıybeti diline alanlar
 Benim gibi günahkârdır delidir

Aynı cem kardaşlar sık dur bak otur
 Hemen gayret eyle bir cevher getir
 Muhammed Ali'ye salâvat getir
 Gerçek mümin bu meydanda doludur

Ceme gelmek murat almak nihayet
 On iki erkânda okunur ayet
 Sil kalbin evini pak eyle gayet
 Yardımcımız şahı merdan Ali'dir

Bir bacı meydanda carı çalarken
 Kıpırdaşman saka suyu dağılırken
 Orda Dedem hayır Gülbank çekerken
 Uyuyup lakırdı eden şeytan kuludur

Mümin müslüm diz üstüne gelince
 Tevhid Dûvaz imam tamam olunca
 Hakkı seven ayağa kalksın denince
 Bura erenlerin gerçek cemidir

Güvendeler nakit okur hey rakip
 Bil burada çok konuşmak irakip
 Bana inanmazsan işte menakip
 Okuyup yazsan erenlerin dilidir

Mümin müslüm sakın olsun yerine
 Mümin murad ala münkür şerine
 Gireceğiz muhabbetin şehrine
 Niyazi Bülbül irfan gülüdür (K.K.23)

36)Can can içinde

Dosta doğru gider yolumuz
 Muhammed Alidir ulumuz
 Ehlibeytten gelir soyumuz
 Can can içinde ki canız biz

Pir elinden dolu içeriz
 Hüseyin'le candan geçeriz
 Haklıyı Haksızdan seçeriz
 Can can içinde canız biz(K.K.3)

37)Karakuz Baba

Dostları her yıl toplar başına
 Kaşık attık aşevinde pişen aşına
 Ayak bastık toprağına aşına
 Karakuz Babamın dergâhına

Gördük canları hemen kucaklaştık
 Kinden kibirden kaçıp sığmadık taşlık
 Karakuz babamın başında

İsmail Dayım pirin hizmetine koştu
 Canlarımız âşıklarımızla coştı
 Dostlar burada dostlarla buluştu
 Karakuz Babamın dergâhında

Deli Battal'ım dalgalandı delirdi
 Çağırdılar Karakuz Babada belirdi
 Her yıl ziyaretine koşar gelirdi
 Karakuz Babamın dergâhında (K.K.14)

38)Nefes

Dün gece dün gece seyrim içinde
 Cennet Âlâ'yı seyran eyledim
 Al kırmızı giymiş Huri kızları
 Aldır donlarını seyran eyledim

Cennetin ortasında mermer ak taşlar
 Orada bağışlanır günahlar suçlar
 Eli yüzü yunmuş urfama kuşlar
 Zülfünü tellerine seyran eyledim

Cennetin ortasında abuyar gölü
 Ay Allah'im orada günahlar suçlar
 Tabaka tabaka yeşil örtülü
 Mümin kullarını seyran eyledim

Cennete oturur Alafet pirlere
 Onlarda cennetlik hurmalar yerler
 Al kırmızı olmuş ayvalar nurlar
 Eğdim dallarını seyran eyledim

Pir Sultan Abdal'im Kur'andan akur
 Okuyan Muhammed'e bizden selam götür
 Bizde girdik cennet ala'ya çok şükür
 Uçmaklık kullarını seyran eyledim (K.K.11)

39)Bizim canlar

El bele dile sahip olanlar
 İnsan sevgisiyle dolup taşanlar
 Şu gönül Kabesine de konanlar
 Bizim canlardır onlar can dostlarım

İkrar verip hak yoluna girenler
 Açılan gonca gülünü derenler
 Hakk-ı Muhammed Ali'yi sevenler
 Bizim canlardır onlar can dostlarım

Kerbela'da canı şehit olanlar
 Güvercin donuna girip konanlar
 Ehlibeytin aşkıyla yananlar
 Bizim canlardır onlar can dostlarım

Deli Battal'im sözünü duyanlar
 Cumhuriyeti Atayla kuranlar
 Ab-u hayat şerbetini sunanlar
 Bizim canlardır onlar can dostlarım (K.K.14)

40)Cümlesine baş olmadı mı?

Elhamdülillahtır hem küldü vallah
 Cümle ayetlere baş olmadı mı?
 Nefsine uyup da yoldan çıkanlar
 Şeytanı laine eş olmadı mı?

Errahmanirrahim arşın binası
 Maliki yevmemittin elif anası
 İyya kenabü inanmadı ası
 Münkürlerin kalbi taş olmadı mı?

İyya kanastam okunur okunur Kur'an
 İhtinas sıratel müstakim aleyküm selam
 Budur müminlere din ile iman
 Müminlerin kalbi hoş olmadı mı?

Sıratllezine sırat mizanda
 Küllü günahımız af etsin onda
 Hakemini gördü aslan ağzında
 Mihraçda dostuna düş olmadı mı?

En amte aleyhim ahir zamanda
 Budur muhminlerin dini imanı
 Aşkın şarabından kevser sunanı
 Âşıklar içip de çoş olmadı mı?

En amte aleyhim ahir zamanı
 Budur muhminlerin dini imanı
 Aşkın şarabından kevser sunanı
 Âşıklar içip de çoş olmadı mı?

Gayrül mağdubi aleyhim Ali'den medet
 Veleddallin dedim istedim imdat
 Sen gani settarsın elaman Mürvet
 Cümle velilere baş olmadı mı? (K.K.11)

Âmini Salâtı elinden koyma
 Muhammed Mustafa'yı dilinden koyma
 Sakın ola sırrını nadana deme
 Nadan kavmi olan baş olmadı mı?

Sefil Ali'm yüz çevirmez biattan
 Dört kitap yazıldı yedi ayetten
 Allah ayırmasın iş bu sıfattan
 Ali Ahmet Ali Haydar cümlesine baş olmadı mı? (K.K.23)

41)

Elmam seni ne hab ne hab yaratmış
 Ali'ye tercüman gelen elmalar
 Muhammet nurunda nurlar katmış
 Ali'ye tercüman gelen elmalar

Elmam senin rengin kırmızı giyer
 Pirlere rehberler beyanı boyar
 Etin Fadime ana kabuğun Kanber
 Aliye tercüman gelen elmalar

Elmam senin daim yezitler taşlar
 Kökünü kazarlar dalından aşlar
 Günahlının günahını bağışlar
 Ali'ye tercüman gelen elmalar

Hatayi'nim vahdet ne güzel vahdet
 Çiğinden mi oldu düldül gibi at
 Bir adın Haydar bir adın Ahmet
 Ali'ye tercüman gelen elmalar (K.K.11)

42)Çoban Baba

Erenler'in yanında Ebem Pınarı
 Çoban Babam Erenler ulu çınarı
 Meşeler ile de kaplıdır kenarı
 Öyle bir evliya yatıyor burada

Çoban Baba çeşmesi soğuk akıyor
 Hele bakın bülbülleri de şakıyor
 Can cana vermişler ne güzel bakıyor
 Öyle bir evliya yatıyor burada

Çoban Baba çobanların da piridir
 Ölmedi aramızda yaşar diridir
 Bu mekânda bulundu onun yeridir
 Öyle bir evliya yatıyor burada

Nice güzellikler saklıdır cisminde
 Hiç kötü çıkmaz onun temiz neslinde
 Hep onu gördüm tabiatın resminde
 Öyle bir evliya yatıyor burada

Çoban Baba yüce dağ başınadır
 Kaç yıl yaşadı bilmem kaç yaşınadır
 Deli Battal'ım akli başınadır
 Öyle bir evliya yatıyor burada (K.K.14)

43) Estağfurullah

Esmâ yı Hüsnün de yazılı gördüm
 Kaşların turası seksiz bismillah
 Eğildim eşiğine yüzümü sürdüm
 Erdim muradıma elhamdülillah

Selviye benzettim ol nazlı kamet
 Onun gözlerinden kopar kıyamet
 Nazırım budur vallahüssamet
 Dilim ile okurum külfü vallahü ahâd

Yokdan var eyledim çaldın kaleme
 Kendin gözcü oldun cümle âleme
 Esmâ küllü hal dedin Âdem'e
 Öğdün de şanında dedin İllallah

Sende meyil verme ol kelp rakibe
 İblis benlik ile vermedi Habibe
 Nasri minallahi feftün Karibe
 Fi ahseni takvim teberekallah

Biçare Kalender kapına yeldim
 Eyildim tûraba yüzümü sürdüm
 Seni inkâr edeni merduttur bildim
 Dönmem ikrarımdan Estağfurullah için (K.K.8)

44)İkrar verip dara duranlardanız

Ferhat'la dağları taşları deldik
 Rehberim arasından divana geldik
 Allah bir Muhammed ve Ali dedik
 İkrar verip dara duranlardanız

Mecnun olduk çölleri onla geçtik
 Pirimin elinden abu hayat içtik
 Nefsimizi öldürüp bu yolu seçtik
 İkrar verip dara duranlardanız

Köroğlu'nun narasıyla gürledik
 Gönülleri temizleyip dirledik
 Pir sultan deyişleri söyledik
 İkrar verip dara duranlardanız

Deli Battal'ım itildik kakıldık
 Madımakta ateşle yakıldık
 Diri diri yandık orda bakıldık
 İkrar verip dara duranlardanız (K.K.14)

45)

Gaipten haber getirdin
 Mihman canlar hoş geldin hoş geldin
 Bizi sohbeta kaldırdın
 Mihman canlar hoş geldin hoş geldin

İki bade birden içtik
 Muhabbet kapısını açtık
 Çok şükür didara düştük
 Mihman canlar hoş geldin hoş geldin

Erlüğünü ispat ettin
 Cevher alıp cevher sattın
 Üstümüze yolun attın
 Mihman canlar hoş geldin hoş geldin

Kuru ağaçta güller biter
 Dalında bülbüller öter
 Efendim ber güzar yeter
 Mihman canlar hoş geldin hoş geldin

Eyle Kul Himmet'im eyle
 Pirim destur versin söyle
 İn eşiğine niyaz eyle
 Mihman canlar hoş geldin hoş geldin (K.K.8)

46)

Gece gündüz hayaline dönerim,
 Bir gece rüyama gir Hacı Bektaş.
 Günahkârım günahımdan bezerim,
 Özüm dâra çektim sor Hacı Bektaş.

Derdimin dermanı yaramın ucu
 Dört güruh mevcuttur güruhu Naci
 Belinde kemeri basında tâcı
 Yüzünde balkıyor nur Hacı Bektaş.

Gâhı bulut olup göğe ağarsın,
 Gâhı rahmet olup yere yağarsın,
 Ay mısın Gün müsün kandan doğarsın?
 Ilgıt ılgıt esen yel Hacı Bektaş.

Yandı bu garip kulun nedir çaresi?
 Yine tazelendi yürek yeresi
 Onulmaz dertlere derman olası,
 Bu senin bendendir sar Hacı Bektaş.

Hatayî eydür niyazı Hakk'a
 Ulu Pir katardan ayırma bizi,
 Bir mahşer gününde isterim sizi,
 Muhammed önünde car Hacı Bektaş. (K.K.11), (Gölpınarlı, 1992: 110-111)
 (Çanlı, 2007: 56), (Erbay, 2007: 259)

47) Bulunur mu hû

Gel verelim Muhammed'e selavat
 Bizim dinden alev din bulunur mu hû
 Eyüp şükreyledi nutkun ayırdı
 Hariç arılarda bal bulunur mu hû

Ahmed göge çıktı cevlân eyledi
 Hakkın hakmetin seyran eyledi
 Halil İsmail'i kurban eyledi
 Böyle bir mübarek kul bulunur mu hû

Mühmünlerin kalbi yücedir yüce
 Burada gani olan orda olur hoca
 Muhammed mihraca çıktığı gece
 Böyle bir mübarek ay bulunur mu hû

Gelin bize çekelim fennanın yolun
 Edelim niyazı olalım gazim hû
 Mühmün kullarını bir ayda sayın
 Matem ayı gibi ay bulunur mu hû

Arasatta ulu divan kurulur
 Sağımdan solumdan hesap sorulur
 Hak sahibi helâlımdır diye sorulur
 Orda bir kaçacak yer bulunur mu hû

Yedi tamam sekiz uçmak kapusu
 Orda olur mahlûkatın hepsi
 Korkusunu çektiğim sırat köprüsü
 Orda bir geçecek yar bulunur mu hû

Hey Hatayi'nim hattini bulunur mu hû
 Var biri amçı kazanı ahrete göre
 Mühmünler cennete hep güle güle
 Orda münkirlere yer bulunur mu hû(K.K.23)

48)

Gine mihman gördüm gönlüm şad oldu
 Mihman canlar bize sefa geldiniz
 Gitti kış ayları bahar yaz oldu
 Mihman canlar bize sefa geldiniz

Gitti yoldaşlarım kaldım yalnız
 Bahçede açılır gonca gülümüz
 Bal muhabbetin tatlı diliniz
 Mihman canlar bize sefa geldiniz

Tartıldığımız bir gerçeğin adıdır
 Gitdiğimiz erenlerin yoludur
 Ser çeşmemiz Hacı Bektaş Velidir
 Mihman canlar bize sefa geldiniz(K.K.8)

49)Selam getirdim

Gönül gönüle vererek coşanlar
 Ehl-i beytin yolunda koşanlar
 Can cana verip yolları aşanlar
 Selamlar getirdim sizlere canlar

İnsan severek gönül incitmeyen
 Asla gönlümde kin kibir gütmeyen
 Pir yolunda başka yola gitmeyen
 Selamlar getirdim sizlere canlar

Sevgi saygıyı ön planda tutan
 Kazancına helal lokmalar katan
 Gevher alıp güzel gevherler katab
 Selamlar getirdim sizlere canlar

Çok uzaktan ve yakından geldiniz
 Hizmet için pir yolunda yeldiniz
 Halka hizmeti hakkadır bildiniz
 Selamlar getirdim sizlere canlar

Deli battal'ım size selamlar
 Hakk'ın aşkıyla söylenen kelimeler
 Gönül vererek buraya gelenler
 Selamlar getirdim sizlere canlar (K.K.14)

50)Erenlerin yolundasın

Gönül Kabesini yapabildin mi?
 Kalbinden kibiri atabildin mi?
 Benliğinden geçip bakabildin mi?
 Gerçek erenlerin yolundasın can

Hak aşkıyla çağlayıp şakıyorsan
 Canlara bir nazarla bakıyorsan
 Nefsini öldürüp bend takıyorsan
 Gerçek erenlerin yolundasın can

İnsan sevip cana yakın oldun mu?
 Gönül Kabesinde yerin buldun mu?
 Hak lokma sofrasında kuruldu mu?
 Gerçek erenlerin yolundasın can (K.K.14)

51)

Gönül ne durursun elden geldikçe
 Mürşid-i kâmile varmadan olmaz.
 Varıp esiğine yüzüm sürsem de
 Mürşid-i kâmile varmadan olmaz.

Niceler geldiler mürşid arayı,
 Arayanlar buldu derde çareyi,
 Yüz bin okur ise aktan karayı,
 Mürşid-i kâmile varmadan olmaz.

Bu dünya durdukça sen de dursan da
 On dünya dolusu kitap versen de
 Bir harfine bin bir mana versen de
 Mürşid-i kâmile varmadan olmaz.

Halil yaptı Kâbe'yi oldu da delil,
 Farz oldu varmayanlar oldu mehil,
 Muhammed'e rehber oldu Cebrail,
 Mürşid-i kâmile varmadan olma

Hatayi'm sözünün manasın versin,
 Yâr ile ettiği ahdına durdu,
 Cebrail Musa'ya Hızır'a vardı.

Mürşid-i kâmile varmadan olmaz (K.K.5) Başka varyantı için bkz. (Erbay, 2007: 255-258)

52)

Gönül pirden destur aldı yürüdü
 Hünkâr Hacı Bektaş Veli'ye doğru
 Hacım sultanlılar Hızır ya dedi
 Erişti birliğe uluya doğru

Mürşit eşiğine yüzümü sürdüm
 Bu idi muradım dilim devirdim
 Şükür Hacı baba lütfuna erdim
 Yolum Muhammed Ali'ye doğru

Erenler hünkâra ulu dediler
 Dilerim sırdaki evi dediler
 Beyan ettiler üçler beşler yediler
 Balım Sultan derler doluya doğru

Sadık kamberidir Hacı Baba'nın
 Lütfu atasıdır Ali abanın
 Cezayir bekçisi Veli Dede'nin
 Hünkâr Hacı Bektaş Veli'ye doğru (K.K.8)

53)

Güvercin donun girmiş oturmuş
 Gördüm seyreyledim Hacı Bektaş
 Bu sakiyi Horasandan getiri
 Gördüm seyreyledim Hacı Bektaş

Bahreyledi ummanına daldırdı
 Tırnağıyla dağı taşı kaldırdı
 On iki öküzü bir kazana doldurdu
 Gördüm seyreyledim Hacı Bektaş

Hatayi der karışma hakkın işine
 Ugradım geçtim delikli taşına
 Hüseyin'miş ser çeşmenin başında

Gördüm seyreyledim Hacı Bektaş (K.K.8) farklı bir varyantı için bkz. (Erbay, 2007: 262)

54)

Güzel ismin dillerimde
 Pirim Hünkâr Hacı Bektaş
 Yanar askın yüreğimde
 Pirim hünkâr Hacı Bektaş

Bastığın yerde yol olsam
 Bahçende açmış gül olsam
 Aşkından yansam kül olsam
 Pirim Hünkâr Hacı Bektaş

Her an dizarında olsam
 Güzel cemalini görsem
 Dergâhında hizmet versem
 Pirim Hünkâr Hacı Bektaş

Yüzün suyu hürmetine
 Eriştir kerametine
 Hakan ersin muradına
 Pirim Hünkâr Hacı Bektaş (K.K.5) Başka varyantı için bkz. (Şahin, 2008: 29)

55)

Güzel şahtan bize bir dolu geldi
 Bir sen iç saki birde bana ver
 Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den geldi
 Bir sen iç saki bir de bana ver

Payım gelir erenlerin payından
 On iki imam nesli Ali soyundan
 Kırkların ezdiği engür soyundan
 Bir sen iç saki bir de bana ver

Beline kuşanmış bir nurdan kemer
 Dolusu hızırdan çıraklar yanar
 Aynı cem sakiden bir dolu umar
 Bir sen iç saki bir de bana ver

Herkes sevdiğini tanır sesinden
 Şahın muhabbeti bizi hoş eden
 Selmanı keşküle dolar bu sudan
 Bir sen iç bir saki birde bana ver

Senin âşıkların kaynayıp coştı
 Kaynayıp çoştuda şerinden geçti
 Sefil kul Hüseyin'im bir dolu içti
 Birsen iç saki bir de bana ver (K.K.11)

56)Ehli-beyt yolu

Hak Muhammed Ali'ye ikrar verdim
 On iki imamların yoluna erdim
 Kerbela Çölünde başı verdim
 Ehlibeyt yolunda, dost yolunda

İnsan insandan hiç ayırmadım
 Herkese sevgi duydum kayırmadım
 Gönül Kâbe dedim asla kırmadım
 Ehli-beyt yolunda, dost yolunda

Dostlarımızla oldum hep birlik
 Yurdumuzda yaşayalım biz hep dirlik
 Kötülük kaybolsun olmasın ikilik
 Ehli-beyt yolunda, dost yolunda

Deli Battal'ım delilikler bitsin
 Tüm canlar Ehli-beyt yoluna gitsin
 Dost başına güzel günleri diksin
 Ehli-beyt yolunda dost yolunda (K.K.14)

57)

Hak nasibi erenler dergâha varsam
 Eğilsem dizine niyaz eylesem
 On iki imamlara hörmet eylesem hü

Mihman dedikleri Ali Veli'dir
 Mihman erbabının gonca gülüdür
 Mihmanlar bize sefa geldiniz hü

Güvey gelinlere misafir gelsin

Büyüğü küçüğü hepisi bilsin

Ya var ya çık deme yüzümüz gülsün hü (K.K.36) Başka varyantı için bkz.
(Şahin, 2008: 25)

58)Hak yolu

Hakkın yolunda güller açtık

Hak sevgisi sel olup taşı

Bin bir dona girdi bir başı

Hak yolunda yürü be Battal

Hak yolunda giden erenler

Muhammed Ali'dir erenler

Ehli –beyti candan sevenler

Hak yolunda yürü be Battal'ım

Hak yoluna istersen gitmek

Bu yolda çok çabalar çekmek

Gönülden gönüle de esmek

Hak yolunda yürü be Battal'ım

Deli Battal'ım delirdin mi?

Hakk'ın yolunda belirdin mi?

Halkın yolunda sevildin mi?

Hak yolunda yürü be Battal'ım (K.K.14)

59)Kal kabul eyle

Hakikat şehrine girmek istersen

Edebi erkânı yol kabul eyle

İlmin menziline ermek istersen

Mürşidi kılavuz bil kabul eyle

Ben yüceyim diye kurulup durma
 Kimsenin kalbini incitip kırma
 Nefret derya olsa soyunup girme
 Aşkın damlasını gör kabul eyle

Kavgadan uzak dur sev muhabbeti
 Eşine dostuna verme zahmeti
 Namerdin elinden içme şerbeti
 Merdin zehrini bal kabul eyle

Gönlünden kibri sildiğin zaman
 İnsanlık aşkıyla dolduğun zaman
 Âlemin sultanı olduğun zaman
 Sadık Miskin'i kalkabul (K.K.11)

60)Nasihat

Haram lokma yeme, yalan konuşma
 Cahile sakın uyma, yol danışma
 Soysuzlara selam verme, tanışma
 Gerçek erenlerin yolunda yürü

Birlikten de ayrılma, iki olma
 Her mevsimde açan gül ol, hiç solma
 Nefsine sahip ol, her dala konma
 Gerçek erenlerin yolunda yürü

Namerdin yanına sakın yaklaşma
 Çakal kurtlara uyma dalaşma
 Kendini bil haddini asla aşma
 Gerçek erenlerin yolunda yürü

Kul hakkını ön planda tutasın
 Gönlünden kini kibiri atasın
 Hakkın yoluna sel olup akasın
 Gerçek erenlerin yolunda yürü

Deli Battal'ımdan sana nasihat
 Bunları yaşarsan alırsın çok tat
 Öbür dünyada huzurlu rahat yat
 Gerçek erenlerin yolunda yürü (K.K.14)

61)Sülalemiz

Hepsi birer insandır deli dolu
 Hak Muhammed Şah'ım Ali'nin yolu
 Şah Merdan'a talip yaradan kulu
 Karaeller sülalesinden dostlar

Mehmet Ali'dir bizim de Dedemiz
 Nazire Nine'dir canlar ebemiz
 Çok deli büyür kundakta bebeğiz
 Satıgelin sülalesindeniz dostlar

Mehmet ve Kâmildir ata babamız
 İnsanlığa hizmet bizim çabamız
 Remzi'ye bacıdır büyük abamız
 Nineler sülalesindeniz dostlar

Fadime ve Şerife olur anamız
 Mahşere kadar da sürer davamız
 Bazen de sert sürer bizim havamız
 Karaeller sülalesindeniz dostlar

Hasan Ali ve Yaşar eniştemiz
 Cemlerde paklandı kalbimiz temiz
 Şah Hüseyin aşkına can baş veririz
 Satıgelin sülalesindeniz dostlar

Battal ve Altuğ olur torunları
 Parlak olsun bugün ve yarınları
 Hak lokmasıyla bugün ve yarınları
 Hak lokmasıyla doysun karınları
 Nineler sülalesinden dostlar (K.K.14)

62)Nefes

Horasandan çıktım sükün eyledim
 Şamda gül Yusuf'u görmeye geldim
 İndim Hacı Bektaş'a niyaz eyledim
 Eşiğine yüzler sürmeye geldim

Nurdan kemer kuşalttılar belime
 Hak Muhammed Ali gelsin dilime
 İnem gidem On İki İmam yoluna
 On iki İmamları görmeye geldim

Evleri var nurdan Cafer yapılı
 Kulları var Hakka tapılı
 Bir şey var gördüm yetmiş yedi kapılı
 Kimini açıp kimin örtmeye geldim

Hani benim hırkamınan taşlarım
 Yavru şanımlı altın kafeslerde beslerim
 Hüküm lala göfer müşteri isterim
 Kimini alıp kimini satmaya geldim

Pir Sultan Abdal'ım gökten kim uçtu
 İdris Nabi hülleler biçti
 Suyu suya köprü kurdu kim geçti
 Geçen kulları görmeye geldim (K.K.8)

63)

Horasan'dan aktım sükûn eyledim
 Yine yaylımdadır geliyor koçlar
 İndim Koçu babaya niyaz eyledim
 Yine yaylımdadır geliyor koçlar

Koçun anlındadır yazılı kuran
 Mahrum muda kalır ol koçu gören
 Yarın kıyamette halimiz beyan
 Yine yaylımdadır geliyor koçlar

Gördüm amma seçemedim izleri
 Elham süresi yazılı yüzleri
 Ay ile güneş gibi parlar gözleri
 Yine yaylımdadır geliyor koçlar

Onlarda seçiyor baharı yazı
 Birisi beyaz birisi kırmızı
 Ali'nin zülfikarına benzer boynuzu
 Yine yaylımdadır geliyor koçlar

Velim eydür gel tutalım yaşları
 Can kafeste bülbüllerini beslerim
 Dört kitapdan gelir koçun sesleri
 Yine yaylımdadır geliyor koçlar (K.K.1)

64)Koçlar Nefesi

Horasandan çıktım sökün eyledim
 Gene yaylımdadır geliyor koçlar
 İndim koçu babaya niyaz eyledim
 Gene yaylımdadır geliyor koçlar

Koçlar kınalanmış yaylıma gider
 Âşıklar oturmuş metin eder
 Pirim Abdal Musa koçları güder
 Gene yaylımdadır geliyor koçlar

O koçun birisi beyaz birisi kırmızı
 Onlarda seçerdi baharı yazı
 Ali'nin zülfikarına benzer o koçun boynu
 Gene yaylımdadır geliyor koçlar

Bahtımda beyan ettim izleri
 Elham suresi yazılı o koçun yüzleri
 Ayınan güne benzer o koçun gözleri
 Gene yaylımdadır geliyor koçlar

O koçun alnında yazılı Kur'an
 Mahrum mu kalır o koçu gören
 Yagmeli kıyamette şefa'at kılan
 Güne yaylımdır geliyor koçlar

Pir Sultan Abdal'im turnaya vermiş sözleri
 Bizde edelim On iki imamın yaşları
 Dünya kurulmadan vardı onların postları
 Gene yaylımdadır geliyor koçlar (K.K.8)

65) Hoş geldiniz erenler

Arzu ederdiniz bir yol görmeğe
 Bugün bize hoş geldiniz erenler
 Muhabbet bağından güller dermeğe
 Bugün bize hoş geldiniz erenler

Tarihler boyunca bir milletiz biz
 İlimce dünyaya vermiştik hız
 Büyük bir babanın torunlarıyız
 Bugün bize hoş geldiniz erenler

İyi insan olmak her şeyin başı
 Kardeş biliyoruz her vatandaşı
 Anmak için bugün Hacı Bektaş-ı
 Bugün bize hoş geldiniz erenler

Hisse alın Çırakman'ın sözünden
 Zerre kaçmaz ariflerin gözünden
 Kemal Atatürk'ün aydın izinden
 Bugün bize hoş geldiniz erenler(K.K.11)

66)Der pirimiz

Hoş sohbet ile başlarız sözlere
 Ne iftiralar atıldı bizlere
 Aleviliği anlatan sizlere
 Gönülleri incitme der pirimiz

Kul hakkını ön planda tutarız
 Gevherler alır gevherler satarız
 Ali abanın altında yatarız
 İncinsen de incitme der pirimiz

İnsan sevgisi kalbimizde yatar
 Ehli- beyti seven yolları aşar
 Lokmamız meydanda kazandan taşar
 İncinsen de incitme der pirimiz

Deli Battal'ım uludur yolumuz
 Kırkların ceminden gelir dolumuz
 Ol şahı Merdan Ali'dir ulumuz
 Cömertlik hazinedir der pirimiz (K.K.14)

67)Hacı Bektaş

İbrahim saniden hatem hatunda
 Gelen hacı Bektaş sana geldik biz
 Ahmet Yesevi'den dersini alan
 Alan Hacı Bektaş sana geldik biz

Kutbettin Haydar'ı aramış bulmuş
 Hoca Ahmet Yesevi sevinmiş gülmüş
 Gönüller feth etmiş tarikat kurmuş
 Kuran Hacı Bektaş sana geldik

Horasandan Rum eline gelince
 Hayret etmiş Karaca Ahmet görünce
 Hep erenlerin nasibini verince
 Veren Hacı Bektaş sana geldik biz

Bedehşan Halkını kattın İslâm'a
 Gönüller feth ettin kıymadın cana
 Kutbedil Rum dedin uydun Kur'ana
 Uyan Hacı Bektaş sana geldik biz

Sefil Hasan derki uyuma uyan
 Ele dile bele sahip ol deyen
 Erlik odur kendi kendini yuyan
 Yuyan Hacı Bektaş sana geldik biz (K.K.23)

68)

İncil Zebur Tevrat Kur'an inmeden
 Muhammed'e dersi veren kimdi
 Şu kavmi mekâna ruhlar kanmadan
 Hak etmemde gizli gören kimdi

Erenler sırrına negah eylemez
 Âşıklar bu cemde yalan söylemez
 Kılavuzsuz kimse derya bağlamaz
 Deryanın yüzünde dönen kimdi

Muhammet miraca birden varınca
 Abdest alıp namaz kılınca
 Sağına soluna selam verince
 Muhammedi miraçta gören kimdi

Keteriyem kendisini bildiren
 Mana verip deryalar durduran
 Haktın kulun düşkününü kaldıran
 Erenler sırrına eren kimdi (K.K.13)

69)

Kadir mevlam eksen eder kulunu
 Kalkar ibadetin eder sabahtan
 Nefsine uyup yoldan çıkmazsa
 Cennetden de bir koku gelir sabahtan

Cennet bahçesinde iki gül bitti
 Gülün dallarında bülbül öttü
 Ol hak yağmuru yeryüzün tuttu
 Sığım sığım yağmur yağar sabahtan

Ezelden türaptır cümlenin sonu
 Acep durabilsek yosulu bağı
 Geceye vermişler yıldızı ayı
 Aylar iner günler doğar sabahtan

İki kaşın arasında mürekkepler ezildi
 Alnımıza kara yazı yazıldı
 Can bir emanettir yenden süzüldü
 Kimi ağlar kimi güler sabahtan

Hızır İlyas içti abu hayatı
 Zülfikar münkire zehirdeb katı
 El ele ulaştı mucizat
 Dizar gösterdiğin kullardan (K.K.11)

70)Sabahtan

Kadir mevlam ihsan buluna
 Kalkar ibadetin eder sabahtan
 Nefsine uyupda yoldan çıkmazsa
 Nefsine uyupda yoldan çıkmazsa
 Cennetten bir kabu gelir sabahtan

Ezelden turaptır insanın soyu
 Sende bilmez misin yoksulu bayı
 Geceye verdiler yıldızı ayı
 Aylar iner günler doğar sabahtan

Cenneti âlâda üç güller biter
 Çıkar da dalına bülbüller öter
 Hak'ın rahmeti yeryüzün tutar
 Sığım sığım rahmet yağar sabahtan

İki kaş arasına mürekkep ezilir
 Alnımıza kara yazı yazılır
 Can bir emanettir kalkar süzülür
 Kimi ağlar kimi güler sabahtan

Akşam olur günler iner yerine
 Talip olan çok çağırsın pirine
 Aki gönül düşse biri birine
 Hak onların ihsan eder sabahtan

Pir Sultan'ım böyle çalmış kaleme
 Gayıl olduk Hakdan gelen kelâma
 Bire beşe değil cümle âleme
 Âlemin muradın verir sabahtan

71)Gülüz biz

Kanayan yaraya merhem oluruz
 Mürşid önünde el pençe dururuz
 Hakk'ı insan-ı kâmilde buluruz
 Gönül bağında açan bir gülüz biz

Asla eksik olmaz insan sevgisi
 Bize de bu bir Allah'ın vergisi
 Halka açıktır meydanda sergisi
 Gönül bağında açan bir gülüz biz

İkrar verip sözümüzü tutarız
 Hakk'ın yolunda çağlayıp akarız
 Tüm canlara bir nazarla bakarız
 Gönül Bağında açan bir gülüz biz

Deli Battal'ım hakkadır yolumuz
 Allah Muhammed Ali'dir ulumuz
 Abu Kevser'den içilir dolumuz
 Gönül bağında açan bir gülüz biz (K.K.14)

72)

Kara gözlü dedem geldi
 Duyan gelsin işte meydan
 Dört kapıyı kırk makamı
 Bilen gelsin işte meydan

Ben pirimi Hak bilirim
 Yoluna kurban olurum
 Dün doğdum bugün ölürüm
 Ölen gelsin işte meydan

Pirim meydanını açmış
 Misk ü amberleri saçmış
 Dolusunu içenler kalmış
 İçen gelsin işte meydan

Şah Hatayi bu sırrına
 Ortaya koymuş serrini
 Nesiminin derisini

Yüzen gelsin işte meydan (K.K.8) Başka bir varyantı için bkz. (Erbay, 2007:

249-250)

73)Kaldım Karacaoğlan'a

Karacaoğlan Akça kıza yar olmuş
 Dostlar hayran kaldım Karacaoğlan'a
 Çukurova illerinden var olmuş
 Dostlar hayran kaldım Karacaoğlan'a

Gelmiş gitmiş doğru yolu gözlemiş
 Aşk uğruna ciğerini közlemiş
 Leyleklerin gidişini izlemiş
 Dostlar hayran kaldım Karacaoğlan'a

Leyleklerin Kaf dağından aşırın
 Karacaoğlan bu sırları başaran
 Aşkın potasın da kendin pişiren
 Dostlar hayran kaldım Karacaoğlan'a

Ömer defterini bu yolda dürmüş
 Çok yerler gezmiş çok yerler görmüş
 Sazıyla sözüyle nasihat vermiş
 Dostlar hayran kaldım Karacaoğlan'a

Sefil Hasan güzelliğe yar olmuş
 Aşkın kitabından haberdar olmuş
 Ashabı kef mağarasında sır olmuş
 Dostlar hayran kaldım Karacaoğlan'a (K.K.23)

74)Karakuz Baba

Karakuz babam burada yatıyor
 Canlar sel olmuş ona doğru akıyor
 Etrafında bülbülleri şakıyor
 Sobran dağında Karakuz Babamın

Karakuz Babamın etrafı camları
 Burada gördük bizim canları
 Muhammed Ali'ye çevirdik yanları
 Sobran dağında Karakuz Babamın

İsmail Dayım hizmetini yapar
 Türbenin altında Porsuk Çayı akar
 Yüreklerde sevgi muhabbet taşar
 Sobran dağında Karakuz Babamın

Deli Battal'ım Karakuz Baba'da
 Ehlibeyti buldum Ali Aba'da
 Sonra gelmeye çektiğim çabada
 Sobran Babada Karakuz Babamın (K.K.14)

75)

Kendi meftasın götüren
 Hazreti Ali değil mi?
 Aslan donunda oturan
 Pirim Ali değil mi?

Aslı Muhammet'ten gelir
 O bin bir dondan görünür
 Çağırdın da hazır nazır
 Hazreti Ali değil mi?

On İki İmamın atası
 Hasan Hüseyin'in babası
 Hazreti Fatma zevcesi
 Murtaza Ali değil mi?

Hakan'ım gerçeği gören
 Kırkların cemine giren
 Müminlerin gönlüne giren
 Hazreti Ali değil mi? (K.K.14) Başka varyantı için bkz. (Şahin, 2008: 28)

76)

Kimi eğri yürür kimisi doğru
 Kamiller bilir erkânı yolu
 Sofular bürünmüş çarşafi çulu
 Ne tat kaldı nede huzur dünyada

Yok, olup gittiler nice canlar
 Mahzuni akarsu gibi ozanlar
 Dünyada türedi sürü yobazlar
 Ne saygı ne sevgi kaldı dünyada

Hakikat ne desem bilmez sıvrını
 Fakirin yoksulun alır malını
 Fırsatçılar sever yalan dolanı
 Ne şeref ne hasiyet kaldı dünyada

Âdem bıktın hainlerin elinden

Haklı haksız ayıramazsın birinden
 Millet de bezdi softaların dilinden

Ne din kaldı nede iman dünyada (K.K.36), (K.K.5) Başka varyantları için bkz.
 (Savaş, 2011: 101)

77)

Könteş ellerinde vay dem geldi
 Muhabbete mesken oldun değil mi?
 Hakikatli canlar kaydadı coştı
 Sırrıcan Baba'ya uğrar yolumuz

Burada da vardır bir büyük gazi
 Gulaçık ağacına edem niyazı
 Hacı Siyahî'yle dostlar birlik et özü
 Onlar bilsin ah bana insan halimi

Karacaahmet Dedem evde oturur
 İyisinin evine sultan yetirir
 Ahın Evranı Kulabı götürür
 Kırk kız kadeh kardır sunar dolumu

Seydi Battal Gazi Ali'dir kendi
 İnanan münkirler imana geldi
 Resul Baba melek kızıdır kendi
 Sultan Sucak Dede Merdan Ali'dir

Sivrihisar'da Hamdi Baba'ya vardı
 Basra Sultan'ın darına durdu
 Hacı Bayram'ı gördü
 Hüseyin Gazi'ye asar yolumuz

Ali Dede, Hasan Dede, Kurt Baba
 Dervişlerin giyer çarığının aba
 Kırşehir'inde yatan erenlere merhaba
 Yakın kaldı meskanımız elimiz

Sene vardı bin yüz altmış beşe
 Mevla'm nasip etse varsak beş tasa
 İnşallah hepimiz varırız Hacı Bektaş'a

Koyup gitme Kul Hatemi yalnız (K.K.15) Başka varyantı için bkz. (Şahin, 2008: 26-27)

78)Gönülden gönüle

Kötülöklere karşı lâl olur dilimiz
 Namusuna sahiptir tertemiz belimiz
 Has bahçelerde açar gonca gülümüz
 Gönülden gönüllere bağ kuranlardanız

Tatlı dil ile başlarız güzel sözlere
 Çok değerler veririz sizdeki özlere
 Hoş nazarla bakınız dostlar bizlere
 Gönülden gönüllere bağ kuranlardanız

Can cana vererek gönülleri birleriz
 Dedemin muhabbetini candan dinleriz
 Azınlık sanmayın bu cihanda binleriz
 Gönülden gönüllere bağ kuranlardanız

Deli Battal'ım gönül gönüle vermişiz
 Gönüller birleyip dost bağına girmişiz
 Açılan gonca güllerimiz dermişiz
 Gönülden gönüllere bağ kuranlardanız (K.K.14)

79)Gönülden gönüle

Kötülöklere karşı lâl olur dilimiz
 Namusuna sahiptir tertemiz belimiz
 Has bahçelerde açar gonca gülümüz
 Gönülden gönüllere bağ kuranlardanız

Tatlı dil ile başlarız güzel sözlere
 Çok değerler veririz sizdeki özlere
 Hoş nazarla bakınız dostlar bizlere
 Gönülden gönüllere bağ kuranlardanız

Can cana vererek gönülleri birleriz
 Dedemin muhabbetini candan dinleriz
 Azınlık sanmayın bu cihanda binleriz
 Gönülden gönüllere bağ kuranlardanız

Deli Battal'ım gönül gönüle vermişiz
 Gönüller birleyip dost bağına girmişiz
 Açılan gonca güllerimiz dermişiz
 Gönülden gönüllere bağ kuranlardanız (K.K.14)

80)Hoş geldiniz dostlar

Kütahya'nın merkezi köyü Avdan
 Sundular doluyu içtik çaydan
 Nice can geldi uzaydan aydan
 Hoş geldiniz dostlar Erenlere

Sevdiniz geldiniz sizler bize
 Bizden selam olsun candan size
 Saygı sunarız dost hepimize
 Hoş geldiniz dostlar Erenlere

Geldi ozanlar geldi Dedemiz
 Size can ve baş feda ederiz
 Muhammed Ali yolunda yederiz
 Hoş geldiniz dostlar Erenlere

Alevi-Sünni hiç ayırmayız
 Şu sizden şu bizden hiç kayırmayız
 Muhammed'i Ali'den ayırmayız
 Hoş geldiniz dostlar Erenlere

İyi der asla kötü demeyiz
 Haram lokma kesinlikle yemeyiz
 Beraberlikten taviz vermeyiz
 Hoş geldiniz dostlar Erenlere

Deli battal'ım coşar sizlere
 İşte canlar dostlar hep bizlere
 Sizleri yine gördük gözlerle
 Hoş geldiniz dostlar Erenlere (K.K.14)

81)Mürşide kavuştum

Mürşidimi gördüm ummana daldım
 Pirimin sözlerinden feyiz aldım
 Kusurumdan geçtim de yalın kaldım
 Can içinde mürşidime kavuştum

Muhabbet tarlasın bendini açtım
 Sırtında hırka başında al taçtım
 Nefse uymadım kötülükten kaçtım
 Can içinde mürşidime kavuştum

Muhammed gonca gülleri derildi
 Ulu divanda post gerildi serildi
 Kul hakkı sahibine orda verildi
 Can içinde mürşidime kavuştum

Dedem söyledi canlar hep dinledi
 Allah Allah sesleri cemde inledi
 Deli Battal aşka geldi söyledi
 Can içinde mürşidime kavuştum (K.K.14)

82)Çoban Baba

Mürşitler toplanıp müşkül hal olunca
 Pirin huzurunda el pençe durunca
 Kini kibiri kalplerden kovunca
 Çoban Baba divanına yazılır

İkiden geçip birliğe erince
 Has bahçemizde bülbüller ötünce
 Çağırduğım yerde Ali'm yetince
 Çoban Baba divanına yazılır

Canlar birbirine olursa kardeş
 Hak Muhammed Ali'miz bize yoldaş
 Kerbela'da Şah Hüseyin verdi baş
 Çoban Baba divanına yazılır

Deli Battal'ım deli demeyin
 Rızasız Hak lokması yemeyin
 Pirin yolunda çektiğim emeğin
 Çoban Baba divanına yazılır(K.K.14)

83)

Niyazım var cediti Kemal Sultan'a
 Mevla'yı seversen ağlatma beni
 Dergâhıma vardım hem yana yana
 Mevla'yı seversen ağlatma beni

Dergâhın nerede öğrenip sordum
 Kazmışlar türbeni gözümle gördüm
 Ağlaya ağlaya yanına vardım
 Mevla'yı seversen ağlatma beni

Kazmışlar türbeni virane olmuş
 Ne markadı ne de türbesi kalmış
 Açılmış tomurcuk gülleri kalmış
 Mevla'yı seversen ağlatma beni

Kazmışlar türbeni duymuyor musun?
 Dalgın uykuda uyuyor musun?
 Yoksa zarı zarı ağlıyor musun?
 Mevla'yı seversen ağlatma beni

Avlusunda sıra mezar dizerler
 Hazine için dergâhını kazarlar
 Yapılmış türbesin niçin bozarlar
 Mevla'yı seversen ağlatma beni

Veririm yolunu hem de başımı
 Akıttım türbende gözüm yaşını
 Kaldırmışlar mezarımın taşını
 Mevla'yı seversen ağlatma beni

Duymadın mı mezarını kazarken
 Görmedin mi etrafına bakarken
 Niçin söylemedin çıkıp giderken
 Mevla'yı seversen ağlatma beni

Dizlerim tutmuyor kalmadı derman
 Yezitler bulmasın derdine derman
 Mustafa der olsun yolunda kurban
 Mevla'yı seversen ağlatma beni(K.K.23)

84)

Nur yüzlü sultanım neyden incindin
 Haset gatar araya el efendim
 Ben sakiyem hakine eyana geldim
 Mesefayi aradan yâr galdır efendim

Rüya mıdır gelir dostun sefası
 Âşıkların budur sultanı hası
 Maşukun aşığa cevri cefası
 Böyleme cevreyleme yar yar öldür efendim

Pir Mehmet'in ilmin zatına bilenler
 Mecnun olur mah cemalin görenler
 Kusur mu gözetir sultan olanlar
 Bazı kusurlar işler yar yar öldür efendim (K.K.2)

85)Nefes

Ol ahret evinden gel oldu bize
 Can fani Dünya'dan göçtüğü için
 İlettiler teneşire yumağa
 Yakasız gömleği giydiği için

Âdemoğlu kıblesini bitirdi
 Ol ahret evine geçti oturdu
 Zebaniler attan topsuz getirdi
 Sualin sorup da çol olduğu için

Ay doğdu da gecesine yürüdü
 Gün doğduda cümle âlemi bürüdü
 Bir âdem gördüm yediği kan ile rindir
 Akçe faydasını yediği için

Dividini alıp çaldı kalemi
 Seyrediyor on sekiz bin âlemi
 Bir âdem gördüm yiyor yılanı
 Emanette ihanet ettiği için

Musa peygamberde tahtında vezir
 Her nereye baksam hak orda hazır
 Bir âdem gördüm yedi başı hınzır
 Zararsız ehlini başadığı için

Bu bir hayır öğüt gel sen bunu tut
 Şeytana uydunsa imanı unut
 Bir avrat gördüm bir yüzü âdem bir yüzü it
 Ehlinin yüzüne geldiği için

Seyit Nesimi'nin bir sırra erilmez
 Bu bir gizli sırdır nadanla bilinmez
 Bir adam gördüm derdine hiç derman olmaz
 Harice kuşağın cezdiği için (K.K.8)

86)Ne dersiniz

Ol aşkın deryasına dalalım mı?
 Kalpten kini kibiri alalım mı?
 Her gün neşe muhabbet salalım mı?
 Ne dersiniz canlar siz bu işlere

İnsanlar bizleri hep örnek alsın
 Gönüller birlense muhabbet kalsın
 Muhabbet deryasına dedem dalsın
 Ne dersiniz canlar siz bu işlere

Gönülden gönüllere köprü kursak
 Arayıp Hakk'ı hep insanda bulsak
 Canı cana vererek birlik olsak
 Ne dersiniz canlar siz bu işlere

Deli Battal'ım aşk gelip coşsa
 Semahlar dönerek en önde koşsa
 Kendinden geçip mavi gökte uçsa
 Ne dersiniz canlar siz bu işlere (K.K.14)

87)Her dem sabahtan

Sabahtan sabahtan her dem sabahtan
 Bülbül ağlar ağlar güle getirir
 Baka şu feleğin işine baka
 Cevr ile cefayı kula getirir

Kırmızı gül bitişiktir har ile
 Mansur darda bağlı bir ikrar ile
 Musahip olmada kallaş yar ile
 Ahiri işine hile getirir

Musahiptir musahibin varisi
 İkiside bir elmanın yarısı
 Eyüb'ün teninde kovan arısı
 O da her çiçekten bala getirir

Sabahtan kalk ta selam verme arsıza
 Komşu olma edepsiz nersuza
 Yalnız git yoldaş olma pirsiz
 Ahiri işine hile getirir

Pir sultan Abdal'ım nefesine haktır
 Ol hakkın katında noksanın çoktur
 Cehennemde ateş var derler yoktur
 Herkes ateşini burada (K.K.14)

88)

Sana bir nasihatim var
 Gel yanıma hele gardaş
 Uzakta arayıp durma
 Gitme elden ele gardaş

Yarar isen hakka yara
 Bulasın derdine çare
 Gel suyun geçidin ara
 Gitmeyesin sele gardaş

Dünya acayip bir handır
 Kimi elif kim daldır
 Bu bir başka derin güldür
 Düşmeyesin göle gardaş

İman eyle kıyamete
 Girmeyesin siyasete
 Korkak olma necasete
 Arı ol gel bala gardaş

Dinle okunan fermanı
 Balasın derdine dermanı
 Terse savurma harman
 Dane gider yer gardaş

Harama sunma elini
 Her dem hıfseyle dilini
 Haramla kirlletme belini
 Helalden gelir bela gardaş

Dünyaya satma varını
 Gelip yüzsel derini
 Cahile deme sırrını
 Destan eder dili gardaş

Bu bendimiz Bektaşiyiz biz
 Sırrını açma ursusa
 Uyma hal hilme kişiye
 Taş getirir yolla gardaş

Kutu bim geldim cihana
 Şükürler olsun süphana
 Halili arz eyledi sultana
 Minnet etme kula gardaş(K.K.8)

89)

Sanma ki tanrıdan bu kara yazı
 Yazıyı biz yazdık tanrı neylesin
 Burhana çevirdik baharı yazı
 Düzeni biz bozduk Tanrı neylesin

Nefis atına binip azan bizleriz
 Hile ile şeri dizen bizleriz
 İnsanı kul edip ezen bizleriz
 Kitabı biz düzdük Tanrı neylesin

Ali duran kula kulluk niçindir
 Sen seni bilmessen senin suçundur
 Sevdiğin dost Tanrı güzel içindir
 Çirkini biz sevdik Tanrı neylesin (K.K.13)

90) Nefes

Senden benim dileğim var,
 Doğru yola gitmek eyle,
 Tastan katı yüreğim var,
 Merhameti kısmet eyle.

Adım adım geri gittim,
 Dostu ayrı yere çektim,
 Erenlere çile ettim,
 Bu hatamı magfir eyle.

Döne döne usanmışım,
 Meğer nasıl aldanmışım,
 Eğriyi doğru sanmışım,
 Su özümü temiz eyle.

Battım artık bataklara,
 İşte düştüm yatalara,
 İnanmadım kitaplara,
 Aşkına bana emin eyle.

Ali Gargın yalvarırım,
 Tereddütle yalvarırım,
 Belki yine aldanırım,

Kulağımı sağır eyle (K.K.5) Başka varyantı için bkz. (Erbay, 2007: 267)

91)

Sen gitdin gideli deliye döndüm
Her gözyaşıma dökerim Ya Ali
Ana, bacı, gardaş bilmez diyorlar
Duydukça işimi çekerim Ali çekerim Ali

Seni sevenlerin yaralı, dertli
Şu elin zalimi bizden kıymetli
Keramet sahibi idin güçlü, kuvvetli
Yoksa bir kul idin öldün mü Ali öldün mü Ali

Zalimin zulümü bizi yakarsa
Bizi ağlatıp karşımızdan bakarsa
Ahiretde elimiz boşa çıkarsa
Tutar zülûfkarın kırarım Ali kırarım Ali

Zalim yazdım kalbimize fermanı
Tütüyor başımda derdin dumanı
Geleceksen tez gel tam da zamanı
Yoksa ikrarından dönerim Ali dönerim Ali

Kızıl tuğum pire gönül bağladım
Yıllar var ki için için ağladım
Can boğaza geldi küstüm söyledim
Yine senden özür dilerim Ali dilerim Ali(K.K.11)

92)Çoban Baba Divanında

Sevgi, barış, dostluk olsun
Nefret kin ve kibir solsun
Güzellik gönüle dolsun
Çoban Baba divanında

Bahçelerde güller açsın
 Kötülük bizlerden kaçsın
 Sevgi bizim olup taşsın
 Çoban Baba divanında

Dostlar dost ile buluşsun
 Hasretler bir bir kavuşsun
 Dil aşka gelip kavuşsun
 Çoban Baba divanında

El ele verip Çoban Baba'ya geldik
 Ulu meşeler altına kilim serdik
 Gönüllerdeki açan gülleri derdik
 Geldik dostlar Çoban Baba meydanına

Her yıl canlar Çoban Babada buluştuk
 Nice dostlara Erenler'de kavuştuk
 Sazı sözlere katıp burada coştuk
 Geldik dostlar Çoban Baba meydanına

Dedelerimiz söyledi güzel sözü
 Hakk'a doğru yöneltti gönüllü sözü
 Hüseyin için çağladı iki gözü
 Geldik dostlar Çoban Baba meydanına

Deli Battal Çoban Baba dergâhında
 Dostları topladılar hepsi yanında
 Hak Muhammed Ali sevgisi kanında
 Geldik dostlar Çoban Baba meydanına (K.K.14)

93)

Size derim yolumuzun canları
 Nevruz bayramınız mübarek olsun
 Ehlibeyt aşığı şah bayramları
 Nevruz bayramınız mübarek olsun

Şahı merdan Âli'miz doğmuştur bugün
 Hak gelip batılı kovmuştun bugün
 Gece gündüz eşit olmuştur bugün

Nevruz geldi kapımıza dayandı
 Erişti nev bahar doğa uyandı
 Bütün evren yeşil renge boyandı
 Nevruz bayramınız mübarek olsun

Bugün güneş koç burcuna girmiştir
 Karakış baskısı sona ermiştir
 Canlılara nevrüz hayat vermiştir
 Nevruz bayramınız mübarek olsun

Derviş kemal yıl boyunca ağlarım
 Yalnız nevrüz günü diner yaşlarım
 Gönülden sevdiğim canım dostlarım
 Nevruz bayramınız mübarek olsun (K.K.11)

94)

Süreler beni
 Siyah perçemlerin hatem yüzlerin
 Garip bülbül gibi zareler beni
 Hilal ebruların ahu gözlerin
 Tiğ-i sevda ile yareler beni

Kaşların bismillah vechin Beytullah
 Seni öz eliyle yaratmış Allah
 Sevmişem ben seni terk etmem billah
 Aşkın hançeriyle vurular beni

Hep cemalin gördüm ahuzar oldum
 Aşkına düşeli sevdalar oldum
 Kalmadı tahammül bikarar oldum
 Meğer tabutlara soralar beni

Sıdkiyam billahi ben terk etmezem
 Başka güzellere gönül katmazam
 Dövsen de kovsan da buradan gitmezem
 Meğer ferman gelip süreler beni

95)

Sürme elin karasını
 Unutmam dil yarasını
 İnsanların arasını
 Acunların vay haline

Kalpler olsa da çelikten
 İnsan korkar kötülükten
 Lüzumlu bir iyilikten
 Kocanların vay haline

Laf taşıyıp dilden dile
 Takmak suçtur kula kula
 Bir kuş gibi daldan dala
 Uçanların vay haline

Sevgi saygı yığın yığın
 Anlamı ne bu kırgınlığın
 Mikra bunu dargınlığın
 Saçanların vay haline

Kötüye eş olan ile
 Yatılır mı yılan ile
 Ömrü yalan dolan ile
 Geçenlerin vay haline

Derviş Ali tatlı dili
 Kötülere kinle dolu
 Doğru varken eğri yolu
 Seçenlerin vay haline (K.K.11)

96)Şah aşkına

Şah Hüseyin'le verdik serimizi
 Nesimi ile yüzdük derimizi
 Derdik açılan gonca gülümüzü
 Şah aşkına şühedanın aşkına

Mecnun olup çölleri de çok gezdik
 Kırkların ceminde engür suyu ezdik
 Can cana verip müşkülli çözdük
 Şah aşkına şühedanın aşkına

Ferhat'la dağları taşları deldik
 İkrar verip ulu divana geldik
 İnsanların sevgisini hak bildik
 Şah aşkına şühedanın aşkına

Veysel ile develerin gttk
 Bülbül olup Firdevs bağında ttk
 Hızır gibi çağrılan yerde bittik
 Şah aşkına, Őuhedanın aşkına

Zeynel ile zindanlarda yattık
 Sel olup Şahımın yolunda aktık
 İnsan sevip güzel gözlerle baktık
 Şah aşkına Őuhedanın aşkına

Deli Battal'ım semahta coştuk
 PeŐine düŐüp hizmet için koőtuk
 Birbirimizi sevdik ne de hoőtuk
 Şah aşkına Őuhedanın aşkına (K.K.14)

97)Bizim canlar

Şah u merdan çırakları yandı
 Abu Kevser'den içenler yandı
 Bin bir kişi hepsi de bir candı
 Ehlibeytin yolundaki canlar

İkrarı verip dara duranlar
 Uhud Dağı'na çadır kuranlar
 Muhammed ile kalbi yuyanlar
 Ehlibeyt yolunda ki canlar

Kurban kesip özünü birleyen
 Dedesini can kulak dinleyen
 Hakk'ın birliğini an birleyen
 Ehlibeyt yolunda ki canlar

Rızasız hak lokması yemeyen
 Şu iyi şu kötüdür demeyen
 Nefsine sahip boyun eğmeyen
 Ehlibeyt yolundaki canlar

Kul hakkını ön planda tutanlar
 Kin kibiri kalpten atanlar
 Bir çarşafın altına yatanlar
 Ehlibeytin yolundaki canlar

Deli Battal'ım geldi coşa
 Emeklerimiz gitmesin boşa
 Hayır işler gelsin bizim başa
 Ehlibeytin yolunda ki canlar (K.K.14)

98)Nefes

Şavkı defterine karalı isen
 Kulunun kalbini verene yalvar
 Eğer yar elinden yaralı isen
 Yeşil yaprak merhem sarana yalvar

Çeken bilir İsmail'in nazını
 Görebilsem gün yüzlümün yüzünü
 Karanlıkta karıncanın izini
 Fark edip izini sürene yalvar

Ben nesne gördüm eyledim seyir
 Anası koynunda üç hafta uyur
 Bir beyaz hacerden halk etmiş duyur
 Halk edip canını verene yalvar

Üç isim sığar mı mert oğlu merde
 Sakın bel bağlama Şu fani yurda
 Ensiz boysuz taş içinde bir kurda
 Yeşil yaprak gıda verene yalvar

Kimi cömert oldu kimi sak oldu
 Ta ezelden ervahları pak oldu
 İşaret eyledi iki şak oldu
 Ay gelip koynuna girene yalvar

99)

Şu dünyanın evvelini sorarsan
 Var mıdır Muhammed, Ali'den gayrı
 Sen bu yolun sahibini ararsan
 Var mıdır Muhammed, Ali'den gayrı

Muhammed mürşidim, Ali rehberim
 Vicdan deryasından âlâ kamberim
 İnanmazsan işte oku defterim
 Var mıdır Muhammed, Ali'den gayrı

Şu yolun ötesin yoktur varılmaz
 Su bulmayınca gölde durulmaz
 Gözlerime Hak'tan özge görülmez
 Var mıdır Muhammed, Ali'den gayrı

Ezelden böyledir bu yolda âset
 Okunur dillerde Allahu samet
 Rehberim Ali'dir, pirim Muhammed
 Var mıdır Muhammed, Ali'den gayrı

Muhammed, Ali'dir kırkların başı
 Bunu bilmeyenin zor olur işi
 Bu yolda verdi sır ile canla baş

Var mıdır Muhammed, Ali'den gayrı (K.K.35) Başka varyantı için bkz. (Çanlı, 2007: 56)

100)

Dört kapıda on iki erkân kurdular
 Tecellâya indi kırklar yediler
 Hünkâr Hacı Bektaş Veli dediler
 Cem edip başını derene yalvar

Cennet bahçesinin bülbülü öttü
 Onlar aşınaya mücevher saçtı
 Hint'te Muhammed'in carına yetti
 Çekip Zülfikarı kırana yalvar

Hüseyin'im yar ararsın yârim var
 Dört kitabı icat edip kuran var
 Cümlemizin nasibini veren var
 Günde bir kararda durana yalvar (K.K.11), (Savaş, 2011:98)

101)

Şükür olsun yaradanın demine
 Seyyah talip düşmüş bu nar evine
 On iki imam Hz. Ali yoluna
 Hü diyen canlara dedem aşk olsun

Türbe bağlarının zey nolun güller
 Çevir etrafında şakır bülbüller
 Muhabbette canı katacak yerler
 Muhabbette giren cana aşk olsun

Türbe bağlarının dört yanı bağlar
Sular revan olmuş her yana çağlar
Üstümüze yürüdü ol yedi dağlar
Yürüden canlara pirim aşk olsun

Sırdaşlarımı bir haş dizilir
Gören münkürlerin ödü yarıldı
Üstümüze yürüdü ol yedi dağlar
Yürüden canlara pirim aşk olsun

Sıradaşlarımız bir haş dizilir
Gören münkürlerin ödü yarıldı
Dedem değirmeni solak dönderdi
Döndüren canlara pirim aşk olsun

Abdal Musa derler pirimin ismi
Girince ateşe yanmadı cismi,
Bahri niyaz eder derdime hüsnü
Aynı cem kardeşler size aşk olsun (K.K.11)

102)Soruyorum

Tatlı dil ile gönül yaptın mı?
Allah bir deyip ona taptın mı?
Gönülden kin, kibiri attın mı?
Size soruyorum dostlarım size

Kalem alıp yazdın mı yazıyı?
Tüccar olup attın mı kazığı?
Yoksula verdin mi sen azığı?
Size soruyorum dostlarım size

Düşenin elinden kaldırdın mı?
 Kapkaççıya para çaldırdın mı?
 Ekmeğini de tuza bandırdın mı?
 Size soruyorum dostlarım size

Eşe ve dosta hatır sordun mu?
 Olur, olmaz kafa yordun mu?
 Misafire sofralar sundun mu?
 Size soruyorum dostlarım size

Deli battal, deli divane mi?
 Sizi burada görmek şahane mi?
 Çay ve kahve içmek bahane mi?
 Size soruyorum dostlarım size (K.K.14)

103)Çoban Baba

Türbede Çoban baba yatıyor
 Kalpler bir olmuş şevkle atıyor
 Sevgi sel olmuş engin akıyor
 Geldik Çoban Baba divanına

Aşevinde yemekleri pişiyor
 Hak lokması kazandan taşıyor
 Çok yaşayan yüze kadar yaşıyor
 Geldik Çoban Baba divanına

Çeşmesinden abu hayat akıyor
 Gönüllerden sevgi muhabbet şakıyor
 Canlar pür dikkat dergâha bakıyor
 Geldik Çoban Baba divanına

Tuvaletleri var dizi dizi
 Girince rahatlatıyor bizi
 Memnun ettik mi acaba sizi
 Geldik Çoban Baba divanına

Meşeleri var uludur ulu
 Deli Battal'ım Allah'ın kulu
 Yokuş ve zahmeti pirin yolu
 Geldik Çoban Baba divanına (K.K.14)

104)

Vicdanında Hakkı bulmayan kişi
 Yüz bin kere Hacca gitse nafil
 Göz ucuyla namaz kılmayan kişi
 Ömür boyu oruç tutsa nafil

İnsanı hak bilip onu sevmeyen
 Bir gönüle girip mihman olmayan
 Verdiği ikrara sadık kalmayan
 Gece gündüz secde etse nafil

İçinde var ise kin ile nefret
 Onda mevcut olmaz sırrı hakikat
 Helali haramı etmiş ganimet
 İlmin gıdasından tatsa nafil

Garip Bektaş keramet insanda
 Hakkın nişanesi mevcuttur onda
 Onsuz hayat olmaz bütün cihandan
 Safta keramette yetse nafil (K.K.11)

105)Bizim canlar

Yalan söylemez diline sahiptir
 Hak Muhammed ve Ali'ye taliptir
 Nefsi, ölmeden yendi galiptir
 Öyle canlar vardır can can içinde

Birbirlerini kucaklar kötü demez
 Eline sahiptir haramı yemez
 Kötülöklere akli asla ermez
 Öyle canlar vardır can can içinde

Beline sahiptir uymaz şeytana
 Enel Hak deyip dikilir meydana
 Kardeş bacı oturur yan yana
 Öyle canlar vardır can can içinde (K.K.14)

106)

Yalvardım dinlemediler
 Bir yudum su vermediler
 Beni bana koymadılar
 Bir yudum su vermediler

Muhammet'tir Dedem dedim
 Pirim Ali Babam dedim
 Fadime'dir Anam dedim
 Bir yudum su vermediler

Feryadımı duymadılar
 Al kanlara boyadılar
 Fatma oğlu demediler
 Bir yudum su vermediler

Çoluk çocuk demediler
 İhtiyardır demediler
 Bacılarımı soydular
 Bir yudum su vermediler

Hakan senin için ağlar
 Dilinde kelamın söyler
 Kâfirlere lanet eyler
 Bir yudum su vermediler (K.K.11) Başka varyantı için bkz. (Şahin, 2008: 29)

107)

Yeşil abdal dört kitabı
 Cem eyleyip yazan kimdir
 Ya mağripden atılan topu
 Ta meşrikte tutan kimdir

Ateş yakıp çiğ pişmeden
 Ruhunu tene kavuşmadan
 Ana rahmine düşmeden
 Ya doğmadan ölen kimdir

Bir göl vermişler sülüğe
 Derya ummandır balığa
 On sekiz yıl karanlığa
 Kul Hamza'yı salan kimdir

Balık öküz ayağında
 Cihan solunda sağında
 Kırk yıl balık kursağında
 Beş vaktini kılan kimdir

Ali Hamza Hasan üçü
 Cennettir Kâbe'nin içi
 İsmail'e inen kuçu
 Bıçak vurup kesen kimdir

Her resulü geçti çağlar
 Kaçamaz dağ ile taşlar
 Her kimi sorar sam ağlar
 Ye felekten gülen kimdir

Yeşil Abdal söz ulunun
 Ko gezsın dünya delinin
 Son deminde Azrail'in
 Kendi canın alan kimdir (K.K. 35)

108)

Yerde yatan sarı öküz
 90 bin yaşındadır
 Çektiği zahmeti gören
 O da hakkın işinedir

Gözleri durmayıp bakar
 Silkinse Dünya'yı yıkar
 O da ondan zahmet çeker
 Bir sinek de peşindedir

Kulakları yâdı elma
 Göbeği zühründen döneme
 Sen öküzü yaşlı sanma
 Doksan bin yaşındadır

Kuyruğuna atmış feyize
 Ynn dönmüş firenge
 Kbe'yi tutmuş beline
 Horasan da dşndedir

Kul Yusuf'um söyler bunu
 Hak ne güzel yaratmış onu
 Eşin olaydı ifte koşaydı
 Hikmet onun içindedir (K.K.11)

109)

Yine katerlendi aşkın kervanı,
 ekilip gidiyorum dost ellerine.
 Erenler cem olmuş pir divanında,
 Kemberbes bağlamış hep bellerine.

Doğru yola giden menzile yeter,
 Birlik devranında muhabbet ister,
 Cümlesi birlikte bir dilden ter,
 şık oldum güzel hoş hallerine.

şah-ı Merdan ırakları uyandı,
 Dost elinden dolu içenler kandı,
 Cemiyet bahçesi açtı, dolandı,
 Gel bir nazar eyle Hak gllerine.

Hak Muhammed Ali bir bina kurmuş,
 Muhammet nurunu kalbine doldurmuş,
 Erenler sırrını bize bildirmiş,
 Yol içinde gizli sır yollarını.

Genç Abdal'ım şahın divanına vardım,
 Bir niyaz eyledim dârına durdum,
 Hidayet kapısın açılmış buldum,
 Neler ihsan eder şah yollarına (K.K.5) Başka varyantı için bkz. (Erbay, 2007:
 255-257)

110)

Yolum düştü vardım söğüt özüne
 Hüseyin Gazi görünüyor gözüme
 Bir kolunu açmış çölün yüzüne
 Cennete benzesin Hüseyin Gazi

Havuzunda balıkların yüzerdi
 Ceddin bu dertlere ferman yazardı
 Bağın bahçen cennet gibi güzeldi
 Cennete benzersin Hüseyin Gazi

Hariciler üzerine yürümüş
 Kolların dalların birden kurumuş
 Türbesinin duvarları çürümüş
 Nasıl viran oldun Hüseyin Gazi

Baktım ki başında kimse kalmamış
 Taliplerin sana sahip olmamış
 Evladının biri satın almamış
 Hariciye mi kaldın Hüseyin Gazi

Geldin yattın mermudiye dağına
 Hariciler dolmuş sağ ve soluna
 Bir kolunu açmış elmalı dağına
 Cennete benzersin Hüseyin Gazi

Geldi Şu Dünya'nın ahir zamanı
 Seni sevmeyenin yoktur imanı
 Huzuru mahşer de kıyamet günü
 Hakkına davacı ol Hüseyin Gazi

Sefil Hüseyin'im türbene baktım
 Rüyamda ateşin sinemi yaktı
 Huzuru mahşerde kıyamet vakti
 Bizleri unutma Hüseyin Gazi (K.K.9)

111)Abdal Musa

Ziyarete geldik sana
 Yollarının Abdal Musa
 Dergâhına kabul eyle
 Güllerinin Abdal Musa

Ateşten bir ezdir çıkmış
 Onu bir er vurup yıkmış
 Dağlar taşlar semah tutmuş
 Pirlerinin Abdal Musa

Yollarında koşa koşa
 Hak Yolunda çoşa çoşa
 Bülbüller öter pir neşe
 Dallılarında Abdal Musa

Kapında kul olmuş beyler
 Çevrende toplanmış köyler
 Dertli sazım seni söyler
 Tellerinen Abdal Musa

Mutlum olsun her çağımız
 Miski amber toprağımız
 Dalgalansın bayrağımız
 Allarınan Abdal Musa

Bakın erler neler demiş
 Bakın pirlere neler demiş
 Kaygı icazeti yemiş
 Ayranınan Abdal Musa

Dalımız bir kökümüz bir
 Allah Allah deyip ettik zikir
 Sefil Hasan geldik şükür
 Dergâhına Abdal Musa (K.K.23)

5.3. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERDE İCRA EDİLEN DÜVAZLAR

Abdurrahman Güzel'e göre Duvazın tanımı şu şekildedir: Alevi-Bektaşî şairlerinin On İki İmamın ad ve özelliklerine, bazen de 'hal tercemelerine ve menkıbelerine' temas eden bu tür manzumelere verilen addır. İçinde on iki imamın adı geçen veya onlara 'övgü' için yazılan bu şiirlere 'Düvâzdeh İmam' denir. Daha sonraları bu terim olarak "Düvaz", "Düvaz-deh imam" ya da "Düvaz-nâme" şekline almıştır (Güzel, 2012: 358).

Abdülbaki Gölpınarlı'nın bu konudaki görüşleri ise şu şekildedir: Alevî ve Bektaşîlerin On İki İmamı Şia gibi tanımakla beraber onların hal tercemelerinde, çeşitli uydurma şeylere inanırlar. İçinde On İki İmamın adı geçen şiirlere 'Düvazdeh İmam' yahud Alevilerin söyleşince Düvazmam yahut da kısaca Düvaz denir (Gölpınarlı, 1992: 46).

Düvazın ortaya çıkışı ve kullanımı şu şekilde olmuştur: Alevî-Bektaşî geleneğinde On İki İmam'a derin bir saygı ve bağlılık görülmektedir. Bu saygının sonucu olarak, ana teması On İki İmam olan düvâz-düvâzimam şiir türü ortaya

çıkıştır. Ozanlar, düvâz yazmayı-söylemeyi Alevî-Bektaşî olmanın bir gereği olarak kabul etmişlerdir. Bu sebeple, geleneğe bağlı hemen her şairin düvâzı bulunmaktadır. Düvâzlarda, Hz. Ali'den başlayarak sırasıyla On İki İmam zikredilmiştir. Şiirlerde, On İki İmam'ın isimlerinin yanında unvanları da belirtilmiş, imamlar zaman zaman genel ifadelerle methedilmişlerdir. Düvâzlar, Alevî-Bektaşî geleneğinde zengin bir işleve sahiptir. Cemler başta olmak üzere, geleneğin yansıdığı her ritüelde düvâzların etkin işlevleri bulunmaktadır (İyiyol, 2013: 228).

Bizim Düvaz tanımımız ise şu şekildedir: Ekseriyetle On İki İmam ve Hz. Ali'yi konu alan Hz. Ali, Hz. Muhammed ve Ehlibeyt sevgisi üzerine kurgulanmış çoğunlukla milli veznimiz hece vezniyle oluşturulmuş nazım türüdür. Alevi Bektaşî uluların oluşturduğu daha sonra ozanlarımızın tarafından icra edilen törenlerde festival ve anmalarda okunmasının gelenek haline gelen şiiirdir. Hz. Ali ve onun soyundan geldiğine inanılan On İki İmam kutsanmıştır aynı zamanda Ahzap suresinin 33. Ayetine göre de Hz. Muhammed ve Hz. Ali soyundan devam eden ehlibeytinin kutsandığı görülür. Bu Şiirlerde benzer ifade ve benzetmelere sıkça rastlanır.

Bilindiği gibi Düvaz-namenin asıl konusunu Alevî-Bektaşî inancındaki Ehli-i Beyt sevgisi ve imamlığın Hz. Peygamber soyundan gelenlerin hakkı olduğu hususu teşkil etmektedir. Buna kaynak olarak da Kur'an-ı Kerim'in 'Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namaz kılın ve zekât verin. Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey peygamberin ev halkı! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor" âyeti delil gösterilmektedir. Yani Ehli-i Beyt'in doğuştan arı olduğu, bu anlamda da imamlığın Ehli-i Beyt soyundan gelen kişilerin hakkı olduğudur. Bilindiği gibi Ehli-i Beyt, peygamberin ailesidir, soyudur. Hz. Peygamberin soyu da, yani Ehli-i Beyt de Hz. Ali kanalıyla devam etmekte ve hem İslâm tarihinin akışı içinde ve hem de Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı üzerine yazılan eserler de bu konuda merkezileşmektedir. (Güzel, 2012: 358)

Kütahya'da söylenen Alevi- Bektaşî düvazları şu şekildedir:

1)İmam Düvaz

Ağlar gezerim cihanda
 Ali diye Ali diye
 Çağırırım Muhammed'e
 Ali diye Ali diye

Bektaş Veli'de hal var
 Fatma anada bir hayal var
 Gece gündüz Hakka yalvar
 Ali diye Ali diye

Hasan Hüseyin inleşir
 Gökte melekler çağrışıyor
 Sinemde bülbül ötüşür
 Ali diye Ali diye

Zeynel zindanlarda yalar
 Bakır Cafer zahir yutar
 Kumru dost dost diye öter
 Ali diye Ali diye

Musayı Kazımla coştuk
 İmam Rıza'ya ulaştık
 Şahin sevdasına düştük
 Ali diye Ali diye

Taki, Naki hü dediler
 Askeri'ye Hü dediler
 Mehdi çağırdı yediler
 Ali diye Ali diye

Kul Himmet'im katar katar
 Cevher alır cevher satar
 Arşı Âlâ'da gevher satar
 Ali diye Ali diye (K.K.14)

2)

Ali ismi dört kitapta okunur
 La İlahe İllallah yazılır
 Zikredenler Azrailden sakınır
 La İlahe İllallah yazılır

Bektaşî Veli'nin ismi dildedir
 Muhammedin hüb cemali güldedir
 Hatice Fatime gözü yoldadır
 La İlahe İllallah yazılır

Zeynel parelendi akıyor kanı
 Bakır kazanında kaydadı donu
 İmam Cafer kurdu bize bu yola
 La İlahe İllallah yazılır

Musa Kazım Şah Rızanın destinden
 Yüz sürelim ayağının postuna
 Cebrayilin kanadının üstünde
 La İlahe İllallah yazılır

Taki Naki askeri Leyla var
 Bunca âşıkların sana mehli var
 Mehdinin boynunda bir hamayı var
 La İlahe İllallah yazılır

Kul Himmet üstadım dert ilacına
 Yüz sürmeli Muhammed'in tacına
 Fatma ananın saç bağının uçuna
 La İlahe İllallah yazılır (K.K.9)

3)

Ali turnam Kerbelaya varırsan
 Bizden güzel Şaha var niyaz eyle
 Zehir olsun ab-ı hayat içersen
 Bizden güzel Şah'a var niyaz eyle

Turnam orada kabul olur dilekler
 Pare pare olmuş civanı Ali ekber
 Yasını tutuyor cümle melekler
 Mazlum Ali ekbere var niyaz eyle

Abbas iki kolum kurbanı eyledi
 Yetiş imam diye feryad eyledi
 Bacılar kıyamette figan eyledi
 Mazlum abbasa var niyaz eyle

El yetim kasıma düğün ettiler
 Allar giyip karaları taktılar
 Garip Farımayı gelin ettiler
 Bizden güzel şaha var niyaz eyle

Ol yetim Kasım murat almadı
 Sorarsan Fatime ona gelin olmadı
 Ehlibeyte şad olupta gülmedi
 Bizden Şah'a var niyaz eyle

Yezit gelmiş haymeganın önüne
 Kasım veda eder taze geline
 Kasım düşmüş ker belanın çölüne
 Bizde muratsız damada var niyaz eyle

Mazlum Ali asker sudiye ağlar
 İmam gözyaşı ile sesini dinler
 Okladılar Ali askeri Ali'm hainler
 Mazlum Ali askere var niyaz eyle

Kurbanlık sırası Hüseyin'e geldi
 Aslan gibi düşmanın safına daldı
 Binlerce ok Hüseyin'in sinesine deldi
 Mazlum Hüseyin'e var niyaz eyle

Abdullah Hüseyin'in düştüğünü gördü
 Yata kalka gelip halin sordu
 Yaralı gözüne yüzünü koydu
 Mazlum Abdullah var niyaz eyle

O mazlumun şehit ettiler
 Çalgılar çalıp hora teptiler
 Kellesini kesip çöpe attılar
 Mazlum Hüseyin'e var niyaz eyle

Hücum edip bacıları soydular
 Küfür edip ehlibeyti dövdüler
 Hasta Zeynel abadini soydular
 Zeynel Abidine var niyaz eyle

Bacıları devlerle şama gidiyor
 Bütün şehitler veda ediyor
 Başlar mızraklarda önde gidiyor
 Başsız cesetlere var niyaz eyle

Kul Mustafa der ki akar gözümüzde yaşımız
 Kurban olsun Hüseyin'e başımız
 Uçtu kerbelaya gönül kuşumuz
 Mazlum Hüseyin'e var niyaz eyle (K.K.8)

4)İmam Düvaz(12 iki imam)

Bari hûda birliğini seversen
 Muhammed Mustafa'ya bağışla bizi
 Birinci Muhammed Ali şahı velayeti
 İkinci İmam Hasan'dan okunur ayet
 Üçüncü imam Hüseyin'den olsun hidayet
 Dördüncü İmam Zeynel'e bağışla bizi

Beşinci İmam Bakır'a vardır niyazım
 Altıncı imam Cafer'e erkân lazım
 Yedinci ol Musa-i Kazım
 Sekizinci İmam Aliyyel Rıza'ya bağışla bizi

Dokuzuncu imamların şah Tağı
 Onuncu gül yüzlü İmam Aliyyel Nağı
 Onbirinci İmam Hasan-ül Asker-i çeşmim çırağı
 Hatayi'nim Mehdi'yi sahip zamana bağışla bizi (K.K.11)

5)

Bir gün akşam Ali evine geldi
 Sevgili eşini yatakta buldu
 Hastaydı Fatıma halini sordu
 Ayrılık var Ali dedi Fatıma

Hasanla Hüseyin'i yamam yıkamış
 Çorba içiyorlar saçları taramış
 Nurlu ellerine kına yakılmış
 Ciğer parelerim dedi Fatma ana

Hem kaderli hem neşeli sözleri
 Ali dedi mahsun etme bizleri
 Yaşla doldu ol mübarek gözleri
 Dinle Ali beni Ali dedi

Sandığın içinde entarim vardır
 Gizlenmiş için de bir zarf vardır
 Ol zarfta saklanmış bir zarf vardır
 Alda bana getir dedi Fatma ana

Hemen Ali vardı sandığı açtı
 Bu zarfı görünce kendinden geçti
 Zarfin kapağını acele açtı
 Hayreti ne içindir dedi ya Ali

Zarftan bir mühürlü hüccal çıktı
 Hayret ati ona bakmıştı
 Ne güzeldir diye tanzim etmişti
 Koy onu göğsüme dedi Fatıma ana

Sordu Ali nedir bunun hikmeti
 Fatma dedi ki hakkın kudreti
 Hanımlara nır hanımlık serveti
 Otur anlatayım dedi Fatıma ana

Senin adamların geldi babama
 İstediler beni babamdan sana
 Mübarek peygamber sorunca bana
 Ben kabul etmedim dedim ya Ali

Sordu kızım acep nedir teklifin
 Başka yiğit mi var gönlünde senin
 Şayet bir zihnetse benden istediğin
 Sordu can babam dedi Fatıma ana

Can babacığım veli nimetim
 Mümin hanımlara benim zimmetim
 Onlara rabbimden berat istedim
 Verilsin elime dedim Fatime ana

Senin ümmetinden olan kadınlara
 Af olmazsa bütün mümin hanımlara
 Nasıl evleneğim yanarsa onlara
 İşte budur arzum dedi Fatime ana

O anda sükût eyledi Muhammed
 Yetiştirdi cebrail müşdeyl verdi
 Bu zarfı babam taktim eyledi
 Babam da sevindi dedi Fatıma ana

İşte Ali buda zarfın hissesi
 Mevla'nın berati hassası
 Her mümin hanımın vardır hissesi
 Koyun onu göğsüme dedi Fatıma ana

O hücceti koydu ati zarfıma
 Yerleştirdi göğsüne Fatıma ana
 Bu hücceti göstereceğim rabbime
 Ya Ali elveda dedi Fatıma ana (K.K.8)

6)

Buyurdu ol nuru vahid
 Size armağan bu Tevhid
 Cümlesi de oldu sacid
 Zikretti kelimullahı

Kırklar bir serbest içtiler
 Can ile baştan geçtiler
 Cezbi aşka düştüler
 Etiler kırklar semahı

Gözleri kuretül ayn
 Ali bin Hasan Hüseyin
 İmamı Zeynel- Abidin
 Güruhu Naci güvahi

İmam Bakir İmam Cafer
 Kazım Musa Rıza Server
 Şah Taki bu Naki asker
 Muhammed Mehdi penahı

Ata bahş eyledi lütfundan
 Dür eyleme rahmetinden
 Mahrum koyma şefaatinde
 Geda Fevzi pür günahi (K.K.8)

7)

Derdim var deyipte niçin ağlarsın
 Ali'yi sevenin derdimi olur
 Derdinden şikâyet kime edersin
 Ali'yi sevenin derdi mi olur

Muhammed Alidir Ali Muhammed
 Hasan Hüseyin çektiler zahmet
 Ali'den gayriye eyleme minnet
 Ali'yi sevenin derdi mi olur

Zeynel Abidin bakir göründü
 İmam Cafer hal yüzüne bunündü
 Ali'm ondan yüz üstüne süründü
 Anınca okurum nalet yezide

Hasan'ül Askeri mehdi zamanı
 Erenler daima ediyor ceylan
 Deli şükür dert sislerin bu meydan
 Ali'yi sevenin derdi mi olur (K.K.13)

8) Lanet Yezid'e

Dinleyin nefesimi mevali canlar
 Anınca okurum lanet yezidi
 Hasan Hüseyin'i kastetti onlar
 Anınca okurum lanet yezide

Ali' nin sebebine takdir yazdılar
 İmam Hüseyin'in başını kestiler
 Bunca müminlerin yayın yastılar
 Anınca okurum lanet yezide

Gör onlar ne etti bunca fakire
 Zeynel abidinle etti şükürü
 Kirişle boğdular imam bakiri
 Anınca okurum lanet yezide

İmam Cafer bir erkân yürüttü
 Anı mevalinden kaygı kim tuttu
 Musa kazıma kurşun attı
 Anınca okurum lanet yezide

Elindeki tasla ağuya sundu
 İmam rıza içti hey yezit dedi
 Ol demde yezide lanet okudu
 Anınca okurum lanet yezide

İmam takiye imam Naki'ye
 Ağı suyu sundular hem askeriye
 Çok cefa kıldılar İmam Mehdiye
 Anınca okurum lanet yezide

Şah Hatayi sözüm kılıçdır
 Yezide onlar yüzün çevirir
 Ey kardeşler imanlar huzura gelir
 Anınca okurum lanet yezide (K.K.8)

9)

Evvel benim pirim şah-ı vilayet
 İkinci imamımız Hasandan okunur ayet
 Üçüncü imamımız Hüseyin'e olan inayet
 Dördüncü imamımız Zeynel Abidine bağışla bizi

Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali

Beşinci imamımız bakire erkân lazım
 Altıncı imamımız Cafer'e candan niyazım
 Yedinci imamımız Musa'yı Kasım
 Sekizinci imamımız Ali Rızaya bağışla bizi

Ya Allah Ya Muhammed ya Ali

Dokuzuncu imamımız Muhammed taki
 Onuncu imamımız Aliyül Naki
 On birinci imamımız Hasan'ül askeri
 On ikinci imamımız Mehdi'ye bağışla bizi

Ya Allah Ya Muhammed ya Ali

Mehdi Dedem bu mağarada sır oldu
 On iki imamlar bu dergâhta nur oldu
 Hüseyin'im der ki bunlar bize sır oldu
 Ulu divanına bağışla bizi

Ya Allah Ya Muhammed ya Ali (K.K.8)

10)Düvaz

Evvelce pirimiz şahı velâyet
 İmam Hasan'a okunda ayet
 İmam Hüseyin'de olsun hidayet
 İmam Zeynel! Bağışla bizi

İmam Bakır'dır vâazım
 İmam Cafer'e candan niyazım
 İmam Musa-i Kazım
 İmam Rıza'ya bağışla bizi

İmam Muhammed Taki
 İmamdır Ali'yel Naki
 İmam Hasan'ül Askeri
 Hatayi'nim Muhammed Mehdi'ye bağışla bizi (K.K.11)

11)Düvaz

Günah ettim şahım açlarına durdum
 Allah bir Muhammed Ali aşkına
 Kırklar eşiğine yüzüm sürdüm
 Allah bir Muhammed Ali aşkına

Hasan Rıza'ya ben rica vardım
 İmam Hüseyin'i şefim buldum
 Şahım Zeynel Aba eyledi yazdım
 Allah bir Muhammed Ali aşkına

Muhammed Bakır'ın yüzü nurunca
 İmam Cafer'in vardım darına
 Kalmış günahımın küllü varına
 Allah bir Muhammed Ali aşkına

Musa-i Kâzım'dan görünen nurla
 Aliyel Rıza'ya naklolan pirlere
 Kalma günahıma erenler pirlere
 Allah bir Muhammed Ali aşkına

Muhammed Taki'nin yolu aşkına
 Aliyül Naki'nin hali aşkına
 Bağışla cürmümü veli aşkına
 Allah bir Muhammed Ali aşkına

Hasan-ül askeri nuru hakkı için
 Erenle semahi devri hakkı için
 Muhammed Mehdi'nin sırrı hakkı için
 Allah bir Muhammed Ali aşkına

Mürşidi bilelim yanına var Ali'm
 Kul Hüseyin ile dara var Ali'm
 Şerleri def eyleyip hayra var Ali'm
 Allah bir Muhammed Ali aşkına (K.K.11)

12)Düvaz

Günü günü hata etmektir işimiz
 Tövbe günahımıza estağfurullah estağfurullah estagfurullah
 Muhammed Ali'ye bağlıdır başımız
 Tövbe günahıma estağfurullah estağfurullah estağfurullah

İmam Hasan geldi bize yardıma
 İmam Hüseyin'dir derman derdimize
 Çok şükür bin şükür Zeynel Abidini gördüğümü
 Tövbe günahıma estağfurullah estağfurullah estağfurullah

İmam Bakır'dır balkayıp gelen
 İmam Cafer'dir eline alan
 Musa-i Kâzım Aliyel Rıza'ya niyazlar kılam
 Tövbe günahıma estağfurullah estağfurullah estağfurullah

Tağı Naği gayın ol cemiye
 Hasan'ül Askeri emeğimize koymasın ziyan
 Saçımızın sayısınca etmiş olduğumuz gova, gıybete, betuya
 Tövbe günahıma estağfurullah estağfurullah estağfurullah

Erenlerden aldık ah ile ferman
 Mehdi eresülden dertlerimize derman
 Bu yola ikrar verdik geriye dönmem
 Tövbe günahıma estağfurullah estağfurullah estağfurullah

Hatayi'nim ben bu gafletten uyandım
 Kalktımda hak nuruna boyandım
 Medet Mürvet dedim pirim sana dayandım
 Tövbe günahıma estağfurullah estağfurullah estağfurullah

Hatayi'nim bak Şu Bağdat basıra
 Bak Şu kem kasıra
 Kerem kanisin kalma eksiğimize kusurumuza
 Többe günahıma estağfurullah estağfurullah estağfurullah (K.K.11)

13)

Gönül umanında bir gemi durmuş
 Duruşunu Muhammed'e benzettim
 Şahım İmam Ali kaptanı olmuş
 Hasan ile Hüseyin'e benzettim

Zeynel Abidin'den almış emiri
 Gelmiş limanına atmış demiri
 İki hilal kaşlı gözü kömürü
 Bakır ile Caferi'ye benzettim

Gemiler boşalınca erler yol aldı
 Musa Kazım Rıza geride kaldı
 Taki Naki ile ummana daldı
 Kafileyi Askeri'ye benzettim

Evliya izini yüzüme sürdüm
 Arkama baktım da Mehdi'yi gördüm
 Garip Ali Garkın yaşımı sildim

Ağlayıp Őükreden kula benzettim (K.K.11) Başka varyantları için bkz. (Erbay, 2007: 274), (Savaş, 2011: 103)

14)

Korkma Dedem korkma haktan nizamdan
 Hak nizam başında Ali'm var benim
 Hasanla Hüseyin'in yasını tutan
 Zindanlar bekçisi Zennelim var benim

Bizim İmam Bakıra kul olduk kaldık
 Caferi Sadığın ilminden aldık
 Küfür deryasında imanı bulduk
 Küfrü iman eden velim var benim

Musa Rıza Takı Naki Askeri
 Mehdinin yoluna koymuşum seni
 On iki İmam Hüseyin'in ezberi onları
 Zikredelim dinim var benim (K.K.13)

15)

Medet ey Allah'ım medet
 Gel derdime derman eyle
 Eriş ya Muhammed ya Ali
 Gel derdime derman eyle

Hasan Hüseyin aşkına
 Yardım edesin düşküne
 Zeynel Abidin aşkına
 Gel derdime derman eyle

İmam Bakır'ın katına
 İmam Cafer'in zatına
 Musa Kazım hürmetine
 Gel derdime derman eyle

Hem Taki'nin Hem Naki'nin
 Kemteriyem Ali askerinin
 Yargılamak senin şanına
 Gel derdime derman eyle

Var Haktan bir dileğın dile
 Mehdi sahip zaman gele
 Dedem oğlu secde kılar

Gel derdim derman eyle (K.K.8), (K.K.11) Başka varyantları için bkz. (Erbay, 2007: 274-275); (Nargöz, 2015: 49-50)

16)İmam Düvaz

Muhammed Ali'nin ilmi aşkına
 Yetiş carımıza Hızır ya Hızır
 Yardım eyle düşkün ile şaşkına
 Yetiş carımıza Hızır ya Hızır

Muhammed'den içtin hayat ab-unu
 Musa'ya öğrettin ilmin babını
 Ali'den nuş ettin aşk şarabımı
 Yetiş carımıza Hızır ya Hızır

Fatıma'yı bilen nacidir naci
 Hasan ile Hüseyin derdin ilacı
 Eşe dosta verme kederle acı
 Yetiş carımıza Hızır ya Hızır

Meçhul kaldı aşk ile dubara
 Masumlar arada, sefil avare
 Zeynel, Bakır bizi dardan kurtar
 Yetiş canımıza Hızır ya Hızır

Ricamız Cafer'le Kâzım, Rıza'dan
 Sakla bekle bizi beladan kazada
 Hak cemalin göster nûz-i cezadan
 Yetiş carımıza Hızır ya Hızır

Taki işsiz kayma yurdu yuvamız
 Naki kabul ede duamız
 Hayırlı gele gündüzle gecemizi
 Yetiş carımıza Hızır ya Hızır

Hasan-ül Asker-inin yücedir şanı
 Yurdumuza bastırmaya düşmanı
 Çağır Ali'm Mehdi-yi sahip zamanı
 Yetiş carımıza Hızır ya Hızır

Adaletin tutmuş bütün cihanı
 Sana yalvaranın artar imanı
 Dermansız derdime sen ver dermanı
 Yetiş carımıza Hızır ya Hızır

Gayet günahkârız yüzümüz kara
 Şaşırdık yolumuz kaldık biçare
 Çağırınca hemen gelirsin cara
 Yetiş carımıza Hızır ya Hızır

Gafil yolcu düşer uzak yollara
 Yardım eyle darda kalan kullara
 Derbederiz düştük müşkül hallere
 Yetiş carımıza Hızır ya Hızır

Yardımcımız sensin tipiden yoldan
 Sakla bekle bizi kötülükten
 Cümlemizi koru tufandan yoldan
 Yetiş carımıza Hızır ya Hızır

Darında divanında Cafer'in yüzü
 Gözünde gönlünde ayağının tozu
 Katında kabul olsun nazı niyazı
 Yetiş carımıza Hızır ya Hızır (K.K.11)

17)İmam Düvaz

Muhammed Ali'nin darına durdum
 Hasan'la Hüseyin'in didarın gördüm
 İmam Zeynel ile zindana girdim
 Allah bir Muhammed Ali diyerek

Muhammed Bakır ile Cafer-i Sadık
 Musa-i Kâzıma şahımız dedik
 İmam Ali Rıza'dan dersimizi aldık
 Allah bir Muhammed Ali diyerek

Taki ile Naki'nin katına vardık
 Hasan'ül Asgar ile semaha durduk
 Mehdi gelsin diye bekledik durduk
 Allah bir Muhammed Ali diyerek

Hüseyin Dedem der on iki imam
 Darda bunda zorda koymaz sahibül zaman
 Görülen sorulun dostlarımız aman
 Allah bir Muhammed Ali diyerek(K.K.13)

18) Düvaz

Muhammed Ali'yi candan sevenler
 Yorulup da yollarda kalmaz inşaallah
 İmam Hasanla Hüseyini görenler
 Hesabından mahrum kalmaz inşaallah

Muhammed Bakır'la sevdik seviştik
 İmam Zeynel ile kaynadık piydik
 İzninizle İmam Cafer'e ulaştık
 Bundan özce yola solmaz inşaallah

Musa-ı Kazımdan gelen erenler
Baş verirler bu zamiri görenler
Şah İmam Rıza'ya ağı verenler
Divanda şefaata bulmaz inşallah

Bir gün olur oku derler defteri
Bileniyor şah oğlunun taberi
Uyanınca Taki Naki askeri
Açılan güllerin solmaz inşallah

Pir Sultan Abdal'ım bu işte yetire
Mehdi gelir şavk âlemi tutura
Özünü katarlar bu ulu katara

Şah kulundan sitem almaz inşallah (K.K.9) Başka varyantları için bkz.
(Gölpınarlı, 1992: 47-48); (Nargöz, 2015: 585-59)

19) Yola gelen dostlar

Muhammed ile Ali de bir nurdu
On iki İmam'ın darına durdu
Gönülden gönüle bağları kurdu
İkrarı verip yola gelen dostlar

İmam Hasan'a ağıyı sundular
Şahım Hüseyin'e oklar vurdular
Gönüller pas ve kirden duruldular
Can başı verip yola gelen dostlar

Zeynel abamda zindana atıldı
Ol Muhammed Bakır'a can katıldı
Gönüller temizlendi od yakıldı
Beli best deyip yola gelen dostlar

İmam Cafer yolumuzun piridir
 Nefsini öldürenler hep diridir
 Musa-i Kazım kalpleri eridir
 Hû dostlar deyip yola gelen dostlar

Şahım Rıza ağılar yedi
 Muhammed taki Aliy Naki dedi
 Gönüller cilalandı meyve verdi
 Cömertiz deyip yola gelen dostlar

Hasan'ül Askeri işte meydanda
 Mehdi sahip livamız ol zamanda
 On iki imam yardımcımız âmânda
 Birlik olur yola gelen dostlar

Deli Battal'ım imanlar katarı
 Durduğumuz Şah-ı Merdan didarı
 Kimseye çektirmesin ah u zarı
 Şah Ali'm deyip yola gelen dostlar (K.K.14)

20)İmam Düvaz

Muhammed Mustafa Ali aşkına
 Yetiş on iki imam Ehli beyitim
 Hasan ile Hüseyin nuru aşkına
 Yetiş On iki imam Ehli beyitim

Hatice Fatıma ol Hayrün nisa
 Ayırma kapından imdad et bize
 Zeynel'e zindan da verdiler ceza
 Yetiş On iki imam Ehli beyitim

Kirişle boğdular İmam Bakır'ı
 Çekdi çilesini etti şükürü
 Cafer'in aşkına medet et bari
 Yetiş On iki imam Ehli beyitim

Musa-i Kâzım'ın darına dursam
 Ol İmam Rıza'ya yüzümü sürsem
 Taki, Naki, Askeri'ye yalvarsam
 Yetiş On iki imam Ehli beyitim

Sefil Hasan Mehdi Dedem gelince
 Garip olanların halin sorunca
 Vade tamam olup ömür dolunca
 Yetiş On iki imam Ehli beyitim (K.K.9)

21)

Ol Muhammed Mustafacı
 Gördüm cuma gecesinde
 Yüzlerimi haki paye
 Sürdüm cuma gecesinde

Sürdüm kırkların izini
 Kabul ettim her sözünü
 Hasan ile Hüseyin'in yüzünü
 Gördüm cuma gecesinde

Zeynel geldi dil şaduna
 Bakır erdi feryadıma
 Hamdülillah muradıma
 Erdim cuma gecesinde

Girdim Cafer ekrahın
 Gönül erdi sultanına
 El bağlayıp divanına
 Durdum cuma gecesinde

Bildim Musa öz yârımı
 Arif olan anlar esrarını
 Ali rızaya ikrarımı
 Verdim cuma gecesinde

Şah tağıya ettim seyran
 Nağı ile kıldım irfan
 Hub yüzünde gönlü meyhan
 Derdim cuma gecesinde

Askeri verdi dolumu
 Güle saldı bülbülümü
 Şah Mehdiye müşkülümü
 Sordum cuma gecesinde

Zıtkı ile durdum hak hidabına
 Nuş ettim aşkın şarabına
 Çok şükür hicat nıkbını
 Kırdım cuma gecesinde (K.K.3)

22)Düvaz

Serime bir sevda geldi
 Muhammed Ali'den beri
 Yandı vücudum yandı kül oldu
 Ta kalü belâdan beri

Ali Fatma kamberi
 Arka tutmuşum onları
 Sevdik on iki imamları
 Atası pirinden beri

Hasan Hüseyin'i sevdim
 İkrarım onlara verdim
 Kâfirlerin putunu kırdım
 Halile rahmandan beri

Zeynel Abidin yolları
 Açılmış gonca gülleri
 Bakır imamların serveri
 Severiz soyundan beri

Muhammed dünyaya geldi
 Şu âlem nur ile doldu
 Hocam İmam Cafer'den beri
 Okurum Kur'andan beri

Musahibim Musa kazım
 Rızaya vardır niyazım
 Kolumdur şahı Abbassım
 Beslerim zamandan beri

Takiden etek tutmuşum
 Naki sırrına ermişim
 Askerinden mey içmişim
 Sarhoşum zamandan beri

Ben bir pınardan boşandım
 İndim turaba döşendim
 Mehdi'den kılıç kuşandım
 Çalarım zamandan beri

Kul Hasanım Hakka yalvar
 Hak Muhammet Ali server
 Sorarlarsa bizi eller
 Geliriz divandan beri (K.K.8)

23)İmam Duvaz

Serime bir sevda geldi
 Ta kâlu beladan beri
 Yandı vücudum kül oldu
 Ateş-i püryandan beri

Ali Fatma Kanberi
 Arka tuttuk biz anları
 Sevdik On iki imamları
 Ta Kalu beladan beri

Hasan Hüseyin'i sevdik
 Biz onlara İkrar verdik
 Yezidin neslini kesdik
 Ta kalu beladan beri

Zeynel'in güzel yolları
 Daim öter bülbülleri
 İmam Bakır'dır serveri
 İmam Hüseyin'den beri

Muhammed dünyaya geldi
 Kalbimiz nur ile doldu
 İmam Cafer hocam oldu
 Okurum Kur'andan hocam oldu
 Okurum Kur'andan beri

İmam Musa-i Kazım
Rızaya bağlıdır özüm
Kulundadır Şah abasın
Ağlarım o andan beri

Muhammed Taki'ye erdik
Ali Naki'den etek tuttuk
Askeri 'den dolu içdik
Mest olduk peymandan beri

Ben bir pınardan boşandım
İndim Turaba döşendim
Mehdi olan kılıç kuşandım
İmam Hüseyin'den beri

Şah Hatayi'm Hakka yalvar
Hak Muhammed Ali server
Sorarlara Bizi elver

İmam Hüseyin'den beri (K.K.9) Başka bir varyantı için bkz. (Erbay, 2007: 269-270)

24)Ulaştı sizlere

Ya Ali deyip durduk divana
Beni doğurdu Fadime Ana
Yolumuz düştü dostlar bu yana
Can cana verip ulaştık sizlere

Ehli –beyt yoluna varıp girdik
Muhammed ve Ali'yi sevenleriz
Gönül gönüle verenleriz
O gonca gülleri derenleriz
Can cana verip ulaştık sizlere

Deli Battal'ım deli midir ne
 Helal lokma kazan helâlı ye
 Allah bir Muhammed Ali de
 Can cana verip ulaştık sizlere(K.K. 1)

5.4. KÜTAHYA ALEVÎ BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE CEMLERDE İCRA EDİLEN MERSİYELER

Mersiye, bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntüyü beyan etmek amacıyla yazılan manzum parçalardır. Mersiyeler; İslâm öncesi Türk edebiyatında "sagu", halk edebiyatında da "ağıt" olarak isimlendirilir. Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatında, din ve tarikat ulularının ölümü üzerine yazılan kasidelere de mersiye adı verilir (Güzel, 2012: 374).

Cem Dilçin Mersiye'yi bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntü ve acıyı anlatmak için yazılan şiirler olarak ifade etmektedir ayrıca Kerbela olayını ele alarak Hz. Hüseyin için yazılan manzumları mersiye olarak ifade etmiştir. (Dilçin,1992: 259)

Mersiye genellikle milli veznimiz hece ölçüsüyle oluşturulmuş Hz. Hüseyin ve Ehlibeytinin katledilmesinden duyulan üzüntüyü paylaşmak için yazılmış nazım türüdür. Divan edebiyatında aruz vezniyle yazılan Mersiye ile karıştırmamak gerekmektedir. Bu mersiye tamamen ağıt ile aynı özellikleri taşımakla birlikte Alevi-Bektaşî cemaati tarafından bu şekilde adlandırılmıştır.

Tarihe Kerbela olarak geçen tarihsel süreçte Ümeyye oğulları ile Haşim oğullarının arasında bir hesaplaşmanın sonucu olarak çıkmış katliamın Alevi-Bektaşî cemaatinde mersiyeler ile anılır (Albayatı,2014: 1). Bu mersiyeler Kerbela şehitlerine, Küfe şehitlerine, Hz. Ali, Hz. Hasan ve ekseriyetle daha çok Hz. Hüseyin için söylenmiş ezgilerdir. Kütahya Alevi-Bektaşîlerine ait mersiyeler şu şekildedir:

Mersiyeler

1) Ayrılık derdinin dermanı nedir

Alçaklı yüksekli yatan erenler
Ayrılık derdinin dermanı nedir
Hidrellez gibi elin avucun alanlar
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Bak sadaler giymiş incedir beli
Nasıl ayrılayım tatlıdır dili
Tanrının aslanı Hazreti Ali
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Neme ağlıyayım neme güleyim
Taşlar alıp ben bağrıma basayım
Kerbela çöllerinde yatan imam Hüseyin
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Dünyanın ötesi dipsiz bir ambar
Âlimin yoldaşı zülfünen kamber
Kabeyi yaptıran Halil peygamber
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Gene kırçalandı dağların başı
Akıttım gözümde kan ile yaşı
Urum gözümde Hacı Baktaş
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Deryalar yüzünde aynar bir gemi
Yiyelim içelim sürelim demi
Deryalar bekçisi ol Hızır nedir

Kerbela çöllerinde engin ovalar
 Gözüm yaşı birbirini kovalar
 Hey Hatayinim cümle erenler
 Ayrılık derdinin dermanı nedir

Kerbela toprakları kan kokuyor
 Kerbela toprakları kan kokar
 Varıpta yüzümü süresim gelir
 Şehitleri yan yana sırtüstü yatar
 Tek tek yaralarını sarasım gelir

Kerbela çölünde gülbenk çekilir
 Her matem aylarında çırak yakılır
 Şehitler serdarı güller takınır
 Varıpta güllerini deresim gelir

Kerbela çöllerinde bir top gülüm var
 Şu dünyada ayrılık var ölüm var
 Kafeste çıkmadık bir tek canım var
 Canımı yoluna veresim gelir

Kerbela çölünde bir kuzu meler
 Kuzunun feryadı bağrımı deler
 Süt yerine kan veriyor memeler
 Varıp ta bir tas su veresim gelir

Kerbela çölünde akan firattır
 Şahımın bindiği demir kırattır
 Balım derki öldürmesi manattır
 Şahımın düşmanını kırasım gelir (K.K.13)

2) Mersiye

Allı turnam Kербela'ya vurursan
 Bizden güzel şaha var niyaz eyle
 Zehir olsun Abu hayat içersen
 Bizden güzel şaha var niyaz eyle

Turnam orada kabul olur dilekler
 Pare pare olmuş civanı Ali Ekber
 Yasını tutuyor cümle melekler
 Mazlum Ali Ekber'e var niyaz eyle

Abbas iki kolun kurban eyledi
 Yetiş İmam diye feryet eyledi
 Bacılar kıyamette figan eyledi
 Mazlum Abbas'a var niyaz eyle

Ol yetim Kasım'a düğün ettiler
 Allar giyip karaları taktılar
 Garip Fatıma'yı gelin ettiler
 Bizden güzel şaha var niyaz eyle

Ol yetim Kasım murat kalmadı
 Sorarsan Fatime ana gelin olmadı
 Ehlibeyt şad olupta gülmedi
 Bizden var Şah'a niyaz eyle

Yezit gelmiş haymeganın önüne
 Kasım veda eder taze geline
 Kasım düşmüş Kербala'nın çölüne
 Bizde muratsız damada var niyaz eyle

Mazlum Ali Asker su diye ağlar
 İmam gözyaşı ile sesini dinler
 Akladılar Ali Askeri zalim hainler
 Bizde muratsız damada var niyaz eyle

Kurbanlık sırası Hüseyin'e geldi
 Aslan gibi düşmanın safına daldı
 Binlerce ok Hüseyin'e var niyaz eyle
 Mazlum Hüseyin'e var niyaz eyle

Abdullah Hüseyin'in düştüğünü gördü
 Yata kalka gelip halin sordu
 Yaralı yüzüne yüzün koydu
 Mazlum Abdullah'a var niyaz eyle

O mazlumun şehit ettiler
 Çalgılar çalıp hora teptiler
 Kellesini kesip çöle attılar
 Mazlum Hüseyin'e var niyaz eyle

Hücum edip bacıları soydular
 Küfür edip ehlibeyti dövdüler
 Hasta Zeynel Abidini dövdüler
 Zeynel Abidin'e var niyaz eyle

Bacıları develer de Şam'a gidiyor
 Bütün şehitler veda ediyor
 Başlar mızraklarda önde gidiyor
 Başsız cesetlere var niyaz eyle

Kul Mustafa'm derki akar gözümüzde yaşımız
 Kurban olsun Hüseyin'e başımız
 Uçtu Kerbela'ya gönül kuşumuz
 Mazlum Hüseyin'e var niyaz eyle (K.K.11)

3)

Bak şu muhabbete bak şu irfana
 Gidi Yezit nasıl geldin imana
 Ezeli ervahtan kastin vardı on iki imama
 Vallahi Yezit derdine derman bulunmaz bulunmaz

Ali'yi meşrufta okunan vurdun
 Aslı hardan gelip aslını buldun
 Şah İmam Hasan'a ağılar sundum
 Vallahi Yezit derdine derman bulunmaz bulunmaz

Ah Hüseyin'im yandı bağrım hun oldu
 Kerbala'nın çöllerine kan doldu
 Zarı zarı yaslar tutcek gün oldu
 Vallahi Yezit derdine derman bulunmaz bulunmaz

Medine şehrine saldın kahat
 Müslüman çocuklarını neyledin şehit
 Ta ezelden varıdı Ali'ye kasdın
 Vallahi Yezit derdine derman bulunmaz bulunmaz

Değme şu sineme sızılar yarem
 Yüzü kara nasıl gelicen dedi dara
 Ezeli ervahtan aslını ara
 Vallahi yezit derdine derman bulunmaz bulunmaz

Altmış üç pehlivanın yayını yastın
 Askere bend eyleyip suyunu kesdin
 Ezelden var idi Ali'ye kastın
 Vallahi Yezit derdine derman bulunmaz bulunmaz

On iki imamların başını süngüye taktın
 El ele verdin de horalar taptın
 Çılgılar tuttun düğünler ettin
 Vallahi Yezit derdine derman bulunmaz bulunmaz

On dört bacıların etini kıydın
 Bindirdin deveye Şam'a gönderdin
 Şehribanın libaslarını sen soydun
 Vallahi Yezit derdine derman bulunmaz bulunmaz

Ezelden biliriz şımırın huyu
 Muaviye dayısı Yezittir soyu
 İmamlara vermedi bir kupa suyu
 Vallahi Yezit derdine derman bulunmaz bulunmaz

Derviş Ali'm derki çok benim derdim
 Gel yüzlü şahımın dizarına erdim
 Sene bin üç yüz de şahımı gördüm
 Vallahi Yezit derdine derman bulunmaz bulunmaz (K.K.11)

4) Yarelerin bende İmam Hüseyin

Çıkıp dört köşeyi seyran eyleyen
 Yarelerin bende İmam Hüseyin
 Hak için canını kurban eyleyen
 Yarelerin bende İmam Hüseyin

Müminlerin bade sunar elinde
 Ölsem gerek arzum kaldı yolunda
 Şehit düştün Kerbala'nın çölünde
 Yarelerin bende İmam Hüseyin

Müminlerin gülbengini çekiyor
 Aşk ateşi bu sinemi yakıyor
 Daha kanın ılgıt ılgıt akıyor
 Yarelerin bende İmam Hüseyin

Kalbimin aynası gönlüm yazısı
 El aman dergâhtan yâd etme bizi
 Her dem baş ver gerçekler sözü
 Yarelerin bende İmam Hüseyin

Hak ela şanında okunur ayet
 Lâ nazusın Kûl hûvallahu ehad
 Cümlemizi mahrum etme ta ebed
 Yarelerin bende İmam Hüseyin

Hakikat evinde gizli sır olan
 Daim müminlere destigir olan
 Sensiz bir dünyayı neylesin Burhan
 Yarelerin bende İmam Hüseyin (K.K.23)

5)

Deli gönül çok açılıp şad olma
 Kerbela da Şah Hüseyin'e baksana
 Nefsine uyupta kahkaha gülme
 Ehlibeyt yastadır gana baksana

Yezit kast eyledi vermedi suyu
 Orada tutuldu kasımın soyu
 Sakine ağlıyor ne murat diyor
 Fatma'nın kınasına baksana

Ümmü Gülsüm Zeynep hep yasta âlem
 Alemder Abbas'ın kolları kale
 Takdiri ezelden böyleydi ilham
 Fırat suyu kan ağlıyor baksana

Ümmü Gülsüm Zeynep çekerler tesip
 Kerbela çölleri imama nasip
 Siması peygamber cemali Yusuf
 Ali ekberin Leylasına baksana

Esiri güç eyle bu dünya cefa
 Bunca şehitler sürmedi sefa
 Ağlar ehlibeyte ey necef şahı
 Harabede şehitler baksana (K.K.73)

6) Sana güvenirim İmam Hüseyin

Geliciden gel olunca bizlere
 Sana güvenirim İmam Hüseyin
 Armağansın nasıl varam yanına
 Sana güvenirim İmam Hüseyin

Felek tabancasın vurup yıkınca
 Gözümün gövheri yere dökünce
 Can toplanıp göbeğime çıkınca
 Sana güvenirim İmam Hüseyin

Yakamı yırtıpda bağrım açınca
 Fırkatınan kefenimi biçince
 Can toplanıp kafesinden uçunca
 Sana güvenirim İmam Hüseyin

İlitip de musallaya koyunca
 Sorucular komşu hakkın sorunca
 Kıl köprünün yamacına varınca
 Sana güvenirim İmam Hüseyin

Derviş âlim çok yalvardı pirime
 İnşallah uğratmaz sırat yoluna
 Mühmin kulları gelir nur cemaline
 Sana güvenirim İmam Hüseyin (K.K.11)

7) Mersiye

Gelin kardeşlerim seyran edelim
 Hazreti Zeynep'in göçü geliyor
 Keselim ciğeri püryan edelim
 Cenabı Zeynep'in göçü geliyor

Ali ekber okur sabah ezanı
 Abbasım orduya verdi düzeni
 Ne söyleyem tevhi böyle yazanı
 İmam Hüseyin'in göçü geliyor

Bir Muharrem günü kurdu çadırı
 Böyle midir Muhammet'in hatırı
 Lanetler şahıma çaldı şadırı
 Şah Hüseyin'in göçü geliyor

On Muharrem günü yandı kınası
 Cenabı Şehriban onun anası
 Cümle şaha yana canlar sinesi
 Mazlum Hüseyin'in göçü geliyor

Al kana bulandı Kerbela düzü
 Cenabı Gülsüm'ün yanıyor özü
 Orada kılındı halka namazı
 Hazreti Hüseyin'in göçü geliyor

Çadır kurduk Kerbala'nın düzüne
 Kına yaktık Fadime'nin saçına
 Acep masum yavruların suçu ne
 Cenabı Zeynep'in göçü geliyor

Sıtkı Zeynep anam yandı ha yandı
 Hep analar kara giydi büründü
 Bir ay tam çöl üstünde yürüdü
 Hazreti Zeynep'im göçü eyor

Sıtkı Zeynep çekti gamı ele mi
 Ümmü Gülsüm'e verdiler ele mi
 Abbasımın iki kolu kale mi
 İmam Hüseyin'in göçü geliyor

Sakine yavrumun boynu büküldü
 Fadime anaya duvak vuruldu
 Yirmi dört bacıda böyle derildi
 Mazlum Hüseyin'im göçü geliyor

Bin dört yüz senedir yaram kanıyor
 Şah Hüseyin'im çadırları yanıyor
 On dört masum u pak çöl üstünde dönüyor
 Şah Hüseyin'im göçü geliyor

Çadırın içinden gelmez çıkasım
 Şu yola dünyaya yoktur bakasım
 Al kana belendi cenabı Kasım
 Cenabı Zeynep'in göçü geliyor

Kurban olam Şah Hüseyin diyene
 Gece gündüz erkânına uyana
 Hazin hazin gelir Küfe'den yana
 Hazreti Zeynep'in göçü geliyor

Yetmiş İki server yan yana yatar
 Leyla'nın duvağı al kana batar
 Şah Hüseyin'i seven gözden yaş döker
 İmam Hüseyin'in göçü geliyor

Lanetler şahıma nasıl kıydılar
 Yirmi dört bacıyı bile soydular
 Evliya enbiya giyam durdular
 Mazlum Hüseyin'm göçü geliyor

Bir selam yollasam gül yüzlü dostu
 Zeynel Abidin'im çok ağır hasta
 Kollarında zincir binbir nefeste
 Şah Hüseyin'im göçü geliyor

El aman iki cihanda
 Yoksul derviş aman ha âmânda
 Ayırma bizleri ulu divanda
 İmam Hüseyin'im göçü geliyor (K.K.10)

8)İmam Hüseyin'in kanı nice oldu

Gidi Yezit nice geçtin elime
 İmam Hüseyin'in kanı nice oldu
 Kastettiler ellerini kesmeye
 İmam Hüseyin'in kanı nice oldu
 Mazlum Hüseyin'in kanı nice oldu

Kimler kıydı lamukanını canına
 Onlar kıydı on iki imamlar kanına
 Gidi yüzü kara nasıl geldin cihana
 Mazlum Hüseyin'in kanı nice oldu

Damarında kıydı lamukanını canına
 İnsi cinsi ferishtahlar ağladı
 Gökte melek yerde insan ağladı
 İmam Hüseyin'in kanı nice oldu
 Mazlum Hüseyin'in kanı nice oldu

Geyikler emzirdi eller sağmadı
 Kırk güb kurak gitti yağmur yağmada
 Ay tutuldu güneş nebi doğmadı
 Mazlum Hüseyin'in kanı nice oldu

Al cübbeler giyip haralar teptiler
 Kellesini top edipte attılar
 İmamların nesline garaz ettiler
 İmam Hüseyin'in kanı nice oldu
 Mazlum Hüseyin'in kanı nice oldu

Kul Hüseyin'im gül benzim soldu
 Görülmez davalar mahşere kaldı
 Hatice ninesi kanlı gömleğini aldı
 İmam Hüseyin'in kanı nice oldu

Mazlum Hüseyin'in kanı nice oldu (K.K.9) Bir başka varyantı için bkz.
(Erbay, 2007: 281-282)

9)

Gökten nida ile indi Fadime Ana'ya dört melek

Yalvardı yakardı geçmedi dilek

Oğulcuğum derdim gayet çok büyük

Yavrularım der der ağlar Fadime Ana

Kuzularım der der ağlar Fadime Ana

Hasan ile Hüseyin şu dünyada hiç gülmedi

Fadime Ananın çektiği derdi Ali'm görmedi

Yedi sene cennet bağı üzüm vermedi

Yavrularım der der ağlar Fadime Ana

Kuzularım der der ağlar Fadime Ana

Kırk yıl evvel gördüm canım onun düşünüy

Gözünden akıttı kanlı yaşını

İzin vermedi kesmedi şu naletin bıçak başını

Yavrularım der der ağlar Fadime Ana

Kuzularım der der ağlar Fadime Ana

Hasan ile Hüseyin şu dünyanın çiçeği

Muhammet Ali'nin nazlı küçük çocuğu

İzin verdi kesti şu naletin bıçağı başını

Yavrularım der der ağlar Fadime Ana

Kuzularım der der ağlar Fadime Ana

Hasan ile Hüseyin cenneti alada okuyup yazar

Gidi Mervan yezit canından bezer

Kerbela gencik olmuş meşin sürüyüp gezer

Yavrularım der der ağlar Fadime Ana

Kuzularım der der ağlar Fadime Ana

Hasan ile Hüseyin'in türbesine melekler konar
 Açlar doyunur susuzlar kanar
 Yüreğime bir ot düştü tutuşup yanar
 Yavrularım der der ağlar Fadime Ana
 Kuzularım der der ağlar Fadime Ana

Gidi yezit nişanını almağa gelmiş
 Cebrail vurmuş gürbüzün tepesin delmiş
 Sıfatı değişmiş ol ite dönmüş
 Yavrularım der der ağlar Fadime Ana
 Kuzularım der der ağlar Fadime Ana (K.K.18)

10)Matem diye

Giydim aşkın gömleğini
 Atamıyorum kefen diye
 Yandım ama susuzluktan
 İçemiyorum matem diye

Gönlüme dolmuş bir hüznün
 Ağlar bu ayda iki gözüm
 Yastığa koyamam yüzüm
 Yatamıyorum matem diye

Bu ayda giymem elbise
 Geldi şahın yası bize
 Lanet olsun Yezit siz
 Gelemiyom matem diye

Aynaya bakmıyor yüzüm
 Kan ağlıyor iki gözüm
 Yastığa koyamam yüzüm
 Yatamiyom matem diyo

Yezitler nehri bekler
 Susuz yandı Ali Asker
 Torununu şehit etmişler
 Dedesi ağlar matem diye

Namazda niyazda bizim
 Yezitler vermedi şaha izin
 Sen Ali'nin düşmanı mısın?
 Ali'de ağlar matem diye

Zehra hep şahımı andı
 Yetmiş iki şehit susuz kaldı
 Ağlıyorum matem diye(K.K.11)

11)

Gitti Lokman gitti yoktur Eflatun
 Vurdu sineme yara dayandı
 Nice ben çekeyim derdi mihneti
 Vardı gam gasavet sere dayandı

Tirkeniş yarayı çok çekti Eyyüp
 Dökülen kurtları eynine koyup
 Cümleyi yaratan serdarü'l Eyyüp
 El aman ümidim pire dayandı

Çoktan beri terk eyledim sılayı
 Hak bana çektirdi cevr ü cefayı
 Çok kere düşündüm yoktur kolayı
 Yürümez işlerim zora dayandı

Şu yalan dünyayı gÂdem basalı
 Aradım yok imiş derdin misali
 Ah çeker ağlarım Mansur misali
 Attılar urganım dara dayandı

Topraktan halk oldu insanın cemi
 Yalan dünya için çekeriz gamı
 Manalık attılar Halil İbrahim'i
 Kanıyor vücudum nara dayandı

Şükrü bir aşk ile gezdi dünyayı
 Arif olan alsın bundan manayı
 Levhi Mahfuz böyle çalmış kalemi

Bilemem tecellim nereye dayandı (K.K.13) Başka bir varyantı için bkz. (Savaş, 2011: 94-95)

12)İmam Hüseyin

Gündüz hayalimde gece düşümde
 Gel dinim imanım imam Hüseyin
 Yılın on iki ay sabah seherinde
 Her dertlere derman İmam Hüseyin

Dividim var kalem tutmam elimde
 Hakkın kelamın okurum dilimde
 Muhammedi'in sancağının dibinde
 Salınırda mazlum İmam Hüseyin

Aşk kitabın Hüda bana gönderdi
 Gökten Cebrail de yere indirdi
 Yezitleri cehenneme gönderdi
 Alınsın hayfiniz İmam Hüseyin

Hatice rehberi divanda bir yar
 Fatma Ana ağlar hem saçını yolar
 Hakka terazi olmuş mizan kurar
 Şehit donu giyen İmam Hüseyin

Pir Sultan ne güzel bulmuş yerini
 Ben pirime kurban verdim serimi
 Muaviye oğlu mülcem soyunu
 Sürülsün dergahdan der İmam Hüseyin (K.K.10)

13)İmam Hüseyin

Gündüz hayalimde gece düşümde
 Gel dinim imanım imam Hüseyin
 Yılın on iki ay sabah seherinde
 Her dertlere derman İmam Hüseyin

Dividim var kalem tutmam elimde
 Hakkın kelamın okurum dilimde
 Muhammedi'in sancağının dibinde
 Salınırda mazlum İmam Hüseyin

Aşk kitabın Hüda bana gönderdi
 Gökten Cebrail de yere indirdi
 Yezitleri cehenneme gönderdi
 Alınsın hayfiniz İmam Hüseyin

Hatice rehberi divanda bir yar
 Fatma Ana ağlar hem saçını yolar
 Hakka terazi olmuş mizan kurar
 Şehit donu giyen İmam Hüseyin

Pir Sultan ne güzel bulmuş yerini
 Ben pirime kurban verdim serimi
 Muaviye oğlu mülcem soyunu
 Sürülsün dergahdan der İmam Hüseyin (K.K.10)

14)

Hasan'la Hüseyin'e inen zulümler
Gökte melek yerde insan ağladı
Şu sultana su vermeyen zalimler
Gökte melek yerde insan ağladı

Leşkerlerin almış gelir üstüne
Böyle molur Muhammed'in nesline
Yezitler gast etti imam nesline
Gökte melek yerde insan ağladı

Başın kesip orta yere koydular
Gül yüzünü al kanıyla yudular
Ah Hasan'ım Vah Hüseyin'im dediler
Gökte melek yerde insan ağladı

Şu Yezitler bize neler ettiler
Kerbela çölünde kanın döktüler
Muharrem ayında şehit ettiler
Gökte melek yerde insan ağladı

Muhammed Ali'yle Fatmana geldi
Senin ellerini kim kesti dedi
Hüseyin'in göğsünden bir avaz geldi
Gökte melek yerde insan ağladı

Benim ellerimi deveci kesti
Aradılar deveciyi buldular
Lanet olsun yüz bin kere dediler
Gökte melek yerde insan ağladı

Şu Yezitler bize neler ettiler
 Kerbela çölünde kanın döktüler
 Muharrem ayında şehit ettiler
 Gökte melek yerde insan ağladı

Muhammed Ali'yle Fatmana geldi
 Senin ellerini kim kesti dedi
 Hüseyin'in göğsünden bir avaz geldi
 Gökte melek yerde insan ağladı

Benim ellerimi deveci kesti
 Aradılar deveciyi buldular
 Lanet olsun yüz bin kere dediler
 Gökte melek yerde insan ağladı

Ne zor imiş zalimlerin zulumu
 Gözsüz koydu bilmez kendi halini
 Ayla gün bağladı anın yolunu
 Gökte melek yerde insan ağladı

Yine ıssız kaldı Kerbela düzü
 Anda şehit oldu on yedi kuzu
 Şah Hatayı'n böyle söyledi sözü
 Gökte melek yerde insan ağladı (K.K.13)

15)Mersiye

Hasan Hüseyin'im kanlı gömleğin
 Almış da ağlıyor Fadime anam
 Gözlerinden akan kanlı yaşlar
 Silip de ağlıyor Fadime anam

Kanlı Yezit ana vermedi aman
 Bağrını yakarak gezindi bir zaman
 Kerbela üstüne kara bir duman
 Çökmüşde ağlıyor Fadime anam

Başını yaslamış İmam Ali'ye
 Derdini döküyor gerçek Veli'ye
 Kerbela'dan aldın mı diye
 Sorup da ağlıyor Fadime Ana

Ah çekip ağlar da yüzüne bakar
 Yüreği yaralı ciğeri dağlar
 Kerbelâ yolunun üstüne bir mekân
 Kurmuşta ağlıyor Fadime anam

Ali Sefa'm haktan tutmul elini
 Değişmem Dünya'ya bir tek terini
 Zalim mülcem kanadını kolunu
 Kırmış da ağlıyor Fadime anam (K.K.2)

16) Mersiye

Hüseyin'im yatar bir ulu çınar
 Yüzüne gözüne sinekler konar
 Açlar doyunur susuzlar kanar
 Ah Hüseyin Şah Hüseyin elveda

Kerbelâ çölünde koçlar meliyor
 Koçların meleyişi bağrımı deliyor
 Ali kanların ılgıt ılgıt akıyor
 Ah Hüseyin Şah Hüseyin elveda

Hüeyin'im dedikçe yüreğim yanar
 Gökten düştüğü yerlere nurlar inesi
 Usuldan usuldan yareler kanar
 Ah Hüseyin Şah Hüseyin elveda

Yezitler yarıştı saçından asmaya
 Ah medeim kalmadı gayri susmaya
 Yemin ettim kırk münafık kesmeye
 Ah Hüseyin Şah Hüseyin elveda

Ali'mde durmuş gökyüzünden bakıyor
 Gözlerinden kanlı yaşlar akıyor
 Melekler başına güller takıyor
 Ah Hüseyin Şah Hüseyin elveda

Ahsumlar yola bakar ağlaşır
 Canlar ciğerini yakar ağlaşır
 Melekler kanlı yaş döker ağlaşır
 Ah Hüseyin Şah Hüseyin elveda

Tutuştı yüreğim özüm kalmadı
 Tükendi dilimde sözüm kalmadı
 Hüseyin'im kanlar içinde nazım kalmadı
 Ah Hüseyin Şah Hüseyin elveda (K.K.9)

17)Kerbela

Kerbela çölünden bir koyun geldi
 Kuzum diye meleyüben ağladı
 Koyunun sadası bağrımı deldi
 Yürekteki yaralarım dağladı

Koyun yere koydu nazlı dizlerin
 Dinleyelim şeker gibi sözlerin
 Kibleye döndürülmüş kova gözlerin
 Koyun sesi yüreğim dağladı

Muhammed koyunun aslını sordu
 Koyun dara geçip hoş zarı kıldı
 Kuzu kurban olmaz ya niçin oldu
 Fatma Ana'nın gözyaşları çağladı

Koyun eydür benim kuzum aldık
 Beni hasret ateşine saldılar
 Cebrail Mikail bile geldiler
 Selman imamların belin bağladı

Muhammed koyunun aslını aradı
 Kuzum dedi koyun ayak diredi
 Naci derler bir guruhtur türedi
 Zülfikar kınından çıktı zağladı

Koyun eydür kuzum hasların hası
 Nuh felekten öle gelirdi sesi
 Yarın mahşer günü kılam davası
 Deyince Muhammed Ali ağladı (K.K.23)

18)Şah Hüseyin'im

Kerbela'da delik taşlar
 Kur'an da okur kesik başlar
 Secde eder de dağlar taşlar
 Al kana bulanmış Şah Hüseyin'im

Kerbelanın da ırmakları
 Kalem de tutar parmakları
 Fatma Ananın da evlatları
 Ali kana bulanmış Şah Hüseyin'im

Bir su verin masum cana
 Yezit de içti kana kana
 Fatma anamda yana yana
 Alkana bulanmış Şah Hüseyin'im (K.K.11)

19)Kerbelâ Mersiyesi

Kervanımız Kerbela'ya yürüdü
 Seksen üç şuheda bile var idi
 Susuzluktan dudakları kurudu
 Ağla gözlerim ağla bu matem ayı

Şah İmam Hüseyin meydana çıktı
 Gatet şimir melun kılıcın çekti
 Abbas sancağını toprağa dikti
 Ağla gözlerim ağla bu matem ayı

Bağladı yezitler suyun yolunu
 Kestiler Abbas'ın iki kolunu
 Ehlibeytin soldurdular gülünü
 Ağla gözlerim ağla bu matem ayı

Alkana belendi ol paki nesil
 Feryada başladı evladı resül
 Bu ayda böyledir bizlere usul
 Ağla gözlerim ağla bu matem ayı

Şehit oldu cümle ashap kalmadı
 Çok bekledim imam Ali gelmedi
 Ehlibeyti sayan asla kalmadı
 Ağla gözlerim ağla bu matem ayı

Başı duvaklıdır gül yüzlü Leyla
 Yaktın ciğerimi cenabı Mevlâ
 Kul Eyüb'ün halini birde sen söyle

Ağla gözlerim ağla bu matem ayı (K.K.8) Başka bir varyantı için bkz. (Çanlı, 2007: 60-61)

20) Mersiye

Kerbelâ'ya uruyalım
 Datlı candan dolanalım
 Ah edelim ağlayalım
 Ah Hüseyin vah Hüseyin elâ gözlü Şâh Hüseyin

Kerbelâ'nın yolu yokuş
 Kâfir çıkar ıkış ıkış
 Elinde yalabık kılıç
 Ah Hüseyin vah Hüseyin elâ gözlü Şâh Hüseyin

Kerbela'nın ırmakları
 Kalem dutar parmakları
 Fatıma ananın evlatları
 Ah Hüseyin vah Hüseyin elâ gözlü Şâh Hüseyin

Abanın ayağı süslü
 Başından yeşili uçyu
 Kerbelâ'da şehit düştü
 Ah Hüseyin vah Hüseyin elâ gözlü Şâh Hüseyin

Kerbelâ' da kızgın taşlar
 Kurân okur kesik başlar
 Şehit düştü hep gardaşlar
 Ah Hüseyin vah Hüseyin elâ gözlü Şâh Hüseyin

Muhammeddir Dedeleri
 Şâh-ı merdân babaları
 Fatıma ananın evlatları
 Ah Hüseyin vah Hüseyin elâ gözlü Şâh Hüseyin

Kerbelâ da çağ içinde
 Nurdan balkıdan saçında
 Şehitler alkan içinde
 Ah Hüseyin vah Hüseyin elâ gözlü Şâh Hüseyin

Fatma anam cihâna bakar
 Ellerini koynuna sokar
 Yaş yerine kanlar akar
 Ah Hüseyin vah Hüseyin elâ gözlü Şâh Hüseyin

Derviş Yunus söyler bunu
 Susuzluktan titrer teni
 Yarın mahşerde alır âhını

Ah Hüseyin vah Hüseyin elâ gözlü Şâh Hüseyin (K.K.5) Başka varyantları için
 bkz. (Domaç, 2013: 53-54)

21)

Kerbela'nın yazıları
 Şehit olmuş gazileri
 Fatma ana kuzuları
 Hasan ile Hüseyin'dir

Kerbela'ya bakan taşlar
 Bak gözümde akan yaşlar
 Kuran okur kesik başlar
 Hasan ile Hüseyin'dir

Kerbela'da uyuyanlar
 Al kanlara boyananlar
 Çölde su diye yananlar
 Hasan ile Hüseyin'dir

Murtaza'nın garipleri
 Muhammed'in arifleri
 İki cihan salihleri
 Hasan ile Hüseyin'dir

Kerbela'da hazin sesler
 İçime düştü ateşler
 Şehit düşen son kardeşler
 Hasan ile Hüseyin'dir

Semavatın gözbebeği
 Ehlibeytin kelebeği
 Müminlerin baş eteği
 Hasan ile Hüseyin'dir

Hatayi'nin aşkı yası
 Şehitler giydi libası
 Evliyaların sırdaşı

Hasan ile Hüseyin'dir (K.K.8)Başka varyantları için bkz. (Domaç, 2013: 55);
 (Savaş, 2011: 95-96)

22) Kırmızı Kербela'nın toprağı

Kırmızı mı Kербala'nın toprağı
 Nasip et yaradan görem ağlayam
 Yeşil midir ağacının yaprağı
 Varam da dibinde duram ağlayam

Zeyneb'im Fatma'nın karalı başı
 Gülsüm'ün durmadan akar gözyaşı
 Mazlum Hüseyin'in mezar taşı
 Yüzlerimi sürem sürem ağlayım

Hak'tan ola bu çilenin kolayı
 Mert isen kabul et binbir belayı
 Daha duymadın mı sen Kербela'yı
 Düşün Kербela'yı sabret vakkayı

Ekber'in Kasım'ın Askeri'nin yaşın
 Kestiler kolların celal Abbas'ın
 Perişan ettiler Ümmet'in hasın
 Yezitler'e lanet diyen ağlıyam

Pir Sultan'im buna can mı dayanır
 Bir dostum var kâh uyur kâh uyanır
 Şah Hüseyin'im al tonlara boyanır
 Düşün Kербela'yı sabret vakayı (K.K.1)

23)Kербela

Kudret derhin bu kalem
 Yazmış su diye su diye
 Şah Hüseyin Kербala'yı
 Gezmiş su diye su diye

Çekip ordusun gelince
 Şahım cemalim görünce
 Hür şehit meydana inince
 Girmiş su diye su diye

Zeynep Kasım kollarını
 Koklamadan güllerini
 Abbas iki kollarını
 Vermiş su diye su diye

Ali ekber masum çağında
 Kerbelanın sıcağında
 Babasının kucağında
 Ölmüş su diye su diye

Ferman böyleymiş haktan
 Yezit korkmadı Allah'tan
 Şah Hüseyin zülcenaftan
 Düşmüş su diye su diye

Muhammed'in torununa
 Fatıma'nın göz nuruna
 Zalim Yezit Hüseyin'imi
 Kesmiş su diye su diye

Lalet olsun emeviye
 Onun aslında muaviye
 İmam Zeyneli deveye
 Sarmış su diye su diye

Neler ettiler cesetlere
 Çiğnettin bütün atlara
 Başlarını mızraklara
 Takmış su diye su diye

Üryan püryan yanlarında
 Şam ve küfe yollarında
 Kerbela'nın çöllerinde
 Gezmiş su diye su diye

İsmail'im Nacileri
 Muhmin çeker acıları
 Yezit bizim bacıları
 Soymuş su diye su diye (K.K.11)

24) Muhammed Ali'ye verdi bir selam

Muhammed Ali'ye verdi bir selam
 Hüseyin anadan doğduğu zaman
 Boynunda hançerin yerini gördü
 Şah Hüseyin şehit olur bir zaman

Hüseyin'im şehit olur mu damın
 Cebrail getirdi şehadet kelim
 Hasan sarı giydi alı Hüseyin
 Şahadet gaftanı geldiği zaman

Maviye kabil eyledi köfne duvara
 Zekarına akrep vurdu bir yara
 Yezit doğdu ondan ol yüzü kara
 Maviye kırnağı aldığı zaman

Yezitlerin nesli zehirden acı
 Muhmünlerin nesli güruhu Naci
 Yezit ondan aldı hacı haracı
 Sol yezidin nevri döndüğü zaman

Muhammed Mustafa Dünya'dan göçtü
 Yezitlerin zulmü cihanı tuttu
 İmam Hüseyin'e hem buğuzluk etti
 Şehriban anayı aldığı zaman

Davet ettiler Kerbela'ya geldiler
 Yezid'in askerini konmuş gördüler
 Peygamber evlatları melül oldular
 Şişedeki toprak kan olduğu zaman

Yezitler mahsuma cefa ettiler
 Dinlerini Dünya'ya verip sattılar
 İmam Hüseyin'i şehit ettiler
 Hakkın fermanı geldiği zaman

Hüseyin'in kanı yere döküldü
 On dört masumu pak esir tutuldu
 Develer ikişer harkuş oldu
 Bacılar deveye bindiği zaman

Mühmin olan yaşını matemini tutar
 Şehitlerin hali derunum yakar
 Günahkâr Zeyneb'i mahşarda kurtar
 Yezit'ten intikam aldığı zaman (K.K.13)

25)

Muhammet Mustafa ey Şahı Merdan
 Aliyel Murtaza sana sığındım
 Hatice Fatıma Hasanı müşteba
 Hüseyin'ini kerbela sana sığındım

İmam Zeynel ile Muhammet Bakır
 Cennet bahçesinde bülbüller şakır
 Caferi sadığa erdik çok şükür
 Kazım Musa Rıza sana sığındım

Muhammet Takiye verdim selavat
 Aliyul Nakiden isterim imdat
 Hasanül askeri elaman mürvet
 Mehdi sahip riva sana sığındım

On dört masumu pak güruhu Naci
 On yedi kemerbest derdim ilacı
 Pirim hünkârım Hacı Bektaş serrim Haçı
 Hünkârı evliya sana sığındım

Verdi derviş senin kulun kurbanım
 Yarın ara satta ulu divanın
 Senin müminlere çoktur ihsanım
 Pirim sücah baba sana sığındım (K.K.24)

26) Mersiye

Oturmuş erenler yasını çeker
 İmam Hüseyin'in yasıdır diye
 Durmayıp akar şehitlerin kanı
 İmam Hüseyin'in yasıdır diye

Lanet olsun ol Yezit'in canına
 Yezit kıydı imamların kanına
 Kesti başını götürdü mervana
 İmam Hüseyin'in başıdır diye

Hak onarsın ol keşişin işini
 Keşiş görmüş idi onun düşünüy
 Yetmiş bin altın verdi aldı başını
 İmam Hüseyin'in başıdır diye

Ol güzel pirimden olmadı ferman
 Ali'nin duası dertlere derman
 Keşiş eyledi yedi oğlunu kurban
 İmam Hüseyin'in başıdır diye

Pir Sultan Abdal'ım ettiler cefa
 Umarım yezitler sermesin sefa
 Tıraş olmadı Muhammed Mustafa
 İmam Hüseyin'in başıdır diye (K.K.100)

27)

Öğünürse kara yerler öğünsün
 İki eline taşlar alıp dövünsün
 Siyah perçemin sesine düğülsün
 Nice yiğitler var kara yer sende

Üç gün oldu ben hanemden göçeli
 Ak kuzudan sürüyü seçeli
 Önü hâce dağlı yüzü peçeli
 Nice allı gelinler var kara yer sene

Çoşkun sular gibi çağlayıp akar
 Ot düştüğü yeri böylemi yakar
 Ananın sütü burnuna kokar
 Nice pak masumlar var kara yer sende

Beş gün oldu ben haneme geleli
 Aradım bulamadım Tanrı hileli
 Başı al veleli eli kınalı
 Nice kızlar var kara yer sende

Pir Sultan Abdal'im aklın şaşırmiş
 Aşkın deryasına boydan aşırmiş
 Büyütmüş beslemiş yavrusun uçurmuş
 Nice pirlere var kara yer sende (K.K.23)

28)Hüseyin'im diye

Sıyıldı indi atından
 Utanmazlar Muhammed'den
 Kerem gelmez ol yezitten
 Lanet olsun ol yezit

Sıyıldı indi meydana
 Boyandı al kırmızı kana
 Ağlar gezer Fadime ana
 Vah oğul Hüseyin'im diye

Kerbela'da delik taşlar
 Kur'an okur kesik başlar
 Hasan Hüseyin kardeşler
 Vah oğul Hüseyinim diye

Kerbela'nın çayı akmaz
 Dönüpte arkasına bakmaz
 Gidi yezit öğüt tutmaz
 Nalet olsun ol yezite

Kerbela'nın çayı içinde
 Mumlar yanar bur saçında
 Fadime ana kan içinde
 Vah oğul Hüseyin'im diye

Kerbela'nın çayı yoktur
 İçinde temreni aktur
 Gidi Yezid'in dini imanı yoktur
 Lanet olsun ol yezide

Fadime ana kapıdan bakar
 Durmaz saçını başını yalar
 Eyilmişste oğluna bakar
 Vah oğlum Hüseyinim diye

Fadime ana bunu söyler
 Durmaz iki gözü aglar
 Kerbela'da şehitler iniler
 Vah oğlum Hüseyin'im diye

Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im
 Bugün matem günü geldi
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im
 Senin derdin bağrım deldi
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im
 Ela gözlü şah Hüseyin'im

Kerbelanın önü yazı
 Yüreğimden çıkmaz sızı
 Yezitler mi kırdı sizi
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im
 Ela gözlü Şah Hüseyin'im

Bizimle gelenler gelsin
 Serini meydana koysun
 Hüseyin'imde şehit olsun
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im
 Ela gözlü şah Hüseyin'im

Eski deli poyraz esdi
 Kâfir mervan bizi basdı
 Hüseyin'imın başın kesdi
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im
 Ela gözlü şah Hüseyin'im

Kerbela'nın önü düzdür
 Geceler bize gündüzdür
 Şah Kerbela'da yalnızdır
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im
 Ela gözlü şah Hüseyin'im

Gökte yıldızlar paralandı
 Şehriban ana karalandı
 İmam Hüseyin'im yaralandı
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im
 Ela gözlü şah Hüseyin'im

İmam Hüseyin'im attan düştü
 Kâfir gelip kanın içti
 Atı Medine'ye kaçtı
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im
 Ela gözlü şah Hüseyin'im

Bir su verin masum cana
 Yezid içti kana kana
 Fatıma ana yana yana
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im
 Ela gözlü şah Hüseyin'im

Kerbela'da biter yonca Boyu uzun beli ince
 Şah Hatayi'nim katarınca
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im

Ela gözlü şah Hüseyin'im (K.K.8) Başka bir varyantı için bkz. (Nargöz, 2015: 136-138)

29)Mersiye

Tabib el vurma yarama
 Yaram Kerbela yarası
 Sarmaya melhem yarama
 Yaram Kerbela yarası

Bugün Muharrem'in onu
 Şeyitlerde İştî dolu
 Şay Hüseyin verdi canı
 Yaram Kerbela yarası

Ninova'nın savaşları
 Kana boyandı kaşları
 Dökelim kanlı yaşları
 Yaram Kerbela yarası

Gamı yasta'dır naciler
 Ağlayın gardaş bacılar
 Unutulmaz bu acılar
 Yaram Kerbela yarası

Kerbela kan ile doldu
Ehli-Beyit harab oldu

Bacilar Saçları Yoldu
Yaram Kerbela Yarası
Bacilar saçların yoldu
Yaram Kerbelâ yarası

Müminler giydi karalar
Arşa yükseldi naralar
Derman bulmaz bu yaralar
Yaram Kerbela yarası

Kimsesizim kime varam
Müminlere gülmek haram
Selmani kapanmaz yaram
Yaram Kerbela yarası (K.K.1)

30)Turnalar

Turnalar da katar katar olmuş uçuyor
Gözü yaşlı Kerbela Çölünden geçiyor
Hüseyin'in elinden abu Kevser içiyor
Akıllan benim deli turnam da akıllan
Uçun turnalar şahım Hüseyin'e doğru

Turnam Ali'me de vermiş güzel avazı
Allah'ım yazmış alnımıza güzel yazı
Canlarımız olsun birbirinden razı
Akıllan benim deli turnam da akıllan
Uçun turnalar şahım Hüseyin'e doğru

Turnam şahım Ali'min aşkıyla yanar
 Hüseyin'im içim ciğerleri kanıyor
 Muharrem ayında Kerbela'yı anıyor
 Akıllan benim deli turnam da akıllan
 Uçun turnalar şahım Hüseyin'e doğru

Turnalar geldiler de verdiler selamı
 Dedem bizlere söylüyor Hakk'ın selamını
 Yine özledim gurbette kalan sılamı
 Akıllan benim deli turnam da akıllan
 Uçun turnalar şahım Hüseyin'e doğru

Deli Battal'ım deliliklerin biter mi?
 Gül olmazsa bülbüller dalında öter mi?
 Bu aklın acaba sana da yeter mi?
 Akıllan benim deli turnam da akıllan
 Uçun turnalar şahım Hüseyin'e doğru (K.K.14)

31)Mersiye

Vardım baktım Kerbela'ya
 Hüseyin'im kan içinde
 Nice yıllar geçti hala
 Hüseyin'im kan içinde

Hür şehitler cenge girdi
 Kâfirleri yere serdi
 Hak yolunda canını verdi
 Hüseyin'im kan içinde

Kanlı çölde acı çokmuş
 Yezitlerde insaf yokmuş
 Ablasının kolları kopmuş
 Hüseyin'im kan içinde

Fatma mutlu olmamış
 Kasım murat olamamış
 Canlar huzur bulamamış
 Hüseyin'im kan içinde

Yezitlerde muhob yere
 Kıydılar Ali ekbere
 Akar kanlar olmuş dere
 Hüseyin'im kan içinde

Boynu bükük bir mahsun var
 Henüz üç yaşında kadar
 Susuz ölmüş Ali Asker
 Hüseyin'im kan içinde

Derviş Kemal çöl sıcakmış
 Ahı figan arşa çıkmış
 O serdarım başı kopmuş
 Hüseyin'im kan içinde (K.K.23)

32)Şah kullarına

Yine katarlanmış aşkın kervanı
 Çekip gidiyorum dost ellerine
 Erenler cemi olmuş pîr-ü civanı
 Kemberbest bağlamış hep bellerine

Doğru yola giden menzile yeter
 Birlik devranında muhabbet ister
 Cümlesi birlikte bir dilden öter
 Âşık oldum güzel hoş ellerine

Şah-ı merdan çerağları uyandı
 Dost elinden dolu içenler kandı
 Cemiyet bahçesi açtı donandı
 Gel bir nazar eyle Hak güllerine

Hak Muhammed Ali bir bina kurmuş
 Muhabbet nurunu kalbe doldurmuş
 Erenler sırrını bize bildirmiş
 Yol içinde gizli bir sır yollarında

Genç Abdal şaha dergâha vardım
 Bir niyaz eyledim, darına durdum
 Hidayet kapısını açılmış gördüm
 Neler ihsan eder şah kullarım (K.K.23)

33)Zulümler

Enel hak diyenlerin derisi yüzüldü
 Şaha gidelim diyen Sivas'ta asıldı
 Kerbela Çölünde yetmiş iki can kesildi
 Bütün zulümler de bizlere geldi canlar

Madımak'ta otuz yedi can da yakıldı
 Zeynel Abidin de zindanlara atıldı
 İmam Hasan'a da ağı zehirler katıldı
 Bütün zulümler de bizlere geldi canlar

Bir ölüp bin dirildik bu dünyaya geldik
 Kur'an emri eyledi ehlibeyti çok sevdik
 Nice zulümden sonra buralara geldik
 Bütün zulümler de bizlere geldi canlar

Deli battal'ım bu yola can feda olsun
Bizlere yapılanlar artık sona ersin
Gerçekler ehlibeytin yolunda bilinsin
Bütün zulümler de bizlere geldi (K.K.1)

ALTINCI BÖLÜM

KÜTAHYA'DA CEM TÖRENLERİNDE İCRA EDİLEN NEFES, DÜVAZ VE MERSİYELERİN PERFORMANS TEORİYE GÖRE İNCELENMESİ

Halkbiliminin sadece bir derleme uygulaması olmadığını bir gelenekten geldiğinin ve nakletme esasına dayandığını aktarmıştık. İzlediğimiz doğal ve doğal olmayan ortamda oluşturulan cemlerde, festival ve doğal hayatın içinde nefes, düvaz, mersiye performanslarını ayrıntılı inceledik. Cem törenlerinde Performans teori açısından incelemekle mükellef olduğumuz anlatan, dinleyen ve metin oldukça önemlidir. Bu unsurlar ayrı ayrı değerlendirilecektir. Araştırmamız Alan Dundes'in oluşturduğu araştırma yöntemi ve Ben Amos'un geliştirdiği üçlü araştırma yönteminden hareketle oluşturduğumuz inceleme yöntemiyle yapılacaktır.

Alan Dundes'in oluşturduğu araştırma yöntemi şu şekildedir:

- a) Metin (text)
- b) Sözel doku (texture)
- c) Sosyal çevre ve şartlar (context) (Dundes,1998b: 106-107).

Ben Amos'un araştırma yöntemi şu şekildedir:

- a) Kişisel boyut(anlatıcı/oyuncu)
- b) Sosyal boyut(dinleyici/izleyici)
- c) Söz boyutu(anlatılan) (Ben-Amos, 1977: 74-87).

Araştırma yöntemimiz

- a) Dinleyici, izleyici (sosyal boyut)
- b) İcracı (kişisel boyut)
- c) Metin (sözel boyut)
- d) Sosyal şartlar ve çevre (konteks)
- e) İçerik yönüyle Kütahya Alevi- Bektaşî nefes, düvaz ve mersiyelerinin incelenmesi
- f) Kütahya Alevi- Bektaşî nefes, düvaz ve mersiyelerinin halk bilimi açısından içeriği

6.1. DİNLEYİCİ, İZLEYİCİ (SOSYAL BOYUT)

Bir dinleyici kitlesinin icra sürecine işbirliği yaparak katılması iletişimsel beceri olarak performansın bütünleyici bir parçasını oluşturduğunu belirtmek uygun olacaktır (Oğuz, vd., 2015:268). Alevi- Bektaşî cem törenlerinde dinleyicinin pasif değil katılımcı olduğu sürecin her kısmında performansa katkı sağladığı söylenebilir.

Cem töreni birlikte yapılan bir ibadet şeklidir. Cemde bir oturtma düzeni vardır. Dedeler posta oturur. Yanında mürebbi, rehber varsa yanına dizilirler. On iki hizmet sahibi hizmetlerini görür. Dinleyiciler dedelerin karşısında toplu otururlar. Dinleyiciler cem töreninde sadece dinleyici olarak katılmazlar. Bazı ocaklarda deyişler toplu okunur aynı zamanda dinleyiciler semaha katılırlar. Dinleyiciler içinde cinsiyet ayrımı yoktur hatta kadınların olması zorunluluktur denilebilir. Dinleyicilerin musahipliği yaşatması daha uygun görülen bir davranıştır. Canlar belli bir olgunluğa geldiğinde ikrar vermek zorundadır. İkrar vermeyen kişiler cemlere alınmayabilir. İkrar veren canlar aileleriyle birlikte yılda, iki veya üç yılı geçmemek koşuluyla görgü ceminden geçmeleri gerekir yine bu görgüden geçmeyen canlar cemlere katılamazlar. Dinleyicilerin ikrarlı olması gerekmektedir. İkrarlı olmayan kişiler cem törenine katılamazlar ve dinleyici olamazlar. Dinleyiciler arasında bulunan On İki hizmet sahipleri cemin işleyişine göre dedenin huzuruna çıkıp görevlerini icra ederler. Yani cemde hem icracı hem de dinleyici olabilmektedirler.

Dinleyiciler, izleyiciler yazları genellikle tarım ve hayvancılık ile uğraştıklarından cem evini mühürlediklerini aktarmaktadırlar. Cemler ekseriyetle kış aylarında yapılır. İlk cem harman ile başlar. Dinleyiciler genellikle her perşembe cem evinde tören için toplanırlar. Süreç kış aylarında bu şekilde devam eder.

Dinleyiciler özellikle Kütahya ilinde başka bir yerleşim yerinde yaşayıp cem için başka bir yerleşim yerine gidiyor olabilir. Örnek verecek olursak Kütahya Sofça köyünde dedesi bulunan, hizmeti görülen bir alevi Eskişehir’de yaşıyor olabilir.

Yine canlardan lise ya da üniversite eğitimi nedeniyle şehir dışında olanların katılamaması cemlerdeki genç nüfusun azalmasına sebep olmaktadır. Yine de semah ekiplerinin kurulması Aleviler arasındaki ilişkiyi geliştirmekte gençlerin bu hizmeti sahiplenmesine vesile olmaktadır. Cemlerde nüfus daha çok 35-45 yaş üzerindedir.

Canlar tören sırasında sıklıkça *Allah eyvallah!*, *Allah Allah*, *hû* şeklinde performansa katılırlar. Toplu söylenen nefes, düvaz, mersiye, salâvat ve tekbirlere katılırlar. İkrar ceminde kendisine sorulan tarikatla ilgili sorulara cevap vermekle mükelleftir. Dardan indirme cemine meftunun tüm tanıdıkları katılır. Diğer ocaklardan dinleyiciler de bu törende katılım sağlarlar. “Ölünün kefilidir” söylemi ile meftunun eşiyle dostuyla helallik alınır. Borcu varsa ailesi bunu temin eder. Dinleyiciler miras hukukunun gerçekleşmesine şahit olurlar. Nevruz ceminde performans açık havada gerçekleşebilir. Katılımcılar bu günde baharın gelmesini kutlarken semahlar dönülür, nefesler söylenir.

Muharrem ayı Aleviler için kutsal bir aydır. Bu ay haram ay görüldüğü için derin bir inzivaya çekilirler. Muharrem cemleri de on iki gün boyunca oruç tutulur. Performans bu süreçte daha çok yas şeklinde devam etmektedir. Yapılan iftarlardan sonra cem başlamaktadır.

Kütahya ilinde her yıl ocaklar yönetiminde atalar kültürüne bağlı türbelerde anmalar yapılmaktadır. Bu anmalarda deyişler söylenip semahlar dönülmektedir. Türkiye'nin çeşitli yerlerinden canlar anmaya katılıp dinleyici fonksiyonunda yer almaktadır.

Dinleyicilerin cinsiyetleri: Dinleyicilerin arasında herhangi bir cinsiyet farkı yoktur. Kadınlara saçlı bacı, erkeklere taşlı bacı şeklinde benzetme yapılabilmektedir. Bayanların ceme girmesi mecburi bir uygulamadır. Hatta cemde bayanlar yoksa o cem yönetilmez. Musahiplik uygulaması aileler arası evlilik demektir. Kişi kendi ailesinden ve musahibinin ailesinden sorumludur.

Dinleyicilerin kıyafetleri: Dinleyicilerin kıyafeti gündelik hayatta giyilen sade, temiz, tarikat ibadetine uygun elbiselerdir.

İcraya etkileri: Dinleyicilerin enerji durumu, semahlarda ki heyecanı ya da durgunluğu performansı etkilemektedir. Yapılan dualarda aralardaki dinleyicilerin sıklıkça tekrarladıkları *Hû*, *Allah Allah*, *Allah eyvallah hû*, *Hû Allah dost*, *Allah eyvallah Hû dost* seslerindeki enerji dahi performansı etkilemektedir. Nevruz, hidrellez, harman bayramı cemi daha hareketli geçebilirken muharrem ayı cemleri daha ağır ve hüzünlü geçmektedir.

6.2. İCRACI (KİŞİSEL BOYUT)

Performans teorisinin inceleme alanına giren en önemli kişidir. Zakir cemi yönetebilecek tecrübeye sahip kişidir aynı zamanda ustalık derecesinde saz çalma ve nefes, düvaz, mersiye söyleme tecrübesi vardır. Zakir tiyatral ve sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle babadan oğula geçen bir hizmettir. Zakirler hizmetin devamı gereği süreklilik arz eden bir hizmettir. Performansın aynı dedelik gibi soydan geçip nesilden nesile aktarılabilirdiği görülmüştür.

Cemlerde performans her ne kadar zakir tarafından gerçekleşse de cemin yönetim görevi öncelikle dedeye aittir. Dededen sonra rehber ve mürebbi gelirken performansı gerçekleştiren hizmet dördüncü öncelik sırasına gelmektedir. Dede söylenen deyişlere direk katılabilirken yönetimi zakire de bırakabilir.

Performansı bazen tek bir kişi yerine getirirken bazı ocaklarda birden fazla zakir bulunmaktadır. Aynı zamanda çalınan aletler de çeşitlilik göstermektedir. Genellikle saz zakirlerin çalgı aleti olsa da zil, tef, kudüm, kemane, tambur, çöğür gibi çalgı aletleri de kullanılmaktadır. Kütahya ilinde tespit edilen 700 yıllık olduğu iddia edilen kudüm burada icra edilen performansın tarihi hakkında bizlere ipucu verebilir. Zakir, ozan, kamber, ozander, güvender gibi isimler almaktadırlar. Zakirler usta-çırak ilişkisi ile yetişirler (K.K.5).

İcra sadece zakir tarafından yapılabilmekle beraber dedeler, rehber, mürebbi gibi seçkin bir grupta da yapılabilir. Bazı bölgeler de ise nefes, düvaz ve mersiye ceme katılan tüm katılımcılar tarafından yüksek sesle toplu bir şekilde de yapılabilmektedir.

Performans teorisini incelemeleri metinleri sahadan elde edilmektedir. Yaptığımız çalışma da dinleyicinin ve icracının etkilerini tespit etmeye çalıştık. Biz de cemlere, anmalara katılarak ve doğal olmayan ortamlarda zakirlerin performanslarına şahit olarak metni, sözel doku, sosyal şartlar ve çevre açısından değerlendirme yaptık.

İcrada zaman: Nevruz cemi her yıl 28 Mart günü yapılmaktadır. Hıdrellez cemi ise 6 Mayıs tarihinde yapılmaktadır. Harman bayramı ayın-i cemi ise genellikle ağustos ya da eylül ayında yapılmaktadır. Ekim ayına kayabilen cemlere de rastlanmıştır Muharrem cemleri hicri takvim ile takip edildiğinden tarihi her yıl değişiklik

göstermektedir. İkrar, musahiplik, görgü cemleri ise yılın her döneminde yapılabilmektedir.

Zaman konusunda örneklendirme yapabileceğimiz birkaç anma şu şekildedir: 22 Mayıs 2016 tarihinde Kara Kuz Dede anma etkinliği Sobran köyünde yapılmıştır. 17 Temmuz 2016 tarihinde Çoban Baba'yı anma günü Soğukçeşme (Avdan) köyünde yapılmıştır. 2 Temmuz 2017 günü Seyyid Kemal Sultan anması döğer mevkinde yapılmıştır.

Kütahya İlinde Performansın sergilendiği mekânlar: Bu mekânlar cem evleri ve anmaların yapıldığı mekânlar olarak ayrılmaktadır. Her Alevi yerleşim merkezinde cem evi olarak kullanabilmekte olan en az bir mekân bulunmaktadır. Bunun dışında şu türbelerde anmalar yapılabilmektedir: Seyyid Ali Sultan Türbesi, Cemal/Kemal Sultan Türbesi, Hüseyin Gazi Türbesi, Pir Ahmet Beşir Efendi'nin Türbesi, Sarı İsmail Sultan Türbesi, Karadonlu Can Baba Türbe ve Makamları, Ali Dede Türbesi, Bal Dede Türbesi, Derviş Mehmet Türbesi, KaraKuz Türbesi, Demirli Tekke Türbesi, Akbaba Türbesi, Ali Baba Türbesi, Işık Ali Türbesi, Şeyh (Işık) Çakır Türbesi, Haksız Hasan Dede Türbesi, Hüseyin Dede Türbesi, Balım Hasan Türbesi, Türabi Dede Türbesi, Mahmut Dede Türbesi, Ilıca Dede Türbesi, Mehmet Dede Türbesi, Alacaatlı Baba (Alacaklı Baba) Türbesi, Kurt Baba Türbesi, Çoban Baba Türbesi, Al Dede Türbesi

İcracıların meslekleri: Tarım ve Hayvancılık icracıların temel mesleğidir. Günümüzde şehir merkezinde yaşayıp orada çalışan cemlerde görevini yerine getiren icracılar da vardır. Bu kimseler genellikle ticaret ya da sanayi kolundaki mesleklerde çalışmaktadır.

İcracıların Eğitim durumları: 1980 yılından önce doğanlar daha çok ilköğretim mezunudur. 1980-1990 arası doğanlarda ortaokul mezunu sayısı çokken 1990 sonrası doğanların en az lise mezunu olduğu gerçeği görülmektedir.

6.3. METİN (SÖZ BOYUTU)

Metin, tarihçiler için tarihi bir belgeyken müzikologlar için notaya alınmış bir müzik eseridir. Edebiyat üzerine çalışan akademisyen için ise metin edebi bir çalışmadır (Oguz, v.d, 2015: 272). Metin Halkbilimciler için her şey değildir ama ayrıntılı

incelenmesi gereken önemli bir şeydir. Metnin; sözeldoku ve sosyal çevre ve şartlara göre daha az değişkene sahip olduğu gerçekliği de önemsenmesi gereken bir durumdur.

Bir performans değerlendirilirken metin, sözel doku, sosyal çevre ve şartlar açısından incelenmesi gerekmektedir. Sadece metin merkezli araştırmalar ise halk bilimi araştırmaları için büyük bir sorun teşkil etmektedir.

Metin kaynağımızın büyük bir kısmını direk cemlerden doğal gözlem ve derleme yöntemleriyle elde edilmiştir. Derlediğimiz malzemenin bir kısmının Kütahya ilinde yapılmış yüksek lisans tezlerinde rastladığımız için kaynak gösterdik. Bir kısım nefesi ise Abdülbaki Gölpınarlı'nın Alevi- Bektaşî nefesleri adlı eseriyle karşılaştırılmıştır.

Kütahya Alevi- Bektaşî nefes, düvaz ve mersiyelerinin çoğunlukla koşma şeklini ve semai türünü çokça andıran 7'li, 8'li, 11'li hece ölçüsü ile oluşturduğunu gördük. Aruz vezni ile oluşturulmuş bir türe rastlamadık. Durakları ve hece sayıları bozuk kısımlara rastladık. Nefes, düvaz ve mersiyelerde ahenk ses tekrarlarıyla aliterasyon, asonans ile sağlandığını tespit ettik. Kafiye seslerin daha çok revî sesi ile kurulmuş yarım kafiye ile oluştuğunu, tam kafiye de zengin kafiyeyle daha çok kullanıldığı tespit ettik. Daha çok dörtlük ile söylenmekle birlikte üçlüklerle kurulan, beşliklerle kurulan, altılık ve yedilikler ile kurulan nefes, düvaz ve mersiyeler mevcuttur.

Cem törenlerinde ululardan nefes, düvaz, mersiye söyleme geleneği vardır. Nesimi, Yemini, Fuzuli, Pir Sultan Abdal, Virani, Kul Himmet, Hatayi (Şah İsmail) bu yedi ululardır. Ayrıca dedelerin, zakirlerin kendi oluşturmuş oldukları nefes, düvaz, mersiyeler de mevcuttur. Semah dönerken çalınan ezginin hep aynı olduğu söylenen nefeslerin ise değiştiği tespit edilmiştir.

Nefes, düvaz ve mersiyelerde sıkça kullanılan isimler: Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hz. Hasan, Zeynel Abidin, Hacı Bektaşî Veli, İmam Bakır, Cafer Sadık, Musa Kazım, İmam Ali Rıza, İmam Takî, İmam Takî, İmam Hasan'ül-Askerî, Mehdi, Selman Farisî, Muhammet bin Ebu Bekir, Malik Eşter bin Haris, Ammar Bin Yaser, Veysel Karanî, Ebu-zer Giffarî, Harrim bin Haris, Abdullah bin Yedi-Hazai, Abdullah bin Adiel, Abu el Hişam, Haris Şeyhani, Haşim bin Utbe, Muhammed bin Abu Hazika, Kamber

hazretleri, Said bin Kays, Abdullah bin Abbas, Murtefi bin Vezza. Ayrıca cemlerde sıkça deyişleri okunan yedi uluların isimleri mahlas olarak kullanılmaktadır

6.4. SOSYAL ŞARTLAR VE ÇEVRE (KONTEKS)

Alevi- Bektaşî nefes, düvaz, mersiyelerinin bağlam merkezli incelenmesi sosyal çevre ve şartlar ile mümkün kılınmaktadır. Bir nevi bağlamın açılımı sosyal çevre ve şartlardır. Cem törenlerinin, festivallerin ve ortamı dışında okunan nefes, düvaz ve mersiyeleri bu çerçevede incelenmiştir.

Öncelikle performansın en çok gerçekleştiği yer olan cem evinde bekçi ve gözcü adında iki adet güvenlik görevlisi bulunmaktadır. Bunların görevi Alevilik ve Bektaşîliğin gizli yaşandığı dönemden kalma önleyici güvenlik tedbirleridir. Performansın gerçekleştiği gün gözümüze çarpan ilk şey bu olmaktadır.

Cem başlamadan önce mutlaka kurban kesildiğini ve yemekler pişirdiğini görülmektedir. Günümüzde kurbanlar sabahdan kesilerek vakitten kazanılmaktadır. Yani cem törenleri oldukça uzun süren dini törenlerdir. Yemek yapma görevi sofracı, niyazcı, kurbanacı denen görevliye aittir.

Cem sadece dinsel nitelikli bir tören olmayıp aynı zamanda bu törenlerde cemaat arasında hukuksal sorunları çözüldüğü görülmüştür. Bu törenlerde sosyal bir birliktelik için sohbetler gerçekleştirilmektedir. Bu görevler aynı zamanda cemi yönetmekle yükümlü dede, rehber, mürebbinin görevlerindedir.

Cem evleri genellikle semah dönmeye uygun şekilde tasarlanmaya çalışılmış oval şekildedir. Bu haliyle mevlevihanelerle aynı özellikleri taşımaktadır. Cem evlerinin tabanında halılar ve yolluklar mevcuttur. Genellikle tüm cem evlerinde Hz. Ali'nin portesi, Hz. Ali'nin kılıcı; Zülfikar, Atatürk'ün portresi ve doldurulmuş geyik başları duvarda asılı bulunmaktadır. Semahı yönetme görevi meydancı, semahçı, pervane denen görevli tarafından yapılmaktadır. Temizlik görevi ise süpürgeci, ferraş denen görevli tarafından yapılmaktadır.

Cem töreni için cem evinin aydınlatması geçmişte çok önemliydi. Bunun için mum ve gaz lambası kullanılıyordu. Günümüzde aydınlatmak için bu nesnelere kullanılsa da gelenek olarak çerağ uyandırma yani gaz lambası ya da mum yakma görevi vardır. Bu görevi çerağcı denen görevli yerine getirmektedir. Eski Türk dininin

kültür özelliklerinden ateş kültünün günümüze yansımalarından olmasından dolayı önemlidir. Yakılan çerağ ortamın havasını değiştirmekte ortamı farklı bir havaya sokmaktadır.

Cem töreninde dolu, sakka denilen içecek dağıtılmaktadır. Bu içeceğin seksenli yıllara kadar rakı olarak dağıtıldığı gerçeği vardır. Aynı zamanda su, şerbet gibi içeceklerde günümüzde ve geçmişte dolu olarak kullanılmaktadır. Bu hizmetle görevli kişi sakkacıdır.

Şeriat abdesti olarak namaz abdesti anlaşılmaktadır. Alevi-Bektaşiler ise cem töreninde tarikat abdesti almaktadır. Bu abdest alınması sırasında su döküp leğen tutan kişi vardır. Bu görevlinin adı ibrikçidir. Canların tarikat abdestini almasından sorumludur.

Alevilik- Bektaşilik uzun yıllar sosyal şartlardan dolayı gizli tutulmuştur. Hangi mekânda hangi gün cem yapılacağı önceden bilinmemiştir. Cem törenin nerede, ne zaman yapılacağını “Peyik” denilen görevli duyurmaktadır.

6.5. İÇERİK YÖNÜYLE KÜTAHYA ALEVİ- BEKTAŞİ CEMLERİNİN İNCELENMESİ

İcranın gerçekleşmesi daha çok cemler vasıtası ile gerçekleşmektedir. Cemler ise içerik açısından yedi ana başlık olarak toplanmaktadır. Bunlar şunlardır:

- 1) Alevi-Bektaşiliğin kabul edilip tarikat yoluna girilen cem ikrar cemidir
- 2) Ailelerle birlikte bir ömür kardeş olma andı olan cem musahiplik cemidir.
- 3) Yılda, en fazla üç yılda bir girilen toplum karşısında helallik alma cemi görgü cemidir
- 4) Tarım ve hayvancılık ile yaşamını sürdüren kırsal kesimde harmanın yapılmasıyla birlikte cemlerin başlayacağını gösteren harman tavuğu ayin-i cemidir.
- 5) Baharın gelmesini müjdeleyen Nevruz cemidir.
- 6) Ölümün ardından cenaze sahiplerinin ölünün kefil olduğu törende cemaatten helallik alınması için yapılan ceme dardan indirme cemi olarak adlandırılır.

6.6. KÜTAHYA ALEVİ-BEKTAŞI NEFES, DÜVAZ, MERSİYELERİNİN HALKBİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Ele alınan konu ile ilgili bölümde befes yerine N kısaltması mersiye yerine M kısaltması düvaz yerine D. Kısaltması kullanılmıştır. Öncelikle metinde geçen sıra numarası daha sonra da ilgili bentler verilmiştir. 106. Nefes 6'ncı bent N.106/ 6 şeklinde kısaltılmıştır.

6.6.1. Hayatın geçiş dönemleri

6.6.1.1. Çocuk

Konu olarak çocuk konusu ele alındığında Kerbela'da şehit olan masumlar, on iki masum pak, on yedi kemerbest ele alınmaktadır. Herhangi bir çocuk oyunu, masal, tekerleme, bilmece, fıkra gibi türlere atıfta bulunan deyiş bulunmamaktadır N106/4, M3/4.

6.6.1.2. Evlenme

Kerbela meydanında Hz. Hasan'ın oğlu Kasım'ın Hz. Hüseyin'in kızı Fatıma ile evlenmesi hadisesi anlatılmaktadır. Bu hadisede Hz. Kasım'ın evlendikten sonra şehadete kavuşması deyişlere kaynaklık etmiştir N47/4, N57/3, N61/2, D3/ 4, 5, 6, M2/ 4, 5, 6 , M7/1, M27/2.

6.6.1.3. Ölüm

Mersiye ölüm konusunda yazılmış bir türdür. Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hz. Hasan, On iki masum pak, on yedi kemerbest başta olmak üzere alevi uluları üzerine yazılmış ölüm konulu deyişler mevcuttur. Alevi- Bektaşî deyişlerinde ölüm konusu sıkça işlenmiştir. Hz. Ali'nin, Hz. Hasan'ın, Hz. Hüseyin ve kerbela hadisesinin bunda oldukça önemli yeri vardır M1/10.

6.6.1.4. Dârdan indirme

Dardan indirme Alevi- Bektaşî inanışında yapılması zorunlu olan bir cenaze cemidir. Bu cemde meftunun ailesi içinde buldukları cemaatten helallik almakla

mükelleftir. Meftanın borcunu ödenmesi kalanlarla helalleşmesi esasına dayanır N.4/ 5, N.10/ 4, N.20/ 4, N.21/ 3, N.23/ 2, N.27/ 2, N.29/ 1, N.44/ 1, 2, 3, 4, N.77/ 5, N.87 /2, N.97/ 2, D.11/ 3, 7, D.16/ 4, 10, 12, D17/ 1,4, D.19/ 1, D.20/ 4, M.3/ 5, M.11/ 4, M.17/ 3.

6.6.1.5. Düşkünlük

N.16/ 2, N.68/ 4, D.15/ 2, D.68/ 4

6.6.2. Beslenme

6.6.2.1.Yiyecek

Lokma

Alevi-Bektaşî cemaatinde yenilen yemeğin adı lokma olarak adlandırılmaktadır. Bu lokma bazen bir ekmek kurusu olurken bazen de beraber yenilen bir ziyafet olabilmektedir N.2/ 2, N.4/ 4, N.20/ 4, N.28/ 3, N.31/ 4,5, N.49/ 3, N.50/ 3, N.60/ 1, N.61/ 6, N.66/ 3, N.80/ 5, N82/ 4, N.97/ 4, N.103/ 2, D.24/ 3.

Bal

N.31/ 1, N.34/ 1, 2 , 3, 4, 5, N.48/ 2, N.59/ 3, N.87/ 3, N.88/ 4

Süt

M.1/ 11, M.27/ 3

Elma

N.41/1, 2, 3, 4, N.87/3, N.108/3

Ayva

N.38/ 4

Şeker

N.17/ 2

Üzüm

N.9/ 6, N.43/ 5, M.9/ 5

6.6.2.2. İçecekler

Alevi- Bektaşî geleneğinde bade, dem, dolu, engür, ab-ı hayat, su gibi içecekler önemlidir. Âşıklık geleneğinde bade içme âdeti vardır bu yüzden zakirler arasında da badeli âşıklar olabilmektedir. Bu özellik deyişlerde yer almıştır. Cemlerde ise dem ve dolu içme âdeti vardır. Hz. Ali'nin kırklar meclisinde içtiği engür sıkça deyişlerde yer almaktadır. İnsanın sonsuz yaşamı bulmak için aradığı abı-ı hayat suyu da deyişlerde yer bulmuştur.

Bade

N.45/ 2, M.5/ 2

Dem

N.13/ 3, N.77/ 1, N.87/ 1, N.88/ 6, 7, N.101/ 1, N.107/ 7, D.1/ 6, D.4/ 4, D.8/ 5

Kahve

N.102/ 5

Engür

N.20/ 5, N.21/ 2, N.27/ 4, N.55/ 2, N.96/ 2

Ab-ı Hayat

D.3/ 1

Su

N.1/ 2, 4, N.2/ 1,3, N.19/ 2, 3, N.20/ 5, N.21/ 1, N.24/ 1, 2, N.27/ 3, N.28/ 2, N.35/ 4, N.54/ 4, N.55/ 4, N.62/ 5, N.90/ 3, N.96/ 2, N.99/ 3, N. 101/ 3, N. 106/ 1, 2, 3, 4, 5, D.3/ 7, D.8/ 6, M.1/ 11, M.2/ 7, M.3/ 6,9, M.5 /2,3, M.7/ 6, M.9/ 6, M.10/ 1, 5, 7, M.14/ 1, M.16/ 1, 4, 7, 8, 9, 10, M.18/ 3, M.19/ 1,3, M.20/ 9, M.21/ 3, M.23/ 1, 3, 4, 5, 6, M.27/ 3, M.28/ 15, M.31/ 6

6.6.2.3. Giyim, kuşam

Kefen deyişlerde sıkça kullanılan bir kuşam olarak ortaya çıkmıştır. Alevi- Bektaşî geleneğinde cem törenlerinde “bel bağlama” geleneği vardır. Cemlerde kimse kimsenin namusuna göz dikmez. Bu geleneğin Hacı Bektaş Veli'nin eline, beline, diline sahip ol düsturuyla alakalı olduğu söylenebilir. Bu yüzden kemer, kemerbest gibi

ifadeler deyişlerde fazlaca yer almaktadır. Düğün giyim, kuşamı olarak duvak sıkça kullanılmıştır.

Kefen

N.13 /1, N.24/ 2, N.6/ 3, N.10/ 1

Kemer-Kemberbest

N.5/ 8, N.46/ 2, N.55/ 3, N.62/ 2, N.109/ 1, N.25/ 4, N.32/ 1

Duvak

M.7/ 9, M.19/ 6

6.6.2.4. Hayvan adları

Türk edebiyatında metinlerde en çok geçen hayvan turna olarak kabul edilmektedir. Turnanın Hz. Ali olarak görülmesi ve Alevi- Bektaş geleneğinde sıklıkça kullanılması bunda etkili olmuştur denilebilir. Hz. Ali'nin kullanmış olduğu atı düldül birçok deyişte kendine yer bulmuştur. Hacı Bektaş Veli'nin güvercin donuna girmesi yine birçok deyişte kullanılmıştır.

Akrep

M.24/ 3

Aslan

N.24/ 1, 2, 3, 4, 5, N.31/ 2, N.40/ 4, N.75/ 1, M.1/ 2, M.2/ 8, M.3/ 8

Turna

N.30/ 6, N.31/ 4, N.64 /6, D.3/ 1, 2, M.2/1,2, M.30/ 1, 2, 3, 4, 5

Balık

N.5/ 2, N.16/ 3, N. 107/ 4, N.110/ 2

Bülbül

N.7/ 3, N. 21/ 1, N.33/ 2, N. 35/ 7, N. 42/ 2, N.45/ 4, N.63/5, N. 69/ 2, N.70/ 3, N.74/ 1, N.82/ 2, N. 87/ 1, N. 94/ 1, N.96/ 1, N. 100/ 2, N.101/ 2, N.111/ 3, D.1/ 3, D.21/ 7, M.30/ 5, M.23/ 4

Deve

M.30/ 5, M.23/4

Düldül

N.41/ 4

Güvercin

N.14/ 1, N.39/ 3, N.53/ 1

Karınca

N.98/ 2, D.4/ 3, D.5/ 14, D.9/ 3

Koyun- Kuzu

M.1/ 11, M.9/ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, M.17/ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, M.21/ 1, M.27/ 2

Yılan

N.85/ 4, N.95/ 5

SONUÇ

Türkler başta Gök tanrı inancı olmak üzere Budizm, Manihaizm gibi birçok dine mensup olmuşlardır. İslamiyeti kabul ettikten sonra dahi bu inanmaları tamamen bırakmamış, İslamiyet'e uyarlamışlardır. Yarı göçebe ve göçebe yaşayan Türkler, İslam dininin eğitimi kısmından yoksun kalmış, yollarına çıkan dervişlerden, mutasavvıflardan etkilenmiş, Alevilik bu şekilde gelişme göstermiştir.

Anadolu ve Rumeli'nin fethinde bu coğrafyanın Türkleşmesinde Türkmenler büyük rol oynamıştır. Şah İsmail'in Alevi nüfusu etkilemeye yönelik propagandaları Türkmenlerle devletin karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Bu olaylardan sonra Osmanlı döneminde Şeyhülislamın Alevileri din dışı unsur olarak gören fetvalar vermesi, Hacı Bektaşî Veli ile ilgili düşünceleri oluşan Balım Sultan ile teşkilatlanan Alevileri olumsuz yönde etkilemiştir. Şah İsmail'in propagandaları Ehlibeyt ve on iki imama bağlı inançlarının yerleşmesini sağlamıştır. On iki hizmet tamamen yerleşmiştir. Bu devirden sonra baskı altında kalan yerleşik hayata ve göçe zorlanan Türkmenler'in zaman zaman devlete yönelik isyan hareketleri olmuştur.

Köklerini Türkistan'daki inanç ve uygulamalardan alan Alevilik, daha çok kırsal kesimde yayılmıştır. Bektaşilik ise daha çok şehirlerde, kültürlü ve aydınlar etrafında yayılmıştır. Alevilik daha otantik ve bozulmamış bir durumdayken, Bektaşilik Arap ve Fars etkisinde kalmıştır. İşte bu nedenle Türkçe arı bir dil olma özelliğini kaybetmiştir.

Alevi-Bektaşî şairlerin gelişmesinde cemlerin büyük önemi vardır. Cemlerde usta şairlerin bilgi ve tecrübelerini öğrenerek hem kendilerini geliştirmişler hem de Alevi erkânını öğrenmişlerdir. Nefesler, düvazlar ve mersiyeler bu şairlerin sanatlarını oldukça olumlu etkilemiştir. Cemlerde söylenen nefeslerin içerik bakımından Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali sevgisi, tarikat bilgilerini mecazlı bir söyleyişle aktarılması bu türün özelliklerini ortaya koymuştur.

Alevilik-Bektaşilik Türkiye'de esaslı iki koldur. Bektaşilik Babağan kolundan Aleviler ise Dedegan kolundandır. Dede olmak için soydan gelme şartı vardır. Babağan soyunda ise bilgili olma şartı vardır. Kütahya'da Dedegan kolundan gelen dedeler hizmet görmektedir.

Kütahya şehri, Alevi- Bektaşî nüfusunun şehir nüfusunda önemli bir yer ettiği şehirlendendir. İl ve ilçe merkezlerine bağlı 28 köyde ve 10 Ocak merkezinde yaptığımız alan çalışmalarında nefes, düvaz ve mersiye olarak oldukça zengin bir materyal derledik. Elde ettiğimiz metni doğal ortamında sözel doku, sosyal çevre ve şartlar durumuna göre inceledik. Daha önce yapılan folklor çalışmalarının birçoğunun metin merkezli oluşu bizim çalışmamızın sadece metin değil, bağlam ve doku açısından da değerlendirmesi ayırt edici özelliği olmuştur.

Alevilik, Bektaşîliğin tarihsel süreçte incelenmesi Aleviliğe ait temel kavramlar ile Kütahya Aleviliğinin bağlı ocaklar belirtilmiş, Alevi nüfusun bulunduğu yerleşim merkezleri tespit edilmiş ve türbeler çerçevesinde oluşan Alevi inanç merkezleri ortaya koyulmuştur. Cemler, cemlerin yapıları ve cemlerde verilen hizmetler ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Nefes, düvaz ve mersiyeler açıklanmış ve metinler dâhil edilmiştir. Nefesler 7'li, 8'li ve 11'li hece ölçüsüyle ve dörtlükler halinde düzenlenmiş olduğu görülmüştür. Alevi-Bektaşî kültürünün inancı, adab ve erkânı bu şiirlerde incelenmiş ve kutsaliyet kazanmıştır. Cemlerde Sultan Abdal, Kul Himmet, Yeminî, Viranî, Teslim Abdal, Nesimî ve Kul Himmet Üstadım gibi şairlerin nefeslerinin okunması gelenek haline gelmiştir. Ayrıca Zakirlerin usta malı söyleme ve kendi yazdıkları nefesleri cemlerde okudukları da görülmüştür.

Alevî-Bektaşî şairlerin on iki imamın ad ve özelliklerine, bazen de 'hâl tercemelerine ve menkıbelerine' temas eden bu tür manzumelere verilen addır. İçinde on iki imamın adı geçen veya onlara 'övgü' için yazılan bu şiirlere 'Düvâzdeh İmam' denir. Daha sonraları bu terime Düvaz denilmiştir

Mersiye, bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntüyü ifade etmek amacıyla yazılan şiirlerdir Mersiyeler; İslâm öncesinde "sagu", halk edebiyatında da "ağıt" olarak adlandırılmıştır. Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatında, din ve tarikat ulularının vefat etmesi üzerine hatıralarına binaen yazılan şiirlere de bu ad verilir. Bahsettiğimiz mersiye milli veznimiz hece ölçüsü ile söylenmiş ağıtlardır. Divan edebiyatında kullanılan aruz vezni ile oluşturulmuş mersiye ile karıştırmamak gerekir.

Performans Teorinin oluşumu, Alan Dundes'in Üçlü bir Araştırma yöntemi olan metin, sözeldoku ve bağlam konularında ve Ben Amos'un geliştirdiği üçlü

araştırma yöntemi olan kişisel boyut, sosyal boyut ve söz boyutu olarak inceledik. Performans Teorinin oluşumuna giden yolu izledik ve Performans teori tahlil yöntemi konusuna açıklık getirdik.

Performans Teoride dinleyicinin icraya etkisi cemin yapısına göre değiştiğini ocak merkezinin ve ortamın icrayı gerçekleştirecek kişiye doğrudan etki yaptığını okunan nefes, düvaz ve mersiyelerin ortama göre şekillendiğini söyleyebiliriz.

Cemlerde icra, zakir tarafından gerçekleşse de dedenin performansı cemi direk etkilediği söylenebilir. Cemlerin yönetimi dedeye aittir bu yüzden bir icracı da dedenin kendisidir. Dede tarafından okunan dualar ve on iki hizmet görevlisinin her birinin hizmetleri sonrası icra tekrar başlar. İcra süreklilik arz eder. İcra bağılama, zil, tef, kudüm, kemane, tambur, çöğür gibi müzik aletleri ile icrayı gerçekleştirmektedir. İcra bazen bir kişi iken bazen de birden fazla kişi olabilmektedir.

Kütahya Alevi- Bektaşî deyişlerini incelediğimizde kafiyeli seslerini, duraklarını ve hece sayılarını hatalı bulduğumuz kısımlar oldu. Kafiyeli seslerinin daha çok revî sesi ile kurulmuş yarım kafiye olarak tespit ettik. Nefeslerde sıkça Hz. Muhammed, ehlibeyt, on iki imam, on yedi kemerbest sıkça zikredilir. Sosyal çevre ve şartlar ise on iki hizmet etrafında şekillenir.

Tezimiz, Kütahya Alevi- Bektaşîliği hakkında bilim dünyasının başvurabileceği bir çalışma olarak görülmelidir. Kütahya İlinde Alevi- Bektaşî kültürünün çok zengin bir malzeme sağladığını gördük. Nefes, düvaz ve mersiyelerin yaşayan bir kültür özelliği olduğunu ve gelişimine devam ettiğine şahit olduk.

Yöremizdeki Alevi- Bektaşî nüfusunun ve alt yapının değerlendirilmesi gerektiği görüşünü savunmaktayız. Dumlupınar Üniversitesi, Valilik, Belediyeler ile diğer sivil toplum teşkilatları ile birlikte Kütahya ve çevresi Alevi kültürünün araştırılmasına destek vermeliyimler. Kütahya Aleviliğini tanıtmaya amacıyla panel ve bilgi şöleni düzenlenebilir. Alevi kültürü ve bu kültür özelliklerinin diğer Türk Cumhuriyetleriyle karşılaştırılması yapılabilir. Kütahya Aleviliği üzerine yapılan derleme çalışmaları sonucunda elde edilen nefes, düvaz ve mersiyelerin notaya alınması çalışması yapılmalıdır. Kütahya Alevi- Bektaşîliğinin bilimsel olarak düzenli araştırmalarla değerlendirilmesi için üniversite bünyesinde Alevi- Bektaşî araştırma merkezi ve araştırma enstitüleri kurulmalıdır.

Sonuç olarak yukarıda bahsettiğimiz çalışmalar yapılmalı ve Alevi kültürü yozlaşması hızlanmadan mevcut kültür özellikleri bilim dünyasına kazandırılmalıdır. Kütahya Alevi- Bektaşî gelenek, görenek, örf ve adetleri derlenmeli, derlenen bu ürünlerin geçmişten geleceğe aktarılması sağlanmalıdır. Valilik, mahalli idareler, üniversite ve sivil toplum kuruluşu bu çalışmalarda destek sağlamalıdır.

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

A

Adak: Şifa bulmak için ya da bir dileğinin gerçekleşmesi için kurban dilemek. Bu dileğin kabul edilmesi halinde Kurban kesmek

Âşık: Zakir. Cem törenlerinde saz ve diğer çağlı aletleriyle semahı yöneten kişi

Aşure: Muharrem Ayının sonunda birçok gıda ürünün pişirilmesi yoluyla elde edilen yiyecek.

Ayin: Cem törenlerinde yapılan ritüeller

B

Bacı: Alevi- Bektaşî tarikatında bayanlara söylenen ifadedir.

Bend: Kesilen kurbanların yününden yapılan üç düğümlü kuşak.

Bekçi(Kapıcı): Cemde güvenlikten sorumlu kişi

C

Can: Alevi- Bektaşî toplumunda her bir ferde verilen isim.

Cem: Alevi- Bektaşîlikte dini törenin adı verilen isim

Ç

Çerağcı(Delilci): Cem törenlerinde mum, ışık, gaz lambası gibi aydınlatma görevine sahip görevli

D

Dara durmak: Sözlük anlamı ayağa kalkmak anlamındadır. İnanç boyutunda ise ölümden sonra dirilip ayağa kalma manasındandır

Dede: Bilgili, donanımlı Alevi toplumunu kucaklayan cemleri yöneten kişidir.

Deyiş: Nefes, Düvaz, Mersiye için kullanılan hepsini içinde barındıran ifade

Düşkünlük: Alevi- Bektaşî toplumundan ceza olarak uzaklaştırılma durumu

Düvaz: On İki İmam için söylenen Nefes biçimindeki dini mahiyetli şiirlerdir.

E

Ehlibeyt: Hz. Muhammed'in ev halkı manasına gelmektedir.

Erkan: Alevi- Bektaşiliğin tarikat boyutunda yürütülmesini sağlayan kanunlara verilen isimdir.

G

Gülbeng: Cemlerde söylenen

Görgü: Bir yılda üç yılı geçirmemek kaydıyla Dedenin huzurunda kişinin kendi kendini sorgulamasıdır.

Gözcü: Cem töreninin güvenliğinden, sessizliğinden sağlanmasından sorumludur.

H

Haydar: Hz. Ali'nin lakabı. Cesur, Güçlü anlamlarında kullanılır.

İ

İkrar: Kelime anlamı kabul etme onaylama anlamlarına gelir. Alevi olmanın ilk şartlarından biri İkrar vermektir

İbrikçi(Selman): Tarikat abdestinden sorumlu kişi

K

Koğ-gov: dedikodu

L

Lokma: Alevi- Bektaşilerin yiyecek oldukları herhangi bir şeye verdikleri isime denir.

M

Mersiye: Hz. Ali ve Kербela şehitleri için söylenen Ağıt biçimindeki şiirlerdir.

Meydancı(Pervane, Semaççı): Cem evinin temizlenmesinden sorumludur. Büyük yerleşim yerlerinde Semahtan da sorumlu olmaktadır.

Miraçlama: Hz. Muhammed'in Miraç hadisesini anlatan

Musahip: Sağdıçlık, Kirvelik, Ahretlik gibi ölünceye kadar kardeş oluncağına dair verilen akit.

Mürebbi: Dede- Rehber- Mürebbi üçlü bir hiyerarşidir. Dedenin yardımcısıdır. Bazen bu görevi Rehber yapıp böyle bir görev

N

Nefes: Nefes Alevi-Bektaşilerin çeşitli cem törenlerinde festivallerinde anmalarında bir çağlı eşliğinde nükteli bir şekilde söyledikleri genellikle 7li, 8'li ve 11'li hece ölçüsünün kullanıldığı kutsal kabul edilen şiirlere denir.

Niyazcı(Sofracı veya Kurbanacı): Cem törenlerinde Kurban tıglama(Kesme), pişirme ve servis etme görevi onundur

O

Ocak: Gerçek anlamı ateş yakılan yer manasında gelse de Alevi- Bektaşi toplumunun her bir kolu denilebilir. 360 civarında olduğu kabul ediliyor fakat günümüzde 600 civarında ocak olduğu tespit ediliyor.

Ocakzade: Hacı Bektaşi Veli ser-çeşmesi, Seyit Battal Gazi, Sucaattin Veli gibi ocaklara bağlı dedelere verilen isim. Ocak kutsal olduğu için Dedeleri kutsallaştırmak için Ocakzade ismi verilmiştir.

P

Pençe: El

Peyik: On İki Hizmet görevlisi Haberci

Pir: Alevi Bektaşi toplumunda Hacı Bektaşi Veli için kullanılan ifadedir.

Post: Dedelerin oturduğu bir nevi makamdır.

R

Rehber: Cemlerde Dedenin yardımcısıdır. Dede olmadığına cemi yönetme görevi ondadır.

S

Sakkacı(Dolucu): Cem törenlerinde su dağıtmakla görevli kişi

Semah: Alevi- Bektaşi erkânında müzik eşliğinde yapılan kutsal dans

Ser- çeşme: Suyun çıktığı yer anlamında kullanılmıştır. Hünkâr Hacı Bektaşi Veli Alevi toplumuca ser-çeşme ilan edilmiştir.

Süpürgeci(Ferraş): Cem evini süpürmekle görevlidir. On İki Hizmetten biridir. Görevi semboliktir.

T

Talip: Alevi Bektaşi tarikatına katılmayı talep eden kişiye verilen isim.

Tığlamak: Kurban kesmek

Turna: Türk Edebiyatında ismi en çok anılan hayvandır.

U

Uçmak: Cennet

Y

Yuyan: yıkayan

Yumak: yıkamak

Z

Zakir: Cemleri çaldığı saz ve benzeri çağlı aletiyle dedeyle birlikte yöneten deyiş okuyan kişidir.

Zülfikar: Hz. Ali'nin kılıcı

EKLER

Ek 1: Fotoğraflar

Semah grubu

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Pir Ahmet Efendi

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Cafer Erdoğan -Dede-Körs köyü

Fotoğraf: Oğuz Nami OKAY

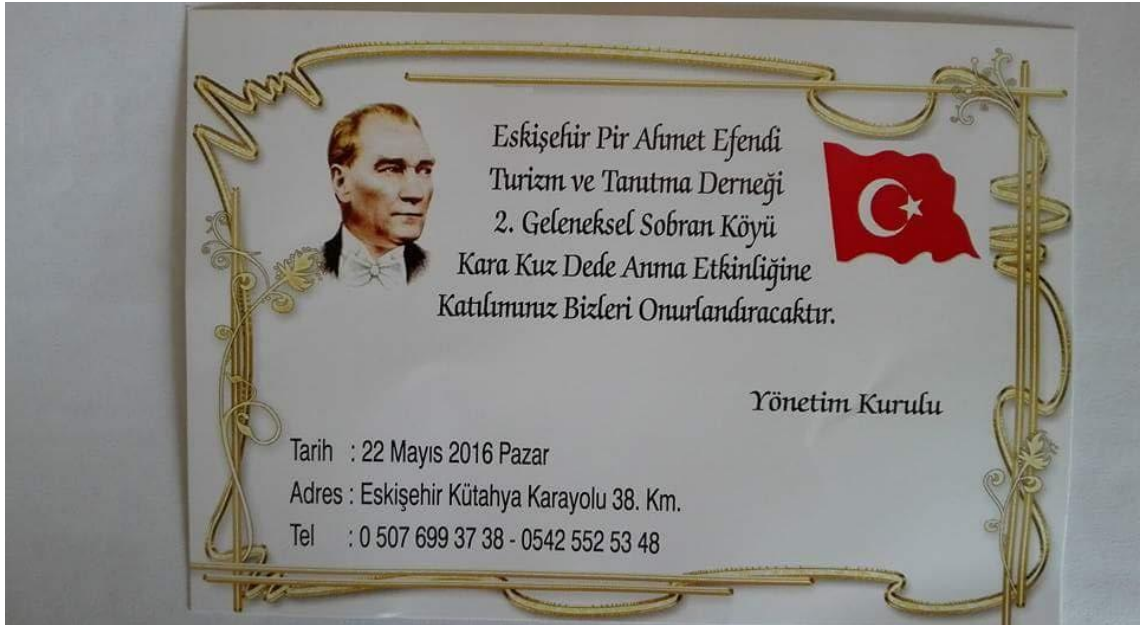
Kütahya Hacı Bektaş-ı Veli Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği- Cemevi

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Tabela- Sobran

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Davetiye

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

*Gözyaşlarının Dindiği
Gönüllerin Birleştiği
Kak Sözlerin Dinlendiği
Bütün Hasretlerin Bittiği
Yerde!...*

*Gelin Tanlar
Bir Olalım*

El ele, Gönül gönüle, Hoşgörü ile 22. kez düzenleyeceğimiz
" ÇOBAN BABA'YI ANMA GÜNÜ " müzdeki törende;
Ozanlarımızın yüreğinden, Bağlamamızın teline dökülen
Kardeşlik türkülerimizi söylemeye;
Şairlerimizin şiir seline kapılıp ferahlamaya;
Dedelerimiz sohbeti ile muhabbet deryasına dalmaya;
Gönül birliği ile Ekiplerimizle turna olup gökyüzünde uçmaya
siz değerli **DOSTLARIMIZI** bekliyoruz.

Tarih : 17 Temmuz 2016 Pazar
Saat : 08.00 - 17.00 Arası
Yemek : 13.30
Yer : Ilıca Kaplıcaları Avdan Köyü Erenler Mevkil

Davetiye- Soğukçeşme(Avdan) köyü- Çoban Baba

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Pir Ahmet Efendi'nin Şeceresi

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Kemallı Ocağına bağlı dedeler

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Ankara Hüseyin Gazi Derneği ve Cem Evi

Fotoğraf: Hüseyin SEL

Hüseyin Gazi Soy Kütüğü

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Cem töreni

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Cem töreni

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Çerağ uyandırma

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Demirli Baba ve Gayb Erenler

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Pir Ahmet Efendi

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Pir Ahmet Efendi anması Semah ekibi

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Karakuz Türbesi

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Karakuz Türbesi

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Çoban Baba Anması

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Sanullah Gaybi- Pir Ahmet Efendi'nin torunu

Fotoğraf: Oğuz Nami Okay

2017 Yılı Hacı Bektaş Veli Sultan Nevruz Cemi

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Seyyit Kemal/Cemal Sultan anma ilanı

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

Deli Battal mahlaslı Battal BİNGÖL

Fotoğraf: Fatih ÇEKMEZ

KAYNAKÇA

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Kaynak Şahıslar Listesi

Adı, Soyadı, Köy/Mahalle, Doğum Tarihi, Medeni Hali, Mesleği, Mezuniyet

K.K.1. Ali KARAASLAN, Körs,1971, Evli, Dede-Demirci, İlkokul

K.K.2. Ali ORDUKAYA, Okçu, 1943, Evli, Dede, İlkokul

K.K.3 Hasan KAYIHAN, Okçu,1954, Evli, Dede, İlkokul

K.K.4 Hasan Hüseyin KAYIHAN, Okçu, 1943, Evli, Dede

K.K.5 Muharrem ŞEN, Aydoğdu,1943, Evli, Zakir, İlkokul

K.K.6 Ali GARGIN, Sofça,1944, Evli, Dede, İlkokul

K.K.7Ahmet ARSAL, Döğer, 1962, Evli, Dede, Üniversite

K.K.8 Niyazi TOGAN, Sabuncupınar-Sökmen, 1960, Evli, H.B.V Dernek başkanı,
Lise

K.K.9 Niyazi ERDOĞDU, Körs,1943, Evli, Dede, İlkokul

K.K.10 Kemal SUNA, Döğer, 1953, Evli, Türbe görevlisi, İlkokul

K.K.11 Cafer ERDOĞDU, Körs,1956, Evli, Dede, Lise

K.K.12 Ramazan SUNA, Döğer, Evli, Türbe görevlisi, İlkokul

K.K.13 Ali Rıza GARGIN, Sofça,1972, Evli, Emekli, Lise

K.K.14 Battal BİNGÖL, Soğukçeşme, 1961, Şair, Dul, Lise

K.K.15 Uğur YILDIRIM, Sobran, Esnaf-Öğrenci, Üniversite

K.K.16 Hasan YAMAN, Sofça,1967, Evli, Muhtar, İlkokul

K.K.17 Mehmet DEMİRTAŞ, Eskişehir, 1959, Evli, Dede, Lisans

K.K.18 Mehmet DEMİRDAĞ, Şeyhler Beldesi Avukat, Lisans,

K.K. 19 Mustafa ÇAVDAR, Okçu, 1972, İşçi İlköğretim

K.K.20 Ahmet YILDIRIM, Okçu, 1960, Çiftçi, İlköğretim

K.K.21 Hüseyin KAHRAMAN, Körs,1949, Evli, Çiftçi, İlkokul

- K.K.22 Ahmet ÖZCAN, Sofça, Pir Ahmet Efendi tanıtım derneği başkanı,
- K.K.23 Hasan YAŞAR, Körs, Evli, Zakir, İlkokul
- K.K.24 Cafer ORDUKAYA, Okçu,1956, , Evli, Hayvancılık, Lise
- K.K.25 Murat KARABULUT, Şeyhler Beldesi, 1936, Evli, Dede, Okur-yazar
- K.K.26 Mehmet KILIÇARSLAN, Dedeler köyü, 1961, Evli, Dede, İlkokul
- K.K.27 Ramazan TÜRK, Şeyhler Beldesi, 1954, Evli, Mürebbi, Ortaokul
- K.K.28 Abdullah DEMİR, Şeyhler Beldesi, 1926, Zakir, Okur- yazar değil
- K.K.29 Yusuf ÇAVDAR, 1958, Okçu, Çiftçi, İlkokul
- K.K.30 Hasan Hüseyin MECİT, 1961, Okçu, Çiftçi, İlkokul
- K.K.31 Nurettin GÖKTAŞ, 1946, Okçu, Çiftçi, İlkokul
- K.K.32 Muammer KARCI, 1945, Okçu, Çiftçi, İlkokul
- K.K.33 Ömer GAMTÜRK, 1964, Okçu, Çiftçi, Lise
- K.K.34 Halil KÖKTÜRK, Okçu, 1942, Çiftçi, İlkokul
- K.K.35 Veli EVĞİ, Körs, 1953, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.36 Ali YILKIN, Elmalı, 1945, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K. 37 Halil İbrahim BALI, Körs, 1955, Evli, Ortaokul
- K.K.38 Mehmet KUZU, Elmalı, 1940, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.39 Halil YALAVEŞ, Elmalı, 1969, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.40 İsmail YALAVEŞ, Elmalı,1973(2016'da Vefat etti), Çiftçi, İlkokul
- K.K.41 Necip YILKIN, Elmalı, 1950,Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.42 Zeki USLU, Elmalı,1973, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.43 İsmail KUZU, Elmalı, 1964, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.44 Hüseyin IŞIK, Körs, 1949, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.45 Bayram Ali YIKIN, Körs, 1955, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.46 Mehmet ACAR, Körs, 1977,Evli, Çiftçi, Lise
- K.K.47 Hüseyin BALI, Körs, 1944, Evli Çiftçi, İlkokul

- K.K.48 Hüseyin AKKAYA, Körs,1943,Bekâr, Çiftçi, İlkokul
- K.K.49 Emine KÖK, Körs, 1954, Evli, Ev hanımı, Okuryazar değil
- K.K.50 Hasan ERDOĞDU, Körs, 1944, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.51 Ümmet ZENGİN, Körs, 1965, Evli, Çiftçi, Ortaokul
- K.K.52 Mevlüt AKBURAK, Körs, 1948, Bekâr, Çiftçi, Okuryazar değil
- K.K.53 Ali Rıza ERTAŞ, Körs, 1934, Bekâr, Çiftçi, Okuryazar
- K.K.54 Hüseyin SARI, Körs, 1945, Bekâr, Çiftçi, Okuryazar
- K.K.55 İsmail ÇETİN, Körs, 1955, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.56 Ali ACAR, Körs, 1988,Evli, Çiftçi, Lise
- K.K.57 İsmet ZENGİN, Körs, 1943, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.58 Cemal ÇETİN, Körs, 1978, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.59 İsmet TOSUN, Körs, 1949, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.60 İsmail AKBURAK, Körs, 1948, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.61 Hakverdi EKİZTAŞ, Körs, 1962,Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.62 Ramazan DUMAN, Körs, 1944, Evli, Çiftçi, Okur-yazar
- K.K.63 Ali Durmuş DURSUN, Körs, 1954, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.64 Hüseyin TOSUN, Körs, 1940, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.65 Ahmet TÜRK, Körs, 1960, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.66 İdris KAYA, Körs, 1958, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.67 Veli BALI, Körs, 1962,Evli, Çiftçi, Lise
- K.K.68 Ramazan TURSUN, Elmalı, 1961 Çiftçi, İlkokul
- K.K.69 Rukiye EKİZTAŞ, Körs,1947, Dul, Ev hanımı, İlkokul
- K.K.70 Ali Osman TÜRK, Körs, 1942,Evli, Çiftçi, İlkokul,
- K.K.71 Ali USLU, Elmalı, 1949,Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.72 Kasım AYDOĞDU, Elmalı, 1950(Nisan 2017’de vefat etmiş), Evli, Çiftçi, İlkokul

- K.K.73 Zeynel Abidin USLU, Elmalı,1956, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.74 Hüseyin UÇAR, Sofça, 1945, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.75 Zeynel SARI, Sobran,1954,Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.76 Mehmet KAYA, Elmalı, 1948, Evli, Çiftçi, Okuryazar
- K.K.77 Muzaffer YALÇINKAYA, Elmalı, 1962, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.78 Muharrem ÇELİK, Elmalı, 1962, Evli, Çiftçi, Okuryazar
- K.K.79 Zeynel SONKUR, Körs, 1958, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.80 Muharrem BALI, Körs, 1944, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.81 Bayramali YALÇINKAYA, Elmalı, 1935, Evli, Çiftçi, Okuryazar değil
- K.K.82 Muharrem BAHÇEGÜLÜ, Elmalı, 1956, Evli, Çiftçi, İlköğretim
- K.K.83 İSMAİL USLU, Elmalı, 1933, Evli, Çiftçi, İlköğretim
- K.K.84 Ahmet YİĞİT, Sofça, 1968, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.85 Mehmet Ali Yıldırım, Sofça, 1949, , Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.86 Kemal YILDIRIM, Körs, 1946, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.87 Hüseyin TÜRK, Körs, 1941, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.88 Ali ERHAN, Sofça, 1951, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.89 Mehmet EFE, Sobran, 1947, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.90 Eresün DEMİR, Elmalı, 1970, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.91 Musa ERARSLAN, Elmalı, 1954, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.92 Süleyman TURSUN, Elmalı, 1954, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.93 Ramazan YİĞİT, Elmalı, 1965, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.94 Ramazan KOÇ, Elmalı, 1948, Evli, Çiftçi, Okuryazar
- K.K.95 Cemal DÖNMEZ, Sobran, 1959, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.96 Akif DÖNMEZ, Sobran, 1966, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.97 Mehmet Ali ÇELİK, Aydoğdu, 1960, , Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.98 Hüseyin ERASLAN, Aydoğdu, 1947, , Evli, Çiftçi, İlkokul

- K.K.99 Halil ERASLAN, Aydoğdu, 1943, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.100 Ali ERASLAN, Aydoğdu, 1943, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.101 Mehmet KOÇ, Soğukçeşme, 1957, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.102 Ahmet TEKÖZ, Sofça, 1966, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.103 Ali GÜRBÜZ, Sofça, 1968, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.104 Murat Yıldırım, Sobran,1939, Evli, ifti, Okuryazar
- K.K.105 Mehmet GÜR, Sobran,1945, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.106 Halil Gül, Sobran,1949, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.107 Mehmet DEMİR, Sobran,1935, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.108 Yaşar GÜL, Sobran,1985, Evli, ifti, Ortaokul
- K.K.109 İbrahim AKDENİZ, Sofça,1955, Evli, ifti, Ortaokul
- K.K.110 Nazmiye EKİZTAŞ, Körs, 1970, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.111 HÜSEYİN EKİZTAŞ, Körs, 1943, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.112 Mehmet YAŞAR, Aydoğdu, 1965, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.113 Ali KAYA, Körs, 1967, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.114 Murat KAYA, Körs, 1943, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.115 Zeynelabidin CAN, Aydoğdu, 1990, Evli, ifti, Lise
- K.K.116 Ali Rıza ŞAHİN, Aydoğdu, 1960, Evli, ifti, Önlisans
- K.K.117 Seyyit ÖZDEMİR, Aydoğdu, 1965, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.118 Hüseyin SELVİTOPU, Körs, 1945, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.119 Satılmış YİĞİT, Elmalı, 1938, Evli, ifti, Okuryazar
- K.K.120 İsmail KAYA, Körs, 1972, Evli, Muhtar, İlkokul
- K.K.121 Bilal IŞIKLI, Kırgıllı,1949, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.122 Ahmet DURAK, İnli,1949, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.123 Hüseyin EŞKİN, İnli,1961, Evli, ifti, İlkokul
- K.K.124 Hasan YILDIZDAŞ, İnli,1963, Evli, ifti, İlkokul

- K.K.125 Mehmet YILDIZDAŞ, İnli,1957, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.126 Haver YILDIZDAŞ, İnli,1966, Evli, Ev hanımı, İlkokul
- K.K.127 Ali ŞEN, İnli,1950, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.128 Satılmış ÇELİK, , İnli,1962, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.129 Muzaffer ÜNAL, İnli,1951, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.130 Himmet MUTLU, Çobanlar,1958, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.131 Hüseyin PARLAKGİL, Çobanlar,1971, Evli, Çiftçi, Ortaokul
- K.K.132 Ahmet ŞİLDİR, Çobanlar,1962, Evli, Çiftçi, Ortaokul
- K.K.133 Mümin DURGUT, İnli, 1966, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.134 Arif KARA, Sökmen, 1944, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.135 Vedat ÇINAR, Fındık, 1960, Evli, Çiftçi, Lise
- K.K.136 Cemil TOKGÖZ, Doğluşah, 1972, Evli, Çiftçi, Lise
- K.K.137 İsa ÖZÇELİK, Doğluşah, 1978, Evli, Çiftçi, Lise
- K.K.138 Hüseyin SARIKAYA, Doğluşah, 1942, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.139 Mehmet GÜNGÖR, Doğluşah, 1933, Evli, Çiftçi, İlkokul
- K.K.140 Mustafa ARSLAN, Doğluşah, 1953, Evli, Çiftçi, İlkokul

Yazılı Kaynaklar

- ACAR, Feramuz, (2008), **Alevi-Bektaşî İnançının Esasları**, Danimarka.
- ADAY, Erdal, (2013), “Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya.
- AKPINAR, Birsen, (2007), “Sivas Fıkraları (Yapı, İşlev, Bağlam)”,Yüksek Lisans Tezi, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Gaziantep.
- ALBAYATI, Hasan, (2011), **Kerbela Mersiyeler- Ağıtlar**, Kültür Ajans Yayınları, Ankara.

- ARSLAN, Mesut, (1997), “Bektaşî Nefesleri Üzerine İncelemeler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- AYDIN, Erdoğan, (2005), **Kimlik Mücadelesinde Alevilik**, Literatür Yayınları, İstanbul.
- BAYAT, Fuzuli, (2006), **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken Neşriyat Yayın Evi, Ankara.
- BEN-AMOS, Dan, (1977) , "Şartlar ve Çevre içinde Folklorun Bir Tanımına Doğru", Ekici, Metin (Çev.) **Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi** S.33, s.74-87.
- CENİKOĞLU, Gökhan Tarıman, (1998), **Akşehir’de Sıra Yarenleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- CENİKOĞLU, Gökhan Tarıman, (2013), **Türk Halkbilimi Araştırmaları**, Kömen Yayınları, Konya.
- Cumhuriyet’in 50. Yılında Kütahya: 1973 il yıllığı**, (1973) Kütahya Valiliği Yayınları, Kütahya
- ÇANLI, Zeynep, (2007), “Kütahya-Şeyhler Beldesi Folklor Örnekleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya.
- ÇERİBAŞ, Mehmet, (2007), “Kütahya Seyit Ali Sultan Ocağında (Çamlıca ve Aydoğdu Köyleri) Kültler ve Bu Kültlere Bağlı İnanç ve Uygulamalar”, **Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-18-19 Ekim 2007) Bildiri Kitabı**, Cilt II. Ss.1331-1356.
- ÇIBLAK COŞKUN, Nilgün, (2013), “Alevi-Bektaşî Geleneğinde Dârdan İndirme Cemi ve Bu Cemin Toplum Yaşamındaki Önemi" **Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S. 65.
- ÇIBLAK COŞKUN, Nilgün, (2014), **Alevi Cemlerinde Nefesler**, Motorik Yayınları, Mersin.

- ÇINAR, Erdoğan, (2009), **Aleviliğin Kayıp Bin Yılı (325-1325)**, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- ÇINAR, Erdoğan, (2009), **Bahçe Bizim Gül Bizdedir Eski Çağ'dan Cumhuriyet'e Alevilik**, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- ÇINAR, Erdoğan, (2012), **Aleviliğin Kökleri**, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, (1999), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yayınevi, Ankara.
- DEVELİOĞLU, Ferit, (2016), **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DIERL, Anton Josef, Çeviri Yiğit Fahrettin, (1991), **Anadolu Aleviliği**, Ant Yayınları, İstanbul.
- DİLÇİN, Cem, (1992), **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi Ölçüler-Uyak-Nazım Biçimleri Söz Sanatları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- DOMAÇ, Yasemin, (2013), "Kütahya Aydoğdu Köyü Folkloru", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya.
- DUNDES, Alan, (1998), "Halk Kimdir, Milli Folklor Uluslararası Kültür", **Araştırmaları Dergisi**, Ekici, Metin (Çev.) S.37, ss.139-153.
- DUNDES, Alan, (1998b), "Doku, Metin ve Konteks", **Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi**, Ekici, Metin (Çev.), S.38, ss.138-153.
- EKİCİ, Metin, (1998), "Halkbilimi Çalışmalarında Metin(Text), Doku(Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi", **Milli Folklor Uluslar Arası Kültür Araştırmaları Dergisi**, S.39.
- EKİCİ, Metin, (2000), "Halk, Halkbilimi ve Halk Bilgisi Üzerine Bir Deneme", **Milli Folklor Uluslar Arası Kültür Araştırmaları Dergisi**, S.45.
- ELÇİ, Armağan Coşkun, (1998), "Alevî-Bektaşî Törenleri ve Semahlar", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.

- ESİN, Emel, (1978), **İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Târîhi ve İslâma Giriş (Türk Kültürü El-Kitabı, II, Cild L/B'den Ayrı Basım)** Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- EREN, Emine, (2008), Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Mısır Meselesi, Yayınlanmamış Yüksk Lisans Tezi, **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Eskişehir.
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki, (1991), **Sömürülen Alevilik**, Özgür Yayın Dağıtım, Ankara.
- FIĞLALI, Ethem Rûhi, (2006), **Türkiye’de Alevîlik Bektâşîlik**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir
- GENÇ, İlhan, KILIÇ, Atabey, AKSOYAK, İ.Hakkı, (2014), **Dede Korkut Kitabı Han’ım Hey Cilt 1**, Özyurt Matbaacılık, Ankara.
- GÖKSEL, Coşkun, (2004), “Büyükyayla, Salihler Ve Aydınlar Köyleri Ali Koç Baba Ocaklıları”, **Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.31, Ankara.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, (1992), **Alevî Bektaşî Nefesleri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- GÜLER, Kadir, (2010), **Kütahya Şairleri**, Kütahya Valiliği Yayınları, Kütahya.
- GÜLER, Kadir, (2011), **Kütahya Güldestesi**, Kütahya Valiliği Yayınları, Kütahya
- GÜLERER, Salih, (2014), **Hacım Sultan ve Menâkıbnâmesi**, Uşak Akademi Kitap Dağıtım Pazarlama Yayınevi, Uşak
- GÜLERER, Salih, (2016), Düşkünlük, **Ahilik Ansiklopedisi Cilt 1**, CTA Tanıtım Matbaacılık, Ankara
- GÜZEL, Abdurrahman, (2009), **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GÜZEL, Abdurrahman, TORUN, Ali, (2010), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İNAN, Abdülkadir, (2015), **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- İYİYOL, Fatih, (2013), “Alevî-Bektaşî Geleneğinde Dûvâzlar-Dûvâzimamlar”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, s.228.
- KALYON, Mustafa, (2000), **Kütahya’da Selçuklu-Germiyan ve Osmanlı Eserleri**, Belediye Kültür Yayınları, Kütahya.
- KARAKUŞ, Eda Nur, (2010), “Kütahya Aleviliği”, **Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.56, Ankara.
- KIRAN, Sevilay, (2015), “Trabzon İli Sis Dağı Yaylası Otçu Göçü Geleneğinin ve Değişim Sürecinin Performans Teori Üzerinden İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- KOÇ, Âdem, (2008), "Kütahya Soğukçeşme (Avdan) Köyü’nde Kurban Ritüeli", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.20, Kütahya.
- KORKMAZ, Esat, (2008), **Anadolu Aleviliği(Felsefesi-İnancı-Öğretisi- Erkanı)**, Berfin Yayınları, İstanbul.
- KORKMAZ, Esat, (2013), **Yorumlu İmam Cafer Buyruğu**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- KORKMAZ, Esat, (T.Y.), **Dâr’dan İndirme Erkânı**, Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, M.Fuad, (2012), **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Akçay Yayınları, Ankara.
- Kütahya '98**, (1998), Kütahya Belediyesi Kültür Yayınları, Kütahya.
- Kütahya 2002**, (2012), Kütahya Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, Kütahya.
- Kütahya 15 yıl**, (1938), Kütahya Vilayeti 15’nci Cumhuriyet Yılı Kutlulama Komisyonu Neşriyat, Kütahya.
- MECEK, Süleyman, (2014), “Serik Yöresi Tahtacı Alevilerinin Halk Bilgisi Ürünleri Üzerine Bir İnceleme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Afyonkarahisar.
- MENTEŞ, Deniz, (1998), **Akcaalan Folkloru**, Seminer Çalışması, DPÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Çalışması, Kütahya.

- NARGÖZ, Bilal, (2015), “Kütahya İli Hüseyin Gazi Ocağına bağlı Cem Ritüelleri”,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya.
- NOYAN, Bedri, (1995), **Alevilik Bektaşilik Nedir?**, Ant/Can Yayınları, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar, (2000), **Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri Bektaşî Menkıbelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar, (2011), **Babaîler İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu’da İslam- Türk Heterodksisinin Teşekkülü**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- OĞUZ, M. Öcal, (2001), **Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam**, Akçay Yayınları, Ankara.
- OĞUZ, M. Öcal, GÜRÇAYIR TEKE, Selcan ve AKKAYA, Sunay, (2015) Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, Geleneksel yayıncılık, Ankara
- ÖGEL, Bahattin, (2014), **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ÖZ, Baki, (1997), **Aleviliğe İftiralara Cevaplar**, Can Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZ, Gülağ, (2014), **İslamiyet Türkler ve Alevilik(Bindörtüüz Yıllık Muhalefet)**, Yol Bilim-Kültür yayınları, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim, (2002), **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SARICIK, Murat, KATGI, İsmail, (2012), "Tanıtım ve Değerlendirme Osmanlı Devleti’nde Nakîbü’l-Eşrâflık Müessesesi", **Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, Bursa.
- SAVAŞ, Çiğdem, (2011), "Kütahya'ya Bağlı Sofça ve Sobran Köylerindeki Alevîlik İle İlgili İnanç ve Uygulamalar", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya
- SEYMAN, Adil, (2006), “Balkanlar’da Alevi Bektaşilik”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.

ŞAHİN, Haşim, (2010), “Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi”, **Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.56, Ankara.

TAMAY, Sedat, (2009), “Tahtacı Semahları ve Mengi (İnceleme ve Metinler)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.

TAŞDEMİR, Hüseyin, (2007), “Hacı Murat Utar’ın Anlatılarının Performans Teoriye Göre Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.

Termal Turizmde Kütahya, 2015

TUNÇOĞLU, İhsan, (2008), **Dünyada İlkler ve Sırlar Kenti: Kütahya**, Aktüel Tanıtım&Ofset Hizmetleri, Kütahya.

Türk Ansiklopedisi, (1946), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Türk Yazım Kılavuzu, (2009), Türk Dil Kurumu Yayınları: 859, Ankara.

Türkçe Sözlük / haz.: Şükrü Halûk Akalın... (ve başk.) , 2011, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TÜRKDOĞAN, Orhan, (T.Y.), **Alevi-Bektaş Kimliği-Sosyo-Antropolojik Araştırma**, Timaş Yayınları, 2.Basım, İstanbul.

YAMAN, Ali, (2011), **Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.60, Ankara.

YILDIRIM, Ali, (2015), **Alevilerin Kitabı**, İtalik Bilgitek Basım Yayınları, Ankara.

YILDIRIM, Dursun, (1991), “Türkiye’de Folklor Araştırmalarının Gelişme Devreleri”, **Millî Folklor Dergisi**, S.11, Ankara.

YILDIRIM, Dursun, (1991a), “Türkiye’de Folklor Hareketlerine Kısa Bir Bakış”, **Millî Folklor Dergisi**, S.9, Ankara.

YILDIRIM, Dursun, (1991b), “Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri”, **Millî Folklor Dergisi**, S.11, Ankara.

- YILMAZ, Hulusi, (2008), “Sosyal Değişme Sürecinde Alevilik”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Malatya.
- YÖRÜKAN, Yusuf Ziya, (2011), “**Alevî- Bektaşî ve Tahtacı Nefesleri Nefes, Deyiş, Düvazdeh İmam Destan ve Yakmalar**”, Ötüken Yayınları, İstanbul
- ZELYUT, Rıza, (1992), **Öz Kaynaklarına Göre Alevilik**, YÖN Yayıncılık, İstanbul.

Elektronik Kaynaklar

- <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, (19.05.2015).
- http://www.trthaber.tv/p/bu_topragin_canlari 42,43, 44.Bölüm, (19.09.2016).
- <http://www.360kutahya.gov.tr/sanal-gezi/merkez/dinsel-kulturel/karadonlu-can-baba-turbesi.aspx>, (05.11.2016)
- <http://www.360kutahya.gov.tr/sanal-gezi/merkez/dinsel-kulturel/pir-ahmet-besiri-turbesi.aspx>, (05.11.2016).
- <http://www.360kutahya.gov.tr/sanal-gezi/hisarcik/dinsel-kulturel/seyh-cakir-sultan-turbesi.aspx>, (05.11.2016).
- https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html, (25.11.2016).
- <http://www.tdk.gov.tr/>, (02.12.2016).
- <http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf#/kuran-meal-2/Âl-i-İmrân-Sûresi-3/ayet-82/Diyaret-İşleri-Başkanlığı-Meali-1>, (10.12.2016).
- <http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf#/kuran-meal-2/Nisâ-Sûresi-4/ayet-23/Diyaret-İşleri-Başkanlığı-Meali-1>, (10.12.2016).
- <https://www.mgm.gov.tr>, (19.12.2016).
- http://www.tdk.gov.tr/Türkçede_Batı_Kökenli_Kelimeler_Sözlüğü (18.02.2017).
- <http://www.millifolklor.com/> (17.03.2017).
- <http://www.kuranmeali.org> (21.03.2017).

DİZİN

-A-

Abbas, 43
 Abdal, 30, 33, 35, 43, 44, 69, 74, 87, 89,
 141, 160, 177, 179, 180, 181
 Abdal Musa, 33, 35, 43, 44, 74, 87, 89,
 141, 180, 181, 262
 Adak, 268
 Ağaç, 60, 62
 Alevi, VII, VIII, v, 1, 2, 8, 30, 31, 32, 35,
 37, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48,
 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 65,
 67, 68, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
 79, 84, 87, 88, 90, 153, 181, 182,
 183, 208, 268, 269, 270, 271, 290,
 291, 295, 296
 Alevi-Bektaşî, VII, VIII, 51, 57, 71, 74,
 75, 78, 88, 181, 208, 270, 290, 291,
 296
 Alevilik, v, 2, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37,
 38, 50, 77, 88, 291, 292, 293, 294,
 295, 296, 297
 Allıören, 54, 59, 88
 Âşık, 50, 51, 79, 82, 98, 117, 178, 268
 Aşure, 2, 74, 268
 Atalar, 60
 Aydoğdu, 53, 55, 63, 88, 285, 288, 289,
 291, 292
 Ayin, 65, 268

-B-

Balım Sultan, 33, 35, 43, 67, 87, 132
 Bektaşî, v, 1, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 43,
 55, 68, 71, 73, 77, 87, 88, 182, 183,
 208, 268, 270, 271, 291, 295
 Bektaşîlik, 2, 33, 35, 37, 291, 294, 295
 Beyazid, 7, 8, 9, 35, 84
 Bismişah, 69, 78, 84
 Buyruk, 101

-C-

Cafer, 39, 40, 41, 42, 80, 139, 274, 285,
 286, 294
 Cebrail, 70, 101, 132
 Celali, 37
 Cem, v, vi, 44, 45, 46, 56, 65, 75, 77,
 78, 79, 80, 83, 88, 107, 171, 176,

208, 268, 269, 270, 271, 277, 278,
 279, 292, 294

Cemal Sultan, 53, 54, 67, 75

-Ç-

Çerağ, 44, 78, 279

-D-

Dar, 71

Dardan İndirme, 70

Dede, 1, 37, 43, 44, 45, 47, 50, 51, 52,
 57, 58, 60, 61, 62, 63, 67, 68, 69, 70,
 75, 76, 77, 78, 81, 84, 138, 151, 153,
 255, 268, 270, 274, 285, 293

Deli Battal, 91, 94, 95, 97, 107, 108,
 109, 111, 112, 113, 116, 118, 120,
 122, 125, 126, 135, 136, 138, 143,
 147, 149, 152, 153, 154, 155, 159,
 164, 168, 169, 174

Delilci, 44, 75, 78, 268

Düvaz, VII, VIII, v, 1, 2, 3, 44, 51, 65,
 79, 87, 181, 182, 268

-E-

Emevi, 99

Emir, 6

Erdebil, 33, 59, 72

Erenler, 58, 59, 63, 81, 93, 95, 105, 112,
 124, 132, 144, 164, 178, 280

-G-

Gök, v, 31, 51

Görgü, 48, 68, 70, 72, 74, 79, 269

Gözcü, 44, 75, 77, 78, 269

Güvercin, 100, 122, 133

-H-

Hacı Bektaş, 2, 30, 32, 33, 34, 37, 43,
 44, 50, 52, 56, 57, 59, 66, 67, 69, 70,
 76, 87, 91, 93, 94, 127, 128, 130,
 132, 133, 134, 139, 142, 143, 144,
 151, 171, 270, 271, 274, 283, 291,
 293, 294, 295, 296

Hasan, 31, 36, 37, 38, 39, 40, 60, 61,
 66, 71, 79, 80, 82, 84, 94, 99, 110,

139, 144, 148, 149, 151, 177, 181,
208, 255, 285, 286, 287, 289, 290
Hatayî, 128
Hidrellez, 2, 51, 52, 58, 62
Hızır, 44, 74, 81, 132, 145, 168
Hüseyin, v, vi, 9, 31, 38, 39, 40, 41, 53,
54, 56, 61, 66, 67, 70, 71, 73, 74, 75,
77, 79, 80, 82, 88, 89, 93, 94, 98,
107, 108, 110, 120, 133, 135, 139,
149, 151, 155, 164, 167, 171, 179,
180, 208, 255, 277, 278, 285, 286,
287, 288, 289, 290, 294, 296
Hz. Ali, v, 30, 31, 38, 39, 42, 44, 45, 71,
72, 76, 77, 88, 171, 182, 208, 269,
271

-İ-

İkrar, 2, 49, 66, 67, 68, 70, 72, 76, 77,
79, 80, 104, 122, 126, 147, 167, 269
İnanç, 55, 88, 268, 291, 295
İslamiyet, 31, 71, 72, 295

-K-

Kaygusuz Abdal, 35, 43
Kerbela, 31, 40, 73, 74, 82, 84, 98, 122,
135, 155, 208, 269, 290
Kırklar, 69, 79, 84, 89, 109
Kızılbaş, 30

-L-

Lokma, 71, 269

-M-

Mansur, 6, 159
Mersiye, 44, 51, 65, 79, 87, 208, 268,
269
Muaviye, 31, 92
Muharrem Ayı, 73, 268
Musahiplik, 2, 45, 71, 72, 79, 80

-N-

Naci, 69, 128

Nefes, VII, VIII, v, vi, 1, 3, 40, 44, 51,
65, 68, 69, 79, 84, 87, 88, 118, 121,
139, 151, 157, 162, 169, 268, 270
Nevruz, 2, 51, 52, 72, 73, 165, 283

-O-

Ocak, v, 2, 12, 52, 55, 270
On Dört Masum Pak, 38, 40
On İki Hizmet, 44, 80, 270, 271
On İki İmam, 38, 39, 41, 67, 68, 81,
114, 139, 149, 181, 182, 268
On İki Post, 43
On Yedi Kemerbest, 38, 42, 67

-P-

Peyik, 45, 65, 75, 84, 270
Pir Ahmet Efendi, v, 53, 57, 58, 63, 75,
273, 276, 280, 281, 283, 286
Pir Sultan Abdal, 44, 89, 102, 113, 117,
121, 140, 141

-S-

Selman, 42, 45, 75, 83, 84, 269
Semah, 65, 80, 271, 273, 281
Seyyid Ali Sultan, v, 53, 55, 255, 295
Sobran, 53, 58, 59, 88, 148, 149, 275,
285, 288, 289, 295
Sofça, 53, 57, 58, 88, 285, 286, 288,
289, 295
Sünni, 1, 8, 30, 36, 48, 53, 54, 67, 73,
89, 90, 153

-Ş-

Şah İsmail, 1, 8, 36, 89
Şeyh Bedrettin, 34, 35
Şeyh Çakır, 54, 55

-Z-

Zakir, 2, 51, 79, 80, 268, 271, 285, 286
Zeynel, 39, 41, 73, 74, 80, 168, 288
Zilhicce, 41
Zülfikar, 40, 94, 115, 145, 271

